

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

DOKTORA PROGRAMI

**TÜRKİYE SİYASETİNDE KADININ NİTELİKSEL TEMSİLİNİN DİNAMİKLERİ
ÜZERİNE SAYISAL BİR ANALİZ**

DOKTORA TEZİ

Emel İLTER

EYLÜL-2020

TRABZON

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

DOKTORA PROGRAMI

**TÜRKİYE SİYASETİNDE KADININ NİTELİKSEL TEMSİLİNİN DİNAMİKLERİ
ÜZERİNE SAYISAL BİR ANALİZ**

DOKTORA TEZİ

Emel İLTER

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Alper Tolga BULUT

EYLÜL-2020

TRABZON

ONAY

Emel İLTER tarafından hazırlanan “Türkiye Siyasetinde Kadının Niteliksel Temsilinin Dinamikleri Üzerine Sayısal Bir Analiz” adlı bu Çalışma 28.01.2021 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği/oyçokluğu ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Doktora Programı’nda **doktora tezi** olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyesi		Karar		İmza
Unvanı – Adı ve SOYADI	Görevi	Kabul	Ret	
Prof. Dr. Ayşegül YARAMAN	Başkan	☐	☐	
Doç. Dr. Alper Tolga BULUT	Danışman	☐	☐	
Prof. Dr. Mustafa Çağatay OKUTAN	Üye	☐	☐	
Doç. Dr. Hayriye ŞENGÜN	Üye	☐	☐	
Dr. Öğr. Üyesi Fatma AKKAN GÜNGÖR	Üye	☐	☐	

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduklarını onaylarım.

Prof. Dr. Yusuf SÜRMEN
Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca KTÜ-Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kılavuzu'na uygun olarak hazırlanan bu çalışmada yararlanılan kaynakların tümüne eksiksiz atıf yapıldığını, aksinin ortaya çıkması durumunda her tür yasal sonucu kabul edeceğimi beyan ederim.

Emel İLTER

04.01.2021

ÖNSÖZ

Kadınların siyasetteki yeri genellikle niceliksel ölçütler üzerinden değerlendirilmektedir. Ancak kadının siyasal temsilinin gerçekleşebilmesi, niceliksel varlığının ötesinde bir anlam taşımaktadır. Kadınların öncelik ve sorunlarının politika gündemindeki ağırlığı ve bunların hayata geçirilmesi niteliksel temsilleri üzerinde belirleyici olmaktadır. Bu çalışma, kadının siyasette niteliksel temsilinin dinamiklerini Türkiye örneği üzerinden ele almaktadır. Bu bağlamda Türkiye’de kadının siyasal temsilinin hem sistem ve kamuoyuna dayalı dinamiklerini ortaya koymayı hem de Türkiye örneğinin sistematik ve kapsamlı bir analizini yaparak, kadının niteliksel temsili ile ilgili çıkarımlarda bulunmayı amaçlamaktadır. Çalışma literatürdeki mevcut iddiaları sorgulamakta ve kadının siyasette temsilinin birçok faktörün etkileşimini içeren dinamik bir yapı arz ettiğini öne sürmektedir. Bu bilgiler ışığında yapılan sayısal analizlerin sonuçları, çalışmanın ana argümanını doğrulamaktadır.

Çalışma, kadının siyasette niteliksel temsilinin sistem düzeyinde; cinsiyet, milletvekillerinin dini geçmişi (eğitim), siyasal ideoloji, kamuoyu düzeyinde ise; siyasi elit mesajları, dindarlık (bireysel düzeyde) ve cinsiyetçi kalıp yargılar ile ilişkisinin detaylı incelenmesine imkân vermektedir. Kanun tekliflerinin içerik analizi yöntemi, Türkiye’de ilk kez bu çalışmada uygulanmaktadır. Kullanılan bu içerik analizi, milletvekillerinin hangi alanlarda daha aktif olduğunu görebilmek ve kadınların niteliksel temsil düzeyini değerlendirebilmek açısından önemlidir. Yapılan analiz, kanun tekliflerinden elde edilen veri setini “karşılaştırmalı gündemler projesi” uygulayan diğer ülkelerdeki çalışmalar ile karşılaştırma imkânı da sunmaktadır. Çalışmada uygulanan anket, cinsiyetçi kalıp yargıların varlığını sorgulamakta ve kadınların siyasal temsili üzerindeki etkisine yönelik ipuçları vermektedir. Ayrıca yapılan bir sosyal deney yardımıyla siyasi elitlerin cinsiyet eşitliği ve kadınların toplumsal rollerine ilişkin söylemlerinin kadının siyasal temsili üzerindeki etkisine odaklanması bakımından literatüre önemli katkıda bulunması beklenmektedir.

Çalışma süresince beni yönlendiren, bana her konuda destek veren, üzerimde büyük emeği olan kıymetli tez danışmanım Sayın Doç. Dr. Alper Tolga BULUT’a göstermiş olduğu özveriden dolayı minnettarım. Çalışmaya değerli katkılarda bulunan Sayın Prof. Dr. Ayşegül YARAMAN’a, Sayın Prof. Dr. Mustafa Çağatay OKUTAN’a, Sayın Doç. Dr. Hayriye ŞENGÜN’e ve Sayın Dr. Öğr. Üyesi Fatma AKKAN GÜNGÖR’e teşekkürlerimi sunarım.

Ocak, 2021

Emel İLTER

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	IV
İÇİNDEKİLER	V
ÖZET	VII
ABSTRACT	VIII
TABLolar LİSTESİ	IX
GRAFİKLER LİSTESİ	XI
KISALTMALAR LİSTESİ	XII
GİRİŞ	1-7

BİRİNCİ BÖLÜM

1. LİTERATÜR TARAMASI	8-30
1.1. Kadının Siyasette Temsili Üzerine Uluslararası Literatür	8
1.2. Kadının Siyasette Temsili Üzerine Ulusal Literatür	23

İKİNCİ BÖLÜM

2. TÜRKİYE’DE MİLLETVEKİLLERİ VE SEÇMENLERİN KADININ SİYASAL TEMSİLİ İLE İLİŞKİSİ	31-78
2.1. Kadınların Kadınlar Tarafından Temsili	31
2.1.1. Kadın Parlamenterlerin Kadın Sorunlarıyla İlişkisi	43
2.1.2. Cinsiyetçi Kalıp Yargılar ve Kadınların Siyasal Temsili	46
2.2. Kadınların Siyasal Katılımının Siyasal Partilerin Seçmen Davranışıyla İlişkisi	50
2.2.1. Seçmenlerin Bağımsız Değişken Özellikleriyle Parti Tercihlerinin Karşılaştırılması Üzerinden Kadınların Siyasal Temsili	59
2.2.2. Din-Kadınların Siyasal Temsil İlişkisi	63
2.2.3. Liderin/Cumhurbaşkanının Söylemi ile Kadınların Siyasal Katılımı Arasındaki İlişki	66
2.3. Kadın Siyaset İlişkisinin Nicelik Bağlamında Hegemonik Kabulü ve Eleştirisi	69

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. AMPİRİK ANALİZ.....	79-125
3.1. İçerik Kodlaması: Karşılaştırmalı Gündemler Projesi	79
3.1.1. Türkiye Politika Gündemi Projesi’nin Uygulanması	82
3.1.2. Türk Kod Kitabı ve Kuralları	84
3.2. Kadın Erkek Eşitliği ve Kadınların Siyasete Katılımı: Anket Araştırması.....	93
3.2.1. Araştırmanın Tanımı ve Kapsamı.....	96
3.2.2. Anket Bulguları	97
3.3. Kanun Tekliflerinin Negatif Binom Regresyon Modeliyle Analizi	108
3.4. Cinsiyet Eşitliği ile İlgili Kamuoyu Görüşünün Analizi: Elit Söylemlerinin Etkisi	111
3.4.1. Cinsiyetçi Kalıp Yargıların Kadına Yönelik Oy Verme Davranışına Etkisi	114
SONUÇ	126
YARARLANILAN KAYNAKLAR.....	132
EKLER	155
ÖZGEÇMİŞ	162

ÖZET

Çalışmanın temel amacı, Türkiye’de kadınların siyasette niteliksel temsilinin kamuoyuna ve sisteme dayalı dinamiklerini ortaya koymak ve Türkiye örneği üzerinden sistematik bir analiz yaparak kadınların siyasal temsili ile ilgili çıkarımlarda bulunmaktır. Çalışmanın kuramsal arka planını ve ana sorunsalını niteliksel temsil modeli çerçevesinde yapılan tartışmalar oluşturmaktadır. Bu tartışmaların da çoğu kadın hakları, kadınların tanımlayıcı ve niteliksel temsili arasındaki bağlantıyı temel almaktadır. Bu çalışma, cinsiyet, siyasal ideoloji, dindarlık, siyasi elit mesajları ve cinsiyetçi kalıp yargıların birbiriyle etkileşiminin, kadınların niteliksel temsil düzeyi ve başarısı ile ilişkili olduğunu iddia etmekte ve bu argümanı ampirik olarak test etmektedir.

Çalışma kapsamında kadınların niteliksel temsilinin kurumsal ve kamuoyu odaklı belirleyenlerini ortaya koyabilmek için özgün iki veri seti oluşturulmuştur. Bu bağlamda birinci aşamada, Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) 22, 23 ve 24’üncü dönemlerinde görev alan milletvekilleri tarafından verilen (5000) kanun teklifleri incelenmiştir. İlk olarak Amerika Birleşik Devletleri’nde (ABD) uygulanan ve daha sonra birçok ülkede kullanılan Karşılaştırmalı Gündemler Projesi (Comparative Agendas Project -CAP-) isimli içerik analizi ve başlık kodlama yöntemi ile kodlanmıştır. Böylelikle farklı siyasi partilerin kadınların niteliksel temsili konusunda ne kadar etkin ya da pasif oldukları ortaya konulmuştur. İkinci aşamada ise KONDA araştırma ve danışmanlık şirketine, Türkiye genelinde 2700 kişiyle yüz yüze görüşme yöntemi ile anket çalışması yaptırılmıştır.

Çalışmanın ampirik kısmında yapılan analizler tezin ana argümanını desteklemektedir. Kadın milletvekilleri erkek milletvekillerine kıyasla kadınlara yönelik politikalarda daha aktif bir profil çizmektedir. Parti ideolojilerinin de kadınların niteliksel temsili üzerinde son derece belirleyici olduğu anlaşılmaktadır. Kamuoyu düzeyinde elde edilen bulgular ise seçmenlerin dindarlık seviyesinin, kadınların siyasette daha fazla bulunmasına yönelik düşünce üzerinde etkili olduğunu ve bu etkinin parti tercihine bağlı olarak değiştiğini göstermektedir. Parti elitlerinin kadınların geleneksel rollerini ön plana çıkaran söylemlerinin ve toplumun cinsiyete yönelik önyargılarının kadınların siyasi temsili ile ilişkili olduğu ampirik olarak ortaya konulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, Kadın, Niteliksel Temsil, Toplumsal Cinsiyet, Demokrasi

ABSTRACT

The main aim of the study is to reveal women's substantive representation dynamics based on public opinion and system in Turkey and to generalize on the political representation of women making a comprehensive and systematic analysis over the case of Turkey. The theoretical background and main problematic of the study focus on the debates made within the framework of the qualitative representation model. Most of these debates are based on the link between women's rights and women's descriptive and substantive representation. This study argues that the interaction of gender, political ideology, religiosity, political elite messages, and sex role stereotypes are associated with the level of substantive representation and success of women, and empirically tests this argument.

Within the scope of the study, two original datasets have been generated in order to present the institutional and public-opinion oriented determinants of the substantive representation of women. In this regard, firstly, the private members bills (5000) which were introduced during the 22nd, 23rd and 24th legislative terms of the Turkish Grand National Assembly (TGNA) were examined. Later, these bills were coded using the Comparative Policy Agendas framework which originated in the United States and later adapted to various other countries. In this way, it has been revealed how active or passive different political parties are in terms of the substantive representation of women. In the second stage, a face to face survey with 2700 respondents across Turkey was conducted by KONDA research and consulting company.

The analyzes made in the empirical part of the study support the main argument of the dissertation. Women deputies draw a more active profile in policies towards women compared to male deputies. It appears that party ideologies are also highly determinant on women's substantive representation. On the other hand, the findings obtained from the analysis of public opinion show that the level of religiousness of the voters has an effect on the idea of women's much more political engagement and this effect changes depending on the parties preferences. It is empirically demonstrated that the discourses of the party elites that emphasize the traditional roles of women and the prejudices of the society towards gender negatively affect the political representation of women.

Keywords: Turkey, Women, Substantive Representation, Gender, Democracy

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo Nr.	Tablo Adı	Sayfa Nr.
1	Tek Meclisli Parlamentolar ve Alt Meclislerde Kadın Katılımının En Yüksek Olduğu 10 Ülke, 1995–2020.....	33
2	Kadın Meclis Üyelerinin Oranına Göre İlk 20 Ülkedeki Toplumsal Cinsiyet Kotaları, Tek Meclisli Parlamentolar veya Alt Meclisler, 2020.....	40
3	TBMM’de Bulunan Milletvekili Sayısı.....	57
4	TBMM Milletvekillerinin Cinsiyete Göre Dağılımı (2002-2020).....	57
5	Ekonomik Katılım ve Fırsatlar Açısından Cinsiyetler Arası Eşitlik.....	73
6	Eğitim Fırsatlarından Yararlanma Açısından Cinsiyetler Arası Eşitlik (2018).....	74
7	Sağlık ve Hayatta Kalma Kriterlerine Göre Cinsiyetler Arası Eşitlik.....	74
8	Siyasi Güçlenme Kriterlerine Göre Cinsiyetler Arası Eşitlik (2018).....	75
9	Ankete Katılan Bireylerin Tanımlayıcı İstatistikleri.....	97
10	Kadın ve Erkek Siyasetçilere Uygun Görülen Özellikler (%).....	98
11	Partilere Göre Kadın ve Erkek Siyasetçilere Uygun Görülen Özellikler (%).....	99
12	Kadın veya Erkek Siyasetçilerin Başarılı Olduğu Düşünülen Politika Alanları (%).....	100
13	Partilere Göre Kadın veya Erkek Siyasetçilerin Başarılı Olduğu Düşünülen Politika Alanları (%).....	101
14	TBMM’deki 600 Milletvekilinin Kaçı Kadın Olmalı?.....	103
15	Aynı Nitelikteki Adaylar Arasında Cinsiyete Göre Oy Tercihi (%).....	104
16	Aynı Nitelikteki Adaylar Arasında Cinsiyete Göre Oy Tercihinin Partilere Göre Dağılımı (%).....	105
17	Ailenizdeki Bir Kadının Siyasete Girmesini Destekler misiniz? (%).....	106
18	Partilere Göre Ailedeki Bir Kadının Siyasete Girmesine Yönelik Verilen Destek (%).....	106
19	Siyasi Elit Söyleminin Kadına Yönelik Kamuoyu Üzerindeki Etkisi.....	107
20	Niteliksel Temsil Analizinde Kullanılan Değişkenler ve Açıklamaları.....	108
21	Dindarlık Seviyesinin Kadın’ın Niteliksel Temsiline Etkisi.....	109
22	Cinsiyet Eşitliği Üzerine Elit Mesajlarının Kamuoyuna Etkisi Analizinde Kullanılan Değişkenler.....	112
23	Elit Mesajlarının Kadınların Siyasete Daha Fazla Katılımı Konusundaki Kamuoyuna Etkisi (AKP Seçmenleri).....	113

24	Elit Mesajlarının Kadınların Siyasete Daha Fazla Katılımı Konusundaki Kamuoyuna Etkisi (CHP Seçmenleri)	114
25	Siyasi Alanda Cinsiyetçi Kalıplara İlişkin Yüzdelere (Politika)	115
26	Siyasi Alanda Cinsiyetçi Kalıplara İlişkin Yüzdelere (Özellikler).....	116
27	Cinsiyetçi Kalıpların Kadına Yönelik Oy Verme Davranışına Etkisi Analizinde Kullanılan Değişkenler	117
28	Toplumsal Cinsiyetçi Kalıpların Temsilde Cinsiyet Tercihine Etkisi.....	119
29	Toplumsal Cinsiyetçi Kalıpların Mecliste Kadın Oranı Tercihine Etkisi	123

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik Nr.	Grafik Adı	Sayfa Nr.
1	Milletvekili Cinsiyetinin Feminist Kanun Tekliflerine Marjinal Etkisi	110
2	Milletvekili Parti Aidiyetinin Feminist Kanun Tekliflerine Marjinal Etkisi.....	111
3	Cinsiyetçi Kalıpların Temsil Tercihine Etkisi (Marjinal Etkiler)	120
4	Cinsiyetin Siyasette Temsilde Cinsiyet Tercihine Etkisi (Marjinal Etki)	121
5	Parti Aidiyetinin Siyasette Temsilde Cinsiyet Tercihine Etkisi (Marjinal Etki)	122
6	Toplumsal Cinsiyetçi Kalıpların Mecliste Kadın Oranı Tercihine Marjinal Etkisi.....	124

KISALTMALAR LİSTESİ

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AKP	: Ak Parti
BM	: Birleşmiş Milletler
CAP	: Comparative Agendas Project – Karşılaştırmalı Gündemler Projesi
CEDAW	: The Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women - Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi
CEMR	: Council of European Municipalities and Regions – Avrupa Belediyeler ve Bölgeler Konseyi
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
Der.	: Derleyen
Ed.	: Editör
GSYİH	: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
HDP	: Halkların Demokratik Partisi
IPU	: Inter-Parliamentary Union - Parlamentolar Arası Birlik
MHP	: Milliyetçi Hareket Partisi
MV	: Milletvekili
PAP	: Policy Agendas Project - Politika Gündemleri Projesi
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
UN WOMEN	: United Nations Women - Birleşmiş Milletler Kadın Birimi
UNDP	: United Nations Development Programme - Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı
Vb.	: Ve benzeri
Vd.	: Ve diğerleri
WB	: World Bank – Dünya Bankası
YSK	: Yüksek Seçim Kurulu

GİRİŞ

Küresel ölçekte verilen uzun ve zorlu mücadeleler sonucunda elde edilen siyasal haklar, kadınların siyasete bireysel ve toplumsal katılımına imkân vermiştir. Kadınların tarihsel süreç içerisinde siyasi anlamda elde ettiği kazanımların ve ülkelerin seçme seçilme konusunda hayata geçirdikleri eşitlikçi düzenlemelerin, kadınların karar organlarında politikaya yön verebilecek konuma ulaşmalarında yeterli etkiyi yaratmadığı gözlemlenmektedir. Kadınların siyasette temsilinin sınırlı olması, sadece siyasi mecralardaki görünürlüğü etkilememekte aynı zamanda demokrasinin işleyişini de kesintiye uğratmaktadır. Ülkelerin geleneksel ve kültürel yapıları, partilerin yönetim planları, kadının nitelikli siyaset yapamayacağına dair önyargılar, kadınların siyasette ilerleme inanç ve çabasını baltalamaktadır. Bu durum çoğu ülkede kadınların siyasette olması gerektiğine yönelik düşünceleri, uygulanan seçim stratejilerini ve parti yönetimlerinin kadınların temsili ile alakalı planlarını olumsuz etkilemektedir. Bu karmaşık yapı temsil konusu üzerine dikkatleri çekmekte ve kadınların siyasette temsili konusunu sorgulanması gereken bir çalışma alanı haline getirmektedir.

Kadınların siyasete girmek için karşılaştığı engellerin belirlenmesi ve bu konuda önlemler alınması temsilde eşitliğin sağlanması açısından gereklidir. Bu bağlamda kadınların siyasete bireysel ve toplumsal katılımı, siyasete katılımını belirleyen unsurların neler olduğu ve temsilcilerin aktiviteleri üzerine yoğunlaşan çalışmalar önem kazanmaktadır. Bu noktadan hareketle bu çalışma, ABD’de politika gündemini belirlemek üzere başlatılan, başarılı olunca birçok ülkede uygulaması yaygınlaşan Karşılaştırmalı Gündemler Projesi’ni Türkiye’ye uyarlama istek ve çabalarıyla başlamıştır. Çalışma kapsamında kadın ve temsil konusunun politika gündemini belirleme yöntemi ile birleştirilmesi kadın ve siyaset okumaları ile yakından ilgilidir. Türkiye’nin siyasi gündemindeki politika alanlarını belirlemek ve milletvekillerinin hangi alanlarda daha aktif olduğunu görebilmek, kadınların niteliksel temsil düzeyini anlayabilmek ve değerlendirebilmek açısından önemlidir. Çalışma da bu bilinç doğrultusunda ilerletilmiştir. Kadınların siyasette temsili ile ilgili okumalar derinleştikçe ve özellikle mevcut literatür incelendikçe demokrasi, dindarlık, toplumsal cinsiyet, ataerkil yapı, cinsiyetçi kalıp yargılar, elit söylemleri gibi kadınların niteliksel temsili ile ilişkisi tartışılan farklı değişkenlerin incelenmesinin çalışmaya bütünlük kazandıracağı düşünülmüştür.

Kadın ve siyasal temsil arasındaki ilişkiyi ele alan çalışmalar ağırlıklı olarak Pitkin’in (1967) siyasal temsil ile ilgili yaptığı sınıflandırmaya dayanarak iki konu üzerine yoğunlaşmaktadır. Bunlardan ilki, temsil eden ile temsil edilen arasındaki dil, din, cinsiyet gibi birçok yönden ortaklığı ifade eden tanımlayıcı temsildir. İkincisi ise; temsilcinin eylemleri ile temsil edilenin çıkarları

arasındaki uyumu yansıtan niteliksel temsildir. Kadınların niteliksel temsili üzerine yapılan çok sayıda çalışma, siyasi organlardaki kadınların sayısı ile kadınların çıkarlarına yönelik eylemleri arasındaki ilişkiye odaklanmaktadır. Bu çalışmalar kadınların erkeklerden farklı tecrübeye sahip olduklarını ve bu nedenle kadınların hemcinslerinin çıkarlarını koruma ve geliştirme noktasında daha istekli davranacaklarını savunan literatüre dayanmaktadır (Mansbridge 1999; Philips 1995). Birçok çalışma bu iddiayı destekleyerek ampirik kanıt sunmakta (Ayata ve Tütüncü, 2008; Reingold, 2000) ve kadınların erkek meslektaşlarına kıyasla kadın konularına yönelik daha fazla meclis faaliyeti yürüttüğünü göstermektedir (Bektaş ve İşsever Ekinci, 2018; Wolbrecht, 2002).

Bu alandaki birçok ampirik çalışma, niteliksel ve tanımlayıcı temsil arasındaki ilişkiyi analiz etmek için kritik kitle uygulamasına dayanmaktadır. Kanter (1977a; 1977b) ve Dahlerup (1988)'un çalışmaları üzerine inşa edilen bu kavram, kadınlar parlamentolarda belirli bir orana ulaştığında politik davranış, kamu politikası gibi birçok alanda dönüşüm olacağını ileri sürmektedir (Studlar ve McAllister 2002). Ancak son zamanlarda bazı yazarlar kadınların temsili için nihai araç olarak görülen kritik kitle uygulamasını ve parlamentolarda kadın temsili için yalnız kadın milletvekilleri tarafından gerçekleştirilebileceği iddiasını şüpheyle karşılamaktadır. Bu bağlamda siyasette kadın haklarının temsili noktasında milletvekillerinin parti kimlikleri, kurumsal kısıtlamalar gibi diğer faktörlerin de önemli olduğu ifade edilmektedir (Mackay, 2008).

Kadınların niteliksel temsiline odaklanan çalışmaların kritik kitle uygulamasının ötesine geçebilme çabaları çerçevesinde Childs ve Krook (2009) kadın veya erkeğin özcü tasvirlerinden uzaklaşan alternatif bir çerçeve önermektedir. Bu bağlamda yazarlar, kadın parlamenterlerin kadınları temsil edip etmediklerini, kadın parlamenterlerin erkek meslektaşlarına kıyasla siyasi davranışlarında herhangi bir fark meydana getirip getirmediğini sorgulamak yerine niteliksel temsilin nasıl gerçekleştiğine ve kadın dostu politika değişikliğinin sağlanması için kritik aktörlerin ne yaptığına odaklanılması gerektiğini savunmaktadırlar (Childs ve Krook 2009:126). Özetle kadınların niteliksel temsili üzerine yapılan ilk çalışmalar, kadınların siyasette temsili noktasında temsilcinin kadın olması durumunu önemli bir araç olarak görmesine rağmen (Philips 1995) güncel çalışmalar kadınların niteliksel ve tanımlayıcı temsili arasındaki bağın zayıf ve karmaşık olduğunu göstermektedir (Mackay, 2008:127). Bu nedenle bu alanda yapılan güncel çalışmalar siyasal sistem, cinsiyet, parti ideolojisi, etnik veya dini yapı, kamuoyu gibi çeşitli faktörlerin kesişimini dikkate almaktadır. (Wangnerud, 2009; Inglehart ve Norris, 2003a, 2003b).

“Türkiye Siyasetinde Kadının Niteliksel Temsilinin Dinamikleri Üzerine Sayısal Bir Analiz” isimli bu çalışma mevcut literatüre dayanarak, Türkiye’de kadınların temsiline ilişkin bakış açılarını temel almakta ve tamamlamaktadır. Türkiye’de kadınların niteliksel temsili için kamuoyuna ve sisteme dayalı dinamiklerini ortaya koymak ve Türkiye örneğinin sistematik ve kapsamlı bir analizini yaparak, kadınların niteliksel temsili ile ilgili çıkarımlarda bulunmak amaçlanmaktadır.

Kadınların istek ve çıkarlarına yönelik konuların mecliste gündeme getirilmesinde milletvekilinin cinsiyeti etkili midir? Kadınların sorun ve önceliklerine yönelik kanun tekliflerinin sunulmasında partiler arasında farklılık mevcut mudur? Türkiye’de kadınlar, siyasette başarılı olacağı politika alanları ve sergiledikleri davranışlar itibariyle herhangi bir toplumsal önyargıya maruz kalmakta mıdır? Eğer bu soruların cevabı evetse, bu durum kadınların temsilini nasıl etkilemektedir? Meclis’te kadınların çıkarlarını gözeten politikaların gündeme alınması ve hayata geçirilmesinde etkili olan ve temsilcilerin tutumunu belirleyen bağımsız değişkenler nelerdir? Siyasi elit söylemlerinin, cinsiyet eşitliği ve kadınların siyasette temsili üzerinde herhangi bir etkisi var mıdır? Tüm bu sorular çerçevesinde çalışmanın ana argümanı oluşturulmuştur. Çalışmanın kuramsal arka planını ve ana sorunsalını niteliksel temsil modeli çerçevesinde yapılan tartışmalar oluşturmaktadır. Bu tartışmaların da çoğu kadın hakları, kadınların tanımlayıcı ve niteliksel temsil arasındaki bağlantıyı temel almaktadır.

Bu çalışma hem sistem düzeyinde kadının niteliksel temsilini belirleyen unsurları tanımlamakta hem de kamuoyu düzeyinde kadının siyasette temsiline verilen desteğin belirleyenlerini ortaya koymaktadır. Bu bağlamda sistem düzeyinde siyasal ideoloji ve milletvekilinin cinsiyetinin, kadının niteliksel temsilinin temel belirleyenleri olduğu öne sürülmektedir. Kamuoyu seviyesinde iki ana değişkenin kadının siyasal temsili ile alakalı kamuoyu görüşünü etkilediği iddia edilmektedir. Bunlardan ilki, kadının sosyal ve siyasal hayattaki rolüne ilişkin toplumda mevcut olan cinsiyetçi kalıp yargılardır. İkinci değişken ise siyasal elitlerin toplumda mevcut bu yargıları besleyen mesajlarıdır. Özetle bu çalışma, cinsiyet, siyasal ideoloji, dindarlık, siyasi elit mesajları ve cinsiyetçi kalıp yargıların birbiriyle etkileşiminin, kadınların niteliksel temsil düzeyi ve başarısı ile ilişkili olduğunu iddia etmekte ve bu argümanı ampirik olarak test etmektedir.

Çalışmanın argümanına ilişkin hipotezler şu şekilde belirlenmiştir:

- 1) Kadın temsilci sayısının, kadınların sorunlarının meclise getirilmesiyle doğrudan olumlu ilişkisi vardır.
- 2) Milletvekillerinin eğitim düzeyinde din ile ilişkileri, kadınların sorunlarının mecliste dile getirilmesiyle ilişkilidir.
- 3) Dindarlık parametresinin kadınların parlamentoda temsiliyle ilişkisi, siyasal parti tercihine bağlıdır.
- 4) Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan’ın toplumsal konumu ile ilgili açıklamaları tüm parti seçmenleri üzerinde etkilidir.

5) Şehirlik ve eğitim parametresi siyasal parti tercihi bağlamında, kadınların siyasal temsiline verilen destekle ilişkilidir.

6) Seçmenlerin yaş ve gelir durumuyla, kadınların siyasal temsiline verilen destek ilişkilidir.

7) Kadın ve erkekler hakkındaki cinsiyetçi kalıp yargılar seçmenlerde de mevcuttur.

8) Cinsiyetçi kalıp yargılar siyasal alanda beklenti olarak yeniden üretilmektedir.

9) Parlamento’da kadınların sayısının artması partiler üstü bir tercihtir.

10) Kadınların siyasete katılımı söylemi hegemoniktir.

Kadınların siyasette varlığı ve karar organlarındaki yetkinliği siyaset ve cinsiyet çalışmalarının dikkat çeken konularından birini oluşturmaktadır. Bu çalışma iki temel konuda literatüre katkıda bulunmayı hedeflemektedir: Bunlardan ilki, meclis faaliyetlerinin içerik analizi yapılırken uygulanan yöntem ile ilgilidir. “Türkiye Politika Gündemi Projesi” esaslarına dayalı olarak yapılan 5000’e yakın kanun teklifi kodlaması, Türkiye’de ilk defa uygulanmıştır. Bu bağlamda yapılan içerik analizi, bir yandan kanun teklifleri ve onları meclise sunan parlamenterler ile ilgili kapsamlı veri seti sunarken diğer yandan elde edilen bulguları hem Türkiye’deki hem de “Karşılaştırmalı Gündemler Projesi” uygulayan diğer ülkelerdeki çalışmalar ile karşılaştırma imkânı sağlamaktadır. İkincisi, cinsiyet eşitliği ve kadınların siyasal temsili ile ilgili kamuoyunu ölçen anket çalışmasının yapılmasıdır. Siyasette, çalışma hayatında, toplumda ve diğer birçok alanda kadınların konumunu anlamaya yönelik çalışmalar mevcuttur. Ancak bahsi geçen anket çalışması diğerlerinden farklı olarak hem seçilmiş parlamenterlerin kişisel özellikleri hem de başarılı olacağı politika alanlarına yönelik seçmenler üzerinde cinsiyete dayalı önyargıların varlığını sorgulamakta ve kadınların siyasal temsili üzerindeki etkisine yönelik ipuçları vermektedir. Ayrıca anket kapsamında yapılan bir sosyal deney yardımıyla siyasi elitlerin cinsiyet eşitliği ve kadınların toplumsal rollerine ilişkin söylemlerinin kadının siyasal temsili üzerindeki etkisine odaklanarak literatüre önemli katkıda bulunmaktadır.

Mevcut literatürde kadınların tanımlayıcı temsili ile ilgili çalışmalar ağırlıklı olarak sosyoloji, antropoloji odaklı betimsel çalışmaları içermektedir. Bu bağlamda ülke çapında kadınların mecliste artan sayılarının siyasette ne gibi sonuçlar doğurduğu yeterince incelenmemektedir. Türkiye’de vatandaşların önceliklerinin ve siyaset kurumundan beklentilerinin karar alıcılar tarafından ne ölçüde karşılandığı konusunda herhangi bir çalışmaya rastlanmamaktadır. Bu çalışma Türkiye’de kadınların niteliksel temsili üzerine yapılan ilk sayısal içerikli, neden sonuç ilişkisine dayalı çalışmalardan biridir. Bu bağlamda bu çalışma literatürdeki önemli bir boşluğu doldurmayı hedeflemektedir. Çalışma bu kapsamda hem sistem düzeyinde kadınların niteliksel temsilini belirleyen unsurları

tanımlamakta hem de kamuoyu düzeyinde kadınların siyasette temsiline verilen desteğin belirleyenlerini ortaya koymaktadır.

Çalışmanın ampirik kısmında yapılan sayısal analizler, çalışmanın ana argümanını doğrulamaktadır. Kadın milletvekillerinin erkek meslektaşlarına kıyasla kadınların çıkarlarının ilerletilmesine ve sorunlarının çözülmesine yönelik daha aktif bir profil çizdikleri sonucuna ulaşılmaktadır. Parti ideolojileri bağlamında özellikle Ak Parti (AKP) milletvekillerinin diğer parti vekillerine kıyasla doğrudan kadınları ilgilendiren konularda kanun teklifi verme olasılıklarının düşük olduğu görülmektedir. Buna karşın Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) milletvekillerinin ise diğer partilere mensup meslektaşlarına kıyasla kadınlara yönelik kanun teklifleri verme konusunda en aktif grubu oluşturdukları gözlemlenmektedir. Seçmenlerin dindarlık seviyesinin, kadınların siyasette daha fazla bulunmasına yönelik düşünce üzerinde etkili olduğu ve bu etkinin parti tercihine bağlı olarak değiştiği görülmektedir. Bununla birlikte Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın kadın hakları konusunda toplumdaki geleneksel rol algısını önceleyen konuşmalarının kadınların siyasal alandaki temsillerine olumsuz etki yaptığı ampirik olarak ortaya konulmaktadır. Ayrıca cinsiyetlere yönelik toplumun sahip olduğu ön yargıların, kadınların siyasal temsili üzerinde son derece etkili bir rol oynadığı da gösterilmektedir.

Elde edilen bu bulgular, toplanması, düzenlenmesi ve kodlanması üç yıllık bir süreci kapsayan orijinal bir veri setine ve KONDA araştırma şirketine Şubat 2019 tarihinde yaptırılan, Türkiye çapında 2700 kişiyle yüz yüze görüşme yöntemiyle gerçekleştirilen özgün bir anket çalışmasına dayanmaktadır. Türkiye'de kadınların niteliksel temsili ile ilgili çıkarımda bulunabilmek ve birçok değişken ile arasındaki ilişkiyi inceleyebilmek için meclis faaliyetleri arasında yer alan kanun tekliflerinden yararlanılmaktadır. Meclis verilerini kodlamak için ilk olarak TBMM' ye 22, 23 ve 24'üncü dönemlerde sunulan kanun teklifleri TBMM'nin resmî sitesinden temin edilmiştir. Elde edilen veriler KGP ortak kodlama ilkelerine bağlı kalınarak 21 ana başlıkta kodlanmıştır. Daha sonraki aşamada kanun teklifleri kadınların çıkarlarına katkı sunması kriteri temel alınarak tekrar kodlanmıştır. Nihai aşamada kodlama sonucu elde edilen veri setine negatif binom regresyon, anket çalışmasından elde edilen verilere ise sıralı lojistik regresyon yöntemleri uygulanarak istatistiki olarak analiz edilmiştir.

Çalışma 3 ana bölümden oluşmaktadır: İlk bölüm, kavramsal ve kuramsal çerçeveyi; ikinci bölüm, Türkiye'de milletvekilleri ve seçmenlerin kadınların siyasal temsili ile ilişkisini; üçüncü bölüm, çalışmada kullanılan veri setini, cinsiyet eşitliği ve kadınların siyasette temsiline yönelik kamuoyunu içeren anket çalışmasını ve ampirik analizi ele almaktadır. Birinci bölümde çalışmanın kavramsal ve kuramsal çerçevesi iki temel başlık altında tartışılacaktır. İlk alt başlıkta kavramsal çerçeve ve siyasal temsilin tarihsel arka planı bağlamında niteliksel temsilin gelişim süreci ele alınacaktır. Temsil kavramının teorik gelişimine ve kadınların niteliksel temsiline uzanan süreçte F. Hanna Pitkin'in çalışması odak noktası olacak, F. Hanna Pitkin' in kategorize ettiği temsil çeşitleri

üzerinden yapılan teorik yaklaşımlardan bahsedilecektir. Temsilin tarihsel gelişimine yapılan vurgunun ardından niteliksel ve tanımlayıcı temsil arasındaki ilişki uluslararası literatür bağlamında ele alınacaktır. İkinci alt başlıkta ise Türkiye’de kadınların siyasette temsiline ilişkin yapılan araştırmalara ait literatür aktarılacaktır. Türkiye’de kadınların siyasal haklarını elde ettiği tarihten günümüze kadar gelen süreçte kadınların siyasetteki konumunda meydana gelen değişim gözden geçirilecek ve günümüzde bu konuya dair hangi hususlar üzerinde önemle durulduğu Türkiye özelinde sorgulanacaktır.

Birinci bölümün kavramsal ve kuramsal açıklamalarının ardından çalışmanın ikinci bölümünde, Türkiye’de milletvekillerinin ve seçmenlerin kadınların siyasal temsili ile ilişkisi üç temel başlık altında ele alınacaktır. İlk alt başlıkta, kadınların hem dünya parlamentolarında hem de yerel düzeydeki temsilleri çeşitli araştırmalar çerçevesinde tartışılacaktır. Kadınların siyasette temsiline önündeki engellerden bahsedilecektir. Cinsiyet eşitsizliği çerçevesinde kadınların toplumsal ve siyasal konumu sorgulanarak, uygulanan çözüm yolları irdelenecektir. Ayrıca kadınların kadın parlamenterler tarafından temsil edilmesine neden ihtiyaç duyulduğundan bahsedilerek, kadın milletvekillerinin hemcinslerinin çıkarlarını ilerletmeye yönelik etkinliklerine dair görüşler ve yapılan analizler irdelenecektir. Son olarak hem kadınların kişilik özellikleri hem de politika alanlarındaki yetkinliği ile ilgili cinsiyetçi kalıp yargılar ve etkilerinden bahsedilecektir. İkinci alt başlıkta, çalışma kapsamında analize dahil edilen dört partinin kuruluş tarihinden kısaca bahsedilerek, resmi dokümanları, kuruluş belge ve tüzüklerinde kadınlara toplumsal, siyasal açıdan yaklaşımları incelenecektir. Bu kısım, kadınların siyasete aktif katılımı aşamasında oldukça önemli bir yeri olan siyasi partilerin kadınlara yönelik destek ve düşüncelerini görmek açısından önemlidir. Bu başlık altında aynı zamanda milletvekillerinin sahip olduğu özelliklerin kadınların siyasal temsili üzerindeki etkisi teorik çerçevede sorgulanacaktır. Siyasi elitlerin söylem ve uygulamalarının kadınların temsili üzerinde etkisi tartışılacak ve Türkiye üzerinden örnekler verilerek detaylandırılacaktır. Son olarak üçüncü alt başlıkta ise, kadınların siyasette temsiline nicelik bağlamında hegemonik kabulü ve eleştirisi ele alınacaktır.

Çalışmanın üçüncü ve son bölümünde ise; araştırma sorularının cevaplanması için gerekli olan veri seti ve anket çalışmasına ait detaylar ele alınacak ve ardından yapılan ampirik analizden bahsedilecektir. İlk alt başlıkta, uygulanan kodlama yönteminin tarihsel arka planı ele alınacak ve kodlamanın ne şekilde yapıldığına dair bilgiler verilecektir. İkinci alt başlıkta, cinsiyet eşitliği ve kadınların siyasette daha fazla varlık göstermesine yönelik kamuoyu belirleyenlerini görebilmek için KONDA araştırma ve danışmanlık şirketine Şubat 2019’da yaptırılan anket çalışması yer alacaktır. Araştırmanın tanımını, amacını, örneklemine ve kapsamını içeren açıklamalar yapılacaktır. Üçüncü alt başlıkta, ilk olarak TBMM’ye 22, 23 ve 24’üncü dönemlerde sunulan ve içerik kodlaması yapılan yaklaşık 5000 adet kanun teklifi ile yirmi beş farklı değişkenin ilişkisi negatif binom regresyon yöntemi ile analiz edilecek ve böylelikle Türkiye’de kadınların niteliksel temsiline belirleyenleri ortaya konulacaktır. Üçüncü alt başlıkta ise, KONDA anket çalışmasından elde edilen verilerin sıralı

lojistik regresyon yöntemi ile analizi gerçekleştirilecektir. Elde edilen sonuçlardan hareketle kadınların niteliksel temsili üzerinde etkili olan ve kamuoyunu şekillendiren öğeler ortaya konulacaktır. Çalışmanın sonuç kısmında ulaşılan bulgular çerçevesinde genel bir değerlendirme yapılarak araştırma tamamlanacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. LİTERATÜR TARAMASI

1.1. Kadının Siyasette Temsili Üzerine Uluslararası Literatür

Temsil kavramı, Orta Çağ' a kadar uzanan derin bir tarihsel geçmişe sahiptir. Temsil kavramına süreç içerisinde yüklenen farklı anlamlar ve getirilen yorumlar kavramın tek bir tanım ile açıklanmasını zorlaştırmaktadır. Çok boyutlu bir yapıya sahip olan temsil kavramını belirli bir kalıba sığdırarak anlamaya çalışmak da güç olmaktadır (Öz, 2006). Bu bağlamda siyaset biliminde temsilin bileşenlerini tanımlamaya çalışan geniş bir literatür hakimdir. Pitkin kapsamlı açıklamalardan birini getirerek temsili, halkın devlet yönetimi sürecine dahil edilmesi, siyasi süreçlerde vatandaşın öncelik ve problemlerinin görünür hale getirilmesi ve onlara cevap verecek şekilde hareket edilmesi olarak tanımlanmaktadır (Pitkin, 1967: 209). Literatürde temsil kavramının tanımlanmasında dikkat çeken diğer bir çalışma Nancy Schwartz'ın Political Representation and Community (1988) isimli eseridir. Schwartz, Pitkin'in kavramsallaştırmasına benzer şekilde temsili, mevcut olmayan bir şeylerin ifade edilmesi biçiminde sunmaktadır. Bu bağlamda siyasal temsilin, yönetilenleri yönetenlere bağlayan bir kurum olduğunu belirtmektedir. Temsil kavramına sistematik bir şekilde yaklaşan ve inceleyen klasikleşmiş çalışmalardan bir diğeri de Monica Brito Vieira ve David Runciman'ın Representation (2008) isimli yayınıdır. Bu çalışmada Vieira ve Runciman, temsil kavramının modern devletin en önemli ayırt edici unsurlarından biri olduğunu iddia etmektedir.

Fenichel Hanna Pitkin'in 1967 yılında yayımladığı "The Concept of Representation" adlı çalışması, temsil kavramı ve olgusuna yönelik yapılan çalışmalar için önemli bir yere sahip olmaktadır. Temsil kavramının teorik dönüşümünü inceleyen Pitkin, temsilin dört farklı boyutu üzerinden literatüre sistematik ve bütüncül bir açıklama getirmektedir (Pitkin, 1967). Bunlardan ilki, temsilin çeşitli semboller aracılığıyla gerçekleştiğini öne süren ve temsil işlevinin bir sembolleşme olduğunu belirten sembolik temsil, ikincisi; siyasal topluluk adına kararlar alabilmesi için seçimler yoluyla kişinin yetkilendirilmesi ile gerçekleşen resmi temsildir. Üçüncü ve dördüncü temsil çeşidi ise sırasıyla tanımlayıcı ve niteliksel temsil olarak adlandırılmaktadır. Kadın ve siyasal temsil arasındaki ilişkiyi ortaya çıkarmak için ele alınan çalışmalar da ağırlıklı olarak bu son iki temsil türü üzerine yoğunlaşmaktadır (Celis, 2006: 85-114).

Tanımlayıcı temsil, toplum içinde belirli ortak özellikler çerçevesinde bir araya gelmiş kişilerin oluşturduğu grubun temsilinin, o gruba mensup kişi veya kişiler tarafından en iyi şekilde yapılacağını ifade etmekte ve yasama organının ne yaptığı ile değil nasıl bir kompozisyona sahip olduğu ile ilgilenmektedir. Örneğin cinsiyetleri açısından ayrı bir çıkar grup olarak değerlendirilen kadınların istek ve sorunlarının, karar mercilerinde yine bir kadın tarafından en iyi şekilde duyurulabileceğini ifade etmektedir. Niteliksel temsil ise; temsilcinin dil, din, cinsiyet gibi birçok ortak özellikten bağımsız olarak temsil edilenlerin istekleriyle temsilcinin eylemlerinin bir araya gelmesini, uyuşmasını ifade etmektedir. Temsilci, temsil edilen organ ya da kişilerin yararına sonuç doğuracak eylemlerde bulunarak temsil edilenlerin düşüncelerini yansıtmayı amaçlamaktadır (Pitkin, 1967: 209).

Hanna Pitkin'in "The Concept of Representation" adlı çalışmasının yayımlandığı 1967 yılından günümüze kadar gelen süreçte siyaset bilimciler siyasal temsilin dinamiklerini analiz etmek ve bu dinamikleri teorileştirmek için çalışmaktadır. Birçok çalışmanın teorik alt yapısı F. Hanna Pitkin'in çalışmasında (1967) dile getirdiği, siyasal temsil tanımlamasına ve temsilin çeşitleri üzerine yapılan farklı kavramsal açıklamalara dayandırılmaktadır. Siyasal temsil, cinsiyet ve siyaset üzerine yapılan araştırmaların birçoğunun F. Hanna Pitkin'in çalışmasından esinlendiği ve temsil kavramının gelişim sürecinde temsil çeşitleri üzerinden farklı yaklaşımları savunduğu görülmektedir. Dünya nüfusunun yaklaşık yarısını oluşturan kadınların parlamentolardaki sayılarının buna karşın az olması, demokrasinin işleyişi ve eşitlik ilkesiyle örtüşmemektedir. Mevcut bu çelişki ve ortaya çıkardığı sonuçlar yapılan çalışmalara da hız kazandırmaktadır. Kadınların sınırlı temsili feminist eleştirinin yanı sıra çoğu akademik çalışmanın da konusu olmaktadır. Özellikle demokrasinin ilkelerinden biri olan siyasete eşit katılım prensibi pek çok ülkede gerektiği gibi işlememektedir. Dünyanın çoğu ülkesinde kadınların siyasette sınırlı temsili, kadın-siyaset ilişkisinin tüm boyutları ile daha detaylı araştırılması gerekliliğini ortaya çıkarmaktadır.

Siyasal katılımın, tanımlayıcı temsil kavramı ile yakından ilişkili olduğu belirtilmektedir (Urbinati ve Warren, 2008). Bu bağlamda kadın ve siyaset üzerine yapılan çalışmalar ağırlıklı olarak tanımlayıcı temsil üzerinden hareket etmektedir. Toplum içinde sahip olduğu belirli özellikleriyle diğerlerinden ayrılan kişiler, sahip oldukları toplumsal roller, yaşama dair tecrübeler ve öncelikli sorunlar açısından diğerlerinden farklılaşmaktadır. Bu bakımdan temsil ilişkisi kurulurken, demokrasinin doğası gereği toplumdaki farklı kompozisyonların dikkate alınması gerekliliği ortaya çıkmaktadır. 1990'lı yıllardan itibaren temsil eyleminin gerçekleşmesinde temsil eden ve temsil edilen kişiler arasında demografik, etnik, dini özellikler açısından benzerlikler bulunmasının önemli olduğu vurgulanmaktadır. Kadının siyasal temsili açısından bu durum değerlendirildiğinde, cinsiyet temelinde ayrılmış bir çıkar grubu olan kadınların en iyi şekilde yine kadın milletvekilleri tarafından temsil edilebileceği düşüncesi açığa çıkmaktadır. Cinsiyet ile siyasal temsil arasındaki ilişkinin doğası üzerine yapılan çalışmalarda, kadınların siyasi karar organlarındaki varlığı üzerinde cinsiyet

faktörünün etkisi önemli araştırma noktalarından birini oluşturmaktadır (Childs ve Krook, 2006; Mackay, 2004).

Kadın politikacıların siyasi karar alma sürecinde önemli etkilerinin olacağına dair inanç, varlık politikası ile ilgili tartışmalarda kendine yer bulmaktadır (Philips, 1995). Cinsiyet faktörünün parlamentoda alınan kararlar ve uygulanan politikalar üzerinde belirleyici rol üstlendiği iddia edilmektedir (Mansbridge, 1999; Philips, 1995-1998; Tamerius, 1995; Williams, 1998; Young, 2000). Bu düşünce kadın ve erkeklerin yaşamları boyunca kazandıkları farklı deneyimler ile yakından ilgilidir. Kadın ve erkeklerin edindikleri tecrübelerin farklılaşması sahip oldukları öncelikli sorunlar ve çıkarlar ile ilgili de çeşitlilik meydana getirmektedir. Bu bakımdan bir kadının diğer bir kadının çıkarlarını tanımlama ve bunun için harekete geçerek sorunları siyasete taşıma ihtimalinin erkek meslektaşlarına kıyasla daha yüksek olacağı ifade edilmektedir (Swers, 1998: 435-445; Tam, 2017: 44-70). Bu bağlamda kadınlara yönelik politikaların sürdürülmesinde en istekli temsilcilerin kadın milletvekilleri olduğu savunulmaktadır (Philips, 1998; Tamerius, 1995). Ayrıca temsil ilişkisi kurulurken seçen ve seçilen kişiler arasında benzer özelliklerin bulunması, temsilcinin politika üretmesinde mensubu olduğu grup adına yeterli düzeyde empati yapabileceğinin bir kanıtı olarak görülmektedir (Philips, 1995; Mansbridge, 1999: 628-657). Bu benzer özelliklerin, kadın temsilcilerde kadınların çıkar ve önceliklerine hizmet etme isteği ve yeteneğini geliştirdiği iddia edilmektedir (Mansbridge, 1999). Kadınların çıkarlarının kadın temsilciler tarafından daha iyi savunulduğu (Mansbridge, 1999; Philips, 1995-1998) varsayımının altında yatan neden, kadınların cinsiyet eşitsizliği, çocuk bakımı gibi kadınları doğrudan etkileyen konularda erkeklere kıyasla daha ilgili ve aktif görülmesidir. Kadınların parlamentodaki varlığı; bahsi geçen konuların siyasette görünürlüğünün artması, siyasi duyarlılığın güvence altına alınması için bir ön koşul olarak nitelendirilmektedir.

Kadınların siyasette tanımlayıcı temsilinin işlerlik kazanması birçok açıdan gerekli görülmektedir. Philips'in çalışmasının (1998) tanımlayıcı temsilin gerekliliğine yönelik ileri sürülen argümanları sınıflandırması açısından yol gösterici nitelikte olduğu söylenebilir. Parlamentolarda kadınların varlığı ve kadınların temsilinin yine kadınlar tarafından gerçekleştirilmesi durumu adaletin sağlanması, kadın politikacıların diğer kadınlar için rol model oluşturmaları, demokrasinin canlandırılması, kadınların çıkarlarının ilerletilmesi gerekçelerine dayanarak gerekli görülmektedir. Ayrıca bu bahsi geçen argümanların doğrudan ya da dolaylı bir şekilde kadınların temsili artırıldığı öne sürülmektedir (Philips, 1998). Suzanne Dovi (2007), kadınların tanımlayıcı temsili destekleyen görüşünü iki argüman çerçevesinde sunarak Philips'in sınıflandırmasına destek vermektedir. Bunlardan ilki, parlamentolarda kadınların varlığının artırılmasının yasama organının demokratik işleyişini geliştirerek siyaseti dönüştüreceğini öngören 'dönüştürücü argüman'dır (Philips, 1998). Bu yaklaşım, kadın temsilcilerinin daha demokratik bir tarzda davranacaklarını ve siyasi eşitsizliklere karşı erkeklere kıyasla daha duyarlı olacaklarını varsaymaktadır (Dovi, 2007: 309). İkincisi ise; kadınların göz ardı edilen çıkarlarıyla ilgili öne sürdüğü argümandır. Sürdürülen

kamu politikalarının kadın vatandaşları nasıl etkilediğinden erkek temsilcilerin çoğu zaman farkında olmadıklarını iddia etmektedir (Dovi, 2007: 309). Benzer bir sınıflandırma takip eden Burns vd. (2001) ile Bühlmann ve Schadel (2012), tanımlayıcı temsilin politik motivasyonu artırmak, katılım oranlarını kadınlar lehine etkilemek ve katılımcı eşitliği sağlamakta pozitif etki meydana getirdiğini vurgulamaktadır. Böylelikle karar mercilerinde kadın milletvekillerinin yer alması; kadınların önceliklerinin gündeme getirilmesi, sahip oldukları sorunlara yönelik politikalar üretilmesi, kadınların siyaset sahnesinde görünür hale getirilmesi anlamını taşımaktadır (Philips, 1998: 224-240). Aynı doğrultuda Bayer ve Misler (2005) parlamentoda kadınların tanımlayıcı temsiline kadınlar yönelik politika çıktıları üzerinde teşvik edici bir etki oluşturduğundan ve parlamentoda kadınların varlığının artmasının temsil edilen kadınları olumlu yönde harekete geçirdiğinden bahsetmektedir. Kadınlar arasında iletişim ağının gelişmesine, yönetimin meşruiyetinin artmasına ve daha önce ayrımcılığa uğramış grupların sürece dahil edilmesine bu şekilde olanak tanındığı ifade edilmektedir (Mansbridge, 2010).

Kadınların tanımlayıcı temsiline gerekliliğinde belirtilen argümanlar bu alanda yapılan ampirik çalışmalar yoluyla da doğrulanmaktadır. Carroll (2002), ABD kongresini incelediği çalışmada kadınların kendi içlerinde sahip oldukları parti, ideoloji, etnik köken gibi farklılıklarının ötesinde kadınları temsil etmek gibi ortak bir amaç için bir araya geldiklerini söylemektedir. Kadın milletvekillerinin erkek meslektaşlarına kıyasla kadınların meseleleri üzerine meclis faaliyeti yürütmesi, kadın haklarının savunuculuğunu yapması ve sorunları siyaset gündemine taşıması olasılıklarının daha yüksek olduğu belirtilmektedir (Osborn ve Mendez, 2010; Swers, 1998-2002a-2002b). Birçok araştırma bu iddiaları desteklemekte kadın milletvekillerinin kadınların çıkarlarını ilerletmeye yönelik politikalar geliştirmesi konusunda daha istekli olduklarını kanıtlamaktadır. Kadınların erkek meslektaşlarına kıyasla doğrudan kadınlar ile ilgili konularda daha aktif oldukları tespit edilmektedir (Wolbrecht, 2002; Childs, 2004; Bektaş ve İşsever-Ekinci, 2018).

Kadınların niteliksel temsili üzerine yapılan birçok çalışma ise kadınların parlamentodaki sayıları ile kadınlar yönelik gerçekleştirilen siyasi eylemler arasındaki ilişkiye odaklanmaktadır. Birçok ampirik çalışma kadınların tanımlayıcı ve niteliksel temsili arasındaki ilişkiyi analiz etmek için kritik kitle uygulamasına dayanmaktadır. Bir başka deyişle dünya genelinde kadınların siyasette düşük seviyede temsiline nedenini parlamentolarda yeteri kadar kadın milletvekili olmamasına bağlayan bu yaklaşımda, kadın milletvekili sayısının belirli bir oranın üzerine çıkmasıyla birlikte kadınların siyasete etki edebileceği ve politikaya kendi çıkarları doğrultusunda yön verebileceği belirtilmektedir (Thomas ve Welch, 1991: 445-456; Thomas ve Wilcox, 1998; Dahlerup, 1988: 275-297). Son yıllarda literatürde popüler olan kritik kitle uygulaması, kadınların yasama organındaki varlığını, temsiline ve davranışını açıklamaktadır. Parlamentolarda ve diğer karar mercilerinde azınlık oluşturan kadınların sayılarının artırılmasının politik çıktılar üzerinde ne gibi etki meydana getireceğini belirleme amacı gütmektedir. Bu çalışmaların temeli, kadın ve erkeklerin farklı yaşam tecrübelerine sahip olduğunu, bu bakımdan kadınların parlamentodaki varlıklarının artırılmasının

diğer kadınları temsil etmek için bir teşvik unsuru oluşturacağını iddia eden eserler de bulunmaktadır (Bayer ve Mishler, 2005).

Kritik kitle üzerine yapılan tartışmalar cinsiyet farklılığından kaynaklanan davranış çeşitliliğini sosyolojik açıdan mercek altına alan Kanter'ın çalışmalarına (1977a-1977b) dayandırılmaktadır. Amerikan şirketlerinde farklı kültür kategorilerine ve statülerine sahip insanların grup içerisindeki etkileşimlerini inceleyen Kanter, değişen grup dinamiklerinin (cinsiyet, etnik köken) örgüt kültürü üzerindeki etkisini araştırabilmek için 4 farklı çoğunluk azınlık dağılımından oluşan tipoloji oluşturmakta ve bunlara göre değerlendirmeler yapmaktadır (Kanter, 1977a: 966). Bu noktadan hareketle Dahlerup (1988), bir yasama meclisi oluşumunun, karar mercilerinin süreçlerini ve politikalarını şekillendireceği fikrine dayanarak Kanter'ın bahsi geçen araştırmasını siyaset ve kadın temsili çalışmaları için genişletmektedir. Dahlerup'un bahsi geçen bu çalışmasının argümanları 1980'lerin sonlarından itibaren siyaset biliminde artan ilgi görmektedir. (St Germain, 1989; Thomas ve Wilcox, 1998; Stevenson, 1999).

Dahlerup çalışmasında (1988), 1980'lerin ortasında hemen hemen tüm İskandinav yasama organlarında bulunan farklı kadın oranlarının oluşturacağı politik nüfuzu araştırmaktadır. Kadın siyasetçilere verilen tepkilerde değişiklikler, kadın politikacıların performans ve verimliliğindeki değişiklikler, politik kültür siyasal yaşamın sosyal iklimindeki değişiklikler, politik söylemdeki değişiklikler, siyasi kararlar üzerindeki değişiklikler ve kadınların gücündeki artış olmak üzere belirlenen altı alanda analizini gerçekleştirmektedir. Dahlerup (1988) tarafından öne sürülen hipotezlerden biri, kritik kitle uygulamasının karar mercilerinde kadınların varlığını teşvik edip meşrulaştıracağı ve daha fazla kadının parlamentolara seçilmesine yol açacağı ile ilgilidir. Böylelikle kritik kitleye ulaşıldığında kadınların meclislerde temsillerinin hızlanması beklenmektedir. Ancak bu durum kimi demokrasilerde istikrarlı bir şekilde ilerlemesine rağmen çeşitli hükümet düzeylerinde kademeli değişikliklerle yol almaktadır (Thomas ve Wilcox, 1998; Studlar ve Metland, 1998). Kritik kitle uygulamasının parlamentodaki kadın üye artışını otomatik olarak devam ettireceği ve yetenekli kadın adayların daha fazla adım atmalarını sağlayacağı savunulmaktadır (Dahlerup, 1988).

Kadınlara yönelik politikaların karar organlarına yansıtılabilmesi için belirli oranda kadın temsilcinin seçim mekanizmalarında bulunması gerektiği sıkça vurgulanmaktadır. Parlamentodaki siyasi sürece dahil edilmesi için belirlenen kadın milletvekili oranları da “Kota” sistemini oluşturmaktadır. Siyaset biliminde 1980'lerin sonlarından itibaren ilgi gören bu kavram, kadınların siyasal karar alma mekanizmalarında temsili ve davranışları için bir açıklama olarak görülmektedir. (Dahlerup, 1988; Thomas ve Wilcox, 1998; Thomas, 1991-1994). Ülkelerin kadın temsiliyle ilgili kendi meclislerinde alt sınır olarak belirledikleri parlamenter oranını ifade eden kritik kitle, bilim insanları arasında genellikle %15 ile %30 arasında değişen değerlerle kabul görmektedir (Thomas, 1991: 958-976; Thomas, 1994). Literatürdeki bir dizi araştırma yasama organında yüzde 15 ile 20 oranında kadın bulunmasının kritik bir eşik oluşturduğunu göstermektedir (St Germain, 1989: 956-

968; Thomas, 1991: 958-976; Thomas, 1994). Ancak bu oranlar çalışmalarda nadiren görülmektedir. Dahlerup (1988) 'un çalışmasında kritik kitle oluşturma oranı olarak öne sürülen %30, bugün birçok kişi tarafından kadınların temsilde ulaşılması gereken standart oran olarak kabul edilmektedir. Parlamentoda %30 oranında bir baraj uygulaması, siyasiler üzerinde etki kurabilmek ve karar sürecinde baskı oluşturabilmek için önemli kabul edilmektedir (Mansbridge, 1999: 628-657). Dünyanın pek çok ülkesinde kadın milletvekili oranını parlamentolarda artırabilmek için cinsiyet kotaları getirilmesi teklif edilmekte bu bağlamda geniş kapsamlı uluslararası kampanyalar yürütülmektedir (Sawer, 2000: 361-380). Parlamentolarda kadın sayısının belirli bir orana gelmesi, başka bir deyişle kritik kitle oranına ulaşması halinde siyasi kurumlarda, politik davranışlarda ve üretilen kamu politikalarında radikal bir dönüşüm yaşanacağı ifade edilmektedir (Studlar ve McAllister, 2002).

Kadınların parlamentolarda sayılarının artmasının ortaya çıkardığı sonuçlara yönelik belirli senaryolar ileri sürülmektedir. Karar organlarında kadın sayılarında meydana gelen artışın erkek meslektaşlarının davranışlarını etkileyebileceği ve bu sayede hem erkek hem de kadın milletvekillerinin kadın sorunlarına daha fazla eğilmelerini sağlayabileceğidir (Bratton, 2005). Kadınların sayılarındaki artışın, kadınların politika girişimlerini engellemek ve onları iktidarın dışında tutmak için çeşitli taktikler uygulayabilen erkek milletvekilleri arasında tepki meydana getirebileceği de ileri sürülmektedir (Hawkesworth, 2003). Bir diğer varsayım ise; kadın milletvekillerinin erkek egemenliğine zarar vermeden, kadınların çıkarları üzerine odaklanabileceği ve parlamentolarda daha düşük oranda bulunan kadınların, yüksek bir oranda bulunan parlamentolardaki kadınlara kıyasla daha etkili olabileceğidir (Crowley, 2004). Sonuncu olasılık ise; kadınların çıkarlarını sürdürebilmek için çabalayan veya bu konuya ilgisiz kalan daha çeşitli bir grubun seçilmesine yol açabileceği yönündedir (Carroll, 2001).

Karar organlarında kadınların sayılarının artırılmasının kadınlara yönelik uygulamalar ve politika çıktıları üzerinde bir değişim meydana getirip getirmeyeceği konusu, literatürdeki önemli tartışmalardan birini oluşturmaktadır. Bazı araştırmacılar, kadın milletvekillerinin sayıca az olduğu parlamentolarda bulunan kadınların, politika çıkarları açısından erkek meslektaşlarıyla aralarında bulunan farklılığı en aza indireyeceklerini savunmaktadır (Dahlerup, 1988; Saint-Germain, 1989; Thomas, 1991-1994). Kadınların sayısının karar organlarında artış göstermesinin kadınlar arasında birlikte hareket etme duygusunu güçlendireceği ve kadın milletvekillerinin kadınlara yönelik konuları gündemlerinde tutma ihtimallerini kuvvetlendireceği ifade edilmektedir. Birçok çalışma kritik kitle uygulamasına destek sağlayarak yasama organlarında kadın oranının %15 in üzerine çıkmasının, kadın parlamenterlerin kadın sorun ve önceliklerine yönelik yapılan tartışmalara aktif katılmaları, kadınlar lehine politika üretmeleri olasılığını artırdığını göstermektedir (Grey, 2002, Thomas, 1991-1994). Bu bağlamda siyasi mercilerde kadınların sayısının artması ile kadınların niteliksel temsili arasında pozitif yönlü bir ilişki olduğu belirtilmektedir (Bratton ve Ray, 2002; Kittilson, 2008; Koch ve Fulton, 2011). ABD'yi vaka olarak inceleyen bazı çalışmalar, kadın

adayların ve temsilcilerin varlığının kadınların siyasi bilgisini artırdığını ortaya koymaktadır (Verba vd., 1997). Campbell ve Wolbrecht (2006), kadınların siyasetteki görünürlüğünün artmasının diğer kadınların politikaya katılmaları için ilham kaynağı oluşturduğunu ifade etmektedir.

Yapılan bölgesel araştırmalar; Ruanda, Mozambik ve Güney Afrika dahil olmak üzere bir dizi Afrika ülkesinde uygulanan kota sisteminin kadınların siyasi mekanizmalardaki konumu üzerinde etkili olduğunu ortaya çıkarmaktadır. (Tripp, 2004; Ballington, 2004) Benzer şekilde Tremblay (2007) ve Bauer (2008) Güney ve Doğu Afrika ülkelerinde kadınların siyasetteki varlığının güçlenmesi için cinsiyet kotalarının ve parlamentoda kadınlara ayrılan sandalyelerin önemini vurgulamaktadır. Sadece Afrika kıtasında değil Amerika'da da 12 eyalet üzerinde yapılan araştırma, kadın parlamenterlere farklı oranlarda uygulanan kotaların eyaletlerdeki kamu politikası, yasama prosedürleri üzerinde etkili olduğu, daha fazla kadının parlamentoda olmasının gündemdeki politika önceliklerini ve politika sonuçlarını etkilediğini ortaya çıkarmaktadır (Thomas, 1991-1994). Batı Avrupa'da ve kadınların temsil oranının fazla olduğu ülkelerden biri olan Ruanda'da siyasi mercilerde kadın sayısının çoğalmasının, parlamento kültürü, politika gündemi ve kamu politikasını pozitif yönde etkilediği gösterilmekte (Devlin ve Elgie, 2008) ve kadınların erişecekleri gücü artıracağı fikri desteklenmektedir (Davis, 1997).

Siyasi mekanizmalarda kadınlara uygulanan kota sisteminin kadınların konumunu geliştirdiği gözlemlenmekte, gündemdeki politika önceliklerini ve sonuçlarını etkilediği sonucuna ulaşılmaktadır (Tripp, 2004: 1-19; Ballington, 2004). Benzer şekilde Wangnerud (2000), partilerde ve ülke parlamentolarında uygulanan cinsiyet kotalarının, kadınların siyasi temsili ve politika önceliklerini olumlu şekilde etkilediğini belirtmektedir. Ampirik çalışmalar da siyasi kurumlarda bulunan kadınların oranları ile kadınların niteliksel temsili arasında çok sayıda ilişki olduğunu ortaya koymaktadır. Yapılan çalışmalar parlamentoda kadınların sayılarının artmasının çeşitli politika çıktıları üzerinde etkili olduğunu tespit etmektedir. Kadınların siyasette artan varlığının hem doğum izni, çocuk bakımı gibi feminen konular ile ilgili politika çıktıları üzerinde olumlu bir etkisinin olduğu hem de maskülen konu olarak nitelendirilen savunma, dış politika gibi konular ile ilgili politika çıktılarında bir azalma meydana getirdiği tespit edilmektedir. Bratton ve Ray (2002), Norveç'ten aldıkları veriler ışığında annelik ve çocuk bakımı izni politikaları üzerine yaptıkları çalışmada çocuk bakımına yönelik hizmetlerin kadınların temsiliyle doğrudan ilgili olduğunu ortaya çıkarmakta ve niceliksel temsilin niteliksel temsile dönüşebileceğini göstermektedir. Benzer şekilde Kittilson (2008), parlamentodaki kadın milletvekillerinin oranında meydana gelen artışın doğum izni ve çocuk bakımı izni politikaları üzerinde iyileştirme meydana getirdiğini bulmaktadır.

Bir kısım çalışma ise Dahlerup (1988) tarafından öne sürülen hipotezleri test ederek, gündem belirleme, yasama davranışı ve politika sonuçları üzerinde kritik kitle uygulamasının etkisini çeşitli ülkeler nezdinde sorgulamaktadır (Considine ve Deutchman, 1996; Whip, 1991; Norris, 1996). Bu bağlamda kadınların parlamentolarda kritik kitleye sahip olmaları ile ilgili yapılan çoğu tartışma,

yasama tarzında cinsiyet farklılıkları (Kathlene, 1998), politika öncelikleri (Thomas, 1994), desteklenen meclis faaliyetleri (Thomas, 1994) ve yasal tartışmaların içeriği (Trimble, 1998; Broughton ve Palmieri, 1999) üzerine inşa edilmektedir. Siyaset biliminde kritik kitle uygulaması üzerine en etkili çalışmalardan birini yaptığı kabul edilen Thomas (1991-1994), on iki ABD eyaletini inceleyerek, farklı oranlarla yasama organlarında bulunan kadınların yasama tarzı ve kamu politikaları üzerindeki etkilerini değerlendirmektedir. Parlamentolarda kadınların sayılarının fazla olmasının kadın, çocuk, aile ile ilgili yasama faaliyetlerinin desteklenmesinde, hayata geçirilmesinde ve politika önceliklerinde meydana getirdiği değişimler ele alınmaktadır. Kadınların karar organlarındaki varlığının politika gündemini kadınlar lehine dönüştürdüğü ifade edilmektedir. Yasama organlarında %30 oranında kritik kitleye ulaşılmadan, kadınların %15-20 oranlarında da aynı amaca hizmet edebileceği savunulmaktadır.

Stevenson (1999), kadınların bir araya gelebilmesi ve politika çıktıları üzerinde etkili olabilmesi için siyasette %30 oranında kadın temsilci bulundurulması gerekliliğini bir akım olarak değerlendirmektedir. Ayrıca Meksika özelinde gerçekleştirdiği ampirik çalışmasında, parlamentoda %13 oranında uygulanan kritik kitlenin, kadın lehine politikaların etkili şekilde düzenlenmesinde yeterli olduğu öne sürülmektedir. Htun ve Jones (2001) kritik kitle uygulaması adına daha ilginç bir sonuç elde ederek Latin Amerika ülkelerinde kadın oranının %15'e ulaşmadığı yasama organlarında kadın dostu politikaların hayata geçirildiğini tespit etmektedir.

Çeşitli ülkelerin farklı karar organları esas alınarak yapılan bazı çalışmalar kritik kitle uygulamasının etkileri konusunda şüphe uyandırmaktadır. Bu çalışmaların çoğu ABD eyalet parlamentolarında oluşan etkiyi incelemektedir. Bratton'un (2001) ABD'de bulunan California, Illinois ve Maryland eyaletleri yasama organlarını temel alan araştırması, kadınların parlamentoda oluşturdukları %15 oranında kritik kitlenin, kadın yasa koyucuların parlamentoya getirdikleri veya karar organlarından geçmesini sağladıkları kadınlar lehine politikaların miktarını önemli ölçüde değiştirmediğini tespit etmektedir. ABD eyalet yasama organlarını karşılaştıran Reingold (1992), Arizona yasama organında %30 oranında kritik kitleye sahip olan kadınların, California yasama meclisinde daha düşük oranda bulunan kadın parlamenterlere kıyasla politik tutumlar açısından ortak bir noktada daha az birleşebildiklerini tespit etmektedir. Yasama organında yüzde 30 oranında yer alan kadınların, siyasi tutumlarının kadınlara yansımalarının da daha az olduğunu ortaya çıkarmaktadır.

Reingold (2000), kadınların yasama davranışlarının genellikle kadın meselelerine yönelik tutumlarıyla eşleşmediğini tespit etmektedir. Daha fazla kadının parlamentoya seçilmesiyle birlikte diğer özelliklerde çeşitliliğin arttığını ve kadınların birlik duygusunun azaldığını iddia etmektedir. Kathlene (1994: 573) çalışmasında benzer bir sonuca ulaşarak parlamentoda daha fazla kadının bir araya gelmesinin politika üretme aşamasında daha sessiz kadınlar ortaya çıkardığını göstermektedir. Kadınların karar organlarında kritik kitleye erişmesinin, kadın meselelerine gösterilen dikkati

artıracağı ve siyasi gündemi dönüştüreceği ifade edilmektedir. Buna karşılık bazı yazarlar da kadın milletvekillerinin kadın konularını gündemlerine alıp sürdürmesi için kritik bir kitlenin gerekli olmadığını savunmaktadır (Bratton, 2005; Vega ve Firestone, 1995). ABD'nin 1981-1992 yılları arasındaki meclis faaliyetleri ile parlamenterlerin cinsiyetleri arasındaki ilişkiyi inceleyen Vega ve Firestone (1995), karar organlarında kadın parlamenterlerin sayısı arttıkça kadın sorunlarına daha az adapte olabilecekleri sonucuna varmaktadır.

Son yıllarda kritik kitle uygulaması, politikacılar, medya ve uluslararası örgütler arasında daha fazla kadını siyasete sokabilmek için alınan tedbirlerin bir kanıtı olarak geniş geçerlilik kazanmaktadır. (Grey, 2006). Ancak parlamentodaki kadın milletvekili sayısı ile kadınlara yönelik uygulanan politikalar arasındaki ilişkiyi etkileyen faktörlerin siyaset bilimciler tarafından çeşitlendirilmesi, kavrama şüpheli yaklaşılmaya neden olmaktadır. Bu konu üzerine yapılan bir çalışmada, kadınların parlamentolarda küçük bir azınlık oluşturmaları halinde, politik çıktılar üzerinde fark meydana getirebildiklerinden bahsedilirken (Crowley, 2004), başka bir çalışmada parlamentoda kadın milletvekillerinin sayısının artmasının, kadınlar adına birleşerek ortak hareket etme olasılığını azalttığının vurgulanması (Carroll, 2001) kritik kitle uygulamasına şüpheyile yaklaşılmaya neden olmaktadır. Kadınların niteliksel temsili ile ilgili çalışmalarda kritik kitlenin bir uygulama olarak kullanımı ve uygunluğu birçok araştırmacı tarafından sorgulanmaktadır (Childs, 2004). Ayrıca bu konu üzerinde feminist araştırmacıların kritik kitle uygulamasından tamamen uzaklaştıkları ileri sürülmektedir (Childs ve Krook, 2006). Birçok bilim insanının daha önce bu konu ile ilgili sundukları katkıların beklentileriyle tutarlı kanıtlar kullanılarak kritik kitle uygulamasının test edildiği ve sonucunda reddedildiği anlaşılmaktadır (Childs ve Krook, 2006).

Kritik kitle uygulaması literatürde oldukça popüler olmasına rağmen, siyaset biliminde yaygın olarak kullanılan diğer birçok kavramla aynı teorik veya ampirik soruşturmaya tabii tutulmamaktadır. Studlar ve McAllister (2002) kritik kitle uygulamasının iki temel sorunu barındırdığını belirtmektedir. Bunlardan ilki, kritik kitlenin oluşması için siyasi organlarda bulunması gereken kadınların yüzdesinin tanımsız, evrensel tek bir seviyenin mi olduğu yoksa demokrasi türlerine göre değişen farklı seviyelerin mi bulunduğu noktasının belirsiz olmasıdır. İkicisi ise, kritik kitlenin seviyelerine bakılmaksızın bu etkileri destekleyen ampirik kanıtların yetersizliği noktasıdır. Kritik kitle uygulamasının kanıtlanmış bir etkiden ziyade beklentiden oluştuğu ifade edilmektedir.

Kanter (1977a-1977b) ve Dahlerup'un (1988) karar mercilerinde artan kadın sayısının sonuçlarına yönelik genel olarak üç argüman ileri sürdüğü anlaşılmaktadır. Bunlardan ilki, sayısal artışa bağlı olarak kadınların kendi aralarında müttefik olabileceği, koalisyonlar oluşturabileceği ve kurum kültürünü etkileyebilecekleridir. İkinci olarak, kadınların her birinin kendini farklı bireyler olarak görebileceği ve bu durumun kadınların ortak noktada birleşmesini zorlaştırabileceğidir. Üçüncü olarak ise; görece sayısal olarak bir değişim olmamasına rağmen feminist veya kadınların

konumunu geliştirmeye ilgili kadınların koalisyon oluşturarak gelebilecek tehditleri önleyebilecekleri ve baskı oluşturabilecekleridir. Celis ve Childs (2008), cinsiyet ve politika literatüründe parlamentolardaki kadın oranlarının etkisi hakkında pek çoğunun önerdiğinin aksine tek bir iddianın ortaya konamayacağını ve bu noktada Kanter ile Dahlerup'un katkılarının yansıtılmasında sıkıntılar olduğunu vurgulamaktadır. Nitekim Dahlerup'un (1998) çalışmasında geri plana atılan kritik eylemler, parlamentoların çoğunda azınlıkta kalan kadınların konumunu değiştiren ve daha fazla yeniliğe yol ačan girişimleri ifade etmek için kullanılmaktadır. Kadınların durumunu iyileştirmenin kurumun kaynaklarını seferber etme istek ve yeteneğine bağlı olduğu vurgulanmaktadır.

Özellikle 2000'li yıllardan itibaren parlamentolarda akademisyenler ve siyasetçiler arasında "karar organlarında kadınların sayısının artırılması, kadınların temsilini sağlamaya yetiyor mu?, kadın milletvekilleri, kadınların çıkarlarının hayata geçirilmesinde erkek meslektaşlarına kıyasla fark oluşturabiliyor mu?, kadın siyasetçiler kadınların öncelik ve sorunlarını temsil etmek için faaliyetlerde bulunuyor mu?" gibi sorular çerçevesinde başlayan tartışmalar, kadınların siyasette temsili ile ilgili çalışmaların odağını Pitkin'in (1967) tanımladığı niteliksel temsile çevirmektedir.

Siyaset bilimciler, kadınların tanımlayıcı ve niteliksel temsili arasındaki ilişkiyi tekrardan düşünebilmek ve böylelikle ampirik olarak çalışabilmek için iki yol önermektedir: Bunlardan ilki, "Kadınlar siyasette kadın çıkarları için ne zaman fark oluşturuyor?" sorusunun "kadınların niteliksel temsili nasıl gerçekteşiyor?" şeklinde düşünülmesidir. İkincisi, "kadınlar, kadınlar için ne yapıyor?" sorusuna tek başına cevap aramaktan ziyade "kritik aktörler kadınlar için ne yapıyor?" açısından durumun değerlendirilmesidir. Bu gelişmeler ışığında kadınların yasama davranışını açıklayabilmek ve kadınların niteliksel temsili çalışmalarında kritik kitle uygulamasının önüne geçebilmek için 'kritik aktörler' olarak nitelendirilen kadın veya erkeğin özcü tasvirlerinden uzaklaşan alternatif bir çerçeve önerilmektedir. (Childs ve Krook, 2006). Niteliksel temsili anlamlandırmak için kullanılan bu kavram, kadın milletvekillerinin siyasi çıktıları üzerinde kadınlar lehine bir farklılık oluşturup oluşturmadığına bakmak yerine, niteliksel temsili nasıl sağlandığına ve kritik aktör olarak nitelendirilen, kadınlara yönelik politikaları gerçekteşirmek için istekli olan erkek veya kadın milletvekillerinin ne yaptığına odaklanmaktadır. (Childs ve Krook, 2009: 126).

Bu yaklaşımın merkezinde 'kritik aktörler' kavramı yer almaktadır. Bu aktörler, kadın dostu politika değişiklikleri için bireysel ve toplu kampanyaları harekete geçirenler şeklinde ifade edilmektedir. Ayrıca kadın temsilcilerin oranı ne olursa olsun, kendi başlarına politika önerileri başlatabilecekleri ve başkalarını, kadınlara yönelik politikaları teşvik etmek için adımlar atmaya zorlayabilecekleri belirtilmektedir (Childs ve Krook, 2008). Özellikle bu yeni yaklaşım, kritik aktörler, kadınların niteliksel temsili üzerinde daha detaylı çalışma yapılabilmesine imkân vermektedir. Yasa koyucuların cinsiyetlerinin önemli olmadığı, hatta bazı durumlarda erkeklerin kadınlara yönelik politika üretilmesinde daha aktif rol oynadıkları ifade edilmektedir (Tamerius,

1995; Celis, 2006). Bu nedenle kritik aktörlerin özelliklerinin ve etkisinin kesin olmadığı söylenebilir. Kadınlara yönelik ortak hedefleri başarıyla gerçekleştirebilmek için parlamentolarda daha az sayıda kadın varlığının yeterli olabileceği belirtilirken (Reingold, 2000) daha büyük sayıların, kritik eylemler için fırsatı artırabileceği veya aksine kadınların etkilerini azaltabileceği de vurgulanmaktadır (Crowley, 2004). Parlamentolarda kadın temsiliinin artmasında kritik kitle uygulamasının rolü ile ilgili 20 sanayileşmiş demokrasi üzerinde yapılan bir dizi çalışma, kadınların siyasette yetersiz temsili üzerinde parlamentodaki sayısal yoksunluklarından ziyade seçim sisteminin ve eşitlikçi siyasi kültürün etkili olduğunu göstermektedir (Studlar ve Mc Allister, 2002: 233-253). Grey (2006: 492-502) ise; kritik kitle uygulamasının farklı bir boyutuna dikkat çekerek, parlamentoda artan kadın sayısının kadınlar ile ilgili politika çıktılarında bir değişiklik meydana getirip getirmediğini sorgulamakta ve kritik kitle uygulamasının siyasal sürece ve sorunlara değişim getirebilme rolü ile birlikte değerlendirilmesi gerektiğinin altını çizmektedir.

Niteliksel temsil, temsil görevini üstlenen siyasetçinin, temsil edeceği grubun özelliklerden bağımsız olarak, grubun yararına olacak politikaları ne ölçüde teşvik ettiği ile ilişkilidir (Diaz, 2005:14). Bu bağlamda niteliksel anlamda temsiliin gerçekleşebilmesi için, karar organlarında bulunan kadınların sayısı tek başına belirleyici olmamaktadır. Temsilcinin cinsiyetinin önemli olmadığı, kendini kadınların yerine koyup düşünebilen ve yükümlülüklerinin farkında olan kişilerin temsilci olarak bulunması gerektiği vurgulanmaktadır (Dovi, 2002: 729-34). Kadınların niteliksel temsili ile ilgili yapılan çalışmalar içinde önemli yer tutan Celis vd. (2008), yapılan nicel araştırmalar sonucunda kadın milletvekillerinin karar organlarında yer alması ile kadınlar lehine uygulanan politikaların sayısı arasında olumlu bir ilişkinin bulunmadığını tespit etmektedir (Celis vd., 2008). Tümevarımsal bir yaklaşım ile hareket edilerek, kadınlara yönelik politikaların kimler tarafından hayata geçirildiği, kadınların niteliksel temsiliinin nasıl ve nerede meydana geldiği gibi çeşitli sorular üzerinden kadınların temsiliinin sorgulanması gerektiği ifade edilmektedir (Celis vd., 2008-2009).

Kadınların parlamentolarda niteliksel temsiliinin gerçekleşip gerçekleşmediğine yönelik ileri sürülen argümanların geçerliliğini ampirik olarak incelemek için kadın ve erkeklerin herhangi bir konu üzerindeki tutum ve davranış farklılıkları analiz edilmektedir. Kadınların karar mercilerinde gündeme getirdikleri politikaları değerlendirmek açısından literatürde sıkça bahsedilen kadın konusu ve kadın perspektifi ayrı kavramlar olarak tanımlanmaktadır (Lovenduski, 2001: 743-758). Kadın ve erkekler herhangi bir konunun önemli olduğu ile ilgili hem fikir olsalar dahi, bahsi geçen konu veya sorunları farklı algıladıkları belirtilmektedir. Örneğin, istihdamın önemli bir konu olduğu kadın ve erkekler tarafından kabul edilse de birçok çalışma, kadınların iş ve aile hayatı ile ilgili kaygılarının, erkeklerin ise ücret, kariyer beklentileri ve yararları ile ilgili endişelerinin daha yüksek olduğunu göstermektedir (Lovenduski, 2001:745).

Kadın sorunları ve perspektifinin karar organlarına yansıtılabilmesi için belirli oranda kadın temsilcinin seçim mekanizmalarında bulunması gerektiği sıkça vurgulanmaktadır. Bu bağlamda

‘kadın konusu’ ve ‘kadın perspektifi’ arasında ayırım yapmak, kadınlara yönelik hayata geçirilen politikaların değerlendirilmesi açısından gerekli görülmektedir (Lovenduski, 2001). Kadınların sahip olduğu farklı deneyimler ve bakış açıları göz önüne alındığında (ör. Annelik) kadın yasa koyucuların erkek meslektaşlarından farklı politika tercihlerine sahip olacağı varsayılmaktadır. Erkek mevkidaşlarıyla karşılaştırıldığında, kadın yasa koyucuların, kadın hakları ve kadınların toplumsal rollerinden dolayı daha fazla ilgi göstereceği düşünülen (çocuklar ve aileler, sağlık, eğitim, sosyal refah ve çevre) konularda daha aktif olacakları düşünülmektedir.

Parlamentolarda kadın milletvekillerinin kadın konularını gündeme alıp almadıkları ve bu anlamda sürdürülebilir politikalar üretip üretmedikleri tartışılırken, literatürde kadın konusunun ne olduğuna dair farklı açıklamalar getirilmektedir. Bazı yazarlar kadının ev kuran, şefkatli, koruyucu olduğu yönündeki geleneksel rollerini ön plana çıkaran genel sağlık bakımı, eğitim, sosyal refah gibi konuları kadın konusu olarak tanımlamaktadır (Thomas 1994, Sapiro, 1983). Bir kısım yazar ise; kadın konularını kadınların özerkliğini artırmayı amaçlayan, eşit çalışma koşulu sağlayan, üreme hakkını güçlendiren, cinsel taciz ve cinsiyet ayrımcılığını ele alan doğrudan kadınlarla ilgili olan politika alanları (Osborn ve Mendez, 2010; Reingold, 2000; Htun ve Weldon, 2010) olarak açıklamaktadır. Craske (1999) bu politika alanlarını feminen ve feminist konu şeklinde bir ayrıma tabi tutmaktadır. Sağlık, eğitim, çevre gibi konular feminen konular olarak ifade edilmekte, güvenlik, savunma, ekonomi gibi konular ise maskülen konular olarak sınıflandırılmaktadır. Feminist konular olarak da adlandırılan kadın konuları, doğrudan kadın ile ilgili olan, biyolojik (meme kanseri taraması, üreme hakkı) veya sosyal nedenlerden (cinsiyet eşitliği, çocuk bakım politikası) kaynaklanan konuları kapsamaktadır (Bayer, 2006). Kadın perspektifi ise; cinsiyetlere göre önem verilebilecek konuların değişiklik gösterebileceği düşüncesine dayanmaktadır (Lovenduski, 2001: 743-758). ‘Yumuşak konu’ ve ‘sert konu’ olarak ayırt edilen bu politika konuları, kadın veya erkeklerin ağırlıklı olarak politika ürettikleri alanlar şeklinde ayrıma tabi tutulmaktadır (Bayer, 2006: 570-585).

Molyneux tarafından ‘stratejik cinsiyet çıkarları’ ve ‘pratik cinsiyet çıkarları’ olarak yapılan ikili ayırım, kadın hakları ile kadınların daha fazla ilgi göstereceği düşünülen politika alanlarının birbirinden farklı olduğunu vurgulaması açısından faydalı olmaktadır (Molyneux, 1985: 232-233). Stratejik cinsiyet çıkarlarıyla, cinsiyet eşitliğinin önündeki engellerin ortadan kaldırılması kadınların toplumsal cinsiyete bağımlılığının üstesinden gelinmesi amaçlanmaktadır. Kadın hakları stratejik cinsiyet çıkarlarının önemli bir bileşeni olarak kabul edilmektedir. Kadınların pratik cinsiyet çıkarlarının ise, cinsiyet iş bölümü dahilindeki koşullardan kaynaklandığı belirtilmektedir. Bu nedenle kadınların özgürleşmesi veya cinsiyet eşitliğinin sağlanması gibi bir amaç taşımadığı ileri sürülmektedir (Molyneux, 1985: 233). Çocuklar ve aileler, sağlık hizmetleri, eğitim, sosyal refah ve çevre de dahil olmak üzere kadınların ilgisini çeken alanlar pratik cinsiyet çıkarları olarak adlandırılmaktadır. Bu açıklamalara ek olarak kadın konularının, kadınların özerkliğini ve refahını

artıran politikalar (Bratton, 2005), doğrudan kadını etkileyen biyolojik, toplumsal, sosyal, kültürel olgular (Bayer, 2006: 570-585) olarak tanımlandığı da görülmektedir.

Kadınların çıkar ve öncelikleri, her toplumun değerlerine ve sahip olduğu ilkelere, zamana ve parlamentoya bağlı olarak değişmektedir (Philips, 1995). Bu bağlamda kadın konularının ve cinsiyet eşitliği politikalarının zaman ve mekân farklılıkları göz önünde bulundurularak tanımlanması gerektiği vurgulanmaktadır (Wangnerud, 2009). Kadınların birçok parlamentoda yumuşak konu olarak tanımlanan politik konular üzerinde yoğunlaştığı ve kendilerine bu alanlarda görev verildiği görülmektedir. Thomas'ın yapmış olduğu çalışma (1994: 64) bu durumu destekler niteliktedir. ABD eyalet parlamenterlerinin incelendiği ve kişilerin görev aldıkları komiteler ile cinsiyetleri arasındaki ilişkinin tartışıldığı çalışmada, kadınların sosyal, eğitim ve kültürel komitelerde temsilinin göreceli olarak erkek meslektaşlarına kıyasla daha iyi olduğu tespit edilirken, finans, savunma, vergi komitelerinde temsilinin yetersiz olduğu sonucuna ulaşılmaktadır.

Birçok ülkede kadınların görev aldığı bakanlık pozisyonlarının, yer aldıkları komitelerle benzerlik gösterdiği görülmektedir. Kadınların sosyo-kültürel, çalışma, eğitim gibi bakanlıklarda görev alma eğiliminin daha prestijli, otorite gerektiren diğer bakanlıklara kıyasla daha fazla olduğu görülmektedir (Reynolds,1999). Siyasette kadınların, özellikle çocuk bakımı, kadın hakları gibi kendilerine daha yakın buldukları konularda ve alanlarda erkeklerden farklı tutumlar ortaya koyduğu öne sürülmektedir (Skjeie, 1991; McAllister ve Studlar, 1992; Norris, 1996). 2002-2010 yılları arasında İsveç'in yasama organında parlamenterler tarafından yapılan konuşmalar üzerinden gerçekleştirilen analiz, kadınların yumuşak konular üzerinde sert konulara kıyasla daha fazla konuşma yaptığını göstermektedir (Back vd., 2014). Çalışma diğer taraftan, kadının siyasette temsilinin iyi seviyede olduğu İsveç'te bile kadınlar ve erkekler arasında yasama davranışı açısından niteliksel bir farklılık olduğunu açığa çıkarmaktadır. Thomas yaptığı çalışmalarda benzer sonuçlara ulaşarak, kadın parlamenterlerin öncelikli olarak kadın, çocuk ve aile ile ilgili yasa tasarılarını gündeme getirdiklerini ve bu yasa tasarılarını hayata geçirirken erkek yasa koyuculardan daha başarılı olduklarını tespit etmektedir (Thomas, 1991; 1994). Jones (1997), Arjantin ve ABD Temsilciler Meclisi özelinde yaptığı analizler sonucunda, kadın milletvekillerinin kadın hakları, çocuk ve aile ile ilgili konulara öncelik verme olasılıklarının erkek meslektaşlarına kıyasla daha fazla olduğu sonucuna ulaşarak Thomas'ın bulgularını desteklemektedir.

Yapılan çalışmalar, kadının siyasette temsiline yönelik farklı çözümler sunulduğunu göstermektedir. Tanımlayıcı temsil, kadınların kadın milletvekilleri tarafından temsil edilmesi gerektiğinin altını çizerken, niteliksel temsil, cinsiyetten ziyade kritik aktörlerin öneminden bahsetmektedir. Özetle kadının siyasette temsili üzerine yapılan ilk çalışmalar, kadınların temsiline önemli bir araç olarak temsilcinin kadın olması durumuna odaklanmasına rağmen, güncel çalışmalar kadının niteliksel ve tanımlayıcı temsili arasındaki bağın zayıf ve karmaşık olduğunu göstermektedir (Mackay, 2008: 127). Kadınların siyasi temsili üzerinde, parti ideolojisi, siyasal sistem, parti disiplini

ve kültürel tutumlar gibi kadınların gündemini şekillendiren kurumsal ve politik faktörlerin etkili olduğundan bahsedilmektedir (Wagnerud, 2009; Matland, 1998), temsilcinin parti kimliğinin, kişisel özelliklerinin ve kurumsal kısıtlamaların kadının temsili üzerindeki önemi vurgulanmaktadır (Celis vd., 2008; Childs ve Krook, 2009; Mackay, 2008). Ayrıca son yıllarda yapılan bazı çalışmalar, kadınların yasama alanında bir fark meydana getirme kapasitesinin yalnızca kadınların sayısal mevcudiyetiyle ilgili olmadığını, aynı zamanda kültürel ve politik faktörlerin getirdiği engellere de bağlı olduğunu öne sürmektedir (Lovenduski, 2005). Bu engellerin bazı durumlarda kadınların çıkarlarının siyasallaşmasını sınırladığı da söylenebilir.

Wagnerud (2009) kadının temsili üzerinde etkili olduğunu düşündüğü faktörleri mikro, mezo ve makro nedenler olmak üzere üç grup altında incelemektedir. Makro düzeyde; kültür, seçim sistemleri, kadın hakları ve kadınların sosyo-ekonomik durumu gibi faktörler ele alınmaktadır. Özellikle kadınlar için nispi temsil sisteminin çoğulcu bir sistemden daha yararlı olduğu vurgulanmaktadır. Kadınların temsili üzerine yapılan uluslararası çalışmalarının çoğunun hemfikir olduğu nokta, nispi temsilin olumlu etkisi üzerinedir (Norris, 1987; Siaroff, 2000; Norris ve Franklin, 1997). Bu durum genellikle nispi temsil sistemindeki partilerin dengelerini genişletebilmek için listeye kadın aday ekleme olasılıklarının daha yüksek olmasıyla yakından ilişkilidir (Caul, 1999). Bununla birlikte tüm nispi temsil sistemlerinin, yüksek oranda kadın temsili sağlamasının mümkün olmadığı da belirtilmektedir (Matland, 2005). Seçim kuralları, aday seçim süreçlerinin ayrıntıları, nispi temsil sisteminin kadınları siyasete kazandırmasındaki etkisine aracılık etmektedir. Kadınların koltuk rekabetinin az olduğu yerlerde daha fazla seçildikleri sonucuna varılmaktadır (Darcy vd., 1994; Matland, 1993).

Wagnerud'un (2009) mezo faktör gruplandırması ise parti organizasyonu, seçim çevresi, parti cinsiyet kotaları veya hedeflerinin oluşturulmasını ifade etmektedir. Günümüzde bazı cinsiyet hedef ve kotalarının yüzden fazla ülke tarafından benimsenmiş olduğu görülmektedir (IDEA, 2020). Ayrıca kadınların siyasette temsillerinin artması üzerinde, siyasi partilerin kadınları tanıtmaya girişimlerinin (Studlar ve McAllister, 2002: 240), partilerin sahip oldukları ideolojilerin (Duverger, 1955; Beckwith, 1986-1992) belirleyici olduğu vurgulanmaktadır. Yasama organlarında belirli oranda kadının yer alması, kadınların siyasetteki rolünü teşvik etmenin en doğrudan yolu görülebilir. Bundan dolayı siyasi partiler kendi bünyelerinde belirli oranda kadın aday barındırabilmek, daha fazla kadının üye olarak seçilmesini sağlayabilmek için kotaları araç olarak kullanmaktadır. Kadınlara ayrılan bu kontenjanların kadınların parlamento temsili artırmada ölçülebilir bir etkisinin olduğu söylenmektedir (Matland, 1993; Matland ve Studlar, 1996). Partilerin uyguladığı kota gibi mekanizmaların, kadınların temsili artırmada orantılı temsilden daha etkili olduğu belirtilmektedir (Caul, 2001). Son olarak Wagnerud'un (2009) mikro düzey gruplandırması ise seçmen tercihleri ve aday olmak isteyen kadınların temini sürecini içermektedir. Bu konuda özellikle ABD kongresi seçimleri üzerine yapılan bazı araştırmalar, benzer niteliklere sahip adaylardan kadın olanların erkek olanlara kıyasla seçimi kazanma olasılıklarının daha yüksek olduğunu göstermektedir (King ve

Matland, 2003). McElroy ve Marsh (2010) İrlanda verilerini esas alarak yaptıkları çalışmada, seçmenlerin kadın adaylara karşı herhangi bir pozitif ayrımcılık yapmadığını tespit etmektedir. Ancak aday olmaya karar veren veya partilerin aday olmaları için seçtiği kadınların sayısının erkeklerin sayısının gerisinde kalmaya devam ettiği görülmektedir. Lawless ve Fox (2005), kadınların siyasi makamlarda yer almak istemesi olasılığının erkeklere kıyasla daha az olduğunu savunmaktadır. Bu bakış açısıyla kadınların yetersiz temsiline altı yatan nedenin siyasi hırsı boşluktan kaynaklanabileceği ifade edilmektedir (McElroy ve Marsh, 2010).

Her ne kadar kültür, seçim sistemi, parti yapısı ile kadının temsili arasındaki ilişkiyi açıklamaya çalışan çalışmalar cinsiyet ve siyaset literatüründe çok etkili olsa da diğer taraftan artan sayıda çalışma, ekonomik yapı, dini yapı gibi diğer faktörlerin altını çizmektedir. Ekonomik kalkınma, kadınların siyasi gelişimi için de önemlidir. Söz konusu ülkenin ekonomik kalkınmasının kadınların temsiliyle olumlu bir ilişki içinde olduğu çeşitli araştırmalar tarafından belirlenmektedir (Matland, 1998; Reynolds, 1999). Ekonomik kalkınmanın, kadınların iş gücüne katılımını artırdığı, toplumsal cinsiyet eşitliği normlarını geliştirdiği ve böylelikle kadınların siyasi temsiliyi teşvik ettiği vurgulanmaktadır. Chafetz (1990), Kadınların ücretli iş gücüne katılmasının, kadınların statüsünü olumlu etkilediğini, siyasette daha fazla güç kazanmalarına yardımcı olduğunu savunmaktadır.

Güncel çalışmalar, kadının niteliksel temsili üzerinde cinsiyet, parti ideolojisi, etnik, dini yapı, kültürel değerler, cinsiyet rolleri gibi çeşitli faktörlerin kesişimini dikkate almakta ve etkilerini yapılan analizler sonucunda tartışmaktadır. Temsilde cinsiyet ve din arasındaki bağı inceleyen çalışmalar ise ağırlıklı olarak, İslam toplumlarında dindarlık ve dini normların, cinsiyet eşitliğini sağlama ve kadının siyasetteki konumunu belirleme ile ilgili rolüne odaklanmaktadır (Inglehart ve Norris, 2003a-2003b). Müslüman ve/veya Müslüman çoğunlukta olan ülkelerde kadınların siyasi karar mercilerindeki kısıtlılığı sosyo-ekonomik, kültürel ve dini faktörlere dayandırılarak açıklanmaktadır. Bazı çalışmalarda Müslüman ülkelerdeki yüksek dindarlık seviyesinin kadın haklarının iyileştirilmesinde en büyük engellerden biri olduğu iddia edilmektedir (Alexander ve Welzel, 2011). İslam normlarının kadın ve erkeğin geleneksel rollerini teşvik ettiği ve İslamcı yorumların geniş bir meşruiyete sahip olduğu vurgulanmaktadır (Tohidi ve Bayes, 2001). Bundan dolayı İslami kültürün cinsiyet eşitliğinin sağlanmasında en güçlü engellerden biri olduğu öne sürülmektedir (Norris ve Inglehart, 2002).

Donno ve Russett (2004) önceki çalışmalarla benzer şekilde, İslam dünyasında kadın haklarının baskı altına alınma olasılığının, diğer ülkelere kıyasla daha yüksek, ancak etkisinin özellikle Arap ülkeleri için çok daha güçlü ve tutarlı olduğunu savunmaktadır. Bir kısım çalışma ise; Ortadoğu’da kadınların az sayıda temsil edilmesine farklı bir açıdan yaklaşarak, bu durumun nedenlerini ataerkil düşünce yapısı, kurumsal düzenlemeler, ekonomik yapılar, cinsiyetçi kalıplar ve sahip olunan önyargılara dayandırmaktadır (Benstead vd., 2015). Müslüman dünyasında liderlerin kadın haklarına ilişkin geleneksel söylem ve görüşleri gündemlerine aldıkları, kadınların temsiline İslami

değerler tarafından engellendiği savunulmaktadır (Inglehart ve Norris, 2003b). Ross (2001), Müslüman dünyasında, Orta Doğu ve diğer gelişmekte olan ülkelerde kadınların işgücü piyasasında ve siyasette sayılarının az olmasını Inglehart ve Norris'in belirttiğinin aksine İslami normlardan ziyade petrol kaynaklarının iç ve dış etkilerine bağlamaktadır.

Uluslararası literatürde kadının temsiline yönelik yapılan tartışmalar ve ileri sürülen farklı argümanlar, kadının siyasi temsiline, siyaset bilimi ve cinsiyet alanında yapılacak çalışmalar için ne derece önemli olduğunu göstermektedir. Temsil alanında sınırlılığın nedenleri ve/veya önerilen çözüm yolları üzerine yapılan çok yönlü çalışmalar, kadınların siyasi temsiline birçok değişkenin kontrol edilmesini gerektiren karmaşık bir yapıda olduğunu ortaya koymaktadır.

1.2. Kadının Siyasette Temsili Üzerine Ulusal Literatür

Türkiye’de kadınların seçme ve seçilme hakkını elde ettikleri tarih göz önüne alındığında çoğu Batılı demokrasiye kıyasla kadınların siyasal haklarına erken ulaştığı söylenmektedir. Ancak bu durum, siyasi organlarda bulunan kadınların oranının günümüze kadar en yüksek %18’e vardığı gerçeğini değiştirmemektedir. Batı literatüründe kadının siyasette temsiline yönelik yapılan çalışmalar ağırlıklı olarak kadının niteliksel ve tanımlayıcı temsili arasındaki ilişkiyi incelemektedir. Türkiye’de kadın ve siyaset çalışmalarının Batı literatürünün işleyişiyle paralel şekilde ilerlemediği, kadın ve siyasi temsil ilişkisinin daha çok tarihsel, toplumsal ve sosyolojik boyutlarının ele alındığı gözlemlenmektedir.

İnan’ın çalışmasının (2018), Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin kurum kuruluşlarını tanıtmayı, seçim mekanizmasını, TBMM’nin işleyişini, milletvekillerinin görevlerini ele alması ve kadınların siyasal haklara kavuşma mücadelesini işlemesi açısından bu konuda yapılan veya yapılacak çalışmalar için yol gösterici nitelikte olduğu söylenebilir. Kadınların siyasete entegre olma sürecini ele alan temel çalışmalardan biri olan Taşkıran (1973), Osmanlı dönemi ve Cumhuriyet dönemi inkılapları ile birlikte kadınların toplumsal, siyasi, kültürel konumlarının analizini sunmaktadır. Kadınların siyasi haklar elde etmesine giden süreç, tarihsel gelişmeleri ile birlikte ele alınmaktadır. Bu konudaki çalışmalara yeni bir bakış açısı kazandıran Abadan-Unat (1982), kadının toplumsal statüsünün evrimini incelemekte ve bu süreç içerisinde kadınların siyasal haklar elde etme tarihini değerlendirmektedir. Çalışmada, kadınların siyasi hayata dahil olmaları değişen toplumsal yapı çerçevesinde anlatılmaktadır. Kırkpınar (1998) da benzer şekilde kadınların seçme seçilme hakkına erişme sürecini toplumsal değişim döngüsünün bir parçası olarak ele almaktadır. Kadınların siyasi haklarını elde etmesi ve meclisteki yerlerini almaya başlaması ile yaşanan gelişmelere ışık tutmaktadır. Bu bağlamda literatürde, kadınların siyasi organlarda yer almasının önemi, siyasi hayata katılımlarında önüne çıkan engellerin neler olduğu, siyasete nasıl entegre oldukları, siyasete girmelerinin toplumsal normlar üzerinde oluşturduğu değişim ve siyasal rolleri gibi sosyolojik,

tarihsel ve etnografik çalışmaların ağırlıkta olduğu gözlemlenmektedir (Örs, 2006: 1-22; Sumbas, 2015: 103-121; Sancar, 2008b: 173-184; Güneş-Ayata, 2015: 261-279).

Türkiye’de kadınların, bireysel ve toplumsal şekilde siyasete katılmaya başlamaları ve sonrasında yaşanan gelişmelere dikkat edildiğinde, Türkiye’de kadın ve siyaset üzerine yapılan çalışmaların tarihsel ve toplumsal boyutlara vurgu yapmasının tesadüf olmadığı söylenebilir. Kadınların siyasal olarak toplumsal hayata dahil olması ve kadının sosyal ve geleneksel konumunu sorgulaması Tanzimat Fermanı’na (1839) kadar geriye götürülmekte, Kanuni Esasi ve Meşrutiyet dönemleri, kadınların siyasal hayata katılımını olumlu etkileyen diğer önemli gelişmeler olarak değerlendirilmektedir (Yaraman, 2001: 23).

Osmanlı Devleti’nin hukuksal, kültürel ve yönetim yapısının bir gereği olarak kadının kamusal alana katılmasına izin verilmemesi, Tanzimat Fermanı’na kadar olan zaman diliminde kadınların ev ve özel alan ile sınırlandırılması yaşanan bu gelişmeleri önemli hale getirmektedir (Berktaş, 2004: 11). Osmanlı Devleti’nin yönetim şeklinin teokrasi olmasının kadının toplumsal yaşamına bazı sınırlamalar getirdiği ve İslam dininin kabul edilmesiyle birlikte kadınların kamusal alanda aktifliğini kaybederek, özel alana yoğunlaştığı belirtilmektedir. Ayrıca yaşatılan bazı geleneklerin, kadınların toplumsal konumuna zarar verdiği öne sürülmektedir (Çitçi, 1982: 9).

Fransız Devrimi’nin ortaya çıkardığı hak, özgürlük, eşitlik fikirlerinin etkilerinin kıtalar üstüne yayılması ve Osmanlı Devleti’nin Batı’yı örnek alarak hayata geçirdiği yeniliklerin, toplumun yapısında bir değişim ve modernleşme sağladığı ifade edilmektedir. Aynı zamanda kadınların geleneksel rol ve statülerinin gündeme gelmesinin, bu modernleşme çabalarının bir ürünü olduğu belirtilmektedir. Tanzimat dönemiyle kadınların toplumda daha görünür hale gelmesi, meşrutiyet dönemleri sonrasında yaşanan anayasal reformlar ve özgürlük idealleri, kadınların siyasal alanda kendilerine yönelik düzenlemeler yapılmasının gerekliliğini dile getirmelerine imkân vermektedir (Gökçimen, 2008: 9).

Bahsi geçen dönemde, kadınların bu amaçları gerçekleştirebilmek ve haklarını muhafaza edebilmek için dernek benzeri oluşumların meydana getirildiğinden ve kadınlara yönelik fikirsiz hareketlenmelerin oluşmaya başladığından bahsedilmektedir (Negiz ve Üçer, 2012: 3-4). Toprak (1994: 802), çalışmasında o döneme ait kadınların faaliyete geçirdiği dernek ya da örgütlenmelerin yardım amaçlı kurulduğu yönündeki algıya karşın, Müdafaa-i Hukuk-ı Nisvan gibi kadın erkek arasında eşitlik olmasına vurgu yapan, kadının toplumsallaşmasını amaçlayan daha radikal örgütlenmelerin olduğunun altını çizmektedir. 20’nci yüzyılın ilk yarısında kadınların hak arayışlarına devam ettiğini, bunun yanı sıra I. Dünya ve Kurtuluş Savaşı’nın meydana getirdiği atmosfer içinde kadınların siyasi faaliyetlerinin yoğunlaştığı ifade edilmektedir. Ayrıca Türkiye’deki kadınların hak arayışlarına cevap bulmaları açısından bu dönemin bir dönüm noktası olduğu vurgulanmaktadır (Toprak, 1994: 803).

Türkiye’de kadınların siyasal anlamda örgütlenişi daha çok Kurtuluş Savaşı sonrasına denk gelmektedir. 15 Haziran 1923 tarihinde kadınların siyasal ve toplumsal haklar elde etmesini sağlamak amacıyla “Kadınların Halk Fırkası” adıyla bir siyasi oluşum meydana getirilmesi bu durumun göstergesidir. Ancak fırkanın kuruluş izni ile ilgili bazı sıkıntılar oluşmasından ötürü kadınların bu girişimi, 1924 yılında Türk Kadın Birliği’nin kurulmasıyla sonuçlanmaktadır. 1930’lu yıllara gelindiğinde, kadınların siyasal haklara kavuşabilmesi için gerekli toplumsal ve siyasi ortamın olgunlaşmaya başladığı, ancak kadınların siyasete dahil olmasına engel teşkil eden, seçme ve seçilme hakkına yönelik cinsiyet ayrımcılığı içeren maddelerin yasalardan çıkarılması için 1934 yılına kadar beklenildiği ifade edilmektedir (Yaraman, 2015: 60-66; Toprak, 1994: 803).

Türkiye’de kadınların siyasal katılım hakları bağlamında 3 Nisan 1930’da kabul edilen yeni Belediye Kanunu, kadınlara siyasal hak tanıyan ilk kanun olması ve kadınlara belediye seçimlerine katılma hakkı vermesi açısından önem arz etmektedir. Ardından yapılan hukuksal düzenlemeler ile kadınların ilk olarak köylerde ihtiyar meclislerine seçilebilmelerinin, daha sonra 5 Aralık 1934’te Anayasa ve Seçim Kanunu’nda yapılan değişiklikler ile seçme ve seçilme hakkını elde etmelerinin önü açılmıştır.

Türkiye’de kadınların 1930’lu yıllarda siyasete bireysel ve toplumsal katılım hakkını elde etmesi, dönemin siyasal ve toplumsal koşulları altında farklı nedenlere bağlanmaktadır (İnan, 1969: 3-4). Bazı araştırmacılar kadınlara seçme ve seçilme hakkının verilmesini, Türkiye Cumhuriyeti’nin bekası için gerekli olan ve mutlak uygulanması gereken bir politika şeklinde değerlendirirken (Unat, 1982: 20) Taçkiran (1973: 82-83), kadınların hak arayışlarının neticesinde kamuoyundaki baskının zorunlu bir sonucu olarak nitelendirmektedir Tekeli’nin, Türkiye siyasetinde kadının yerini sorguladığı çalışmasında (1982), kadınların seçme seçilme hakkını elde ettiği yıldan itibaren ulusal ve yerel katılım biçimleri irdelenmekte ve kadınların, kendilerine siyasal haklar tanıyan kişiler tarafından rejim için önemli olan ve simgesel bir rol üstlenen kişiler olarak görüldüğü iddia edilmektedir. Bu bağlamda tek parti döneminde kadınların temsil oranının nispeten daha iyi olduğu, bu durumun nedeninin ise çok partili hayata geçiş ile birlikte, kadınların siyasetteki sembolik öneminin kaybolmasından kaynaklandığı ileri sürülmektedir (Tekeli, 1982). Bu nedensel tartışmalarla birlikte 1935 seçimlerinde 18, 1939 seçimlerinde 15, 1943 seçimlerinde ise 16 kadının meclise girdiği bilinmektedir. Ancak II. Dünya Savaşı sonrası yaşanan gelişmeler ve oluşan siyasi ortam, Türkiye’nin çok partili rejime geçmesine zemin hazırlamış ve kadınların siyasette temsilleri ile ilgili birtakım değişimler meydana getirmiştir. Kadın milletvekili sayılarında 1946 seçimlerinden itibaren artış sağlanamaması, kadınlar için dezavantaj oluşturmuştur.

Türkiye tarihinde kadınların temsiline yönelik gerileme sürecinin demokratikleşmeyle başladığı ve Türkiye’nin çok partili hayata geçmesiyle birlikte bahsedilen simgesel özelliğin ortadan kalktığı savunulmaktadır (Güneş-Ayata, 1998). Kadınların tek parti döneminde otomatik olarak seçilebilmeleri şansının rejim değişikliği ile ortadan kalktığı ve partilerin daha fazla sandalye elde

etme yarışının, kadınların temsilini olumsuz etkilediği ileri sürülmektedir (Tekeli, 1982). 1943 yılına dek kullanılan seçim sisteminde değişikliğe gidilmesi ve uygulanan tek dereceli seçimler, siyasal gündemi oluşturmaktan uzak kalan kadınlar aleyhine serbest rekabet ortamı oluşturmuştur. Bu durumun mecliste bulunan kadın sayısında önemli bir artış meydana getirmediği hatta düşüşe neden olduğu vurgulanmaktadır (Yaraman, 2015: 75). 1946 seçimlerinden itibaren parlamentoda kadın sayısının azalmaya başlaması ile bu duruma paralel şekilde iki olgunun da gelişim gösterdiği tespit edilmektedir. Bunlardan ilki, Güneş-Ayata'nın çalışmasında (1998) bahsettiği kadınların siyasal karar mercilerinde gösterdiği davranışlarda meydana gelen değişimdir. Kadınların meclisteki sayıları erkeklere kıyasla az ve aktiviteleri çoğunlukla yumuşak konu alanları ile sınırlandırılmış olsa da siyasette daha aktif görev yaptıkları öne sürülmektedir (Güneş-Ayata, 1998: 237). İkincisi, kadınların siyasi temsilde sıkıntı yaşamamasına rağmen siyasetin her düzeyiyle ilgilenen kadın sayısında meydana gelen artıştır. Kadınların siyasetteki sayısının eksilmesinin yanı sıra politik davranışlarında dönüşüm yaşadığı söylenebilir. Bu bağlamda kadınların 1950'li yılların ortalarından itibaren mecliste daha aktif rol almaya başladığı ancak kadın milletvekillerinin kendilerini kadınların temsilcisi olarak görmediği ifade edilmektedir (Arat, 1998b: 257). 1955'te ilk olarak CHP tarafından kurulan, daha sonra diğer partilerin de uygulamaya koyduğu kadın kolları örgütlenmelerinin, kadınların siyasete olan ilgisini artırdığı ve kadınların siyasal karar organlarında yer alması için fırsat sunduğu öne sürülmektedir (Güneş-Ayata, 1998: 238).

27 Mayıs 1960 askeri müdahalesi, Türkiye'nin siyasal hayatında birtakım değişiklikler meydana getirmiş ve TBMM yanında Cumhuriyet Senatosu kurulmuştur. Seçim sisteminde yapılan değişiklik, toplumsal değişim sürecinde açığa çıkan sosyal güçlerin küçük partiler şeklinde mecliste söz sahibi olmasını sağlamıştır. Parlamentoda hareketliliğin olduğu böyle bir ortamda siyasete giren kadınların, daha fazla birikim ile tecrübeye sahip olduğu, meclisteki tutum ve davranışlarının erkeklerden farklı olmadığı ifade edilmektedir (Arat, 1998b: 263).

1970 sonrasında siyasette etkinliğini artıran kadın kollarının, kadınların meclis başkanvekili, bakan, milletvekili gibi pozisyonlarla siyasete girmesinde etkili olduğu ifade edilmektedir. Ancak kadınların siyasal konumunu iyileştirme ve kadınları üst kademelere taşıma gibi amaçlardan ziyade, kadınları farklı rollere hapsederek, parti için oy toplama, finansal gelir sağlama gibi yardımcı faaliyetler için kullandığı vurgulanmaktadır (Güneş-Ayata, 2015: 269). Ayrıca 1973 ve 1975 seçimleri üzerinde yapılan bir analiz kadınların, simgesel rolün ötesine geçebilen bir etkinliğe sahip olmadıklarını, kadınların erkeklere kıyasla siyasete daha az ilgi gösterdiklerini ve siyasi tercihleri açısından din ile aile etkisi altında kaldıklarını saptamaktadır (Tekeli, 1982).

1980'lere gelindiğinde kadınlar seçer erkekler seçilir prensibinin Türk siyasetine hâkim olduğu öne sürülmektedir (Güneş-Ayata, 1998: 240). 1982 Anayasası ile Türkiye'de yapılan düzenlemeler birçok alanda olduğu gibi siyasette de birtakım değişiklikler meydana getirmiştir. Siyasi partilerin kapatılarak özgürlüklerin sınırlandırılması bunların başında gelmektedir. Dernek ve sendika gibi

örgütlenmelere kısıtlama getirilmesi, kadın kollarının faaliyetlerinin yasaklanması kadınların siyasetteki varlığını olumsuz etkilemiştir (Güneş-Ayata, 1998: 240). 1980 sonrası dönemde kadınların siyasete entegrasyonunda birtakım gelişmeler yaşandığı belirtilmektedir. 12 Eylül 1980 sonrasında kadınların Danışma Meclisi'ne yüksek oranda atanmaları ve 6 Kasım 1983'te gerçekleşen ilk seçimlerde uzun bir aradan sonra meclise %3 oranında seçilmeleri, kadınların demokratik rejimin simgesi olarak kullanıldığı düşüncesini tekrardan gündeme getirmiştir (Tekeli, 1982: 280). Yaraman (2015: 75-76), 12 Mart 1971 dönemindeki kadın bakan atamalarının bu duruma örnek olabileceğini ifade ederek, Tekeli'nin iddiasını doğrulamaktadır. Ancak çalışmada askeri ara rejimlerden sivil siyasete geçiş açısından benzer anlamlar taşıyan 1961 ve 1973 seçimleri sonrasında, az sayıda kadın milletvekili varlığını aynı yaklaşımla açıklamanın zor olduğu belirtilerek, toplumsal olayları tek bir neden altında incelemenin sakıncalı olduğu vurgulanmaktadır.

Kadın hareketlerinin hız kazanarak kadın sorunlarının görünür hale getirilmesi, kadın imajının değişikliğe uğraması, 1990'lı yıllarda ilk defa bir kadının büyük bir siyasal partinin başına geçerek başbakanlık yapması ve rol model oluşturması, kadınların siyasete ilgilerinin artırılması açısından önemli olmuştur (Güneş-Ayata, 1998: 240-241; Tokgöz, 1994: 98-115). Bu süreçte birçok kadın kendini Tansu Çiller ile özdeşleştirerek siyasete ilgi duymaya başlamıştır. Ayrıca diğer partiler, kadın seçmenlerin Tansu Çiller ile özdeşlik kuracağı korkusu ile kendilerine kadın yüzler aramış ve kadına yönelik programlar geliştirmiştir. Kadınlar 1990 sonrasında siyasi partiler açısından kendilerine hitap edilmesi gereken grup haline gelmiştir. Siyasi partiler hem bu durumdan hem de iç dinamiklerinden kaynaklı olarak kadınların siyasete entegrasyonunda önemli rol oynamıştır (Güneş-Ayata, 1998: 241).

1980'lerin ortalarına kadar siyasette kadının farklı tiplerine de yapılmıştır (Güneş-Ayata, 2015). Güneş-Ayata (2015) çalışmasında iki tip kadın politikacı üzerinde durmaktadır. Bunlardan ilki, toplum içine girmeye çekinmeyen, erkeklerle sıkı mücadele içine giren ancak ne kadın bakış açısını geliştiren ne de kadınların siyasette temsil edilmeme durumunu sorgulayan bağımsız kadınlar; ikincisi, ailelerindeki erkeklere yardım eden veya onlar adına siyaset yapan kadınlardır. Onlar için siyaset erkeklerin kontrolünde yapılan faaliyet olarak tanımlanmaktadır.

İç siyasette yaşanan bu gelişmeler kadınların parlamentoda temsilini olumsuz etkilemiş, kadınların siyasetteki temsil oranı 1980'lerin sonlarına kadar düşük oranlarda gerçekleşmiştir. Uluslararası çapta 1 Mart 1980 tarihinde Birleşmiş Milletler (BM) tarafından ülkelerin imzasına açılan ve 3 Eylül 1981 tarihinde yürürlüğe giren kadın erkek eşitliğinin uluslararası düzeyde temel belgesi niteliğindeki "Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi" kadınların siyasal haklarına yönelik olumlu bir gelişme olmuştur. Kadınların siyasete katılım haklarının genel bir çerçevesini sunması ve eşit katılımın sağlanması için taraf devletlere özel önlem alma zorunluluğu getirmesi bakımından önemli olmaktadır. Türkiye'de bahsi geçen sözleşmenin 19 Ocak 1986 tarihinde yürürlüğe girmesi, kadınlar ile ilgili etkinliklerin hem niteliksel hem de niceliksel yönden

artmasını sağlamıştır (Gökçimen, 2008: 31; Yaraman, 2015: 82). Ayrıca Avrupa Sosyal Şartı, Çocuk Hakları Sözleşmesi, Uluslararası Çalışma Örgütü, Ekonomik Kalkınma ve İş Birliği Örgütü, Avrupa Güvenlik ve İş Birliği Teşkilatı gibi kuruluşların sözleşme karar ve tavsiyelerinin, Kahire Dünya Nüfus ve Kalkınma Konferansı Eylem Planı'nın, Dördüncü Dünya Kadın Konferansı Eylem Planı ve Pekin Deklarasyonunun iç hukukta uygulanması yönünde çalışmalar sürdürülmüş ve kadınlar lehine birçok yasal düzenlemeler yapılmıştır. Bunlara ek olarak, 1980'li yılların sonlarına doğru toplum üzerindeki baskının giderek azalmasıyla, kadınların problemlerini farklı açılardan dile getiren gönüllü örgütlenmeler oluşturulmuştur. 1990'larda görünürlük kazanan Mor Çatı Kadın Sığınağı, Kadının İnsan Hakları Eylem Araştırma Merkezi, Kadın Araştırmaları Derneği ve Kadın Adayları Destekleme Derneği bunlardan bazılarıdır (Terkan, 2010: 40-41).

Siyasi partiler aynı dönemde kadınların artan oy potansiyellerini fark ederek oyları kendi partilerine çekebilmek için çalışmalar yürütmüştür. Bu hamle partiler için stratejik öneme sahip olmuştur. Bu bağlamda Anavatan Partisi "Türk Kadını Destekleme ve Tanıtma Vakfı", Doğru Yol Partisi ise "Doğru Yol Gönüllüleri" isimli vakıf ve örgütler aracılığıyla faaliyetler sürdürmüştür. Bu siyasi atmosferde kadınlar için politikalar geliştirmek ve eşitlik içinde sosyal, ekonomik, kültürel ve siyasi alanlarda kadına hak ettiği statüyü kazandırmak amacıyla Başbakanlığa bağlı Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü'nün kurulması, kadın vali ve kaymakamların atanması olumlu gelişmeler olarak nitelendirilse de kadınların siyasette edilgen bırakıldığı gerçeğini değiştirememiştir (Güneş-Ayata, 1998; Yaraman, 2015; Resmî Gazete, 20 Nisan 1990: 2). Siyasal sistem doğrudan kadınlara yer vermek yerine, seçmen olarak görmeyi sürdürmüştür (Güneş-Ayata, 1998: 242).

Kadınların siyasi organlarda bulunması kadar etkinlikleri, kendilerine verilen görev alanları da önem arz etmektedir. Kadınların belirli istisnalar dışında kritik karar mekanizmalarında yer alamadıkları gözlemlenmektedir. Parlamentolarda kadın milletvekillerine verilen görevlerin genellikle kadınların geleneksel rollerine vurgu yaptığı ve kadınları aile, eğitim, sağlık gibi alanların içine sıkıştırdığı ifade edilmektedir (Altındal, 2009: 355). Türkiye Cumhuriyet tarihinde yapılan seçimler göz önüne alındığında, kadınların TBMM'deki sayıları, görevli kadın bakanların oranları, kadınların siyasetin öznesi haline gelemediklerini ve temsillerinin sınırlı olduğunu doğrulamaktadır. Kadınların mecliste görev yapmak için atandıkları bakanlıkların spesifik alanlara yoğunlaşması, kadınların sadece belirli alanlarda görev yürüttüğü teorisini de doğrulamaktadır. Zaman zaman değişiklik olsa da kadınların ağırlıklı olarak feminen konu (yumuşak konu) olarak adlandırılan alanlarda görevlendirildiği görülmektedir. Kadın milletvekillerinin meclise girdikleri dönemin siyasi özelliği, faaliyetlerini sürdürdüğü pozisyonlar kadınların politik tavrını da şekillendirmektedir. Arat (1998b) çalışmasında 1935-1980 yılları arasında TBMM tutanaklarını tarayarak kadın temsilcilerin konuşmaları üzerinden yaptığı içerik analizinde toplumsal koşulların değişmesiyle kadın milletvekillerinin ortaya attığı ve savunduğu konularda değişim yaşandığını göstermektedir.

Seçme seçilme hakkının kadınlara verilmesiyle birlikte, Atatürk'ün önerisiyle meclise giren kadın milletvekillerinin, kendilerinden beklenen görevi yapma misyonunu üstelendikleri belirtilmektedir. Bu dönemdeki kadın milletvekillerinin, kendilerini kadınları temsil eden üyeler olarak gördükleri ve hemeinslerine özgü sorunları parlamentoya taşıdıkları ifade edilmektedir (Arat, 1998b: 254). Ancak çok partili hayata geçişle birlikte, rekabet ortamının da etkisiyle kadınların gündeme aldıkları konularda çeşitlilik olduğu tespit edilmektedir. Kadın parlamenterler çocuk, sağlık, eğitim konularının üzerinde yoğunlaşsa da çok partili döneme geçiş ile birlikte kadın milletvekillerinin daha önce çok üzerinde durmadıkları dış politika, güvenlik gibi konularda partilerin görüşleri açısından tartışmalara katıldıkları ifade edilmektedir (Arat, 1998b: 262). Kadınların görevlendirildiği bakanlıklara ve kadınlardan aktif politika üretmesi beklenen alanlara dikkat edildiğinde, toplum tarafından kadınlara biçilen rollerin etkisinin siyasette de hissedildiği görülmektedir.

Diğer çalışmalardan farklı olarak kadının niteliksel temsili üzerine yoğunlaşan ve kadının niteliksel temsili ile niceliksel varlığı arasındaki ilişkiyi sorgulayan Güneş-Ayata ve Tütüncü (2008), kadın milletvekilleri ile yaptıkları mülakat sonucunda mecliste artan kadın sayısı ile kadınlara yönelik uygulanan politikalar arasında pozitif bir ilişkinin bulunmadığını belirtmektedir. Kadınların siyasette belirli konular üzerinde erkek meslektaşlarına kıyasla daha aktif oldukları tespit edilmektedir (Arat, 1998b: 260). Benzer şekilde kadının niteliksel temsiline odaklanan Bektaş ve İşsever Ekinci (2018), 2011-2015 yılları arasında milletvekillerinin verdikleri kanun tekliflerini içeriklerine uygun şekilde, belirlenen 8 kategoriye dağıtarak en fazla gündeme alınan konulara göre kadının niteliksel temsilini değerlendirmektedir. Mecliste bulunan kadın milletvekili sayısının erkek milletvekili sayısına kıyasla az olmasına rağmen kadın siyasetçilerin kadınları daha iyi temsil ettiği sonucuna ulaşılmaktadır. Ayrıca milletvekillerinin parti ideolojisinin, gündeme alacakları konu üzerinde etkili olduğu, kadın milletvekillerinin politika önceliklerini şekillendirdiği öne sürülmektedir. Nitekim sol partilere mensup kadın milletvekillerinin eşitlik, kadın hakları gibi daha çok kadının konumunu geliştirmeye yönelik konulara, sağ partilere mensup kadınların ise daha fazla aile, çocuk gibi geleneksel rollere vurgu yapan konulara öncelik verdiği ifade edilmektedir. Ayrıca sağlık, çevre, sosyal konularda sol kanat partilerdeki kadınların sağ kanat partilerdeki kadınlara kıyasla daha aktif oldukları vurgulanmaktadır (Bektaş ve İşsever-Ekinci, 2018: 1-2). Aynı zamanda bu çalışma, parti ideolojisinin kadının niteliksel temsili üzerinde etkili olduğuna dair kanıtlar da sunmaktadır.

Uluslararası literatürde sıkça bahsedilen İslami değerlerin kadının siyasal ve toplumsal konumunu olumsuz etkilediği yönünde öne sürülen iddialar, nüfusunun çoğunluğu Müslüman olan Türkiye için de önemlidir. Ancak şu durum belirtilmelidir ki, İslam kültürü, genellikle kadınların baskı altında tutulması ve toplumdaki statülerinin kısıtlanması ile ilişkilendirilse de Türkiye'de kadının siyasetteki varlığı, siyasi partilerin ideolojilerinden ve düşüncelerinden bağımsız değildir (Güneş-Ayata, 2005). Kadınların siyasetteki rolleri, laik tabanlı seçkinlerin ve İslami geçmişe sahip

olan partilerin ideoloji ve söylemlerinin merkezinde yer almakta, karşılıklı tartışmalar kadının hak ve sorumlulukları ile toplumsal değerler üzerinden gerçekleşmektedir (Arat, 2005). Arat (2010: 870) çalışmasında, Osmanlı Devleti'nin mirası üzerine kurulan Cumhuriyet rejimi ve beraberinde kadınlara yönelik getirilen siyasal hukuksal hakların, Müslüman nüfusun çoğunlukta olduğu Türkiye'de dini değerlerin siyasetten ayrıldığı laik bir düzene işaret ettiğini belirtmektedir.

Bu bağlamda Arat (2010: 869), Türkiye'nin demokrasi geçmişi göz önünde bulundurulduğunda, siyasi gündem ve çabaların iktidara gelen partiler ve onların ideolojileri ile birlikte şekillendiğini ifade etmektedir. İslami kökenli partilerin iktidara gelmesinin ardından din ve siyasetin iç içe geçmesinin kadınların elde ettikleri fırsatları olumsuz yönde etkilediğini, din temelli dünya görüşlerinin kadınların toplumdaki geleneksel rollerini teşvik ettiğini ve bunların kadınların kamusal alanla olan bağlantısını kısıtladığını vurgulamaktadır. Bu bağlamda literatürdeki farklı yaklaşım ve perspektiflerden yola çıkılarak, Türkiye'de kadının niteliksel temsili üzerine yapılacak çalışmaların, sadece Türkiye temelli literatüre değil, aynı zamanda kadın ve siyaset alanındaki evrensel literatüre de önemli katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

2. TÜRKİYE’DE MİLLETVEKİLLERİ VE SEÇMENLERİN KADININ SİYASAL TEMSİLİ İLE İLİŞKİSİ

2.1. Kadınların Kadınlar Tarafından Temsili

Kadınların siyasette olma mücadelesi, siyasete hem toplumsal katılımı hem de bireysel katılımı açısından değerlendirilmektedir. Bireysel siyasal katılım, tek başına yapılabilen, başka insanlarla ikili iletişim kurmayı özellikle gerektirmeyen, vatandaşlık görevleri arasında değerlendirilen katılım türüdür. Oy vermek bu katılım türünün en bariz örneklerinden biridir. Toplumsal siyasal katılım ise, bireysel siyasal katılımın tersine insan ilişkisi, sosyal aktivite gerektirmektedir. Siyasi partilere üyelik, siyasi kadrolara adaylık bu katılım türüne örnek gösterilebilir (Güneş-Ayata, 2015: 261). Kadınların siyasete bireysel ve toplumsal katılım biçimleri ve bu katılım türlerini etkileyen faktörler birbirinden farklılık göstermektedir. Türkiye’de kadınların 1934 yılında seçme ve seçilme hakkını kazanmasından günümüze kadar gelen süreçte kadınların siyasete bireysel katılımı desteklenirken, kadınların siyasete toplumsal katılımı konusunda aynı destek ve teşvik yansıtamamıştır.

Dünya genelinde özel ve kamusal alan farklılaşmasından kaynaklı kadınların dezavantajlı konumlarının üstesinden gelebilmek için verilen mücadeleler hem zihni hem de fiziki dönüşümün başlangıcı olmuştur. 20’nci yüzyılın başlarında ülkelerin yasalarında meydana gelen değişimler ile birlikte kadınların birçok ülkede seçme ve seçilme hakkıyla buluşması gösterilen çabaların ürünüdür. Ayrıca bu süreç cinsiyet eşitsizliğinin aşınmasına da yardımcı olmuştur. Ülkeler özelinde kadınların seçme ve seçilme hakkını elde ettiği tarihler¹ ve bu ülkelerde bulunan kadınların günümüze kadar geçirdikleri siyasal dönüşüm süreci birlikte değerlendirildiğinde, kadınlara tanınan siyasi hakların kadınların siyasette erkekler ile eşit seviyeye gelmesi için yeterli olmadığını göstermektedir.

Kadınlara siyasal haklar tanıyan yasal düzenlemelerin, kadınların siyasette hem niceliksel olarak eşit temsiliyi sağlayamaya yetmediği hem de niteliksel temsili üzerindeki sınırlılığı ortadan kaldıramadığı yapılan araştırmalar sonucunda anlaşılmaktadır. Siyasal alanda kadının niceliksel

¹ Parlamentolar Arası Birliğin 2011’de yayınladığı rapora göre, son dönemlerde 2006 yılında Birleşik Arap Emirlikleri, 2015 yılında Suudi Arabistan’ın da bu sürece dahil olmasıyla Kaynak: Inter-Parliamentary Union (2011), Women’s Suffrage, <http://www.ipu.org/english/issues/wmndocs/suffrage.htm>, (21.09.2011).

varlığı ve tanımlayıcı temsili, adaletin sağlanması ve demokrasinin canlandırılması çerçevesinde gerekli görülmüş ve savunulmuştur (Philips, 1998).

Yapılan siyasal, hukuksal, toplumsal düzenlemeler aracılığıyla kadınların erkekler ile eşit şekilde toplumsal, hukuksal ve siyasal haklara sahip oldukları sıkça vurgulanmaktadır. Dünya parlamentoları ve siyasi karar organlarındaki kadınların sayıları yıllara göre artış gösterse de kadınların siyasi haklarını erkekler ile eşit oranda hayata geçiremedikleri gözlemlenmektedir. Bu bakımdan gelişmiş ülkeler dahil olmak üzere dünyanın birçok ülkesinde her alanda kadın erkek eşitliğinin kusursuz bir şekilde işlediğini söylemek zor gözükmemektedir. Yapılan araştırmalar dünya ülkelerinin pek çoğunda kadınların siyasete toplumsal katılımı ve siyasi organlarda kendilerine yer bulabilmesinin erkeklere kıyasla dezavantajlı olduğunu göstermektedir.

Birleşmiş Milletler Kadın Birimi ve Parlamentolar arası Birlik tarafından 2005 yılından itibaren her yıl düzenli olarak yayınlanan ‘Siyasette Kadın Haritası’, 2020 raporu bu durumu doğrulamaktadır. Dünya parlamentolardaki kadın milletvekili oranı, kadının siyasetteki konumu ile ilgili ülkeler nezdinde yapılan değerlendirmeler sonucu Ocak 2020 itibarıyla %24,9 olarak belirlenmiştir. Bu veri aynı zamanda parlamentolarda toplamda %75,1 oranında erkek temsilci bulunduğunu göstermektedir. Paramentosunda kadın milletvekili en fazla olan ülke %61,3 oran ile Ruanda’dır. Onu takip eden %53,2 ile Küba, %53,1 ile Bolivya olmaktadır. Türkiye ise izlenen 193 ülke arasında 2017 yılında %14,9 ile 132, 2019 yılında 17,4 ile 120, 2020 yılında ise 122’nci sırada yer almaktadır (UN Women ve IPU, 2020).

Dünya genelinde kadın bakanların oranı ise kadın milletvekili oranlarından çok da farklı değildir. %21,3 ile en yüksek seviyeye 2020’de ulaştığı gözlemlenmektedir. Bu durum toplamda 4003 bakanın sadece 581’inin kadın olduğu anlamına gelmektedir (UN Women ve IPU, 2020). Bakanlar kurulunda kadın bakan oranının %50’den fazla olduğu ülke sayısı 2019’a kıyasla 2020’de 14’e çıkarak küçük bir artış göstermektedir. İspanya %66,7, Finlandiya %61,1, Nikaragua ise %58,8 oran ile en fazla kadın bakana sahip olan ilk üç ülkeyi oluşturmaktadır.²

Kadınlara görev verilen bakanlıkların ise çoğunlukla “sosyal hizmetler”, kadın, toplumsal cinsiyet eşitliği”, “çevre, doğal kaynaklar, enerji”, “istihdam ve mesleki eğitim”, “aile, çocuk, genç, yaşlı, engelli” alanlarında olduğu dikkat çekmektedir. Yapılan bir başka araştırma, kadınların parlamentoda liderlik yaptığı komitelere ilişkin benzer sonuçlar elde etmektedir. Kadınların dışişleri, toplumsal cinsiyet eşitliği, maliye, savunma, kadın hakları komitelerinin toplamının %26’sına başkanlık yaptığını göstermektedir. Başkanlık yapılan komitelerin türüne göre bu oran

² Dünya genelinde bakanlar kurulundaki, kadın bakan oranı %50 barajına yakın olan ülkeler: Andora, Kanada, Kosta Rika, Guinea-Bissau, %50 ile %60 arasında bulunan ülkeler: Fransa, Arnavutluk, Ruanda, İsveç, Peru, Avusturya, Kolombiya, Nikaragua, %60 üzeri olan ülkeler ise: Finlandiya ve İspanya’dır (<https://www.unwomen.org/en/digital-library/publications/2020/03/women-in-politics-map-2020>).

değişmektedir. Toplumsal cinsiyet eşitliği komitelerinde %73, savunma komitelerinde %10, maliye komitelerinin %13, insan hakları komitelerinin üçte birine ve dışişleri komitelerinin ise beşte birine başkanlık yapmaktadır (IPU, 2020). Kadınların yoğunlukla bulunduğu bu bakanlıklar ve komiteler, literatürde yumuşak konu olarak tanımlanan (Lovenduski, 2001) ve kadına biçilen toplumsal roller ile ilişkili olan alanlara işaret etmektedir. Ayrıca elde edilen bulgular bahsi geçen alanlarda kadınların daha aktif olduklarını ileri süren (Thomas, 1994; Reynolds, 1999) çalışmaları da desteklemektedir.

Siyasette üst karar mercilerine gittikçe kadınlar daha nadir olarak görülmektedir. 2020’de yapılan araştırma devlet başkanı kadın olan ülkelerin oranının %6,6’da hükümet başkanı kadın olan ülkelerin oranının ise %6,2’da kaldığını göstermektedir. Bu oran aslında değerlendirmeye alınan 152 ülkeden 10’unda devlet başkanlığının bir kadın tarafından yapıldığını, 193 ülkeden ise sadece 12’sinin hükümet başkanının kadın olduğunu ifade etmektedir. Hükümet ve devlet başkanları kadın olan ülkelerin sayısı 2019’da 19 iken 2020’de ise 20 olduğu gözlemlenmektedir. Meclis başkanı ve meclis başkanvekili olan kadınların oranı ise sırasıyla %20,5, %25,3’tür (UN Women ve IPU, 2020).

Parlamentolar Arası Birlik (IPU) tarafından 2020’de yayınlanan, kadının parlamento ve karar organlarındaki sayısı ve artışı ile ilgili “Parlamentoda Kadınlar 1995-2020” başlıklı değerlendirme raporu da kadınların siyasi karar organlarında ve yöneticilik pozisyonlarındaki niceliksel değişimini 1995 yılı ile kıyaslayarak benzer veriler sunmaktadır.

Tablo 1: Tek Meclisli Parlamentolar ve Alt Meclislerde Kadın Katılımının En Yüksek Olduğu 10 Ülke, 1995–2020

1995		2020	
Ülke	Kadın yüzdesi	Ülke	Kadın yüzdesi
İsveç	40,4	Ruanda	61,3
Norveç	39,4	Küba	53,2
Danimarka	33,5	Bolivya	53,1
Finlandiya	33,5	Birleşik Arap Emirlikleri	50
Hollanda	32,7	Meksika	48,2
Seyşeller	27,3	Nikaragua	47,3
Avusturya	26,8	İsveç	47
Almanya	26,3	Grenada	46,7
İzlanda	25,4	Andorra	46,4
Arjantin	25,3	Güney Afrika	46,4

Kaynak: IPU, 2020

2020 yılına ait ülkelerdeki tek meclisli parlamentolar ve alt meclislerde kadın katılımı sıralaması 1995 yılındaki sıralama ile karşılaştırıldığında, 2020’de Ruanda dahil %50 ve üzeri kadın

oranına sahip dört ülke dikkat çekmektedir. 1995 yılında ise ilk sıra en yüksek kadın oranı %40 ile İsveç'e aittir. 1995 yılında kadınların parlamentolardaki genel oranının %11,3, 2020 yılında ise bu oranın %24,9 olduğu görülmektedir. Alt meclisler ile tek meclisli parlamentolardaki kadınların oranının %11,6'dan %24,9'a, üst meclislerde kadınların oranının ise %9,4'ten %24,6'ya yükseldiği ifade edilmektedir. Parlamentolarda liderlik makamlarındaki kadın sayılarındaki değişimin 1995 yılına kıyasla 2020 yılında nerdeyse iki katına çıktığı ve ilerlemenin fazla olduğu belirlenmektedir (IPU, 2020: 1-2). Ancak genel tablo değerlendirilecek olursa 192 ülkenin sahip olduğu 278 başkanlık makamından 57'sinde kadınların bulunduğu sonucu çıkmaktadır.

Kadınların siyasete katılımında tüm parlamentolar genelinde en büyük bölgesel artış Amerika kıtasında oluşmaktadır. En küçük büyüme ise Asya bölgesinde görülmektedir. Kadının siyasete temsiline yönelik genel tabloya bakılacak olursa Avrupa'nın liderlik pozisyonunun artık kalmadığı da söylenebilir. İskandinav ülkeleri, parlamentoda kadınların varlığının %40'ın üzerinde olduğu tek alt bölgeyi oluşturmaktadır. 2019 seçimlerinin ardından kadınların siyasete katılması ile ilgili en büyük atılımların ise Birleşik Arap Emirlikleri, Dominika ve Özbekistan'da gerçekleştiği ortaya çıkan sayısal değerlerle görülmektedir (IPU, 2020: 2).

Yapılan araştırmalar ve elde edilen bulgular, dünya genelinde kadının siyasetteki varlığının 25 yıllık süreçte ilerleme sağladığını ortaya çıkarmaktadır. Ancak bu değişim her ülke nezdinde kontrollü ve düzenli bir şekilde gerçekleşmemiştir. Dünya genelinde siyasetteki kadın oranları %50 barajına hiçbir dalda ulaşamamıştır. Kadınların karar organlarındaki sayıları, parlamentolarda ve karar organlarındaki kadınların temsili konusunda mutlak bir eşitliğin söz konusu olmadığını doğrulamaktadır. Bu durum kadınların siyasete dahil olmasına engel oluşturan faktörlerin henüz ortadan kalkmadığının da ispatıdır.

Kadınların siyasete katılımında ikinci planda kalması sorunu çeşitli nedenleri barındırmaktadır. Genel hatlarıyla bu engeller siyasi engeller, sosyoekonomik engeller, ideolojik ve psikolojik engeller olarak sınıflandırılmaktadır (Shevedova, 2005). Mevcut eşitsizliğin toplumsal, ekonomik, hukuksal, siyasal faktörlerden kaynaklandığı konusunda genel bir kabul vardır (Philips, 1995). Siyasi karar organlarında, partilerin kendi meclislerinde, parlamentolarda ve hiyerarşik olarak daha üst karar mercilerine doğru gidildikçe kadın katılımının azaldığı görülmektedir. Sadece ulusal düzeyde değil yerel düzeyde de cinsiyet eşitliğinin siyasete yansımada sorunlar yaşandığı bir gerçektir.

Kadınların siyasette erkekler ile eşit şekilde temsil edilebilmelerinin önündeki en temel siyasi sorunlardan biri siyasetin yapısı ve kullandığı dil ile ilgili ortaya çıkmaktadır. Siyasetin uzun süre erkekler tarafından şekillendirilmesi bu alanda kadınların kendilerine yer bulma azmi ve çabasını engellemektedir. Erkek egemen bir yapıda kadınların siyasete katılma biçimleri çoğunlukla erkekler tarafından belirlenmektedir (Adak, 2016: 25). Kadın siyasetçiler başarılı olabilmek amacıyla çoğu zaman eril siyasi yapının dilini kullanmakta ve feminen konu olarak ifade edilen, geleneksel rollerine

vurgu yapan alanlarla kendilerini sınırlandırmaktadır (Arat, 1989). Kadınların aile, sağlık, çevre gibi politika alanları ile ilgili bakanlıklarda aktif olması normal karşılanırken dışişleri, savunma gibi bakanlıklarda kadınlar nadiren görülmektedir. Siyasetin erkek işi olarak görülmesi kadınların siyasi mekanizmalar içinde yer almaya ve liderliğe yönlendirilmemesine yol açmaktadır (Tekeli, 1982: 375-396).

Kadınların siyasi temsili üzerinde negatif etkisi olan bir diğer önemli faktör ataerkil iş bölümü ve toplumsal pratiklerdir. Ataerkillik, geniş bir tanımla erkek üstünlüğünü destekleyen kadın ve erkek arasındaki asimetric bir güç ilişkisi olarak tanımlanmaktadır (Arat, 1989: 20). Bazı temel haklar açısından kazanımlar elde edilmiş olsa da kadınların erkeklere kıyasla birçok alanda dezavantajlı konumu devam etmektedir. Dünya Ekonomik Forumu tarafından yapılan “Küresel Cinsiyet Eşitliği Uçurumu 2020” araştırması sonucu ülkelerin eğitim, sağlık, politik güçlenme, ekonomiye katılım gibi bazı kriterler temelinde elde edilen cinsiyet eşitliği karneleri bu iddiayı destekler niteliktedir. Günümüzdeki mevcut hızıyla devam etmesi halinde cinsiyetler arası eşitlik uçurumunun Batı Avrupa’da 54, Latin Amerika ve Karayiplerde 59, Doğu Avrupa ve Orta Asya’da 107 ve Ortadoğu ve Kuzey Afrika bölgesinde ise 140, Doğu Asya ve Pasifikte 163 yılda kapanabileceği öngörülmektedir. Yansıtılan bu tablo karşısında daha çok çaba gösterilmesi, gerekli politikaların uygulanması ve çıktılarının kamusal faaliyetlere ve yaşam pratiklerine yansıtılması gerekliliği kaçınılmazdır. İzlanda, Norveç, Finlandiya ve İsveç cinsiyetler arası eşitsizliğinin en az olduğu ülkelerdir. Türkiye ise 153 ülke arasında 130’uncu sırada yer almaktadır. Türkiye aynı zamanda iş gücüne katılımı 131, eğitimde 113, sağlıkta 64, ekonomide 136 ve siyasi güçlenmede ise 109’uncu sırada bulunmaktadır (WEF, 2020: 6).

Kadir Has Üniversitesi tarafından 2020’de yapılan bir araştırma, Türkiye’de anket uygulanan kadınların yarısına yakınının (%46) hayatı boyunca gelir getiren herhangi bir işte çalışmadığını ortaya koymaktadır. Mevcut iş gücündeki kadın oranının sadece %28 olduğu ve son 5 yıllık periyot dikkate alındığında kimi zaman artan kimi zaman azalan eğilim gösterdiği görülmektedir. Çalışmayı bırakmış olan kadınların %44’ünün aile izni ve bakım hizmetlerine destek verilmemesi nedeniyle işi bıraktığı tespit edilmektedir. Ancak hem kadın hem de erkek seçmen kitlesi kadının çalışma hayatında olmasını yüksek oranlarda (Kadın %83, Erkek %75) ülkenin refahı açısından gerekli bulmaktadır. Kadınların özel alana ait kendilerine atfedilen rolleri gerçekleştirdikleri ve yüklenen sorumlulukları yerine getirdikleri ölçüde bu desteğin geçerli olduğu söylenebilir (Kadir Has Üniversitesi, 2020). Türkiye İstatistik Kurumu’nun 2018 tarihli “Kazanç Yapısı Araştırması” çalışan kadın ve erkekler arasındaki ücret farkının tüm eğitim düzeylerinde erkek çalışanlar lehine gerçekleştiğini göstermektedir.³

³ Bknz: Türkiye İstatistik Kurumu, “Kazanç Yapısı Araştırması, 2018”, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Kazanç-Yapısı-Arastırması-2018-30580> (5.10.2020).

Dünya Bankası tarafından yapılan “Kadın, İş Hayatı ve Hukuk 2020” temalı bir başka araştırma, cinsiyet eşitsizliği ve bu durumla mücadelede kadınların ekonomik fırsatlarını etkileyen yasal düzenlemeleri, çeşitli göstergeler (evlilik, emeklilik, girişimcilik, ebeveynlik, işe başlama, iş yeri sahibi olma) üzerinden değerlendirmektedir. Kadınların fırsat eşitliğini artıran reformların zaman içinde daha başarılı ekonomilere, kadınların işgücüne daha fazla katılımına, daha iyi kalkınma sonuçlarına ve kadının güçlenmesine katkıda bulunduğunu ortaya koymaktadır. Araştırmada kadınların erkeklere kıyasla tanınan yasal haklardan sadece dörtte üçüne sahip olduğu gösterilmektedir. Belçika, Danimarka, Kanada, Fransa, İzlanda, Litvanya, Lüksemburg ve İsveç cinsiyet eşitliğini yasalarla güvence altına alması, kadın ve erkeklere aynı hakları sunması bakımından ön sırada yer almaktadır. Tüm dünyada ayrımcı yasalar kadınların ekonomik güvenliğini, kariyer gelişimini ve iş-yaşam dengesini tehdit etmeye devam etmektedir. Yaşamın her aşamasında istihdam ve girişimciliğin önündeki bu tür engeller fırsat eşitliğini sınırlandırarak, çalışan kadınları yeterince desteklemeyen bir iş ortamı yaratmaktadır. Orta Doğu ve Kuzey Afrika’da kadınlar, erkeklerin yasal haklarının yalnızca yarısına sahiptir; dünya çapında ise bu oran yüzde 75,2’dir. Türkiye ise bu listenin 82,5 puanla 73’üncü sırasında yer almaktadır (WB, 2020).

Dünya Bankası tarafından yapılan araştırma, kadın-erkek arasında hukuksal açıdan en çok ayrımı yapan ülkenin 26,3 puanla Batı Şeria ve Gazze olduğunu göstermektedir. Listenin sonunda bulunan 6 ülkeyi ise sırasıyla, Yemen Cumhuriyeti, Sudan, İran İslam Cumhuriyeti, Katar, Kuveyt oluşturmaktadır. Türkiye, kadınların rahat hareket etmesi, işe başlaması ve yatırımlarını idare etmesi gibi kriterlerde, kadın ve erkek eşitliğine dair 100 üzerinden 100 puan alırken, maaşta 75 ve emeklilikte 50, evlilik ve çocuk sahibi olmada 80, iş yeri işletmede ise 75 puan almaktadır (WB, 2020). Yapılan araştırmalar sonucunda elde edilen veriler, kadın-erkek arasındaki eşitliğin tam olarak sağlanabilmesi için yasal dönüşümün ötesinde bir gayret gerektirdiğini ortaya çıkarmaktadır. Eşitliğin sağlanması için gerekli olan değişimin kültürel norm ve zihniyetlere işlenmesi de oldukça önemlidir.

Kadınların siyasete girmesinde önlerine çıkan siyasi engellerden bir diğeri partilerin kadınlara verdiği desteğin yetersizliğidir. Partilerin motivasyon ve destekleri adaylık sürecini kolaylaştırmaktadır. Ancak partilerdeki kapı tutucular olarak adlandırılan kişilerin aday olacak kişi ve süreci kontrolünde tutması kadınlar aleyhine sonuç doğurmaktadır. Ülkelerde uygulanan seçim sistemlerinin de kadının siyasal temsili üzerinde önemli bir etkisi vardır. Nispi temsil sisteminin çoğulcu seçim sistemine kıyasla kadınların parlamentoda daha fazla yer alması ve seçilmesine daha uygun yapıda olduğu iddia edilmektedir (Siaroff, 2000).

Kadınlara atfedilen toplumsal roller kadını aile, ev içi ile yani özel alan ile sınırlandırmaktadır. Erkeklere atfedilen toplumsal roller ise ev ve aile dışı kamusal alana yönelik düşünce ve pratikleri içermektedir. Siyaset gibi kamusal ortamda çok vakit geçirmeyi gerektiren alanlarda kadınların erkeklere kıyasla daha fazla zorluk çekmektedir. Siyasette daha fazla hareket serbestisi olan

erkeklerin kadınlara kıyasla siyasal alanda kullanabileceği beceri ve kaynakların çeşitli olduğu da ifade edilmektedir (Kalaycıoğlu, 1983:115). Bu bağlamda erkeklerin kadınlara kıyasla siyasete daha fazla dahil olması muhtemeldir.

Siyasi organlarda görev alan kadınların ise kamusal ve özel alan arasında sıkıştıkları, toplum tarafından kendilerine biçilen öncelikli rollerin siyasi kariyerlerinde önlerine çıktığı belirtilmektedir (Çakır, 2014). Ayrıca toplumsal cinsiyet rollerinin aktif olduğu ve kadınların kamusal alana entegre olurken özel alana ait rollerinin devamı şeklinde katılmaları desteklenmektedir. Kadınlar hemşirelik, öğretmenlik gibi mesleklerde yoğunlaşarak, kamusal alanda ataerkil rollerinin yeniden üretilmesini sağlamaktadırlar (Yaraman, 2015:25). Yüz otuz kadın milletvekilinin TBMM kayıtları baz alınarak yapılan bir araştırma, kadın siyasetçilerin %30'unun çocuk sahibi olmadığını göstermektedir. Bu durumun, kadınların milletvekilliği ile annelik durumunun uyumlu olmadığını gösterdiği ve bu bağlamda kadınların özellikle zamanın kullanımı açısından annelik rolünü rahatça gerçekleştirebilecekleri meslekleri tercih ettiği ifade edilmektedir (Yaraman, 2006).

Türkiyede yapılan bir anket çalışması, kadınların %57'sinin kadınlar için en uygun meslek olarak öğretmenliği gördüğü sonucuna ulaşmaktadır. Kadınların yapmak istedikleri her işi yapabileceğini düşünen kadınların oranının ise %25 olduğunu göstermektedir. Kadınların çalışmasının, özel alana dair sorumluluklarını ihmal etmeyecek biçimde olması gerektiğini düşünen kadınların oranı %50'nin üzerindedir. Aynı araştırma siyasetin kadınlar için uygun olmadığı yargısına katılmayan kadınların oranının %60'ın üzerinde olduğunu tespit etmektedir (Demir, 2015: 177-193).

Oy verme davranışı açısından bakıldığında erkeklerin kadınlara kıyasla daha düzenli oy verdikleri çeşitli araştırmalar tarafından desteklenmektedir (Kalaycıoğlu, 1983: 119). Bu konu üzerinde önemli olan kadınların erkeklere kıyasla oy vermeye daha az ilgi göstermeleri değil, verdikleri oylarda ailelerindeki erkeklerden bağımsız olamamalarıdır. Kadınların siyasal haklar kazanması ve bu hakları kullanmasının gelişim süreci dikkate alındığında bu durumun yaşanmasının doğal olduğu söylenebilir. Eril siyaset yapısı ilk önce kadınların erkek gibi davranmasını, erkek değerlerini benimsemesini gerektirmektedir. Nitekim yasal dönüşümün pratikteki uygulamalara aynı hızla dönüşmemesi erkek oy verme davranışının yeniden üretilmesi sonucunu doğurmaktadır (Yaraman, 2015:16). Katı eşitlikçi yasal düzenlemeler, kadınlara fırsat eşitliğinin sağlanması için imkân tanımış olsa da bu düzenlemelerin kadınları, pratikte kendi çıkarları, öncelik ve sorunlarına ait olmayan bir role yönlendirdiği ve konumlandığı ifade edilmektedir (Yaraman, 2002).

Kadınların siyasete toplumsal katılımı, daha fazla kamusal eylem gerektirmesinden dolayı siyasete bireysel katılıma kıyasla kadınlar açısından daha dezavantajlı bir durum içermektedir. En önemli engellerden bir diğerinin de kadınların ev içi rolleri olduğu ileri sürülmektedir (Kalaycıoğlu ve Toprak, 2004: 80). Yapılan bir araştırma, aile sorumluluğunun, kendilerini geliştirebilmelerinin

önünde bir engel olduğu düşüncesine katılan kadınların oranının %50'nin üzerinde olduğunu göstermektedir (Demir, 2015: 177-193).

Bu bağlamda siyasi yapı doğası gereği erkeğe atfedilen toplumsal roller ile uyumlu görülmektedir. Bireylerin siyasi toplumsallaşma süreci kadın ve erkeklerin siyasete yönelik tutum ve davranışları üzerinde farklılıklar meydana getirmektedir. Bu süreçte önemli etkisi olan aile bireylerinin kız çocuklarını erkek çocuklarına kıyasla daha az siyasi kadrolarda görme eğilimi sergilemektedir. Türkiye'de yapılan bir araştırma, kız çocuklarının siyasete katılmasında ailelerinin uygun görmeme oranının %47,5, erkek çocuklarının katılmasında ise bu oranın %39,6 olduğunu göstermektedir.⁴

Kadınların siyasette az sayıda olmasına yönelik sıkça dile getirilen nedenlerden bir diğeri kadınların siyasete ilgisiz kaldıkları ve karar organlarında yer almada isteksiz davrandıklarıdır (Preece vd., 2016). Yapılan bir araştırma kadınların sadece %21'inin siyasete ilgi duyduğuna işaret etmektedir. Kadınların siyasi organlara adaylık sürecinde ise yine benzer oranların olduğu dikkat çekmektedir. Kadınların milletvekili adayı olmayı istememe oranı %50,4, belediye başkan adayı olmayı istememe oranının ise %51,4 olduğunu göstermektedir (Gülöz-Bakır vd., 2019: 8).

2004 tarihli bir araştırma siyasetle ilgilendiğini ifade eden kadınların oranı %18,6, erkeklerin ise %34,4 olduğu ortaya koymaktadır (Kalaycıoğlu ve Toprak, 2004: 9). Başka bir ifadeyle siyasetle ilgilenen erkeklerin oranı siyasetle ilgilenen kadınların oranından yaklaşık iki katından biraz azdır. Kadınların siyasete karşı ilgisiz olduğu iddiası kadınların mecliste az sayıda temsil edilmelerinin nedeni olarak sıkça dile getirilmektedir. Ancak bulgular hem erkek hem de kadınların siyaset ile fazla ilgilenmediklerini ortaya çıkarmaktadır. Siyasete gösterilen bu ilgi, parlamentodaki kadın erkek oranını belirleyen tek ve en önemli etken olmuş olsaydı parlamentoda kadın erkek dağılımının da buna paralel olması, meclisin üçte birinin kadın milletvekillerinden oluşması beklenirdi. Nitekim aynı araştırma kadınların %34'ünün herhangi bir partiye üye olarak siyaset yapabileceğini göstermektedir. Üyesi oldukları parti tarafından seçimlerde aday olmaları için teklifte bulunulması halinde kadınların adaylık türüne göre %38,5 ile %43,4 arasında teklifi kabul edebileceği, erkeklerde ise bu oranın adaylık türüne göre %44,9 ile %50,2 arasında değiştiği görülmektedir. Bu durum aktif siyasete katılma ile siyasete ilgi arasında bir bağlantı olmadığını ortaya çıkarmaktadır (Kalaycıoğlu ve Toprak, 2004: 77-78).

Kadınların siyasetteki dezavantajlı konumun üstesinden gelebilmek ve kadınların siyasetteki varlıklarını artırabilmek amacıyla çeşitli mekanizmalar gündeme getirilmektedir. Kadınların siyasete katılımlarının niceliksel olarak artırılmasında kadın hareketleri, kadınların bilinçlendirilmesi

⁴ Türkiye'de Siyaset ve Kadın Kamuoyu Araştırması Raporu, Eylül 2006, http://www.undp.org/content/dam/turkey/docs/news-articles/Turkiyede_Siyaset_ve_Kadin_Arastima_Raporu.pdf, (6.10.2020).

faaliyetleri, toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik siyasi kültür uygulamaları, siyasi partilerde kadınların yer almasının teşvik edilmesi, kotalar gibi birçok faaliyet yardımcı olmaktadır. Dikkat çeken noktalardan biri kadınların siyasette temsilinde en başarılı olan 20 ülkenin 16'sında cinsiyet kotası uygulandığıdır (IPU, 2020: 4). Uygulanan kotalar siyasi organlarda belirli oranda kadın bulundurulmasını zorunlu kılmaktadır. Bazı ülkeler bunu anayasal olarak güvence altına almakta, bazıları bu süreci seçim kanunlarının bir parçası olarak görmektedir. Ayrıca siyasi partiler kendi tüzüklerinde de uygulamayı tercih edebilmektedir.⁵ Bu ülkeler ile ilgili detaylar tablo 2'de verilmektedir. 1995 yılından önce Arjantin ve Nepal olmak üzere sadece iki ülkede yasa ile getirilen cinsiyet kotası uygulanmasına rağmen günümüzde 81 ülkede uygulanan toplumsal cinsiyet kotaları ile seçimlerin gerçekleştirildiği görülmektedir. Parlamento meclislerinde cinsiyet kotası uygulaması olmadan kadınların temsil oranının daha düşük seviyede kaldığı gözlemlenmektedir. Kotaların kadınların parlamentolara katılması ve siyasette ilerleyebilmesinin temel belirleyicilerinden biri olduğu öne sürülmektedir.⁶

Yapılan bir araştırma 2008-2019 yılları arasında zorunlu kota uygulayan 14 Avrupa ülkesinde yerel seviyede kadın temsilci oranının %22,8'den %31,5'e yükseldiğini göstermektedir. Buna karşılık bu tür bir kota uygulaması tercih etmeyen ülkelerin aynı süreç içinde yalnızca %4'lük bir artış yaşadığı tespit edilmektedir (Council of European Municipalities and Regions [CEMR], 2019). Bu ulaşılan sonuçlar kotaların ve diğer proaktif önlemlerin etkinliğini doğrular niteliktedir. Ancak kotalar tek başına yeterli olmamakta, kadınlar yapısal ve köklü önyargılarla karşı karşıya kalmaktadır. Bu bakımdan siyasi partiler, hükümetler ve sivil toplum tarafından daha sağlam tedbirlerin alınması gerekmektedir.

⁵ Bkz: International Institute for Democracy and Electoral Assistance (IDEA), <https://www.idea.int/data-tools/data/genderquotas> (11.09.2020).

⁶ Bkz: <https://www.ipu.org/resources/publications/reports/2020-03/women-in-parliament-1995-2020-25-years-in-review> (11.09.2020).

Tablo 2: Kadın Meclis Üyelerinin Oranına Göre İlk 20 Ülkedeki Toplumsal Cinsiyet Kotaları, Tek Meclisli Parlamentolar veya Alt Meclisler, 2020

No	Ülke	Kadın Yüzdesi	Kota
1	Ruanda	61.3	Var**
2	Küba	53.2	Yok
3	Bolivya	53.1	Var***
4	Birleşik Arap Emirlikleri	50.0	Var**
5	Meksika	48.2	Var***
6	Nikaragua	47.3	Var***
7	İsveç	47.0	Var*
8	Grenada	46.7	Yok
9	Andorra	46.4	Yok
10	Güney Afrika	46.4	Var*
11	Finlandiya	46.0	Yok
12	Kosta Rika	45.6	Var**
13	İspanya	44.0	Var***
14	Senegal	43.0	Var**
15	Namibya	42.7	Var*
16	İsviçre	41.5	Var*
17	Norveç	41.4	Var*
18	Mozambik	41.2	Var*
19	Arjantin	40.9	Var**
20	Yeni Zelanda	40.8	Var*

Kaynak: IPU, 2020

Var* Gönüllü parti kotası

Var** Kanunla getirilmiş kota (ayrılmış üye sayıları ve kanunla getirilmiş aday kotası)

Var*** Kanunla getirilmiş kotalar ve parti kotaları

Ülkelerin yerel siyasetinde yer alan kadın oranlarının ulusal seviyede parlamento ve karar mercilerinde bulunan kadın oranları ile paralel şekilde ilerlediği söylenebilir. Bu bağlamda ulusal çapta kadının siyasetteki varlığının geliştirilmesi ile yerel düzeyde kadının siyasetteki konumunun iyileştirilmesi birbirini etkileyen ve destekleyen çift yönlü bir mekanizmadır. Kadınların yerel siyasette sayılarının yıllara göre artış göstermesi, kadınların nicel ve nitel temsili üzerindeki sınırlılığın ortadan kalktığı anlamını taşımamaktadır. Dünya nüfusunun neredeyse yarısını oluşturan kadınların kendi hayat görüşlerini siyasete yansıtması ve politika çıktıları üzerinde aktif olabilmesi demokrasinin en önemli unsurlarından birisi olması açısından da büyük önem arz etmektedir (CEMR, 2019).

Avrupa Belediyeler ve Bölgeler Konseyi'nin 41 Avrupa ülkesinin 10 yıllık değerlendirilmesini içeren 2019 raporu, 2008'de yerel siyasetteki kadınların oranının %23,4, 2019 yılında ise bu oranın %29 olduğunu göstermektedir. Ülkelere göre katılım değişiklik göstermekte birlikte Fransa, İzlanda, İsveç, Ukrayna, İzlanda gibi ülkelerde kadınların yerel siyasetteki oranının %40'ın üzerine çıktığı görülmektedir. Türkiye'de ise bu oran sadece %10,7'dir. Benzer durum görev yapan kadın belediye başkanları içinde geçerlidir. 41 Avrupa başkentinden sadece 8'i kadın belediye başkanları tarafından yönetilmektedir. Kadın belediye başkanları Avrupa ortalaması %15 iken Türkiye %3,2 ile en düşük orana sahip ülkelerden biri olmaktadır. Türkiye'nin 10 yıl içerisinde kadın belediye başkan oranını %0,9'dan %3,2'ye yükselttiği gözlemlenmektedir. Ancak belediye meclislerinde bulunan kadın oranının %20'nin altında olduğu yedi ülkeden birisidir (CEMR, 2019).

Toplumsal cinsiyet ve siyaset bilimi literatüründe kadının siyasette temsiline yönelik kültürel, psikolojik açıklamalar oldukça etkili olmasına rağmen, artan sayıda çalışma, ekonomik yapı gibi diğer faktörlerin altını çizmektedir. Inglehart'ın modernleşme teorisine göre, ekonomik kalkınma insanların değer sistemlerini demokrasi ve toplumsal cinsiyet eşitliği yönünde etkilemektedir. Modernleşme teorisinde ekonomik gelişmenin kadını işgücü piyasasına çektiği ve bu durumun da doğum oranlarını önemli derecede azaltarak, cinsiyet eşitliği normlarını ve kadının siyasal temsiliyi teşvik ettiği ileri sürülmektedir (Inglehart ve Norris, 2003b). Müslüman nüfusun çoğunlukta olduğu Ortadoğu ve diğer gelişmekte olan ülkelerde kadınların işgücüne katılımının sınırlı olması ve dolayısıyla siyasi organlarda kadınların az bulunmasının İslami değerlerden ziyade petrole dayalı ekonomik yapıdan kaynaklandığı savunulmaktadır. Bu durum petrol üretiminin iş gücü piyasasındaki kadın varlığını düşürdüğü ve ekonomik ve politik nüfuzu azalttığı argümanına dayandırılmaktadır. Bu bağlamda, ev dışında daha az sayıda kadının çalışmasının kadınların kendi aralarında oluşturacağı bilgi alışverişini ve toplu şekilde problemlerin üstesinden gelme ihtimallerini düşüreceği ileri sürülmektedir. Ayrıca kadınların siyasi olarak harekete geçme, genişletilmiş haklar için lobiler yapma olasılığını da azaltacağı belirtilmektedir. Bu nedenlerle kadının siyasette temsil edilme olasılığının da buna paralel şekilde düşük olacağı vurgulanmaktadır (Ross, 2008: 107).

Birçok çalışma kadınların ev dışında çalışarak sosyal ve politik özgürleşmeyi başarabilecekleri iddiasını desteklemektedir. Kadınların işgücüne katılımı okuryazar oranlarının artmasına yardımcı olmaktadır. Kadınların kendi gelirlerini kazanarak ev giderlerine katkıda bulunacakları aileleri tarafından bilinmesi halinde, kadınların sağlık ve eğitimlerine aileleri tarafından daha fazla yatırım yapılacağı iddia edilmektedir (Michael, 1985). Kadınların işgücüne katılımının doğurganlık oranını etkilediği de ileri sürülmektedir. Kadınların kendi gelirlerini elde etmeye başlamasıyla, ebeveynlik başlangıcını geciktirme düşüncesi kazandıkları ve bu nedenle yaşamları boyunca daha az çocuk sahibi olma eğilimi gösterdikleri vurgulanmaktadır (Brewster ve Rindfuss, 2000).

Fabrika gibi toplu şekilde çalışılan işyerlerinde kadınların işgücüne katılımı, birbiriyle daha sık temasa geçmelerini, bilgi alışverişinde bulunmalarını sağlamaktadır. Böylelikle toplu eylem

yapılması gereken hallerde engellerin azalmasına ve cinsiyet ilişkilerinde bir dönüşüm yaşanmasına yardımcı olmaktadır. Nitekim fabrikada çalışan kadınların davranışlarını Bangladeş örneği üzerinden inceleyen araştırma bu durumu destekler niteliktedir. İş hayatında çalışma sürecinin kadınların güven kazanmasına, sosyal ağlar geliştirmesine, sağlıkları hakkında bilgilerini artırmasına ve erkekler ile müzakerede bulunmayı öğrenmesine katkı sağladığı öne sürülmektedir (Amin vd., 1998). Kadınların bağımsız bir gelir kaynağına sahip olması cinsiyet ilişkileri hakkında daha eşitlikçi inançlar geliştirmektedir (Thornton vd., 1983: 224).

Ücretli iş gücünün artması kadının statüsünü geliştirmekte, sosyal ve politik alanda güç kazanmasına yardımcı olmaktadır. Dolayısıyla kadınların statüsünün ve etkisinin artması ayrımcılığı azaltırken, kadınların siyasi başarısına da ortam hazırlamaktadır (Chafetz, 1990). Kadınların işgücüne katılması sadece kadınlara karşı önyargıları azaltmakla kalmayacağı aynı zamanda kadınların kendi tutum ve tercihlerinde de değişim meydana getireceği ifade edilmektedir (Iversen ve Rosenbluth, 2008). Kadınlar bu şekilde kariyerlerini ve ailelerini dengelemenin günlük zorluklarıyla yüzleştiklerinden dolayı, ailesindeki erkeklerden farklı politika tercihleri geliştirme fırsatı bulmaktadır (Iversen ve Rosenbluth, 2006). Chhibber (2002) kadınların işgücüne katılım yoluyla ev dışında bir kimlik oluşturmaları halinde kadın adaylara oy verme ve siyasete katılma olasılıklarının daha yüksek olduğunu tespit etmektedir.

Kadınların iş gücüne dâhil olması, siyasi nüfuzlarını da artırmaktadır. Bunun birçok nedeni olduğu söylenebilir. Yapılan bazı araştırmalar kadınların işgücü piyasasına dahil olmasıyla birlikte siyasete yönelik ilgilerini çekecek, onları teşvik edecek konuşmalara girme olasılıklarının yükseleceğini, toplu eylemi kolaylaştıran sivil becerilerini geliştirmelerine yardımcı olan sosyal ağlara katılma ve siyasi motivasyon sağlama faaliyetlerinin artacağını vurgulamaktadır (Sapiro, 1983; Schlozman vd., 1999). Yapılan akademik çalışmalar ücretli işgücüne dahil olan kadınların oy vermek için sandığa gitme olasılıklarının daha yüksek olduğunu da göstermektedir (Verba vd., 1997). Kadınların işgücü piyasasına katılması ve sayılarının artmasının, kadınlara yönelik uygulanacak parti politikalarını da buna paralel şekilde etkileyeceği veya değiştireceği öne sürülmektedir. Özellikle kadınlar büyük ve etkili bir seçmen grubunu oluşturduklarında, çalışan kadınların sorunlarını ciddiye aldıklarını göstermek için siyasi partilerin kadın temsilci sayısını artırma eğiliminde olacakları ifade edilmektedir (Iversen ve Rosenbluth, 2006). Ayrıca bu artışın bürokratik pozisyonlardaki kadın sayısının yükselmesine de katkı sağlayacağı beklenmektedir.

Kadınların işgücünde artan varlığının, siyasi makamlara nitelikli kadın aday temin edeceği ve siyasi temsil üzerinde olumlu bir etki meydana getireceği öngörülmektedir. Ayrıca yönetim pozisyonlarında bulunan kadınların kazandığı deneyimlerin onların geçerli birer aday olma ihtimalini artırdığı öne sürülmektedir (Kenworth ve Malami, 1999: 240). Politik kariyerlere ilişkin iş deneyiminin, genel olarak işgücü piyasasına katılımdan ziyade yönetsel ve profesyonel iş olduğu kastedilmektedir. Bu bağlamda kadınların profesyonel mesleklerdeki payı ile parlamentoda sahip

oldukları koltuk oranının belirgin bir şekilde ilişkili olduğu, ancak ücretli işgücüne genel katılımı ile meclisteki temsili arasında anlamlı bir ilişkinin bulunmadığı tespit edilmektedir (Kenworth ve Malami, 1999: 257). Türkiye özelinde gerçekleştirilen bir araştırma üniversite ve üniversite üstü eğitim gören kadın milletvekillerinin oranının tüm seçim dönemlerinde %69 olduğunu göstermektedir. Mesleki anlamda en büyük kitlenin eğitimciler tarafından oluştuğunu, ev kadını kategorisinin ise sayısal olarak düşük olduğunu ortaya koymaktadır (Yaraman, 2006).

Özetle, yapılan çalışmalar kadının işgücüne katılımının siyasi nüfuzunu; bireysel, toplumsal ve ekonomik olmak üzere en az üç kanaldan artırabileceğini göstermektedir. Bu kanallar bireysel düzeyde, kadınların siyasi görüşlerini ve kimliklerini etkileyerek, toplumsal düzeyde, politik ağlar oluşturma olasılıklarını artırarak ve ekonomik düzeyde ise, kadınların ekonomik gücünü vurgulayıp hükümetleri kadın çıkarlarını göz önünde bulundurmaya zorlayarak etki göstermektedir (Ross, 2008: 108). Kadınların siyasete toplumsal katılımı sorunu sadece sayısal eşitliğe indirgenemeyecek kadar derin bir konudur. Siyasette cinsiyet eşitliğinin sağlanması, kadın ile erkeğe biçilen geleneksel roller ile tekrardan üretilen cinsiyet eşitsizliği ve ataerkil pratiklerin ortadan kaldırılması ile mümkün gözükmemektedir (Adak, 2016: 27). Yasalar tarafından desteklenen kadın ve erkek eşitliği ile bunun siyasi haklar kolu irdelenmedikçe, içeriği dönüştürülmedikçe siyasette kadın temsili nitelik ve nicelik açısından gelişmesi güç görünmektedir.

2.1.1. Kadın Parlamenterlerin Kadın Sorunlarıyla İlişkisi

Kadınların siyasete erkekler ile eşit şekilde katılımı, nüfusun yaklaşık %50'sinin siyasi mecralara hem niceliksel hem de niteliksel olarak yansıtılması demokrasinin temel değerlerindendir. Ancak ataerkil düşünce kalıpları, bu işleyişi baltalamakta, eğitim düzeyi, siyasete ilgisizlik gibi gerekçelerle meşrulaştırmaktadır (Yaraman, 2015: 32). Kadınların kendi haklarına yönelik bilinçlerinin artması ve siyasette niceliksel ve niteliksel sınırlılıklarına aranan çözümler, kadın ve temsil ilişkisine yönelik kısa vadeli sonuçlar oluşturmaktadır.

Kadınların kadın siyasetçiler tarafından temsil edilmesi gerekliliği, hem kadın çıkarlarının siyasi mecralarda görünürlüğünün sağlanması ve savulması hem de mevcut sistemin yüzeysel revizyonu gibi gerekçelerle gündeme getirilmektedir (Yaraman, 2015: 32). Kadınların tanımlayıcı temsili demokratik işleyişi geliştirerek siyaseti dönüştürebileceği ve kadınların kamu politikalarından nasıl etkilendiğinin iyi tahlil edilebileceği ifade edilmektedir (Dovi, 2007). Kadının tanımlayıcı temsili sağlanmasının siyasi motivasyonu artıracığı ve siyasi katılım ile ilgili kadınları olumlu etkileyeceği düşünülmektedir (Burns vd., 2001; Bühlmann ve Schadel, 2012).

Kadın çıkarlarının kadın siyasetçiler tarafından temsil edilebilmesi için kadınların parlamentolarda sayısal olarak daha fazla bulunması gerektiği düşünülse de her kadın siyasetçinin

kadın çıkarlarını ilerletme istek ve çabasında olduğu noktası muğlaktır. Siyasete giren her kadın, kadınların öncelik ve sorunlarını analiz edememekte ve hatta bazıları sistemin ataerkil yapısını tekrarlamaktadır. Nitekim kadınların siyasette yer alma istekleri, çoğu zaman onların dışında gelişen siyasetin ataerkil doğası ve toplumsal değerleri ile biçimlenmektedir.

Kadınların siyasal temsili ilk zamanlarda sorunlu bir alan olarak görülmemiş, kadınların temsil edildiği düşünülmüştür. Bunun gerekçesi ise Blackstone'nin sıklıkla tartışılan ortak hukuk görüşü ile açıklanmaktadır (Sapiro, 1981: 701). Evlilikte kadın ve erkeğin hukuksal olarak tek bir kişi olduğu, yani kadının yasal varlığının evlilik sırasında askıya alındığı veya erkeğin yasal varlığına dahil edildiği ve pekiştirildiği ifade edilmektedir. Kadının eşinin koruması altında her şeyi gerçekleştirebileceği belirtilmektedir. Kadınların seçim siyasetine hem yurttaş hem de elit düzeyindeki katılımına en ciddi itiraz, erkeğin ailenin reisi olduğu, ailesini yönetme ve dış dünyada ailesinin çıkarlarını temsil etme yetkisinin erkekte bulunduğuudur. Kadınların siyasete katılımına karşı olanların çoğu bu düşünceden hareketle bir kadının kocasından ayrı ve farklı çıkarlarının olamayacağını düşünmektedir (Sapiro, 1981: 701).

On dokuzuncu yüzyılda siyasi reform hareketlerinin şu ilkeye dayandığı ifade edilmektedir: "Sosyal sözleşmeye giren tüm bireyler, siyasal topluluğun üyeleridir. Ancak yalnızca önemli miktarda maddi mülke sahip olan erkekler toplumun politik olarak ilgili üyeleridir" (Pateman, 1979'dan aktaran: Sapiro, 1981: 701). Önemli miktarda mülke sahip olmayan erkekleri toplumun politik olarak ilgili üyeleri haline getirmek o dönemin en önemli reform hareketlerinden birini oluşturmaktadır. Bundan dolayı temsil de dahil olmak üzere birçok siyasal hak tanınmaya çalışılmıştır. Kadınlar için belki de o zamanın en önemli reform sorunu mülk sahibi olmayan kişilere siyasi hakların verilip verilmeyeceği değil, kadınların gerçekten mülk sahibi olabilecek bireyler olup olmadığıdır (Sapiro, 1981: 701).

Yirmi birinci yüzyıla gelindiğinde dünyanın çoğu ülkesinde kadınlar, siyasal topluluğun bireysel üyeleri olarak artık temsil hakkına sahip olmuştur. 1980'lerden itibaren feminist hareketin yeni talepleri farklı bir konuyu gündeme getirmiştir. Kadınların bireysel vatandaşlar olarak değil de bir çıkar grubunun üyeleri olarak temsil edilmek istemeleridir. Bu istek sadece kadın olan yurttaşların temsil edilmesini değil, aynı zamanda kadınların kadın oldukları için temsil edilmesini içermektedir. Siyasi yaşamın açık olan gerçeğinden biri, temsilci olarak atananlar arasında bulunan kadınların oranının, temsil edilenler arasında bulunan kadınların oranından önemli ölçüde daha az olmasıdır. Pek çok insan, kadınların yeterince temsil edilmediğini iddia ettiklerinde bu gerçeğe başvurmaktadır. Nitekim kadınların öncelik ve çıkarlarının ancak kadınlar tarafından siyasete yansıtılabileceği düşünülmektedir (Sapiro, 1981: 702).

Kadınların bir çıkar grubu olarak önceliklerinin gündeme getirilmesi ve siyasal alanda temsiliinin sağlanabilmesi için ilk olarak, siyasal mercilerde kadınların yer alması ve temsil edilen

kadınların çıkarlarını gözetmesi gerekmektedir. Bunlardan herhangi birinin eksikliği kadının siyasette niceliksel ve niteliksel sınırlılığına neden olmaktadır. Birçok dünya ülkesinde 20'nci yüzyılda elde edilen ve yasalaşan siyasal hakların, bu demokrasi görüşü çerçevesinde gelişmesinden ötürü belirli eksikliklerin mevcut olduğu söylenebilir (Yaraman, 2015: 34).

Kadınlar kendi içlerinde sahip oldukları belirli farklılıklara rağmen bir çıkar grubu olarak düşünüldüğünde belirli sosyal, siyasal, ekonomik, hukuki sorunları paylaşmaktadır. Kadınların bir çıkar grubu olarak erkekler karşısında farklı yaşam tecrübeleri ve bunların meydana getirdiği öncelik ve sorunları mevcuttur. Bu bağlamda kadınların kendilerine özgü sorun ve çıkarlarının olması doğaldır. Bu çıkarların temsilinin de yine o gruba mensup kişi yani kadınlar tarafından en iyi şekilde yapılabileceği öngörülmektedir (Yaraman, 2015: 35). Kadınların karar organlarındaki varlığı ve kadınlara yönelik faaliyetleri siyasette cinsiyet temelli eşitliğin sağlanmasında önemli olmaktadır. ABD parlamentosu esas alınarak yapılan bir ampirik çalışma, kadınların kendi içlerinde sahip oldukları farklılıklara rağmen kadın çıkarlarının temsil edilmesi noktasında birleşebildiklerini tespit etmektedir (Carroll, 2002). Kadın siyasetçilerin erkek siyasetçilere kıyasla kadın çıkar ve sorunlarını parlamento gündemine getirme olasılığının daha yüksek olduğu vurgulanmaktadır (Osborn ve Mendez, 2010).

Ruanda, Mozambik ve Güney Afrika dahil bir dizi Afrika ülkesinde yapılan araştırmalar, parlamentolarda kadınların sayılarının belirli seviyenin üzerine çıkarılmasının, kadınların siyasetteki konumu üzerinde önemli bir etkisi olduğunu göstermektedir (Tripp, 2004; Ballington, 2004). Benzer şekilde kadın temsiliinin dünyada en fazla olduğu Ruanda'da kadınların siyasi organlardaki varlığının artması ile politika gündeminin kadınlar lehine değiştiğini göstermektedir (Devlin ve Elgie, 2008). Norveç özelinde yapılan bir çalışma kadınların siyasi mekanizmalardaki sayısal artışı ile annelik, çocuk bakımı izni politikalarının hayata geçirilmesi arasında pozitif bir ilişkinin olduğunu bulmaktadır (Bratton ve Ray, 2002). Kadın milletvekillerinin sayısında meydana gelen artışın politika gündemini ve çıktılarını kadın lehine etkilediği ifade edilmektedir (Kittilson, 2008).

Türkiye'de milletvekillerinin mecliste gündeme aldıkları konular nezdinde yapılan bir araştırma, kadın milletvekillerinin erkek meslektaşlarına kıyasla hem kadın hakları, eşitlik gibi doğrudan kadınlar ile ilgili olan konularda hem de sağlık, çevre gibi feminen konularda daha aktif olduklarını doğrulamaktadır (Bektaş ve İşsever-Ekinci, 2018). Siyasette kadın temsiliinin yüksek olduğu ülkelerden biri olan İsveç'te 2002-2010 yılları arasında milletvekillerinin konuşmaları üzerinden gerçekleştirilen bir analiz, benzer sonuçlara ulaşarak kadın milletvekillerinin feminen konulara, ekonomi, güvenlik gibi maskülen konulara kıyasla daha fazla yoğunlaştığını göstermektedir (Back vd., 2014). Fransa'da 1997 yılında parlamento'ya sunulan soru önergeleri üzerinden yapılan bir başka araştırma ise farklı bir sonuca ulaşarak, kadın ve erkek parlamenterlerin politika gündeminde ağırlık verdikleri konular arasında herhangi bir farklılığın olmadığını ortaya çıkarmaktadır (Yaraman, 2015: 35).

ABD’de bazı eyalet yasama organları üzerinden yapılan araştırmalar, kadınların parlamentoda artan sayılarının, kadınlara yönelik gündeme getirilen ve yasalaşması sağlanan politikalarda önemli ölçüde değişikliğin olmadığını göstermektedir (Bratton, 2001). Benzer doğrultuda ABD eyaletleri üzerinden yapılan bir başka çalışma, kadınların sayıca daha fazla olduğu ve kota uygulamasının benimsendiği Arizona eyaletindeki kadın parlamenterlerin, California eyaletindeki kadın parlamenterlere kıyasla daha az ortak bir paydada buluşabildiklerini ve siyasi tutumlarının kadınlara yansımalarının daha az olduğunu göstermektedir. Bu bağlamda siyasi mekanizmalarda kadınların sayısının artırılmasının bir sonucu olarak kadın siyasetçilerin kadın sorunlarına daha az adapte olacağı ifade edilmektedir (Vega ve Firestone, 1995).

Kadınların siyasal haklarını elde ettiği tarihten günümüze kadar gelen süreçte değişime uğrayan siyasi rolleri de parlamentodaki aktivite ve konuşmalarını etkilemektedir. Türkiye’de 1934-1980 yılları arasında kadınların meclis tutanaklarındaki konuşmaları üzerinden gerçekleştirilen bir araştırma, kadınların kendilerini ifade etme biçimlerinin, temsilen konuştukları konuların ve bunların içeriklerinin dönemsel olarak farklılaştığını tespit etmektedir (Arat, 1998b: 249). Benzer şekilde Türkiye’de 1935-1977 yılları arasında görev yapmış milletvekilleri ile yapılan anket çalışmasında, kadınların parlamento çalışmalarında çok etkin olmadıkları, karar organlarında kadın temsilci bilinciyle yer almadıkları sonucuna varılmaktadır (Tekeli, 1982).

Kadınlara siyasette yer verilmesi mutlak olarak kadın çıkarlarının sürdürülmesi amacını taşımamaktadır. Özellikle Türkiye Cumhuriyeti’nin kurulmasının ardından kadınların elde ettiği haklar sonucunda parlamentoya seçilmemeleri kadınların demokrasi, çağdaşlık ve gelişmişlik gibi özellikleri simgelemesinin bir sonucu olduğu öne sürülmektedir (Tekeli, 1982). Çok partili yaşama geçişle birlikte bu sürecin etkisini azalttığı ve kadınların simgesel rollerinin ortadan kalktığı ifade edilmektedir (Güneş-Ayata, 1998). 1993 yılında Tansu Çiller’in parti başkanı olarak seçilmesiyle geleneksel kırsal kesimden belirli oy potansiyeline sahip olan partinin, kentsel seçmeni kendi partisine çekebilmek için imaj değiştirmesinin bu çerçevede değerlendirilebileceği belirtilmektedir. Ayrıca ülkelerin siyaseten başarısız olduğu dönemlerde bu başarısızlığı gölgelemek için kadın siyasetçilere yer verdiği görülmektedir. Fransa’da sosyalist partinin büyük bir seçmen kaybına uğraması ve ilk kez bir kadın Başbakan Edith Cresson’u göreve getirerek kaybettiği seçmen kitlesini yeniden kazanmayı denemesinin örnek olarak gösterilebileceği ifade edilmektedir (Yaraman, 2015: 39).

2.1.2. Cinsiyetçi Kalıp Yargılar ve Kadınların Siyasal Temsili

Siyasetin eril yapısı siyasetin sadece erkek işi olarak algılanmasına neden olmaktadır. Kadınların böyle bir sistem içerisinde var olabilmek ve siyasette seslerini duyurabilmek için birtakım engellerle karşılaştığını söylemek mümkündür. Toplumsal cinsiyet rollerinin kadını özel alana hapsederek kadına yüklediği eş, anne, ev hanımı rolleri kadının kamusal alana entegre olmasını

zorlaştırmaktadır. Cinsiyetlere göre toplum tarafından yapılan iş bölümü, erkeklerin siyasette ve karar mercilerindeki konumunu kadına karşı kuvvetlendirmektedir.

Adayın cinsiyetinin seçimler üzerindeki etkisine yönelik iki farklı araştırma grubu mevcuttur. Bunlardan ilki, seçmenlerin kadın adaylara karşı herhangi bir önyargısının olmadığını ifade etmektedir. İkincisi ise seçmenlerin adayları değerlendirirken cinsiyetlere atfedilen roller veya kalıp düşüncelerden etkilendiklerini savunmaktadır. Bilim insanları arasındaki önemli bir grup kadın adayların kongre seçimlerinde, eyalet yasama organlarında ve birçok siyasi seçimde erkekler kadar başarılı olduğunu vurgulamaktadır (Darcy ve Schramm, 1977; Seltzer vd., 1997). Pek çok bilim insanına göre bu kanıt, seçmenlerin kadın adaylara karşı önyargılı olmadığını göstermektedir (Darcy ve Schramm, 1977: 10). İkinci bilim insanı grubu ise seçmenlerin aday özellikleri, inançları, sorunlara yönelik pozisyonları hakkında çıkarımlar yapmak için adayın cinsiyetini kullanmaktadır (Koch, 2000). Örneğin seçmenler erkek adayları dış ilişkiler, güvenlik konularını idare edebilmede daha iyi, kadın adayları ise yoksullukla mücadele, kadın haklarını koruma konularında daha aktif olarak kabul etmektedir.

Seçmenlerin bir siyasi adaya verdiği desteğin kurumsal destek eksikliği (Jones, 2009; Krook, 2009), ekonomik faktörler (Ross 2008) ve ataerkil cinsiyet normları (Alesina vd., 2013) dahil olmak üzere birçok faktörle açıklanabildiği görülmektedir. Nedenler çeşitlilik gösterse de kadınların siyasetteki konumuna karşı halkın tutumu şüphesiz önemlidir. ABD’deki bazı araştırmalar kadınların toplumsal, politik ve kurumsal liderlikte cinsiyet ayrımcılığına maruz kaldığını ortaya çıkarmaktadır (Carli ve Eagly, 2001; Eagly ve Karau, 2002). Kadınların erkek meslektaşlarıyla kıyaslandığında daha az yetkin (Carli vd., 1995), daha az etkili (Altemeyer ve Jones, 1974) olarak görüldüğü anlaşılmaktadır.

Tunusta bulunan Ennahda partisinin kadın siyasetçisi Mehrezia Labidi’nin başkanlığını yaptığı meclis oturumunda düzenin yeniden tesisi için erkek politikacıya beklemesini ve saygı duymasını belirtmesi üzerine, erkek politikacının “Sana saygım yok sen bir kadınsın” söylemi, kadınların siyasette karşılaştıkları zorluklardan biri olarak değerlendirilebilir. Nitekim Labidi bu durumun kadın olduğundan dolayı oturuma başkanlık edemeyeceğinin düşünülmesi sonucu ortaya çıktığını ifade etmektedir (UN Women, 2017). Tunus’ta yapılan bir araştırma özellikle ataerkil cinsiyet kalıplarına sahip katılımcıların kadın adaylara karşı önyargılı olduğunu ve katılımcıların tamamının kadın hakları yerine güvenlik konularına öncelik veren adayları tercih etme olasılığının daha yüksek olduğunu tespit etmektedir. Siyasi liderler ile ilgili kalıplaşmış yargılara uygun şekilde güvenlik, ekonomi gibi konular ön plana çıkarıldığında kadınların seçmen desteğini artırabileceği ifade edilmektedir (Blackman ve Jackson, 2019).

Liderlik pozisyonunda bulunan kadınların neden bu tür zorluklarla karşılaştıklarını açıklamak için yapılan sosyal psikoloji araştırmaları rol uyumunun önemini vurgulamaktadır. Alice Eagly’nin

öncülüğünü yaptığı rol uyumu teorisi, bireylerin veya grupların sahip oldukları olumlu veya olumsuz yargıların, toplumsal beklentilerin karşılanıp karşılanmaması durumuna göre oluştuğunu belirtmektedir (Eagly, 1987). Çok sayıda araştırma ve anket çalışması kadın politikacıların daha şefkatli olduklarına, eğitim, aile ve kadınlarla doğrudan ilgili olan konuları daha iyi idare edebildiklerine, erkeklerden daha liberal, demokratik olduklarına inanıldığını göstermektedir (Burrell, 1994; Koch, 1999). Erkek politikacıların ise da güçlü ve zeki oldukları, suç, savunma, dış politika konularını en iyi şekilde idare edebildikleri ve daha muhafazakâr olarak görüldükleri ifade edilmektedir (Lawless, 2004).

Seçmenler kişilik özellikleri açısından kadın siyasetçileri genellikle daha şefkatli, dürüst ve etkileyici, erkek siyasetçileri ise daha yetkin, kararlı ve güçlü olarak görmektedir (King ve Matland, 2003; Lawless, 2004; Paul ve Smith, 2008). Siyasi organlarda bulunan kadın siyasetçiler hakkındaki bu varsayımlar, Genellikle kadınların yoğun şekilde bulundukları görev pozisyonları ile de uyum sağlamaktadır. Kadınların çocuk bakımı, yoksulluk, eğitim, sağlık hizmetleri, kadın hakları ve çevre gibi konularla erkeklere kıyasla daha fazla ilgilendikleri ve bu konuları idare etmede daha etkili oldukları düşünülürken, erkeklerin ise ekonomik gelişme, askeri, ticaret, vergiler ve tarım gibi konuları yürütmeye kadınlara kıyasla daha yetkin oldukları düşünülmektedir. (Dolan, 2010; Koch, 1997). Erkeklerin ve kadınların görüşlerini 34 ülke nezdinde inceleyen bir araştırma, katılımcıların %70'inin bilimi erkek ile ilişkilendirdiğini göstermektedir (Raymond, 2013). 2000-2006 yılları arasında uygulanan 2,5 milyondan fazla örtük çağrışım testinin skorları üzerine yapılan bir inceleme, fen bilimlerinin erkekler, sanatın ise kadınlar ile ilişkilendirildiğini göstermektedir (Kordova, 2016).

Türkiye’de yapılan bir araştırma, seçmenlerin büyük bir kısmının, kadın siyasetçi sayısının artmasıyla birlikte öncelikli olarak eğitim, sağlık, insan hakları, çevre gibi alanlardaki sorunların çözümünün sağlanacağına ve bu alanlarda iyileşme olacağına inandıklarını göstermektedir. Dış politika, terör, işsizlik gibi alanlarda ise beklentilerinin daha az oranda gerçekleştiğini ortaya koymaktadır.⁷ Ayrıca son aylarda dünyada yaşanan korona virüs salgınında kadın devlet ve hükümet başkanlarına sahip olan ülkelerin bu süreci daha iyi idare ettikleri ve başarılı oldukları çeşitli gazetelerde gündeme getirilmektedir. Bu durum siyasi liderlerin cinsiyetleri ile siyasette başarılı olacağı düşünülen politika alanları arasında bir ilişki kurulduğunu göstermektedir (The Guardian, 2020).

Yapılan çalışmaların çoğu, birçok insanın kadın veya erkek siyasetçi tarafından temsil edilmeye yönelik bir tercihinin olduğunu ve bu yatınlığın kısmen cinsiyet kalıp yargıları tarafından belirlendiğini ortaya çıkarmaktadır. Örneğin 11 Eylül olayı sonrasında gündemi tamamıyla dolduran güvenlik ve terör konusunun erkek adaylar ve seçilmiş siyasetçiler lehine bir önyargı oluşturduğunu

⁷ Türkiye’de Siyaset ve Kadın Kamuoyu Araştırması, (2006), http://www.undp.org/content/dam/turkey/docs/news-from-new-horizons/issue-12/UNDP-TR-Turkiye_Siyaset_ve_Kadin_Arastima_Raporu.pdf (18.10.2020).

göstermektedir. Seçmenler, erkeklerin ulusal güvenlik, askeri kriz meselelerinde daha yetkin olduklarını düşünerek ve erkeklerin bu anlamda kadınlardan daha iyi siyaset yapabileceklerini iddia ederek ona yönelik bir tercih belirlemektedir (Lawless, 2004: 487).

Kadın adaylara ilişkin kalıp yargıların belki de en önemli yönü, kadın ve erkek adayların yetenekleri ve yeterlilikleri hakkındaki fikirlerin, seçmenlerin belirli bir adayı seçmesi veya reddetmesi için bir temel oluşturabilmesidir. Cinsiyete dair kalıp yargıların varlığı, seçmenlerin kadın adayları doğru becerilere veya politika çıkarlarına sahip, geçerli liderler olarak görebilmelerine engel oluşturmaktadır (Fox ve Smith, 1998). UNDP tarafından 75 ülke üzerinden siyaset, iş, eğitim gibi alanlarda kadınlara yönelik önyargıların sorgulandığı araştırma, dünya nüfusunun %90'ına yakınının kadınlara yönelik ön yargısının bulunduğunu göstermektedir. Dünyadaki kadın ve erkeklerin yarısı, erkeklerin daha iyi bir lider ve siyasetçi olacağını düşünmektedir. Neredeyse yarıya yakın bir kesim ise erkeklerin iş hayatında yöneticilik yapmasını kadınlara kıyasla daha iyi başardıkları ve o pozisyonu kadınlardan daha fazla hak ettikleri görüşünü paylaşmaktadır (UNDP Gender Social Norms Index, 2020).

Bazı çalışmalar, adayların özelliklerinin ve bunlar hakkında seçmenlerin sahip oldukları olumlu veya olumsuz yargıların, oy verme davranışı üzerinde etkili olabileceğini göstermektedir (Dolan, 2004; Sanbonmatsu, 2002). Örneğin, siyasi yönetimde dürüstlük ve etiğe değer veren seçmenin bir erkek siyasetçiye kıyasla kadın bir siyasetçiye oy verme olasılığı daha fazla iken, dış politika, güvenlik gibi konulara daha fazla ilgi gösteren seçmenin erkek siyasetçiye destekleme ihtimali daha yüksek olmaktadır (Dolan 2004; Lawless 2004). Sanbonmatsu (2002) tarafından yapılan analizde erkeklerin siyasete daha uygun ve suç, dış ilişkiler gibi konularda daha güçlü olduğuna inanan kişilerin erkek aday tercih etme olasılığının daha yüksek olduğu tespit edilmektedir. Amerika'da 2010 ve 2014 ara seçimlerinin öncesi ve sonrasında seçmenlerin politikalarını, adaylara ilişkin görüşlerini ve cinsiyet kalıp yargılarını ölçmeye yönelik yapılan bir başka araştırma ise farklı bir sonuç elde ederek, 2010 seçimi sonrasında yaşanan siyasi ortamda seçmenlerin cinsiyetlere yönelik önyargılara sahip olduğuna dair daha az kanıt tespit etmektedir. Bu önyargılara sahip olan insanların, seçimde tercih edeceği aday üzerinde cinsiyetin neredeyse hiç etkili olmadığı ifade edilmektedir.⁸

Amerika'da yapılan araştırmalarda 1930 ve 1940'lı yıllarda bir kadın başkan adayına oy verilmesi konusunda isteksiz davranılırken sonraki birkaç on yıl boyunca kadın başkanlara karşı destek seviyesinin arttığı gösterilmektedir. 1980'lerde ankete katılanların %80'inden fazlasının bir kadın başkan adayına oy vermeye istekli olduğu, 1990'ların sonlarında ise bu oranın yaklaşık %95 olduğu tespit edilmektedir. 2002 Bilgi Ağı anket sonuçları, ABD'de 1990'larda elde edilen sonuçlar

⁸ By Ritu Prasad, "Are Voters Biased Against Women Candidates?", (2019), <https://www.bbc.com/news/world-us-canada-49569390> (20.10.2020).

ile tam bir tezatlık içermektedir. Kadın aday nitelikli olsa dahi ankete katılanların yalnızca yüzde 65'inin, cumhurbaşkanlığı için bir kadına oy vermeye olumlu baktığını göstermektedir. Katılımcıların %28'inin ise bir kadına oy verme konusunda kararsız olduklarını ortaya çıkarmaktadır (Lawless, 2004: 485).

Kadir Has Üniversitesi tarafından 2020'de yapılan benzer bir çalışmada seçmenlere, çok benzer özelliklere sahip biri kadın diğeri erkek iki cumhurbaşkanı adayını olması halinde hangisini tercih edecekleri sorulmaktadır. Alınan cevapların oranları itibarıyla kadınların kadın aday, erkeklerin ise erkek aday seçmeye daha yatkın oldukları gözlemlenmektedir. 4 yıl içinde yaşanan değişime bakıldığında kadın aday seçerim diyenlerin oranının 2017'den itibaren kademeli olarak arttığı gözlemlenmektedir. Aynı araştırma, kadın sorun ve haklarına öncelik verilmesi hususunda hem erkek hem de kadın seçmenlerin kadın siyasetçilere yönelik bir beklenti içinde olduklarını tespit etmektedir.⁹

Kadınların hem karakter özelliği hem de politika alanındaki başarısı üzerine kurulu önyargılar, kadınları belirli kalıplar içinde sıkıştırmaktadır. Kadınlar hakkındaki olumlu ya da olumsuz kalıplaşmış yargılar kadınların siyasete karşı isteğini ve göstereceği performansı da etkilemektedir. Bu bağlamda kadınlara yönelik olumsuz düşüncelerin üstesinden gelmek siyasi başarı için önemlidir.

2.2. Kadınların Siyasal Katılımının Siyasal Partilerin Seçmen Davranışıyla İlişkisi

Demokratik ülkelerde uygulanan seçimler toplumun iradesinin yönetim kadrolarına ve karar mercilerine yansıtılması açısından önem arz etmektedir. İktidara gelen partiler kendi ideolojileri çerçevesinde bir yönetim planı geliştirmekte ve uygulamaktadır. Dünya nüfusunun yaklaşık yarısını oluşturan kadınların siyasetteki konumunun ve toplumdaki rollerinin ağırlıklı olarak dini normlar, kültürel değerler tarafından şekillendiği tartışılmaktadır. Ancak parti ideolojilerinin, siyasi elitlerin söylem ve uygulamalarının da kadının siyasi temsili üzerinde etkili ve önemli olduğu görülmektedir.

Kadınların hem parti politikalarındaki yerini incelemek hem de siyasi temsili hakkında değerlendirme yapabilmek açısından Türkiye'nin uygun bir örnek olduğu söylenebilir. Türkiye'nin laik bir ülke olması, İslamcı partileri ve politikalarını tecrübe eden bir siyasi geçmişinin bulunması, siyasi parti yelpazesinin genişliği ve aynı zamanda kendini muhafazakâr demokrat olarak tanımlayan AKP tarafından uzun süredir yönetiliyor olması çok boyutlu düşünebilmek açısından önem arz etmektedir. Türkiye Cumhuriyeti 1923 yılında Osmanlı İmparatorluğu'nun Müslüman nüfusunu ve kültürünü miras alarak kurulmuştur. Atatürk liderliğindeki yeni cumhuriyetin kurucu eliti bir dizi reform başlatarak, ülkeyi dönüştürmeyi hedeflemiş, Batılılaşma sürecinin ilk aşamalarında laiklik

⁹ Bkz: Kadir Has Üniversitesi, "Türkiye'de toplumsal Cinsiyet ve Kadın Algısı Araştırması", 2019, <https://www.khas.edu.tr/uploads/pdf-doc-vb/toplumsal-cinsiyet-ve-kadin-algisi-arastirmasi-2019-sonuclari-2.pdf> (20.10.2020).

yeni Türk rejiminin en önemli önceliği haline gelmiştir (Arat, 2005: 3). Yapılan bu kurumsal ve yasal reformlar, Türkiye’de İslam’ın devlet yapısından sıyrıldığı, din ve devlet uygulamalarının birbirinden ayrıldığı yeni bir sistem meydana getirmiştir. Bu sistem içerisinde hem laik elitlerin hem de siyasi partilerin kadınların rolünü ideolojilerinin ve söylemlerinin merkezine koydukları, bu gruplar arasındaki çatışmaların kadınların hakları, sorumlulukları, kıyafet kuralları gibi konular üzerinden gerçekleştiği belirtilmektedir (Arat, 2005: 8).

Laik devlet anlayışı, kadın haklarını ve kadınların toplumdaki statülerini önemli ölçüde genişletmesine rağmen kadınların siyasal yaşamda ve parti politikalarında ötekileştirildikleri ifade edilmektedir (Arat, 2005: 8). Kadınların, kampanya yürüttükleri partiler için seçmenlerin oylarını çekebilmek ve onları ikna edebilmek için çalıştıkları ve bu yönde seçim faaliyetleri sürdürdükleri bilinmektedir. Ancak siyasi karar organlarında bulunmak için atacakları adımlarda partilerin engellemeleriyle karşılaştıkları ve parti yönetimi içinde kendilerine bir pozisyon verilmediği ileri sürülmektedir. Kadınların 1995 genel seçim kampanyalarında son derece etkili bir performans yürütmesine rağmen Refah Partisi’nin kadınların meclis adayı olmasına onay vermemesi örnek olarak gösterilmektedir (Tekeli ve Bouvard, 1996: 28; Arat, 1998a: 124). Literatürde her ne kadar İslami kültürü kadınlara baskı ve toplumsal statülerine karşı kısıtlamalar ile ilişkilendirilse de kadınların İslami kökenli partilerin taban faaliyetlerindeki rollerinin bir hayli fazla olduğu görülmektedir. Bazı çalışmalar bu bağlamda İslami kökenli partilerin kadın örgütlenmelerinin, partilerinin başarısında sahip oldukları katkıları vurgulamaktadır (Arat, 2005; Marschall vd., 2016).

Türkiye’de birbirinden farklı misyon ve vizyonları olan birçok parti mevcuttur. Ancak bu çalışma kapsamında 2002-2015 yılları arasında faaliyet gösteren ve seçmen kitlesi en geniş dört parti esas alınmaktadır. Bunlardan ilki Millî Görüş geleneğinin yükselen kanadı -yenilikçiler- tarafından 14 Ağustos 2001 tarihinde kurulmuş olan AKP’dir. AKP, Necmettin Erbakan tarafından kurulan ve daha sonra bazı sebeplerden dolayı kapatılan Milli Nizam Partisi, Milli Selamet Partisi, Refah Partisi ve Fazilet Partisi çizgisinden ayrılarak kurulmuştur. Refah Partisi’nin kapatılmasının ardından Millî Görüş geleneğine mensup kişiler ve çevresindekiler tarafından iki ayrı parti oluşturulmuştur. Recep Tayyip Erdoğan’ın başını çektiği yenilikçiler kanadıyla AKP, gelenekçiler kanadı ile de Saadet Partisi siyasal hayata dahil olmuştur (Turan, 2004: 246). 2001 yılında Türkiye’de yaşanan ekonomik krizin etkilerinin 2002 yılında iktidara gelen AKP için fırsat oluşturduğu söylenebilir. AKP’nin 2002 seçimlerinde 363 milletvekili ile elde ettiği zafer, seçmenlerin siyasi bir değişime özlem duyduğunu gösteren bir durum olarak nitelendirilebilir.

AKP, kadrosunda Millî Görüş’ten gelen kişilerin bulunması ve partinin İslami duyarlılığı olmasına rağmen kendini İslamcı bir parti olarak siyasette konumlandırmamıştır. AKP’nin seçim beyannamesinde kendisini *“Süreklilik içinde değişimi arayan, birliktelik içinde farklılıkları koruyan, toplumun dinamizmine güvenen, dünyadaki gelişmelere ve yeniliklere açık bir siyaset anlayışını hâkim kılmayı amaçlayan demokrat, muhafazakâr, yenilikçi ve çağdaş bir parti”* olarak

tanımlamıştır (AKP Seçim Beyannamesi, 2002: 9). Başka bir ifadeyle 2023 Siyasi Vizyon Bildirisi'nde, AKP'nin siyasi kimliğinin Türkiye'nin sosyo-kültürel özellikleri ile şekillenen bir içeriğe ve yerel dinamikleri ile biçimlenen bir üsluba sahip olduğu vurgulanmaktadır (AKP 2023 Siyasi Vizyon, "t.y.", <https://www.akparti.org.tr/parti/2023-siyasi-vizyon/>). Nitekim Recep Tayyip Erdoğan, AKP'nin İslamcı bir parti olmadığını vurgulamakta ve partinin Müslüman demokrat olarak bile nitelendirilmesini reddetmektedir (Taşpınar, 2015).

AKP'nin kuruluşundan sonra Recep Tayyip Erdoğan'ın, partinin siyasi başarısında önemli rol oynayan kadınları taktir etmesi ve kadınların desteğinin devamını istemesi partinin iktidar mücadelesinde kadınların önemli başarılar gösterdiğini kanıtlar niteliktedir. Ayrıca AKP'nin 2003 seçimleri için görev alan kadınların, ev toplantılarına katılabilecek kadın temsilciler yardımıyla diğer kadın seçmenlere ulaştıkları, onlara AKP'nin işlerliğini aktardıkları ve partinin tanınırlığını yükseltmek amacıyla hareket ettikleri ifade edilmektedir (Güneş-Ayata ve Tütüncü, 2008a: 369). Bu süreçte AKP'nin, muhafazakâr demokrat kimliği (Doğanay, 2007: 68), ön plana çıkarılarak Millî Görüş partilerinin devamı niteliğinde olmadığı vurgulanmaktadır (Yılmaz, 2007: 161-167).

AKP programı kapsamında kadınlara tanınan /tanınacak hak ve özgürlüklerinin dikkate alınarak uygulanacağı ve ayrımcılığın önlenmesi hususunda doğacak yükümlülüklerin yerine getirileceği vurgulanmaktadır (AKP Programı: madde 2). Kız çocuklarına yönelik eğitim fırsatlarının yükseltilmesi, kadınlar için yeni istihdam sahalarının oluşturulması amacıyla kadın el emeğinin değer ve öneminin artırılması, aile planlamasının önemli hale getirilmesi gibi konular gündeme alınmaktadır. Kadınların özel alan dışına çıkarılarak kamusal alana dahil olmasının özendirilmesine ve toplumsal-siyasal görünürlük kazandırılmasına yönelik birtakım politikalar önerilmektedir (AKP Programı: madde 5). Parti programının "sosyal politikalar" başlığının altında "kadın" diye ayrı bir başlığın bulunması kadınların görünürlüğü açısından önem arz etmektedir. Bu başlık altında kadına şiddet ve istismarın engellenmesi, kamusal yaşama katılımın özendirilmesi, Kadına Karşı her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi dahilinde gerekenlerin yapılması, okullaşma oranlarını artıracak politikalar geliştirilmesi, yeni istihdam alanlarının yaratılması taahhüt edilmektedir. (AKP Programı: madde 5/7)

Aile kurumu, geçmiş ile gelecek arasında bir köprü olarak değerlendirilmekte ve Türk toplumunun temeli olarak kabul edilmektedir (AKP Tüzüğü, 2019: madde 4/11). Programda "...Sağlıklı nesillerin yetişmesinde etkin olan kadınların her türlü sorunlarıyla ilgilenileceği..." (AKP Programı: madde 5) ibaresine yer verilerek kadınların geleneksel rollerine vurgu yapıldığı görülmektedir. Ayrıca AKP'nin 2002 seçim beyannamesinde aile içerisinde mutluluğun sağlanabilmesi için kadınların sorunlarının ortadan kaldırılmasına önem verildiği ifade edilmekte ve aileyi toplumun temeli olarak nitelendirdiği anlaşılmaktadır. Toplumun sürekliliğinin sağlanması hususunda kadının rolüne vurgu yapıldığı ve gelecek nesillerin yetiştirilmeleri konusunda kadınlara önemli görevler yüklenildiği ifade edilmektedir (Tur ve Çıtak, 2013: 625). Bu bağlamda kadın aile

kurmak, ailenin gelişimini sağlamak gibi unsurlarla birlikte düşünülmekte ve ailenin sosyal politika unsuru haline getirildiği vurgulanmaktadır (Kubilay, 2014: 398). Bu durumun somut örnekleri gerek parti elitlerinin söylemleri gerekse uygulanan politikalarda fark edilmektedir.

AKP'nin aile yapısının kuvvetlendirilmesine yönelik en az üç çocuk yapılması hususundaki önerisi doğrudan Recep Tayyip Erdoğan'ın söylemleri ile teşvik edilmekte (Milliyet, 2 Ocak 2013), kadınların yapacakları doğumlara ilişkin kürtaj ve sezaryenle doğuma karşı çıkılarak 2015 yılından sonra doğan çocuklara yönelik çocuk yardımının temin edilmesi sağlanmaktadır (Sabah, 16 Nisan 2016). Bu politikaların devamı niteliğinde erken yaşta evliliği özendirmek için üniversiteleri bitmeden evlenecek gençlerin kredi borçlarının silineceği ve devlet yurtlarında ücretsiz konaklanabileceği vaatlerinde bulunmaktadır (Milliyet, 2 Kasım 2013). Çeyiz yardımı kapsamında, maddi engeli bulunan ve evlenmek isteyen gençlerin önündeki sıkıntıların aşılmasına yardımcı olunacağı belirtilmekte; boşanma öncesi çiftlerin tekrardan bir araya gelebilme ihtimalleri göz önünde tutularak terapi almalarının zorunlu olması önerilmektedir (Sabah, 19 Kasım 2013). Bu gibi politika ve girişimlerle güçlü aile vurgusunu ön planda tutmayı arzulayan AKP hükümetlerinin, söz konusu dönemde evlilik çağına gelmiş ve aile kurmak isteyen çiftlerin evlilik hayatına kendilerini hazırlamaları amacıyla Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü tarafından evlilik öncesi eğitim programları düzenlenmesi (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2015) gibi inisiyatiflerde bulunması, kadından çok aileyi merkezine alan politikalar benimsediğini göstermektedir.

12 Eylül 2010'da Anayasa'nın "*Kadınlar ve erkekler eşit haklara sahiptir. Devlet, bu eşitliğin yaşama geçmesini sağlamakla yükümlüdür.*" şeklindeki 10. maddesinin ikinci fıkrasının sonuna, "*Bu maksatla alınacak tedbirler eşitlik ilkesine aykırı olarak yorumlanamaz.*" ifadesi¹⁰ eklenerek, pozitif ayrımcılığa yönelik hukuksal anlamda önemli bir değişiklik yapılmaktadır. Son 20 yılda kadınların siyasette temsil oranları, 2002 milletvekili genel seçimleri sonucunda %4,4, 2007 milletvekili genel seçimleri sonucunda %9,1, 2011 milletvekili genel seçimleri sonucunda %14,4, 7 Haziran 2015 milletvekili genel seçimleri sonucunda, %17,8, 1 Kasım 2015 milletvekili genel seçimleri sonucunda %14,7 ve 2018 milletvekili genel seçimleri sonucunda ise %17,3 şeklinde gerçekleşmiştir. Meclis ile parti teşkilatlarında bulunan kadınların sayılarında artış olmasına rağmen kadınlara verilen bakanlık görevlerinin son derece düşük düzeyde olması dikkat çekmektedir. Seçimler tarihi göz önünde bulundurulduğunda kadın bakan sayımızın 3'ün üzerine hiç çıkmadığı görülmektedir.

Kadınlara verilen bakanlıkların içişleri, dışişleri gibi kilit bakanlıklar yerine kadının toplumdaki geleneksel rolüne vurgu yapan aile, kadın ve sosyal işlerle ilgili bakanlıklar olması kadın

¹⁰ Bkz: TBMM (07.05.2010), "5982 Sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun. md.1.", https://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k_5_9_82.html (20.04.2019).

hakları konusunda “geleneksel” kalıpların dışına çıkılamadığının bir göstergesidir. Nitekim günümüze kadar gelen süreçte TBMM’de iç işleri veya dışişleri bakanlık görevini yalnızca bir kez kadınların yaptığı gözlemlenmektedir. 12 Haziran 2011 genel seçimlerden sonra Kadından Sorumlu Devlet Bakanlığı’nın yerini Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı’nın alması AKP’nin daha ılımlı bir cinsiyet söyleminden ailenin önemini vurgulayan devlet destekli aileselliğe geçişini simgelemektedir (Korkman, 2016: 113). Bu yeniden yapılanma sonrasında Kadın Sorunları ve Statüsü Genel Müdürlüğü’nün bakanlık altında yeniden düzenlenmesiyle kurumun kamu politikalarını etkileme gücünün azaldığı ifade edilmektedir (Güneş-Ayata ve Doğangün, 2017).

Kadın haklarının ihlaline yönelik yeterli önlemlerin alınmaması ve siyasette kadınların yeterince temsil edilmemesinden dolayı AKP hükümetlerinin kadınlara yönelik uyguladığı politikalara yönelik şüpheler olduğu öne sürülmektedir (Yıldırım, 2013: 75-76). Bu bağlamda muhafazakâr kadının siyasette görünürlüğüne katkı sağlayan AKP’nin, kadınların siyasette temsilinin artmasına ve yüksek siyasi makamlarda kadınların bulundurulmasına yönelik çabaları oldukça sınırlı kabul edilmektedir (Güneş-Ayata ve Tütüncü, 2008a: 384). Her ne kadar AKP hükümetleri döneminde kadın-erkek eşitliği, kadının güvenliği ve statüsü alanında belirli ilerlemeler sağlanmış olsa da eğitimden iş hayatına, ekonomiden siyasi alana kadar toplumsal hayatın birçok alanında kadın-erkek eşitsizliğinin devam ettiği ifade edilmektedir (Akbaş ve Şen, 2013: 166).

Türkiye siyasetinde iktidar partisi olan AKP’nin ardından seçmen tabanı en büyük ikinci parti olan CHP, Kurtuluş Savaşı’nı yürüten Anadolu Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti’nin devamı niteliğindedir. Mustafa Kemal Atatürk başta olmak üzere birçok isim ile birlikte 23 Ekim 1923’te Halk Fırkası olarak kurulmuş daha sonra 1924 yılında Cumhuriyet Halk Fırkası ismini almış ve 1935 yılında ismi Cumhuriyet Halk Partisi olarak değiştirilerek günümüze kadar bu isimle süregelmiştir (CHP Tarihi, 2015, <https://www.chp.org.tr/haberler/chp-tarihi>).

CHP’nin kuruluşunda sınıfsal bir dayanak olmasa da devrimcilik, demokrasi, laiklik, devletçilik politikaları vurgusu, partinin sosyal hedefli partiler arasında değerlendirilmesine neden olmaktadır. Parti kendisini siyaset yelpazesinde ‘ortanın solu’nda konumlandırmıştır. 1980 askeri darbesine kadar seçmen oylarını artırmış ve darbeden sonra kapatılarak ardıl partiler olarak kurulmuştur. Ancak 1981 yılında yapılan yasal değişiklikler ile birlikte Cumhuriyet Halk Partisi aynı isimle Deniz Baykal tarafından tekrardan siyasi faaliyetlerine başlamıştır (CHP Tarihi, 2015, <https://www.chp.org.tr/haberler/chp-tarihi>). Günümüzde Türkiye siyasetinin halihazırda en yüksek oy potansiyeline sahip ikinci büyük partisi konumundadır.

CHP kendisini “*Sosyal demokrasinin evrensel değer ve kurallarını benimseyen, onları yaşama geçirmeyi amaçlayan bir Sosyal Demokrat Partisi*” şeklinde tanımlamaktadır (CHP Programı: 24). CHP sosyal demokrat kimliğini vurgulayarak eşitlik, adalet ilkelerinin, çoğulculuk ve katılımcılığı,

dayanışma, barış ve hoşgörünün, insan haklarının, özgürlük ve hukuk devleti kurallarına sahip çıkmanın, siyasetinin odağında olduğunu vurgulamaktadır (CHP Programı: 25).

Kadın-erkek eşitliği, insan hakları ve modernleşmenin güvencesi olarak laiklik ilkesi gösterilmektedir (CHP Programı: 16). Kadının siyasette, eğitimde, çalışma hayatında ve diğer tüm alanlarda erkekler ile eşit olanak ve haklara sahip olduğu, her türlü toplumsal ve fiziki baskılardan uzak özgürce hayatını devam ettirdiği bir toplum oluşturunun, parti önceliklerinden biri olduğu vurgulanmaktadır (CHP Programı: 23). Eğitimin kadınları bilinçlendirdiği ve özgüven kazandırdığı ifade edilerek kadın ile ilgili tüm sorunların çözümünün eğitim ile sağlanacağı ifade edilmektedir (CHP Programı: 53).

CHP tarafında kadınların siyasette temsili ile ilgili atılan somut adımlardan birisi, merkez yoklaması yoluyla saptanacak milletvekili, il genel meclisi ve belediye meclisi adaylıklarında, parti meclisi seçiminde, il ve ilçe yönetim kurullarının seçiminde, il kongre delegeleri ve kurultay delegeleri seçimlerinde yüzde otuz üç (%33) cinsiyet kotasının uygulanmasıdır (CHP Milletvekili Aday Saptama Yönetmeliği: madde 15). Ancak alınan bu kararın pratikte uygulandığına yönelik şüpheler, partinin izlediği politikalar sonucunda artmaktadır. Örneğin Aralık 2015'te 81 ilin yalnızca üçünde, 970 ilçenin ise sadece otuz ikisinde kadın başkan olduğu gözlemlenmektedir. İl ve ilçe başkanlarının %97,5'unun erkeklerden oluştuğu dikkat çekmektedir. Benzer bir tablo 2020 için de görülmektedir. Sadece 4 kadının il başkanlığı koltuğuna oturduğu bilinmektedir (CHP İl Başkanları, 2020, <https://www.chp.org.tr/parti-yonetimi/il-baskanlari>).

Parti programının “Hedefimiz: Kadını Erkeği her Alanda Eşit Türkiye” başlığı altında kullanılan “kadınlarımız” ifadesi siyasetin eril dil ve yaklaşımıyla örtüşmektedir. Benzer şekilde “Kadın Hakları ile ilgili Bilinçlendirme” başlığı altında İş Kanunu’nda yapılacak düzenlemeler ile yüz işçi ve üzeri çalıştırılan işyerlerinde devlet destekli kreş kurulmasının zorunlu hale getirilmesi önerilmektedir. Bu durum eril uygulamaların devamı niteliğinde okunabilir. Ancak program kapsamında önemli hususlardan biri, kadının insan haklarının korunmasına yönelik Pekin+5 gibi uluslararası sözleşmelere referans vermesidir (CHP Programı: 52-57).

Türkiye’de geniş seçmen kitlesine sahip diğer bir parti MHP’dir. Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi’nin 1969 yılında gerçekleşen kongresinde isminin değiştirilmesi ile Alparslan Türkeş başkanlığında kurulmuştur (Erken, 2014: 141). Alparslan Türkeş’in vefatının ardından 1997’de partinin ikinci olağanüstü kongresinde Devlet Bahçeli, delegelerin desteğini alarak partinin ikinci genel başkanı olmuştur. Devlet Bahçeli’nin partinin kırsal ve muhafazakâr kesiminin ihtiyaçları doğrultusunda onlara hitap edebilmek için çeşitli komisyonlar kurduğu ve daha somut politikalar sunduğu belirtilmektedir (Arıkan, 2002: 359).

MHP'nin Parti Tüzüğü'nde "Temel Değer ve İlkeler" başlığı altında "*Türk Milletinin sosyal, ekonomik ve diğer birçok alanda küresel çapta başat rol üstlenerek, milletler topluluğunun en ileri safında yer almasını hedeflediğinin*" altı çizilmektedir. Partinin sahip olduğu gücü "...inançlarından, ilkelerinden ve Türk Milletinden..." aldığı ifade edilmektedir (MHP Tüzüğü, 2009: madde 3, 16-17). Türk kimliğine verilen önem partinin yazılı belgelerinde sıkça dile getirilmektedir.

Kadına "Aile, Kadın ve Çocuk" başlığı altında yer verildiği dikkat çekmektedir. Bu ana başlık kapsamında yer alan "Kadın" alt başlığı altında ise kadınların şiddete uğramasına neden olan her türlü sosyo-kültürel, ekonomik ve diğer nedenlerin ortadan kaldırılacağı, temel hak ve özgürlüklerini kısıtlayan her türlü uygulamalara son verileceği vurgulanmaktadır (MHP Programı, 2009: 107). Kadınların eğitim seviyelerinin yükseltilmesi, işgücüne ve karar alma mekanizmalarına katılımlarının artırılarak toplumsal konumlarının güçlendirilmesi istenmektedir (MHP Programı, 2009: 107).

AKP Programında aile kavramına yapılan vurgunun benzeri MHP programında da görülmektedir. Milli ve manevi değerlerin gelecek nesillere aktarılması için ailenin bir köprü işlevi gördüğü belirtilmektedir. Aile, Türk toplumunun temel taşı olarak vurgulanmaktadır (MHP Programı, 2009: 106). Benzer bir vurgu MHP Kadın Kolları Yönetmeliği'nde de görülmektedir. "Amaç ve Temel İlkeler" başlığı altında sağlıklı nesiller yetiştirilmesinin sağlıklı aile yapıları içerisinde olacağına vurgu yapılmakta ve Türk aile yapısının bozulmadan devamını sağlamaya yönelik çalışmalar yapmak amaçlanmaktadır (madde: 3/f).

Çalışma kapsamında ele alınarak incelenen bir diğer parti HDP'dir. 12 Eylül askeri darbesinden sonra 1990 yılında Halkın Emek Partisi'nin kurulmasıyla Kürt kimliğini merkeze alan bir partinin siyasete girdiği belirtilmektedir. HEP ile başladığı ifade edilen bu geleneğin HDP'nin Ekim 2012'de kurulmasıyla devam ettiği öne sürülmektedir (Coşkun, 2015:11). Demokratik halk iktidarını hedefleyen bir siyasi parti olduğunu tüzüğünde belirten HDP, Solcu partiler, LGBT dernekleri, sendikalar, aşırı sol gruplar ve farklı etnik ve dini girişimlerin katıldığı Ekim 2011'de gerçekleşen Halkların Demokratik Kongresi'nde partilileşme kararının alınmasıyla birlikte oluşturulmuştur (Coşkun, 2015:11).

2014 yılında daha geniş katılım sağlanması, Türkiye'de her kesimden oy alma isteği ve Türkiyelileşme hedefiyle BDP üyelerinin HDP'ye dahil olmasıyla daha geniş bir yelpazeye sahip olmuştur. Parti programında "...Halkların ve inançların özgür olduğu, kadın erkek eşitliğinin yaşandığı demokratik bir halk iktidarını hedeflediği..." belirtilmektedir "Ev içi emeğin de değer ürettiği ve ev emekçisi kadınların sosyal haklarını kazanması için mücadele edildiği" ifade edilmektedir. Bu durum özel alanın sadece özel alan olarak nitelendirilmediği ve kamusal alanda olduğu gibi özel alanda da kadınların gerekli hukuksal düzenlemelerde yer alması gerektiğini göstermektedir (HDP Programı, 2014).

Kadın işçilerinin yaşadıkları eşitsizlik durumlarına ve kadınların toplumsal açıdan maruz kaldığı ezilmelere karşı bir duruş sergiledikleri belirtilmektedir. Kadın emeğinin görünür kılınması, kadının eşit temsiline sağlanması, erkeğin kadın üzerinde hakimiyet kurmak için yaşatılan şiddetin önüne geçilmesi ve ayrımcılıkla mücadele isteği ifade edilmektedir (HDP Programı, 2014). Partinin tüzüğünde yer alan “Partinin Örgütlenme İlkeleri ve İç İşleyişi” başlığı altında bulunan “Tüm karar alma mekanizmalarında kadınların lehine en az eşit temsiline esas alınarak uygulanmasının” (HDP Tüzüğü, 2014: madde 3) ve eş başkanlık sisteminin sürdürülmesinin, siyasette kadın temsiline artırmaya ve yönetici pozisyonu için teşvik oluşturmaya yönelik bir girişim olduğu söylenebilir. Ancak önemli olan noktalardan biri bu uygulamaların siyasette kadın temsili üzerinde yeterli olup olmadığı, pratikte ne derece uygulandığı ve pozitif yönlü bir etki meydana getirdiğidir.

Siyasal partiler birçok alanda kadınların erkekler karşısında dezavantajlı olduklarını ve bu durumla mücadelede partilerinin istekli olduğunu yazılı belgelerindeki amaç, politika ve hedeflerinde dile getirmektedir. Eğitim, ekonomik, toplumsal, siyasal ve birçok alanda kadının toplumsal statüsünü güçlendirmek ve kadının kamusal alana entegre edilmesini sağlayarak cesaretlendirmek hemen hemen her parti için “Kadın” konusunda belirtilen ortak amaçlardandır. Kadın erkek eşitliği ve kadınların güçlendirilmesine yönelik partilerin pozitif tutum ve ifadelerine rağmen, siyasetin eril yapısının söylem ve uygulamalara yansıdığı görülmektedir. Ev içi rollere vurgu yapan ve kadını bu rollerle ilişkilendiren bir yapının altı çizilmektedir.

Türkiye’de kadınların siyasal katılımı incelendiğinde elde edilen veriler, siyasette kadın erkek eşitliği ve kadınların siyasette niceliksel varlığının dünyadaki birçok ülke ile benzerlik gösterdiğini belgelemektedir. Türkiye’de kadının siyasette temsil oranı 2000’li yıllar ile birlikte bir sıçrama yaşasa da 2020 itibarıyla kadının siyasi temsil oranı %24,9 oran ile açıklanan dünya ortalamasının halen altındadır (UN Women ve IPU, 2020).

Tablo 3: TBMM’de Bulunan Milletvekili Sayısı

Seçim Yılı	Erkek Milletvekili	Kadın Milletvekili	Seçim Yılı	Erkek Milletvekili	Kadın Milletvekili
1935	381	18	1983	387	12
1939	413	16	1987	444	6
1943	439	16	1991	442	8
1946	456	9	1995	537	13
1950	484	3	1999	527	23
1954	537	4	2002	526	24
1957	602	8	2007	500	50
1961	447	3	2011	471	79
1965	442	8	2015	452	98
1969	445	5	2015	469	81
1973	444	6	2018	496	104
1977	446	4			

Kaynak: TBMM, 2020

Tablo 4: TBMM Milletvekillerinin Cinsiyete Göre Dağılımı (2002-2020)

Seçim Tarihi	Toplam Milletvekili	Parti	Partilerin Milletvekili sayısı	Kadın Milletvekili sayısı	Kadın Milletvekili Oranı (Yüzde)
3 Kasım 2002	550	AKP	363	13	4,4
		CHP	178	11	
22 Temmuz 2007	550	AKP	341	30	9,1
		CHP	112	10	
		MHP	70	2	
12 Haziran 2011	550	AKP	327	46	14,3
		CHP	135	19	
		MHP	53	3	
		BDP	35	11	
7 Haziran 2015	550	AKP	258	41	17,6
		CHP	132	20	
		MHP	80	4	
		HDP	80	32	
1 Kasım 2015	550	AKP	317	31	14,7
		CHP	134	17	
		MHP	40	4	
		HDP	59	24	
24 Haziran 2018	600	AKP	295	53	17,4
		CHP	146	18	
		MHP	49	4	
		HDP	67	26	
		İyi Parti	43	3	

Kaynak: Yüksek Seçim Kurulu (YSK), 2020

2000 sonrası partiler nezdinde seçilen milletvekili sayıları Tablo 4’te yer almaktadır. Kadın temsili için iyi bir zaman dilimi olarak değerlendirilen bu dönemde dahi kadın milletvekilleri sayısının erkeklere kıyasla az olduğu söylenebilir. Benzer bir tablo kadının yerel düzeydeki temsiline de olduğu söylenebilir. Eşit temsilin sağlanabilmesi için öncelikli olarak eşit katılımın önündeki engellerin aşılması gerekmektedir. Bu bağlamda partilerin göstermiş oldukları aday listelerinde kadınlara daha fazla yer vermeleri önem arz etmektedir.

2.2.1. Seçmenlerin Bağımsız Değişken Özellikleriyle Parti Tercihlerinin Karşılaştırılması Üzerinden Kadınların Siyasal Temsili

Seçmenlerin parti tercihleri ve bunları etkileyen faktörler çeşitlilik göstermektedir. Kişilerin gelir seviyeleri, yaşam kalitelerini birçok alanda etkilemekte ve siyasi tercihlerini belirleme aşamasında önemli olmaktadır. İktidara gelen partilerden bir yandan ülkede istikrar sağlaması, diğer yandan bireysel refahı koruyup geliştirmesi beklenmektedir. Oluşturulan memnuniyet seçmen üzerinde iktidara güveni artırmaktadır. Seçmenlerin oy verme davranışları üzerinde, ekonominin gidişatına yönelik düşüncelerinin etkili olduğu ve seçmenlerin kendi bireysel çıkarlarını düşünerek oy vereceği partide değişime gidebileceği vurgulanmaktadır (Akgün, 2000: 87). Amerika’da yapılan bir analiz ekonomik performansın seçim öncelerinde önemli bir kriter olduğunun altını çizmektedir. Ancak erkek ve kadın seçmenlerin ekonomi değerlendirmelerinin birbirinden farklı olduğunu göstermektedir. Kadın seçmenlerin ulusal ekonomik istikrara dikkat ettikleri, erkek seçmenlerin ise bireysel ekonomik refaha baktıkları sonucuna ulaşılmaktadır (Welch ve Hibbing, 1992: 209).

Seçmenlerin gelir düzeyleri ile siyasi davranışları arasında pozitif yönlü bir ilişki olduğu ve geliri yüksek olan seçmen kitlesinin siyasette daha aktif olacağı öne sürülmektedir (Kalaycıoğlu, 1983). Siyasette aktif olma gerekçesinin ise seçmenlerin gelir düzeylerine göre farklılaşacağı ifade edilmektedir (Abadan ve Yücekök, 1966). 2002’de yerel düzeyde yapılan bir çalışma seçmenlerin gelir düzeyi ile oy verecekleri siyasi parti arasında bir ilişki olduğunu ortaya koymaktadır. Seçmenlerin aylık gelir düzeyi arttıkça MHP ve AKP’ye olan desteğin zayıfladığı gözlemlenmektedir. Orta ve üst gelir seviyesine sahip seçmenlerin en fazla CHP’ye destek verdiklerini göstermektedir (Altan ve Kapusizoğlu, 2017: 330). Yapılan bir başka çalışma ise gerçekleştirilen analizler yardımıyla kişilerin gelir seviyesinin hangi partilere oy verecekleri ile ilgili tercihlerini anlamlı şekilde belirlemediğini ortaya çıkarmaktadır (Yılmaz vd., 2012: 21). 2020’de yapılan bir araştırma benzer sonuca ulaşarak üniversite öğrencilerinin siyasi parti tercihleri ile aile gelir düzeyleri arasında anlamlı bir ilişkinin olmadığı sonucuna varmaktadır. Ancak aile gelir düzeyi ile cumhurbaşkanlığı tercihleri arasında anlamlı bir farklılık bulunmaktadır. Gelir seviyesi yüksek olan öğrencilerin cumhurbaşkanlığı seçiminde %64 oranında millet ittifakının adayına oy verdiği ortaya konmaktadır (Özkılıççı ve Mamatoğlu, 2020: 34-35). Seçmen tercih ve davranışlarını etkileyen birçok unsur mevcuttur. Seçmen tercihi üzerinde gelir düzeyinin etkisi araştırılırken seçmenleri birbirinden ayıran farklı sosyal, demografik, kültürel özelliklerin de göz ardı edilmemesi gerekmektedir.

Seçmenlerin eğitim seviyesi de bahsi geçen bu faktörlerden birini oluşturmaktadır. Eğitim, seçmenleri siyasal hayata dair bilgi sahibi yapmakta, siyasi ilgiye yön vermekte ve bu bağlamda siyasal katılım tercihleri üzerinde etkili olabilmektedir. Seçmenlerin eğitim seviyeleri ile tercih ettikleri partiler arasındaki korelasyonu inceleyen bir çalışma, ilköğretim veya daha altı eğitim seviyesine sahip olan seçmen grubunun AKP’ye oy vermeye daha meyilli olduklarını, üniversite

veya daha yüksek öğrenim düzeyine sahip seçmenlerin ise CHP'yi daha fazla desteklediğini göstermektedir (Altan, 2011: 327). 2002 seçimleri öncesinde yapılan bir analizde seçmenlerin eğitim seviyesinin parti tabanlarını ayırtmada etkili faktörlerden biri olduğu belirtilmektedir. Eğitim seviyesi arttıkça seçmen grubunun CHP'ye oy verme eğiliminin arttığı, AKP'nin ise ilköğretim düzeyindeki seçmenler arasında daha fazla destek bulduğu vurgulanmaktadır (Akgün, 2007:209).

Eğitim kişinin mesleği, sosyal statüsü ve birçok niteliği üzerinde etki yaratmaktadır. Bu bağlamda kişilerin sahip oldukları meslekler kişilerin almış oldukları eğitim düzeyiyle paralel olarak şekillenmektedir. Mesleki anlamda toplumdaki statüsü artan seçmenlerin, siyasete karşı ilgi ve bilgisinin artacağı ifade edilmektedir (Çukurçayır, 2000: 84). Ev hanımlarının çalışan kadınlara kıyasla siyasal katılım seviyesinin daha az olduğu gösterilmektedir (Tatar, 1997: 82). Seçmenlerin meslekleri siyasi davranışların belirlenmesinde diğer değişkenlerle birlikte tamamlayıcı olabilmektedir. Siyasal davranışlar üzerinde kentleşmenin de etkili olduğundan sıkça bahsedilmektedir. Metropollerde, kasabalarda, köylerde bulunan kişilerin seçmen davranışları birbirinden farklı olmaktadır (Kışlalı, 1995: 187). Eğitim, sosyalleşme, siyasal ve sosyal oluşumlara katılım gibi konularda kentte yaşayan birinin köyde yaşayan birine kıyasla avantajlı olduğu ve bunun sonucunda aralarında siyasal davranış açısından farklılıklar oluştuğu söylenebilir.

İnsan sosyal bir varlıktır. Bu bağlamda hayatı boyunca çeşitli sosyal gruplardan etkilenerek farklı toplumsal roller üstlenmektedir. Bu durumun bir sonucu olarak kişilerin farklı tutum ve davranış kalıpları sergileyeceği ifade edilmektedir (Negiz, 2007: 53-54). Gençlerin siyasete katılımlarının daha az olduğu, normlara ve örgütlere karşı daha ilgisiz kaldıkları, siyasal alanda davranış sergilemelerinin daha düşük olduğu ifade edilmektedir (Yücekök, 1987: 28). Yapılan araştırmalar orta yaş grubunda siyasal davranış eğiliminin diğer gruplara kıyasla daha yüksek olduğunu öne sürmektedir (Kışlalı, 1995:186).

Kadın ve erkeklerin birçok açıdan farklı özelliklere sahip olduğu, kadınların oy verecekleri parti ile özdeşleşme seviyelerinin ve adaylara gösterecekleri desteğin miktarının farklılaştığı ifade edilmektedir (Carroll ve Fox, 2006: 76). Kadınların erkeklere kıyasla muhafazakâr ideolojiye sahip partilere daha fazla eğilimli olduğu gösterilmektedir. Çalışan kadınların ise çalışan erkeklere kıyasla sağ ideolojiye daha yakın olduğu sonucuna ulaşılmaktadır (Pulzer, 1967). 2000 yılında 60 ülke üzerinde gerçekleştirilen bir araştırma, 1980 sonrasında oluşan demokrasilerde kadınların erkeklere kıyasla oy verme davranışlarında muhafazakâr ideolojiyi daha fazla benimsedikleri, 1990 sonrasında oluşan demokrasilerde ise erkeklere kıyasla sol ideolojiye daha fazla eğilim gösterdikleri sonucuna ulaşmaktadır (Inglehart ve Norris, 2000: 458).

Kadınların erkek seçmenlere kıyasla siyasette kadınları destekleme eğiliminin daha fazla olduğu ifade edilmektedir (Sanbonmatsu, 2002:31). Kadınların ve erkeklerin önceliklerinin farklılaşması, kadın ve erkeklerin partilerin kendilerine yarar sağlayacağı konuları farklı şekilde

düşünceleri, siyasi tercihleri üzerinde etkili olabilmektedir. Örneğin kadınların daha sosyal alanlarda ve kadınlarla doğrudan ilgili konularda partinin yarar sağlayacağını düşünerek oylarını kullanabilecekleri, erkek seçmenlerin ise ekonomik anlamda beklentilerini karşılayacağına inandıkları partiye bu düşünceyle oy verebilecekleri ifade edilmektedir (Campbell, 2006: 21).

Türkiye’de seçim sonuçları incelendiğinde, seçmenlerin özelliklerinin seçim sonuçlarını ne şekilde belirlediği daha net görülmektedir. 2002 milletvekili genel seçimleri AKP’nin katıldığı ilk seçimdir. %35 oranla Türkiye’de tek başına iktidara gelmiştir. AKP Türkiye seçim tarihinde TBMM’deki en yüksek temsil gücünü elinde bulunduran partilerden biri olmuştur. 1999 seçimlerinde oyların partilere göre dağılımına dikkat edildiğinde AKP’ye birçok partinin oylarından kaymalar olduğu anlaşılmaktadır.¹¹ AKP’nin ardından %19 oran ile CHP en yüksek oy alan ana muhalefet partisi olmuştur. MHP ve diğer partiler %10 barajının altında kalarak meclise girememiştir. 2002 seçim sonuçlarına göre Ege ve Akdeniz sahil şehirlerinin birkaçı hariç hepsinde, Doğu Karadeniz’de bir iki il ve Marmara bölgesinde Edirne, Tekirdağ, Kırklareli’de CHP’ye daha fazla oy kullanıldığı ve bu bölgelerde CHP’nin kazandığı görülmektedir. Güneydoğu ve Doğu Anadolu’nun bir kısmının DEHAP’a yöneldiği, geriye kalan yerlerde ise AKP’nin oyların çoğunu aldığı bilinmektedir (YSK, 2002).

AKP’nin kazandığı illerin sosyo-ekonomik ve eğitim, sağlık ve istihdam verilerine bakıldığında hem çok gelişmiş illerdeki seçmenlerin hem de kırsal kesimlerde eğitim sağlık ve istihdam verilerinin diğer yerlere kıyasla daha düşük olduğu illerdeki seçmenlerin oylarını aldığı görülmektedir. CHP’nin seçimi kazandığı şehirler arasında tüm değişkenler göz önünde bulundurulduğunda en gelişmiş şehrin İzmir olduğu anlaşılmaktadır. Ancak CHP’nin kazandığı şehirlerin, sosyo ekonomik, sağlık, istihdam ve eğitim verileri temel alınarak yapılan il sıralamasında genel olarak ilk 30 şehir arasında bulunduğu tespit edilmektedir. DEHAP’a oy veren seçmenlerin bulundukları yerlerin il sıralamasında sonlarda olduğu ve bu illerde sosyo-ekonomik, sağlık, eğitim istatistiklerinin daha düşük seviyede olduğu görülmektedir (Dinçer vd., 2003: 57-74).

İller sosyo ekonomik gelişmişlik düzeyine göre beş kategori altında değerlendirildiğinde, AKP’nin 1,2,3,4 ve 5’inci derecede gelişmiş illerde seçmen kitlesine sahip olduğu görülmektedir. Ancak 5’inci ve 2’nci derecede gelişmiş bölgelerde kazandığı il sayısı diğerlerine göre daha azdır. Ağırlıklı olarak oylarının 3’üncü ve 4’üncü seviyedeki illerde sıkıştığı görülmektedir. CHP’nin kazanmış olduğu illerin ise 1 ve 2’nci derecede gelişmiş iller kategorisinde olduğu sonucuna varılmaktadır. Ancak genel olarak İzmir dışında olanlar 2’nci derecede gelişmiş iller kategorisinde yer almaktadır. DEHAP’ın oylarını alarak kazandığı iller ise Türkiye’de ekonomik sosyal eğitim sağlık açısından gelişme seviyesinin daha düşük olduğu 4 ve 5’inci derecede gelişmiş illerin

¹¹ Bkz: Milletvekili Genel Seçimi Sonuçları (1999), <https://www.ysk.gov.tr/tr/1983-2007-yillari-arasi-milletvekili-genel-secimleri/3008> (20.11.2020).

bulunduğu kategoride yer almaktadır. Ancak ağırlıklı olarak 5'inci gruptaki illerde yer aldığı görülmektedir (Dinçer vd., 2003: 57-74).

Bu bağlamda yapılan 2002 genel seçimlerinde seçmenlerin oy verdikleri siyasi partiler seçmen tabanları açısından değerlendirildiğinde AKP'nin alt ve orta gelir grubundan, CHP'nin orta ve üst gelir grubundan, MHP'nin ise alt gelir grubundan daha fazla destek gördüğü sonucuna varılmaktadır. 2001 ekonomik krizinin ardından il bazında kişi başına düşen gayri safi yurt içi hasıla ile hemen ardından 2002'de gerçekleşen seçim sonuçları, gelir düzeyi ile seçmen tercihi arasındaki ilişki hakkında yorum yapabilmeye yardımcı olmaktadır. Kişi başına gayri safi yurt içi hasılasının en düşük olduğu illerde DEHAP'ın (Muş, Bitlis, Hakkâri, Şırnak) birinci olduğu gözlemlenmektedir. İllerin toplam KBGSYİH'nin ortalamasının düşük olması DEHAP seçmeninin alt gelir grubuna mensup seçmenlerden oluştuğunu göstermektedir. 2002 seçim sonuçlarına göre CHP'nin birinci parti olarak çıktığı yerler KBGSYİH ortalamasının yüksek olduğu illerden oluşmaktadır. Bu bakımdan CHP seçmeninin daha çok üst gelir grubuna ait kişilerden oluştuğu ifade edilmektedir. 2002 seçimlerinden birinci parti olarak çıkan AKP'nin kazandığı şehirlerin KBGSYİH ortalaması belirli seviyenin altında kaldığından dolayı, seçmenlerinin orta gelir düzeyine sahip olduğu ifade edilmektedir (Altan-Kapusızoğlu, 2017, 326-327).

22 Temmuz 2007'de gerçekleştirilen milletvekili erken seçimlerine bakıldığında AKP %46, CHP %20, MHP'nin %14 oranında oy aldığı bilinmektedir. AKP 341, CHP 112, MHP 71 DTP'nin destek verdiği Bin Umut Adayları %5 ile 22, bağımsız aday %2 ile 4 milletvekili meclise göndermiştir (YSK, 2007). 2007 seçimi sonuçlarını sosyo ekonomik göstergeler ışında değerlendiren bir çalışma, AKP'nin sosyo-ekonomik bakımdan az gelişmiş bölgelerde daha başarılı olduğunu, CHP'nin ise gelişmiş bölgelerde daha iyi sonuç aldığını göstermektedir. AKP'nin, 2007 seçimlerinde sosyo-ekonomik bakımdan az gelişmiş olan Güneydoğu Anadolu, Orta Anadolu ve Karadeniz Bölgelerinde daha başarılı olması bu sonuçta etkili olmuştur. AKP'nin söylem ve politikalarının tüm bölgelerde desteklendiği ancak az gelişmiş bölgelerde daha fazla benimsendiği ifade edilmektedir. Çalışmada ayrıca AKP ve MHP seçmenlerinin sosyo ekonomik açıdan CHP'ye kıyasla daha benzer oldukları ifade edilmektedir. Gelir ve eğitim göstergeleri açısından değerlendirme yapıldığında, AKP seçmenlerinin Türkiye ortalamasına göre daha düşük kişi başı gelire ve eğitim seviyesine sahip oldukları öne sürülmektedir. AKP ve MHP seçmenleri arasında sosyo-ekonomik açıdan sınırlı farklılıkların olduğu belirtilirken, CHP seçmeninin eğitim ve gelir seviyesi açısından her iki partinin seçmenlerinden daha iyi ortalamalara sahip olduğu vurgulanmaktadır (Yükseler, 2007: 4).

2007 milletvekili seçim sonuçları üzerinden yapılan bir analiz, CHP'nin siyasal katılımın yüksek olduğu yerlerde, AKP'nin ise katılımın daha az olduğu yerlerde daha fazla oy aldığını göstermektedir. Katılımın en düşük olduğu Güneydoğu ve Kuzeydoğu Anadolu bölgelerinde ise en yüksek oy alan partinin AKP olduğu sonucuna ulaşılmıştır. MHP ve CHP'nin bu bölgelerde barajı aşmadığı görülmektedir. İşsizlik oranının en yüksek olduğu Güneydoğu Anadolu bölgesinden

hemen sonra gelen Akdeniz bölgesinde de ilk sırada AKP ve ardından MHP'nin en fazla desteklendiği gösterilmektedir (Kaya, 2008: 208-209).

Haziran 2011 seçimlerinde ise AKP %49, CHP %25, MHP %13, HDP %13 oy alarak mecliste milletvekillerini bulundurmuşlardır. Partilerin ağırlıklı olarak oy aldıkları illerde bazı değişiklikler olmuş olsa da partilerin yoğun şekilde oy aldıkları illerin sosyo-ekonomik ve gelişmişlik düzeyleri benzer bir görüntü sunmaktadır (Dinçer vd., 2003). Ortaya çıkan bu sonuç, Türkiye'deki seçmenlerin bölge temelinde farklı siyasi parti tercihlerine sahip oldukları ve tercihlerinde süreklilik gösterdikleri hususunda ipucu vermektedir.

2.2.2. Din-Kadınların Siyasal Temsil İlişkisi

Demokrasinin temel ilkelerinden biri olan siyasi temsil, siyaset biliminin çok boyutlu ve önemli çalışma alanlarından birini oluşturmaktadır. Birçok ülke siyasetinde kadınların sayılarının az olması gündemdeyken bu durumu açıklayan görüşlerin de çeşitlilik kazanması kaçınılmaz olmaktadır. Kadınların siyasette temsili ve bu durumu etkileyen faktörlerin analizinde özellikle İslam dünyasının tercih edilmesi, bu ülkelerde kadının siyasi temsilini etkileyebilecek ekonomik, kültürel, dini faktörlerinin incelenmesini önemli bir çalışma sahası haline getirmektedir. Kadının toplumsal, siyasal konumu genellikle o ülkenin toplumsal cinsiyet rollerine yaklaşımı ve cinsiyet eşitliğine olan mesafesine göre değerlendirilmektedir. Toplumsal cinsiyet eşitsizliği, çok sık karşılaşılan ve bölgelere göre farklı etkiler gösteren insan hakları alanında önemli bir konu olmaktadır. Cinsiyetler arası bu eşitsizliği, ülkelerin ekonomik kalkınma düzeylerinin (Dollar ve Gatti, 1999; Seguino, 2011) kültürel miraslarının, tarihsel gelişimlerinin, coğrafi konumlarının ve hatta toplumda baskın olan dini normlarının etkilediği iddia edilmektedir (Inglehart ve Norris, 2003a).

Dinin, toplumun farklı kesimlerinin kültürel yaşamında önemli bir rol oynadığı söylenebilir. İnsanların deneyimlerine dayandığı ve toplumların sosyo-ekonomik ve politik yönlerini etkilediği belirtilmektedir (Stump, 2008). Sosyal coğrafi araştırmalar için dinin, ırk veya etnik köken faktörüne göre daha önemli bir değişken olabileceği ileri sürülmektedir (Peach, 2006). Toplumdaki kadınların statüsünün, dini metinlerin yorumlanmasının, dini toplulukların kültürel ve kurumsal oluşumunun bir sonucu olduğu iddia edilmektedir (Klingorová ve Havlíček, 2015: 2). Yapılan araştırmaların bir kısmı cinsiyet rollerinin öncelikle din, kültür, yaşam tarzı ve yetiştirme yoluyla inşa edildiği varsayımına dayanmaktadır (King, 1995). Bir kısım çalışma ise dindarlığı toplumsal, siyasal ve dini yaşamın birçok alanında cinsiyet eşitsizliği ile ilişkilendirmektedir (King, 1995; Seguino, 2011). Dindar insanların, kadınların toplumdaki konumları ile ilgili daha muhafazakâr görüşlere sahip oldukları ve bu anlamda daha hoşgörüsüz davrandıkları ileri sürülmektedir (Guiso vd., 2003: 280). Ayrıca dindar kişilerin ataerkilliği ön plana çıkaran düşünce sistemine daha yakın oldukları ifade edilmektedir (Klingorová ve Havlíček, 2015: 6).

Türkiye’de 2019 yılında Kadir Has Üniversitesi tarafından yapılan bir araştırma bu düşünceyi destekler niteliktedir. Araştırma sonuçları siyasi yönelimlerine göre dindar olarak kendini konumlandıran kişilerin eşitlikçi bir toplumsal cinsiyet algısını daha az benimsediklerini ve politikayı erkek işi olarak görmeye daha yatkın olduklarını göstermektedir.¹²

Yapılan bazı araştırmalar dinin geleneksel cinsiyet tutumları ve uygulamaları ile ilişkili olduğunu göstermekte (Reitz vd., 2015) ve inançların önemli etkileri olabileceğinden bahsetmektedir (Inglehart ve Norris, 2003a; Seguino, 2011). Din ve ülke seviyesindeki cinsiyet çıktıları arasındaki ilişkiyi keşfetmeyi amaçlayan Schanabel (2016), cinsiyet eşitsizliğinde oluşan farkın Hristiyanlık, Hinduizm gibi dini değerlerden ziyade dindar olanlar ile olmayanlar arasındaki ayırmadan kaynaklandığını belirtmekte ve bir ülkede dindar olmayan insan sayısı ne kadar fazla ise o ülkede cinsiyet eşitliğinin o kadar artacağı sonucuna ulaşmaktadır. En fazla dikkat çeken dinlerden biri olan İslam’da kadınların toplumsal ve siyasal statüsü bir dizi yazar tarafından araştırma konusu haline getirilmektedir (Inglehart ve Norris, 2003a; Alexander ve Welzel, 2011). Batı ile İslam dünyası arasındaki kırılma noktasının toplumsal cinsiyet eşitliği ve liberalleşme ile ilgili olduğu ve bu durumun Müslüman nüfusun fazla olduğu ülkeleri dünyanın en geleneksel toplumları olmaya zorladığı belirtilmektedir (Inglehart ve Norris, 2003b). Ayrıca Ortadoğu’daki cinsiyet eşitsizliklerinin, bölgenin demokratikleşememe nedeninin merkezinde olduğu savunulmaktadır (Fish, 2002; Inglehart ve Norris, 2003a). İslam dünyası ile Batı arasındaki medeniyetler çatışmasının kısmen Müslüman nüfusun fazla olduğu ülkelerde kadınlara gösterilen kötü muameleden kaynaklandığı iddia edilmektedir (Inglehart ve Norris, 2003a).

Inglehart’ın modernleşme teorisine göre; (Inglehart ve Baker, 2000; Inglehart ve Norris, 2003a) ekonomik kalkınmanın insanların değer sistemlerini demokrasi ve toplumsal cinsiyet eşitliği yönünde etkilediği öne sürülmektedir. Inglehart bu gelişmenin iki farklı aşaması olduğunu savunmaktadır. Modernleşmenin ilk aşamasında mesleki uzmanlaşma, artan eğitim düzeyleri nedeniyle gelenekselden seküler değerlere kültürel bir geçişin olduğu ve bu modernizasyonun kadınları tarım dışı iş gücü piyasasına çektiği belirtilmektedir. Bu sayede kendilerini daha iyi ifade edebilmelerine imkân tanınarak bilincin yükseltilmesine katkıda bulunduğu ve bunu takiben kadınların siyasal katılımlarının arttığı vurgulanmaktadır. Modernleşmenin ikinci aşamasında ise; halkın otoriter güçler tarafından daha az yönetildiği toplumsal cinsiyet rollerinin gevşeme eğilimi gösterdiği postmodernleşme sürecini kapsamaktadır. İlk aşamanın hem demokratik hem de otoriter rejimlere yol açabileceği vurgulanırken ikinci aşamanın sadece demokrasiye yardımcı olacağı ifade edilmektedir (Inglehart ve Norris, 2003a). Müslüman nüfusun fazla olduğu ülkelerin ise bu modernleşme döngüsünde birinci aşamada oldukları savunulmaktadır.

¹² Kadir Has Üniversitesi, “Türkiye’de toplumsal Cinsiyet ve Kadın Algısı Araştırması”, 2019, <https://www.khas.edu.tr/uploads/pdf-doc-vb/toplumsal-cinsiyet-ve-kadin-algisi-arastirmasi-2019-sonuclari-2.pdf> (20.10.2020).

Fish (2002), çok boyutlu bir uluslararası nicel analiz yardımıyla nedensel bir çözümleme yaparak İslami geleneğe sahip olan ülkelerde, İslami geleneğe sahip olmayan ülkelere kıyasla kadınların ekonomik kalkınma düzeylerinin ve kadın haklarının daha düşük seviyede olduğunu göstermektedir (Fish, 2002). Bazı devletlerin neden otoriter olduklarına dair kültürel tartışmalara kuşkuyla yaklaşan Donno ve Russet (2004), Fish'in analizini (2002) genişleterek nedensellik sorununu ele almaktadır. Özellikle İslam ülkelerinde kadın haklarının bastırılma olasılığının yüksek olduğundan bahsedilirken bu eğilimin Arap ülkelerinde daha güçlü ve tutarlı olduğu ifade edilmektedir.

Arap İnsani Gelişme Raporu (2002: 3), Arap kadınlarının sahip olduğu yeteneklerin siyasi ve ekonomik katılım yoluyla kullanılmasının sayısal olarak dünya genelinde en düşük seviyede olduğunu göstermektedir. Ayrıca toplumun üretken büyük bir kısmının âtil bırakılması sıkıntılar yaşanmasına hem aile gelirlerinin hem de yaşam standartlarının olumsuz etkilenmesine neden olacağı vurgulamaktadır. İslam dini geleneği ve Arap kültürü hem otokratik hükümet yapısını hem kadınların üzerindeki baskıyı destekliyor gibi görünse de Donno ve Russet'in analizi (2004) bu görüşü desteklememektedir. Arap ülkelerinde veya Müslüman nüfusun çoğunlukta olduğu ülkelerde kadınlara uygulanan politikaların, otokratik bir yönetim sürdürülmesinin merkezinde olmadığını ve bu ülkelerde alınacak geniş çaplı demokratik tedbirlerin kadınların koşullarını iyileştirmeyeceği ileri sürülmektedir (Donno ve Russet, 2004: 583). Donno ve Russett, İslam, kültürel yapısı ve kadınların statüsü arasındaki ilişkiyi Fish'ten daha karmaşık bulmaktadır. Kadınların Orta Doğu'da cinsiyet eşitliğine sahip olması, siyasal haklar elde etmesi veya bu hakları genişletme imkânı bulmasının oldukça yavaş ilerlediğini ifade eden çalışmalar genellikle İslam'ı hedef göstermektedir. İslam ülkelerinde diğer ülkelere kıyasla kadınların haklarının baskı altına alınması ihtimalinin daha yüksek olduğu ve özellikle bu etkinin Arap ülkelerinde daha güçlü ve tutarlı olduğu belirtilmektedir (Donno ve Russet, 2004).

Ross (2008) diğer çalışmalardan farklı olarak bu ilişkinin İslami değerler ile açıklanamayacağı asıl nedeninin petrol ve doğal gaz kaynaklarının üretilmesi olduğunu belirtmektedir. Bu bağlamda petrol üretiminin kadınların işgücü piyasasındaki varlığını azaltarak cinsiyet ilişkilerini etkilediği vurgulanmaktadır. Çalışmada kadınların tarım dışı işgücüne katılamamasının derin sosyal sonuçları olduğu belirtilmektedir. İlk olarak bu üretim mekanizmasının daha yüksek doğurganlık oranına neden olacağı, kadınların daha az eğitim fırsatına erişebileceği ve bu durumun da kadının aile içerisinde daha az etkili olmasına yol açacağını savunulmaktadır. Az sayıda kadının ev dışında çalışmasının kadınların bilgi alışverişinde bulunması, toplu eylem ile sorunların üstesinden gelmesi olasılığını düşürdüğü ve aynı zamanda kadınların siyasi olarak harekete geçmesi, genişletilmiş haklar için lobi yapması ihtimalini azalttığı öne sürülmektedir. Bu bağlamda Müslüman dünyasında kadınların siyasette temsil edilme şanslarının düşük olduğu ifade edilmektedir (Ross, 2008: 107). Birçok ülkede kadınların dezavantajlı konumunun bahsi geçen petrol ve diğer kaynaklar tarafından açıklanabileceği savunulmaktadır (Ross, 2008: 107).

Fas, Cezayir ve Tunus üzerinden gerçekleştirilen bir analiz, petrol zenginliğine sahip olan ülkelerde kadın temsil oranlarının az olduğunu göstermektedir. İhracat ve tarıma dayalı ekonomik büyümenin kadınları iş sahasına çekerek gerek elde edilen haklar gerekse özgürlükler anlamında bir bilinç oluşturduğu ifade edilmektedir. Ancak petrol ihracatına dayalı ekonomik büyümenin kadınların iş gücündeki sayısını azalttığı ve durumun sonucunda kadınların siyasi etkinliklerinin düştüğü öne sürülmektedir. Dolayısıyla ataerkil normların, yasaların ve kurumların gelişmesine zemin oluşturduğu belirtilmektedir. Ortadoğu’da kadınların siyasi temsilinin az oranlarla gerçekleşmesi İslam dini ve kültüründen ziyade petrol temelli ekonomik büyüme modeline bağlanmaktadır (Ross, 2008: 120). Bu argüman büyüme ile cinsiyet eşitliği arasında doğru orantı olduğunu savunan ekonomik kalkınma modelleri ile tezat oluşturarak farklı bir bakış açısı sunmaktadır (Inglehart ve Norris, 2003b). Petrol üretiminin demokratik olmayan özelliklere ve sonuçlara sahip olduğu (Ross, 2001) ve ülkeleri iç savaşa sürüklediği (Collier ve Hoeffler, 2004) vurgulanırken, petrol üretimi ve buna yönelik sanayinin belirtilen bu etkilerden daha geniş sonuçlara sahip olduğu gösterilmektedir. Petrole dayalı üretim modelinin sadece ekonomiyi değil, kadınların siyasal temsilini ve sosyal yapıyı etkilediği ifade edilmektedir (Ross, 2008).

Literatürde sıkça dile getirilen bir başka iddia ise İslami siyasi kontrolün kadınların yaşam standartlarını olumsuz etkilediği yönündedir (The Economists, 2003; Kristof, 2011). Bu argümanın temelinde İslami kökenli partilerin, sınırlı kadın haklarına sahip, dini açıdan muhafazakâr seçmenleri temsil etmeye meyilli oldukları düşüncesi yatmaktadır (Meyersson, 2014: 229).

Din ve kültürel değerlerin, kadının siyasal temsili üzerinde etkili ve önemli olduğu düşünülmektedir. Literatürde kadın ve siyasal temsil ilişkisini din faktörüyle açıklamaya çalışan eserler ağırlıklı olarak İslam’ı temel almakta ve yorumlamaktadır. Bu durum birçok ülkeye kıyasla İslam dünyasında kadınların siyasette daha az sayıda temsil edilmesi ve dinin halk üzerinde bağlayıcı nitelik göstermesi nedenlerine dayandırılabilir. Ancak unutulmaması gereken noktalardan biri, kadınların siyasette sayıca az olmaları ve siyasi organlardaki sınırlılığı tek bir değişkene indirgenemeyecek kadar çok boyutlu bir konudur. Bu bağlamda hem kadınların siyasal temsili üzerinde etkili olan faktörleri iyi analiz edebilmek hem de sonuçlarını dikkatli okumak gerekmektedir.

2.2.3. Liderin/Cumhurbaşkanının Söylemi ile Kadının Siyasal Katılımı Arasındaki İlişki

Kadınların siyasi mercilerde ve karar organlarındaki varlığını sorgulamak demokrasinin meşruiyeti açısından önemlidir. Kadınların yasama organlarında sayılarının az olmasının nedenleri araştırıldığında seçim sürecinin dört temel faktörü göz önünde bulundurulmaktadır. Bunlar; adaylar, seçmenler, finansal etki ve elitlerdir. Bu aktörlerden herhangi birinin ya da tümünün, kadınların aday olması ve/veya seçim sonuçları üzerinde etkili olabileceği ifade edilmektedir (Niven, 1998b: 6). Özellikle siyasi elitlerin tutumlarının, seçim sürecinde önemli ve gizli bir rol oynadığı iddia

edilmektedir. Siyasi elitlerin potansiyel adayları teşvik etmesi, adayları caydırması, adayların başarısını etkilemesi, siyasi faaliyetler için insanları kontrol edebilmesi gibi rollerinin bulunduğu ifade edilmektedir. Siyasi elit etkisinin, aday, seçmenler ve finansal durum şeklinde yukarıda bahdedilmiş olan değişkenler içerisinde en az anlaşılan olduğu belirtilmektedir (Niven, 1998b: 6-8).

Klasik elit teorileri, her toplumda güç ve nüfuz dağılımının eşit olmadığını vurgulayarak, her siyasi toplulukta ve/veya siyasi sistemde diğerlerinden daha fazla siyasi güce ve etkiye sahip, siyasi elitlerden oluşan insan ve grupların bulunduğunu ifade etmektedir. (Körösenyi, 1999: 71). Siyasi elitleri oluşturan bireyler veya gruplar ya iktidar pozisyonlarında bulunarak doğrudan politik gücü elinde bulundurmakta ya da siyasi kararlar veya bu kararları verenler üzerinde bir etkiye sahip olmaktadır. Her ne kadar siyasi elit olarak en çok bilinen siyasi liderler olsa da siyasi kararlar üzerinde etkili olan çıkar grupları, büyük işletmeler, parti üyelerinin de olabileceği ifade edilmektedir (Körösenyi, 1999: 71).

Elitler, ekonomik ve siyasi güç ilişkileri, karar alma süreçlerine katılımları ve bulundukları pozisyonlar açısından bir dizi çalışmanın konusunu oluşturmaktadır (Rustow, 1966; Pareto, 1968). Yapılan araştırmalar siyasi parti elitlerinin, parlamento seçimlerinde kimin aday olacağı ve dolayısıyla bu görevi kimin kazanacağı noktasında etkili olduğunu göstermektedir. (Freundreis vd., 1990). Siyasi elitlerin süreç üzerindeki etkilerinin bir sonucu olarak, yasama organına seçilecek kadınların sayısını etkileyebilecek durumda oldukları da öne sürülmektedir (Niven, 1998b: 8). Toplumsal cinsiyet ve adayların belirlenmesi üzerine yapılan araştırmalar, partilerin kadınların oy pusulasındaki temsilinde oynadığı önemli role işaret etmektedir. Parti elitlerinin erkekleri kadınlara kıyasla daha yoğun ve sık bir şekilde tercih etme eğiliminde oldukları öne sürülmektedir (Crowder-Meyer, 2013; Fox ve Lawless, 2010; Niven, 1998a,-1998b).

Bilim insanları cinsiyete göre dengeli parti üyeliklerinin kadın aday sayısını artırmanın önemli bir yolu olduğunu ileri sürmektedir (Sanbonmatsu, 2006a; Carroll ve Sanbonmatsu, 2013). Ayrıca araştırmacılar, kadınların partilere üyelik durumlarının erkeklere kıyasla daha zor olduğunu söylemektedir (Sanbonmatsu, 2006b). Ancak bazı çalışmalar kadınların erkeklere kıyasla parti üyelik çabalarına olumlu cevap verme olasılığının daha az olduğunu vurgulamaktadır (Preece ve Stoddard, 2015; Preece vd., 2016). Yapılan araştırmalar bunun iki temel nedeni olduğunu göstermektedir. Bunlardan ilki, parti elitlerinin kendilerine kişilik özellikleri, meslekleri ile benzer olan adayları ideal kişi olarak değerlendirmeleridir (Niven, 1998b). Bu bağlamda parti elitlerinin büyük çoğunluğunun erkek olması münasebeti ile kadın adayların erkek adaylara kıyasla ideal bir aday görünme olasılığının daha düşük olduğu vurgulanmaktadır. İkincisi ise; parti elitlerinin aday adayları için aradıkları en yaygın kaynaklar arasında parti üyelikleri ve sosyal siyasal ağlara bağlılıklar gelmektedir. Bu organizasyonlarda kadınların yüksek oranlarla temsil edilmemesinden dolayı aday olma olasılıklarının daha düşük olduğu iddia edilmektedir (Butler vd., 2016: 843).

Türk parti elitlerine özgü literatürde dikkate alınması gereken noktalar, genel ifade ile, siyasi parti elitlerinin (hem yerel hem genel olan) hem parti üzerinde hem de toplumdaki diğer örgütler ve toplum ile birlikte partinin sosyal ve politik etkileşimi üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğudur. (Uysal ve Topak, 2010: 12). Türkiye’de kadın temsili üzerinde elit davranış ve özelliklerinin önemli bir yeri olduğu kuşkusuzdur. Uzun yıllar İslami kökenli partiler aracılığıyla yönetilen Türkiye’de kadınların siyasette görünürlüğünün arttığı ancak bu durumun kadının siyasette daha fazla temsil edilmesine veya herhangi bir yapısal değişikliğe yol açmadığı iddia edilmektedir (Güneş-Ayata ve Tütüncü, 2008a: 366). Kadınların hem parlamentoda hem de yerel yönetimlerde siyasi temsil oranının az olduğu bir gerçektir. Ancak kadınların seçmen ve parti işçisi olarak siyaseti şekillendirme konusundaki potansiyellerinin fazla olduğu ifade edilmektedir (Güneş-Ayata ve Tütüncü, 2008a: 373).

Türkiye seçim tarihi göz önüne alındığında kadınların özellikle İslami kökenli partilerin iktidar mücadelesinde önemli çabalar sarf ettiği ve bu partileri başarıya ulaştırdıkları ifade edilmektedir (Arat, 2005). Kadınların özel alana dair teşebbüsler ile partileri iktidara getirme çabaları sonrasında kendilerinin siyasi organlara dahil olma girişimlerinin engellenmesi, siyasette pasif bırakıldıkları gerçeğini göstermektedir (Arat, 1998a: 124). Türkiye, Cumhuriyetin ilanı ve devamında Batılılaşma politikası çerçevesinde yapılan yenilikler ile laiklik temeli üzerine kurulu bir devlet oluşturmuştur (Arat, 2005: 3). Bu kurulan yeni düzende kadınların rolünün, siyasi parti ideolojilerinin, laik elit ve siyasi lider söylemlerinin merkezinde olduğu vurgulanmaktadır. Bu gruplar arasındaki çatışmaların kadınların hakları, rolleri, sorumlulukları, kıyafet düzenleri gibi konular üzerinden gerçekleştiği ifade edilmektedir (Arat, 2005: 8).

Türkiye Cumhuriyeti’nde uzun yıllardır iktidarda olan AKP ve hem parti başkanı hem eski başbakan olan hem de günümüz cumhurbaşkanlığı görevini sürdüren Recep Tayyip Erdoğan’ın söylemleri kadının toplumsal konumu ve kadının siyasetteki varlığı açısından büyük önem taşımaktadır. Recep Tayyip Erdoğan’ın konuşmalarında sıklıkla "doğa" anlamına gelen ve iki cinsiyet arasındaki biyolojik farklılıkları ifade eden fitrat kavramını kullandığı görülmektedir. 2010 yılında kadın-erkek eşitliğine değil, “fırsat eşitliğine” inandığını açıklamaktadır (Vatan, 2010). Erkeklerin arasında eşitlik ve kadınlar arasında eşitliğin daha doğru olacağını vurgulayan Recep Tayyip Erdoğan, kadın ve erkeklerin birbirinden farklı olduğunu, birbirlerini tamamladıklarını söylemektedir. Ayrıca kadın ve erkeklerin eşit konuma getirilemeyeceğini çünkü bu durumun onların fitratlarına ters olduğunu ifade etmektedir (CNN Türk, 2014). Kadın ve Adalet Zirvesi sırasında annelik rolünün altını çizmekte ve anneliğin dinimizce kadınlara verilen bir mertebe olduğunu belirtmektedir. Ancak feministlere bunun açıklanamayacağını, onların anneliği kabul etmediğini vurgulamaktadır (CNN Türk, 2014).

Kadınların parlamentolarda görev yaptıkları alanlara dikkat edildiğinde daha fazla otorite gerektirdiği düşünülen ve erkeklerin daha iyi işler yapabileceğine inanılan ekonomi, dış işleri, ticaret

gibi bakanlıklarda yeteri kadar yer almadığı -toplumsal cinsiyet algıları, ön kabuller gibi nedenlerden dolayı- bir gerçektir. Kadınlara çevre, sağlık gibi toplumsal cinsiyet rolleri ile uygun bakanlıkların verilmesi geleneksel kalıpların yıkılmadığını göstermektedir. Nitekim 2011 yılında Kadın ve Aileden Sorumlu Devlet Bakanlığı'nın isminin Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı olarak değiştirilmesi uygulanan politikaların da bu yönde olduğunu doğrulamaktadır. Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde özellikle karizmatik liderlerin açıklama ve söylemlerinin kadın temsiline yönelik uygulamalar üzerinde etkili olması muhtemeldir.

AKP hükümetleri döneminde kadın-erkek eşitliği, kadının güvenliği ve statüsü durumlarında belirli ilerlemeler sağlanmış olsa da eğitimden iş hayatına, ekonomiden siyasete kadar birçok alanda kadınların toplumsal rollerinin ön plana çıkarıldığı, kadın erkek eşitliğinin tam olarak gerçekleşemediği söylenebilir. Ayrıca elit söylemleri ve bu söylemlerin parti politikalarına yansımalarının kadının siyasette temsili üzerinde etkili bir rol oynadığı da ifade edilebilir.

2.3. Kadın Siyaset İlişkisinin Nicelik Bağlamında Hegemonik Kabulü ve Eleştirisi

Kadın ve siyaset çalışmalarında sıkça bahsedilen kadınların siyasette temsilde dezavantajlı oldukları görüşü, dünyanın birçok ülkesinde kadınların karar mercilerinde sayısal olarak az bulunmasına ya da kadın çıkar ve sorunlarının politika çıktılarına yansıtılmasının sınırlı kalmasına dayandırılmaktadır. Kadınlar siyasal sürece, bireysel ve/veya toplumsal katılım yoluyla dahil olmaktadır. Kadınların siyasete bireysel katılımlarında gerekli destek ve teşvikin gösterildiği ifade edilmektedir (Güneş-Ayata, 2015: 263). Kadının siyasette temsilde sorun olarak görülen kısım, kadınların siyasete toplumsal katılımında ortaya çıkmaktadır. Kadınların siyasette tanımlayıcı temsili tartışmaları hala devam ederken özellikle 2000'li yıllardan sonra "kritik aktör" lerin öneminden sıkça bahsedilmekte ve kadının temsil edilmesinde önemli olan şeyin cinsiyet değil çıkarlar olduğu öne sürülmektedir. Bu tartışmalar da kadının niteliksel temsilini gündeme taşımaktadır.

Seçmenlerin yaklaşık %50'sinin kadın olduğu düşünülürse, birçok ülkede kadın siyasetçi oranının artırılması, işlevsel yeni politika ve önlemlerin hızlıca gündeme alınmasını gerektirmektedir. Kalıcı çözümler, bu durumu meydana getiren nedenlerin iyi tahlil edilmesiyle mümkün olmaktadır. Kadının siyasette temsilinin sosyal, kültürel, ekonomik, demografik gibi birçok değişken tarafından şekillendiği söylenebilir. Kadınların siyasete erkekler ile eşit şekilde katılmasının önündeki engellerin başında siyasal partilerin politikaları ve kadın erkek eşitliğini yeterince benimseyip destek olmamaları gelmektedir. Ayrıca aile desteğinden yoksunluk, maddi yetersizlik, siyasetin erkek egemen yapısı, ataerkillik, seçim sistemleri temel faktörler arasındadır (Sancar, 2008a, 2008b).

Türkiye'de siyasi partilerin program, tüzük ve remi belgeleri incelendiğinde kadın erkek eşitliğinin sağlanması ve kadının siyasette ve diğer politika alanlarında güçlendirilmesi sıkça

vurgulanmaktadır. Kadınlar ve erkeklerin eşit haklara sahip olmaları gerektiği, siyasi elitlerin söylemlerinde de sıkça yer almaktadır. Almanya parlamentosunda kadın erkek sayılarının eşitlenmesine yönelik seçim yasasında bir düzenleme yapılarak, Denklik Yasası'nın hayata geçirilmesi için gerekli adımların tartışılması, kadınların siyasette daha fazla bulunmasına yönelik isteğe örnek olarak gösterilebilir.¹³ Bu durum sadece siyasilerin söylemleri ve/veya partilerin resmi dokümanları ile de sınırlı değildir.

Çeşitli araştırmalar, Türkiye'de seçmenlerin kadınların siyasette olmasına destek verdiğini ve siyasi organlarda daha fazla kadın siyasetçi talep ettiklerini göstermektedir. Kadir Has Üniversitesi tarafından 2020'de gerçekleştirilen bir araştırma bu düşüncüyü desteklemektedir. Kadınların %79'u, erkeklerin ise %66'sı siyasi partilerde daha fazla kadın siyasetçi olması gerektiğini düşünmektedir. Ancak cumhurbaşkanı seçimlerinde benzer özelliklere sahip kadın ve erkek adaydan, kadınların kadın, erkeklerin ise erkek adaydan yana tercihlerini kullanmak istedikleri görülmektedir.¹⁴ Ancak kadının toplumsal rolleri, ataerkil yapı, eril söylem ve uygulamalar kadının siyasette temsilini zayıflatmaktadır. Kadının toplumda her alanda güçlendirilmesi söylemden çok daha fazlasını gerektirmektedir.

Siyasetin süregelen eril yapısı ve söylemi, sürekli tekrarlanarak devam etmektedir. Bu yapı içerisinde temel aktör olan erkeklerin, kadınlara yönelik politikaların belirlenmesi ve hayata geçirilmesi hususunda egemen konumda olmalarından dolayı, siyaset meydanı cinsiyetçi bir görüntü vermektedir. Ancak kadınların, toplumun ve doğal olarak da seçmenlerin neredeyse yarısını oluşturduğu gerçeği hatırlandığında, kadınlar siyasi mekanizmalar ile görünür kılınmaya çalışılmaktadır. Kadın oylarının önemli olduğunu düşünmeye başlayan siyasi partiler, kadınların katılımlarını artırabilmek için kadınlara yönelik fırsatlar geliştirmeye ve destek politikaları hayata geçirmeye yönelmektedir (Ataman 1998: 31).

Siyasi partilerin kadınlara yönelik politikalar üretmesi ağırlıklı olarak 1970'lerde görülmektedir. 1980 ve 1990'lı yıllarda bu eğilim artarak devam etmiştir. Birçok partinin program ve tüzüğünde kadınlara ayrılan bölümler ve kadınlara yönelik yapılması amaçlanan durumlar mevcuttur. Partilerin kadınlara yönelik bu yaklaşımlarının, parti programlarında yer vermelerinin bazı nedenlerinin olduğu öne sürülmektedir. Bunlardan ilki, kadınların oy potansiyelinin farkına varılmasıdır. Toplumun yaklaşık yarısını oluşturan kadınların oyları, bir partinin iktidara gelebilmesinde etkili olmaktadır. Kadınlara yönelik programlar geliştiren ve kadınların ilgisini çeken partilerin kazanma şansı artmıştır. Bu bağlamda kadınlar, siyasetçiler ve siyasi partilerin stratejilerinin merkezinde yer almaya başlamıştır (Elison, 1997: 202).

¹³ Alman Kadınların Seçme ve Seçilme Hakkı 100 yaşında (2018), <https://www.dw.com/tr/alman-kad%C4%B1nlar%C4%B1n-se%C3%A7me-se%C3%A7ilme-hakk%C4%B1-100-ya%C5%9F%C4%B1nda/a-46250528> (18.11.2020).

¹⁴ Bkz: Türkiye'de Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Algısı (2020) <https://gender.khas.edu.tr/sites/gender.khas.Edu.tr/files/inline-files/TTCKAA2020.pdf> (15.11.2020).

Kadınların toplu şekilde herhangi bir partiye oy vermesi iktidarlık mücadelesinde partiler için oldukça önemlidir. Hatta rakip partilerin kadın seçmenlerini kendi partilerine oy vermeleri için ikna etmeleri seçim sonuçlarını etkilemektedir. Almanya’da 1972 seçimlerinde birbiriyle yarış halinde olan Sosyalist Demokrat Parti ve Hristiyan Demokrat Parti arasında kadınların oyları belirleyici olmuştur. Kadınların oylarının yarısını alamayan sosyal demokrat partinin kadınlara yönelik seçim programı, kadın oylarının yarıya yakınına almasını ve iktidara gelmesini sağlamıştır (Kolinsky, 1993: 115-118).

Partilerin kadınlara yönelik yaklaşımlarının bir diğer nedeni, kadınların oylarının partiler için önemli olması ve bu durumun partiler arası rekabeti gündeme getirmesidir. Partiler birbirlerinin kadınlara yönelik girişimlerini takip ederek uygun bir strateji geliştirmektedirler. Partilerin kadın oylarını alabilmek için ilk olarak kadınlara yönelik cazip politikalar öne sürmek, ikinci olarak da partili kadınları daha çok kullanarak, kadın aday sayısını artırmak gibi iki strateji izledikleri öne sürülmektedir. Siyasi partilerin kadınlara yönelik girişimleri üzerinde kadın hareketlerinin de önemli bir payı vardır. 1960 ve 1970’li yıllardan sonra kadınların partilere üyelikleri artmış, 1980’li yıllardan sonra siyasette daha fazla kadın görülmeye başlanmıştır. Kadınların oluşturduğu baskı nedeniyle parti programlarında değişimler yapılarak, kadınların lehine faaliyet gösterecek kamusal kuruluşlar oluşturulmuştur (Demir, 2015: 73).

Kadınların çalışma hayatında niteliksel ve niceliksel yükselişi de partilerin kadınlara yönelik yaklaşımında değişimlere neden olmuştur. Kamusal alanda çok sık görünmeyen kadınların hayatlarını düzenlemeye yönelik girişimlere çok fazla ihtiyaç duyulmamıştır. Ancak kadınların çalışma hayatında sayılarının artması ile beraber ortaya çıkan sorunlara, partiler çözüm üretmek durumunda kalmışlardır. Bu bağlamda siyasi partilerin emeklilik, süt izni, çalışma saatleri gibi birçok konu üzerine düşünerek eyleme geçmesini zorunlu hale getirmiştir (Demir, 2015: 77).

Siyasi partilerin kadınların oylarına olan talepleri aynı iken kadın sorunlarına yönelik yaklaşımları birbirinden farklılaşmaktadır. Her parti kendi ideolojisine ve kendi durumuna göre kadınların siyasi mecralarda daha fazla yer edinmesine yönelik strateji geliştirmektedir. Bunlar Retorik stratejiler, olumlu eylem programları ve pozitif ayrımcılık stratejileridir (Lovenduski, 1993). Retorik stratejiler liderlik konuşmalarında, partilerin tüzük ve yönetmeliklerinde, parti platformlarında ifade edilerek, aday listesindeki sosyal denge ihtiyacını bildirerek, parti kültürünü değiştirmeyi hedeflemektedir. Partilerin kadına yönelik olumlu mesajları, partiye destek vermelerini sağlayacak yaklaşım ve beyanlarından oluşmaktadır. Partiler daha fazla kadını siyasete çekerek kamusal profillerini değiştirip seçmen tabanını genişletmek isteyebilirler. Olumlu eylem programları, kadınların siyasete katılımlarını artırmak amacıyla gerçekleştirilen eğitim programları gibi birçok uygulama ile kadınları dezavantajlı konuma getiren pratik engelleri ortadan kaldırmayı amaçlamaktadır. Programın özü, siyasetin içinde bulunmaya istekli kadınlara imkân ve ortam sunulmasıdır. Pozitif ayrımcılık stratejileri ise sonuç veya çıktıların eşitliğini sağlamayı

amaçlamaktadır. Siyasal kurumlarda kadınların da içlerinde bulunacağı şekliyle dönüşüm yapılmasıdır. En yaygın uygulamalarından biri kota uygulamasıdır. Daha somut uygulamalarla parti kurulları, listeleri, organları gibi yerlerde belirli oranlarda kadınların bulunmasını sağlamaktır (Lovenduski, 1993: 7-8).

Parlamentolar Arası Birlik tarafından açıklanan rapor, dünyada kadının siyasette temsili sıralamasında ilk 20 içinde yer alan ülkelerin 16'sında cinsiyet kotasının uygulandığını göstermektedir. Ancak kotaların kadınların güçlendirilmesi konusunda tek başına yeterli olacağı fikrine sığınmak düşündürücüdür. Cinsiyet kotalarının kadınların siyasette güçlenmesini sağlamasının geniş siyasaların dönüşmesine bağlı olduğu ifade edilmektedir (Yaraman, 2020: 113). Bu yönde uygulamaların başarılı olabilmesi cinsiyet eşitliğinin belirli bir toplumsal kabul noktasına ulaştığı, siyasal kültürün varlığıyla yakından ilişkilidir. Kota uygulaması sonucunda siyasete giren her bir kadının kadın çıkarları, sorun ve önceliklerini siyasete yansıtabilme konusunda istekli ve/veya duyarlı olacağı muhtemeldir. Kadınların, kadın temsilciler tarafından temsil edilmesi, biyolojik benzerlikten ziyade, kadınlara yönelik uygulanacak, kadın sorunlarının çözümünü sağlayacak siyasi mücadele ruhu gerektirmektedir (Sancar 2008a: 223).

Kadınların siyasette niceliksel temsili, 2020 Parlamentolar Arası Birliği'nin yayınladığı rapora göre %24,9'tir. Son yıllarda kadınların siyasete daha fazla dahil olduğu görülmektedir. BM tüm zamanların en yüksek kadın bakan temsili 2020'de %21,3 ile gerçekleştiğini göstermektedir. Kadın bakan oranı %50'nin üzerinde olan ülke sayısının 2019'a kıyasla arttığı gözlemlenmektedir. İspanya, Finlandiya, Nikaragua, Kolombiya, Avusturya, Peru, İsveç, Ruanda, Arnavutluk, Fransa, Andora, Kanada, Kosta Rika, Guinea-Bissau ülkelerde bulunan kadın bakan oranı 2020 itibarıyla %50'nin üzerindedir. Dünyada kadın milletvekilinin en yüksek oranda temsili %61 ile Ruanda'da gerçekleşmektedir. Küba ve Bolivya'da %53, Meksika'da %48, İsveç'te ise bu oran %45'tir.

Kadınların güçlendirilmesi ve katılımlarının artırılması için bazı uluslararası çapta girişimlerde bulunmaktadır. BM-Pekin Deklarasyonu ve Eylem Planı, BM-Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri 2015-2030, Avrupa Komisyonu Kadın Erkek Eşitliği Güçlendirme Şartı: Avrupa Kadın Şartı, Avrupa 2020 Stratejisi, Yerel Yaşamda Kadın Erkek Eşitliği Paris Küresel Gündemi, Uluslararası Yerel Yönetimler Birliği, Kadın ve Yerel Yönetimler Bildirisi gibi uluslararası belgeler ve BM-İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, BM-Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi, BM-Kadınların Siyasal Haklarına Dair Sözleşmesi, BM-CEDAW, Avrupa Konseyi-İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunması Sözleşmesi, Avrupa Konseyi-Avrupa Sosyal Şart, Avrupa Birliği Temel Haklar Bildirgesi, Avrupa Belediyeler ve Bölgeler Konseyi, Avrupa Yerel Yaşamda Kadın-Erkek Eşitliği Şartı, Avrupa Konseyi-Avrupa Kentsel Şartı ve Avrupa Kentli Hakları Bildirgesi gibi uluslararası sözleşmeler toplumsal cinsiyet eşitliği politikalarının dayanaklarını oluşturmaktadır. Ayrıca Cinsiyet eşitliğine dair norm ve standartlar belirtmesi açısından önemli gelişmelerdir.

Ulusal düzeyde de kadın ve kız çocuklarının mevcut ihtiyaçlarının giderilmesi ve sorunlarının çözümü için BM Kadın Birimi sivil toplum kuruluşları, özel sektör, hükümetlerle çeşitli politikalar geliştirilmektedir. Toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasını amaçlayan çeşitli faaliyetler yapılmaktadır. Örneğin, 2014'te BM Kadın Birimi'nin Türkiye ofisi, Parlamentolar Arası Birlik iş birliği ve İsveç Uluslararası Kalkınma ve İş Birliği Ajansı'nın finansman desteğiyle kadınların siyasete katılımını desteklemek amacıyla "Türkiye'de Siyasi Liderlik ve Siyasi Katılımda Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Projesi'ni" başlatmasıdır. Ayrıca toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme konusunda çalışmalar yapıldığı da ifade edilmektedir¹⁵

Dünya Ekonomik Forumu'nun yayınladığı raporda, ülkeler birçok kritere göre toplumsal cinsiyet eşitliği açısından değerlendirilmektedir. Kadının siyasette temsili ve cinsiyet eşitliği arasındaki ilişkiye bakıldığında şaşırtıcı bulgulara rastlanmaktadır. Ekonomik katılım ve fırsatlar eşitliği açısından ülkelerin cinsiyet eşitliğine olan mesafeleri değerlendirildiğinde en yüksek kadın temsil oranına sahip ülkelerden biri olan hatta 2020'de ilk sırada bulunan Ruanda'nın, ekonomik katılım ve fırsatlar açısından cinsiyet eşitliği sırası 149 ülke içinde 30'uncudur. Dünyada kadın temsiline en iyi olduğu ilk beş ülke arasında yer alan Küba'nın sırası 97, Bolivya'nın 95, İsveç'in ise 9 olduğu görülmektedir (WEF, 2018).

Tablo 5: Ekonomik Katılım ve Fırsatlar Açısından Cinsiyetler Arası Eşitlik

En iyi durumdaki 10 ülke		En kötü durumdaki 10 ülke	
1	Laos Demokratik Halk Cumhuriyeti	140	Moritanya
2	Barbados	141	Fas
3	Bahamalar	142	Hindistan
4	Benin	143	İran İslam Cumhuriyeti
5	Burundi	144	Ürdün
6	Belarus	145	Suudi Arabistan
7	Gine	146	Pakistan
8	Kamerun	147	Yemen
9	İsveç	148	Suriye
10	Letonya	149	Irak

Kaynak: WEF, 2018

Statistics Times tarafından açıklanan, GSYİH üzerinden hesaplanan dünyanın en güçlü ekonomisine sahip 15 ülkeden biri olan Meksika'nın, ekonomik katılım ve fırsatlar açısından cinsiyet eşitliği sıralamasının 149 ülke içinde 122'nci olduğu görülmektedir. En iyi ekonomiye sahip ilk 15 ülkenin hem ekonomik katılım ve fırsatlar hem de siyasi güçlendirme açısından cinsiyet eşitliği

¹⁵ Bkz: Birleşmiş Milletler Türkiye Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri, https://www.undp.org/content/dam/turkey/docs/8_Mart_no_te_de_sign.pdf (25.11.2020).

sıralamasının gerilerinde olduğu gözlemlenmektedir. Eğitim fırsatlarından yararlanma kriterleri açısından değerlendirildiğinde Ruanda, 149 ülke içinde 109'uncu sırada yer almaktadır. Bolivya 96, Küba 40, Meksika 58, İsveç ise 52'nci sırada bulunmaktadır. Ekonomik, eğitim, sağlık, siyaset verilerinin birlikte değerlendirilmesi ile elde edilen cinsiyet eşitliği genel sıralamasında İsveç ve Ruanda'nın ilk 6 ülke arasında olduğu dikkat çekmektedir (WEF, 2018).

Tablo 6: Eğitim Fırsatlarından Yararlanma Açısından Cinsiyetler Arası Eşitlik

En iyi durumdaki 10 ülke		En kötü durumdaki 10 ülke	
1	Avustralya	140	Nijerya
2	Avusturya	141	Liberya
3	Bahamalar	142	Togo
4	Barbados	143	Angola
5	Botsvana	144	Mali
6	Brezilya	145	Benin
7	Kanada	146	Yemen
8	Kolombiya	147	Gine
9	Kostarika	148	Kongo Demokratik Cumhuriyeti
10	Çek Cumhuriyeti	149	Çad

Kaynak: WEF, 2018

Sağlık ve hayatta kalma kriterlerine göre ülkelerin cinsiyetler arası eşitlik durumu karşılaştırıldığında, Ruanda'nın 90, Bolivya'nın 51, Küba'nın 77, Meksika'nın 50 ve İsveç'in 115'inci sırada olduğu görülmektedir. İsveç tüm kriterler temel alınarak hesaplanan endekste cinsiyet eşitsizliğinin totalde en az olduğu 3'üncü ülkedir. İzlanda, bahsi geçen endekse göre yapılan genel sıralamada cinsiyetler arası eşitsizliğinin en az olduğu ülkedir. Ancak İzlanda'nın siyasi güçlendirme kriterine göre cinsiyetler arası eşitsizliği en az iken, sağlık ve eğitim alanında birçok ülkeye kıyasla daha geri sıralarda yer almaktadır (WEF, 2018).

Tablo 7: Sağlık ve Hayatta Kalma Kriterlerine Göre Cinsiyetler Arası Eşitlik

En iyi durumdaki 10 ülke		En kötü durumdaki 10 ülke	
1	Angola	140	Kuveyt
2	Arjantin	141	Butan
3	Bahamalar	142	Bahreyn
4	Belize	143	Vietnam
5	Bosna Hersek	144	Maldivler
6	Botsvana	145	Pakistan
7	Brezilya	146	Azerbaycan
8	Kolombiya	147	Hindistan
9	Hırvatistan	148	Ermenistan
10	Çek Cumhuriyeti	149	Çin

Kaynak: WEF, 2018

Siyasi karar mercilerindeki kadınların varlığı, o ülkenin sahip olduğu cinsiyet eşitliği ile paralel şekilde ilerlemeyebilir. Dünya Ekonomik Forumu tarafından yayınlanan rapor, cinsiyet eşitliğine göre sıralamada ilk 25'te bulunan bir ülkenin, kadın temsili sıralamasında ilk 3'te olabileceğini göstermektedir. Parlamentosunda %50'den fazla kadın bakan bulunduran ülkelerden biri olan İspanya'nın ekonomik açıdan sahip olduğu cinsiyet eşitliği sırasının 149 ülke içinde 80'inci, sağlıkta 90'ıncı ve politik güçlendirmede ise 24'üncü olması bu duruma örnek olarak gösterilebilir.

Yapılan bir başka araştırma, cinsiyet ayrımcılığına yönelik verilen mücadelenin son 10 yıldaki gelişmelerini 187 ülke özelinde mercek altına almaktadır (WB, 2020). Elde edilen sonuçlar sadece 6 ülkenin belirlenen 8 kritere göre 100 puan üzerinden tam not alarak, cinsiyet eşitliğini kanunlar ile güvence altına aldığını göstermektedir. Danimarka, Fransa, Letonya, Lüksemburg, Belçika ve İsveç ölçülen kriterler kapsamında kadın ve erkeğe aynı hakları sunarken, diğer ülkelerde ise ortalama olarak, kadınların erkeklere tanınan haklardan dörtte üçüne sahip olduğu belirtilmektedir. Dünyada kadın temsiliinin en yüksek olduğu ülkeler sıralamasına bakıldığında, bahsi geçen 6 ülkeden sadece İsveç'in ilk beşte olduğu dikkat çekmektedir. Bu bağlamda nicelik kadınların sorunlarının çözülmesi için yeterli değildir. Niceliğin kabulünün bir yanılsama olduğu anlaşılmaktadır.

Tablo 8: Siyasi Güçlenme Kriterlerine Göre Cinsiyetler Arası Eşitlik

En iyi durumdaki 10 ülke		En kötü durumdaki 10 ülke	
1	İzlanda	140	Katar
2	Nicaragua	141	İran İslam Cumhuriyeti
3	Norveç	142	Macaristan
4	Ruanda	143	Bahreyn
5	Bangladeş	144	Belize
6	Finlandiya	145	Brunei Barış Ülkesi Devleti
7	İsveç	146	Kuveyt
8	İrlanda	147	Lübnan
9	Yeni Zelanda	148	Umman
10	Fransa	149	Yemen

Kaynak: WEF, 2018

Türkiye özelinde ise, 1987 seçimlerinden beri kadın siyasetçilerin sayısı yükseliş eğilimi göstermektedir. Bu yükseliş trendinde eşitliğin söylemde hegemonikleşmesinin veya eşitlikçi doxa'nın önemli bir payı olduğu vurgulanmaktadır (Yaraman, 2015: 238). Ancak bu durumun milletvekili sayılarında, siyasi organlardaki pozisyonlarında, gündem oluşturma verilerinde, günlük yaşam pratiklerinde bir tutum olarak kaldığı ve eyleme dönüştürülemediğini göstermektedir. Kadınların parlamentolarda sayılarının artmasına rağmen, temsiline yönelik, tutum, söylem,

uygulamalardaki çıkmaz¹⁶, kadın ve erkek olarak iki kutuplu bakışın kısıtlılığı giderek belirginleşmektedir. Kadının siyasi temsili cam tavan, kotalar, vitrin gibi kısırdöngülere sığdırılamayacak kadar geniş kapsamlıdır. Bu bağlamda hem fikri dönüşümün sağlanması hem de bu dönüşümün hukuki ve toplumsal değerlerle desteklenmesi önem arz etmektedir.

Kadının hegomonik kabulünün eleştirisi, bu dönüşümün sağlanamamasında ortaya çıkmaktadır. Kadınların erkekler ile eşit haklara sahip olmaları ve bu haklardan yararlanabilme istek ve mücadelelerinin tarihi oldukça eskidir. 18'inci ve 19'uncu yüzyıllarda dünyada yaşanan gelişmeler, devrimler, ulus devlet inşa süreci, sanayileşme ile gelen ekonomik ve siyasal dönüşümler, özgürlük anlayışının yayılması kadın hareketlerine temel oluşturmaktadır (Sallan-Gül, 2003). Siyaseti, insanların toplu şekilde yaşamaya başlamaları ile devreye giren, insan yaşamında etkili olan ve olmaya da devam edecek sosyal bir olgu olarak düşündüğümüzde kadınların erkekler ile eşit şekilde siyasi organlarda yer almak istemesi en temel haklardan birini oluşturmaktadır.

Sanayi devrimi ve sonrasında yaşanan modernleşme ile birlikte ucuz ve nitelikli iş gücüne ihtiyaç duyulması, kadınların çalışma hayatı ile birlikte kamusal alana dahil olmasının yolunu açmıştır. Böyle bir ortamda gündeme gelen birinci dalga kadın hareketi ile kadınların siyasi, medeni, eğitim, çalışma gibi haklardan yararlanması konusunda erkekler ile eşitlenmesi amaçlanmıştır. Nitekim birçok alanda yazılı engellerin kaldırılmasıyla eşitlik sağlanmıştır. Ancak kadının tüm bu kazanımlarının biçimsel eşitlik olduğu, toplumsal anneliğe sıkıştırıldığı ifade edilmektedir (Yaraman, 2020: 25-26). Modernleşmenin kadın hakları bağlamındaki hedefinin, erkek değerlerine erişim olduğu ve erkeği yücelttiği, modernliğe yapılan en temel feminist eleştirilerden birini oluşturmaktadır. (Yaraman, 2020: 25-26).

Modern devletlerde, seçme ve seçilme hakkının kullanımı açısından kadın ve erkek arasında yasalar nezdinde bir ayrım söz konusu olmamasına rağmen, kadınların parti içlerindeki rolleri, siyasi karar organlarında kendilerine verilen görevlerin belirli alanlar ile sınırlandırılmış olması çeşitli araştırma ve veriler yoluyla desteklenmektedir. Modern toplumun kadına biçilen rolleri, koşullara göre düzenleyerek yeniden ürettiği vurgulanmaktadır. Sağlanan biçimsel eşitliğin ataerki düzenin yıkılmasını başaramadığı ve eril değerlerin yüceltilmesine neden olduğu ifade edilmektedir. Eğitim ve çalışma olanaklarına kavuşan kadınların ev içi rollerden birincil sorumlu tutulması, siyasetin erkek işi olarak görülmesi ve kadınların siyasete girdiklerinde erkekleşmeleri bu duruma örnek olarak gösterilebilir. Bu bağlamda cinsiyetçi uygulamaların ortadan kalkması için modernleşme sürecinde kadının erkeğe yasalar nezdinde eşitliğinin sağlanması amacının ve çözümünün yanılsama olduğu ileri sürülmektedir (Yaraman, 2020: 31-32).

¹⁶ Ülkelerin kadın temsilci sayılarının fazla olmasının, birçok politika alanında cinsiyetler arası eşitliği sağladığı anlamına gelmediğinin görülmesi. Türkiye ölçeğinde Partilerin karar organlarında kadınların sayıca azlığı, Bakanlar kurulu nezdinde kadın temsiliyetinin sınırlı olması, CHP'nin cinsiyet kotasına sahip olmasına rağmen, pratikte işlerliğinin sorgulanması. HDP'nin eş genel başkanlığında sadece erkek olanın başkan olduğu izleniminin verilmesi ve erkek siyasetçiye tepki oluşması halinde kadının eş başkan olarak çıkması ve vitrin örneğinin üretilmesi dikkat çekmektedir.

Modernitenin doğrularının sorgulanmaya başlanması ile birlikte erkek ve erkeğe atfedilen değerlerin de sorgulanmaya başlandığı görülmektedir. Modernleşme sürecinde erkek egemen yapının tartışılmaması ve eksiklikleri, ikinci dalga kadın hareketinin de çıkış noktasını oluşturmaktadır siyasette kadın ve erkeklerin tüm farklılıklara rağmen eşit olması önerisi gündeme getirilmekte ve kadınların toplumsal statülerine yönelik çabaları bir adım öteye taşımaktadır. Cinsiyetlere biçilen toplumsal roller ve bu rollere atfedilen değerler sorgulanmakta ve 1960'lı yıllardan itibaren cinsiyetlerin farklılıklar içinde denkliliği için mücadele verildiği ifade edilmektedir (Yaraman, 2015: 18; Yaraman, 2020: 34). Başka bir ifadeyle birinci dalga kadın hareketi, kadın erkek arasında eşitlik talebi, ikinci dalga kadın hareketi ise her alanda özgürlük isteği ile temellendirilmektedir (Pilcher ve Whelehan, 2004:144). Ayrıca bu hareket ile “kişisel olan politiktir” düşüncesi gündeme getirilip yaygınlaştırılarak aile, ev içi emek gibi özel ve kişisel olarak nitelendirilen alanların siyasal yapı, eşitsizlik ile ilişkisi vurgulanmaktadır (Adak, 2016:29).

1949 yılında Simon de Beauvoir'ın 'Kadın doğulmaz kadın olunur' mottosunu içeren 'İkinci Cinsiyet' kitabı, toplumsal cinsiyet tartışmasının başlatıldığı ve kadınlık durumunun, kültür ve tarihin bir oluşumu olarak nitelendirildiği düşüncel alt yapıyı oluşturmaktadır (Beauvoir, 2020). Ayrıca Margaret Mead'ın 'Male and Female a Study of the Sexes in a Changing World' kitabıyla biyolojik olarak kadın ve erkeğin cinsiyetlerine bağlı farklı kişiliklerinin olmadığını öne sürmesi, modernleşme projesinin eleştirileri ve ortaya çıkan yeni kuramlar cinsiyet rollerinin sorgulanması sürecini tetiklemiştir. İkinci dalga kadın hareketi ile kadın ve erkeğin eşitliği değil, kadın ve erkeğe biçilen cinsiyetçi değerlerin sorgunlandığı ifade edilmektedir. Ancak kültürel kurgunun reddedilmesinden ziyade farklar arasındaki hiyerarşinin reddedilmesinin, cinsiyetçi kalıpların yeniden üretilmesine neden olduğu ileri sürülmektedir. Biyolojik farklılıklardan yola çıkarak kadın ve erkeğe kültürel olarak atfedilen cinsiyetçi sıfatların zımnen kabul edildiği, sadece bu sıfatların eşitliğine odaklanıp farkların hiyerarşisinin reddedildiğinin altı çizilmektedir. Örneğin kadına atfedilen duygusallık biyolojik nedenlere, erkeğe atfedilen akılcılık ise genetik özelliklere bağlanarak ve kabul edilerek rollerin yeniden üretildiği vurgulanmaktadır. Sadece akılcılık ve duygusallık arasındaki hiyerarşiye karşı çıkıldığı belirtilmektedir (Yaraman, 2020: 35-36).

Bu bağlamda her alanda cinsiyetçi kalıpların yıkılması, ataerkil düzenin bozulması hedeflenmektedir. Yaşanan bu dönüşüm BM'in 'Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi', 'Kadınlara Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Mücadeleyle İlişkin' Avrupa Konseyi Sözleşmesi gibi uluslararası girişimlerle de desteklenmektedir. Kadınların toplumsal hayatın her alanında erkekler ile eşit şartlara sahip olması, cinsiyetçi kalıp yargılardan uzaklaşılması, siyasi karar mekanizmalarına kadınların dahil edilmesi, geniş kitlelerce onaylanan hedeflerdir. Nitekim 2020 yılında yapılan bir araştırma, siyasi partilerde daha fazla kadın siyasetçi olması gerektiğini belirtenlerin oranının %79, kadın ve erkeklerin aynı imkânlarla sahip olmasını isteyen katılımcıların oranının %90, çalışan kadın ve erkeklerin eşit ücret alması gerektiğini belirten kişilerin oranının ise %88 olduğunu göstermektedir. Kadınların erkeklere kıyasla daha eşitlikçi olduğu ancak

kadınların %76'sının, erkeklerin ise %64'ünün kadınların erkekler ile eşit hak ve imkânlarla sahip olduğuna inanmadığı sonucuna ulaşmaktadır (Kadir Has Üniversitesi, 2020).

Tutum ve davranışlar arasında farklılıkların olduğu dikkat çekmektedir. 2020'de yapılan bir başka araştırma Türkiye'de kadınların okuryazarlık oranını %93,5, erkeklerin okuryazarlık oranını ise %98 olduğu sonucuna varmaktadır. Ancak özellikle bölgesel çapta bakıldığında Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesinde 15 yaş altı kız çocuklarında okuma yazma bilmeyenlerin oranının %45'i bulunduğu dikkat çekmektedir (Carvajalino, 2019). Hayatı boyunca cinsel veya fiziki şiddete maruz kalan kadınların oranının %38 olduğu görülmektedir.¹⁷ Ataerkil değerlerin hâkimiyetinin farkına varmanın ve toplumsal cinsiyetçiliğe çözüm olarak geliştirilen sözde kadın erkek eşitliğine dair söylemlere itiraz etmemenin, cinsiyetçiliğe çözüm olduğunun düşünülmesinin bir yanılsama olduğu iddia edilmektedir (Yaraman, 2020: 43).

¹⁷ Bkz: UN Women Global Database On Violence Against Women: Turkey, <https://evaw-global-database.unwomen.org/es/countries/asia/turkey> (25.10.2020).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. AMPİRİK ANALİZ

3.1. İçerik Kodlaması: Karşılaştırmalı Gündemler Projesi

Demokrasinin işleyişinde önemli bir paya sahip olan parlamentolarda kadınların sayısal olarak az olması, siyasi mecrada görünürlüklerini olumsuz etkilemektedir. Kadınlar ile doğrudan ilgili olan konuların, kadın sorunlarının yeterince siyasi gündeme yansımaması sonucunu doğurmaktadır. Bazı durumlarda karar organlarına seçilen kadınların sayılarında bir artış yaşansa dahi kadına yönelik meselelerin çözümünde ve/veya kadın önceliklerinin politika gündemine taşınmasında bir değişiklik görünmeyebilir. Bu durum kadının tanımlayıcı temsili kadar niteliksel temsiline de oldukça önemli olduğuna işaret etmektedir. Bu çalışma kapsamında ilk olarak meclise sunulan kanun teklifleri üzerinden kadının siyasette niteliksel temsili sorgulanmaktadır.

Kadının siyasette niteliksel temsiline yönelik çalışma kapsamında yapılan araştırmanın iki ayrı kolu mevcuttur. Bunlardan ilki meclis faaliyetlerinden biri olan kanun tekliflerinin içerik analizinin yapılmasıdır. Kadının çıkar ve önceliklerinin parlamento gündemine alınmasında cinsiyet, parti, TBMM dönemi, gibi birçok değişkenin etkisi incelenerek bulgular yorumlanmaktadır. Araştırmanın ikincisi kolu ise bilimsel araştırmalarda sıklıkla kullanılan veri toplama tekniklerinden biri olan anket uygulamasıdır. Kadının siyasette temsiline yönelik kamuoyunu şekillendiren bağımsız değişkenlerin neler olduğunun anlaşılması ve Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın cinsiyet rolleri ve kadına ilişkin söyleminin, kadının siyasette temsiline yönelik kamuoyu üzerinde meydana getirdiği etki araştırılmaktadır.

İçerik analizi, sosyal bilimlerde sıkça kullanılan bir yöntemdir. Belgeler gazeteler, dokümanlar gibi birçok sözel, görsel, yazılı metinden elde edilen bilgilerin sistematik olarak incelenmesi sürecini ifade etmektedir. TBMM'ye 22, 23 ve 24'üncü dönemlerde sunulan toplamda 5000 adet kanun teklifi özetleri esas alınarak içerik kodlamasına tabii tutulmaktadır. Çalışma kapsamında kullanılan içerik analizi, 'Karşılaştırmalı Gündemler Projesi' ismini taşıyan ve kendine özgü kuralları ve sistematığı olan bir tekniktir. Uygulanan içerik analizinin daha iyi anlaşılabilmesi için proje hakkında daha detaylı bilgi vermek yerinde olacaktır.

Politika Gündemleri Projesi (PAP) olarak ifade edilen Policy Agendas Project, Frank Baumgartner ve Bryan Jones tarafından 1990'lı yılların başında ABD'de geliştirilen, ABD ulusal

politikalarının çeşitliliğini sistematik bir şekilde kapsayan, politika içerik kodlama sistemini ifade etmektedir (Dowding vd., 2016: 3). II. Dünya Savaşı'ndan itibaren, ABD'nin gündemindeki politikaların detaylarına odaklanarak kodlanan bir veri seti elde etmek amaçlanmaktadır. Bu hedefe ulaşmak için PGP kapsamında verilerin sınıflandırılma yöntemine dayalı bir kod kitabı geliştirildiği ve bu kitabın tutarlı ve güvenilir bir dizi politika içeriği kategorisi sağlayarak, temsili bir hükümet gündeminin oluşmasına yardımcı olduğu ifade edilmektedir (Jones ve Baumgartner, 2005:21). Başlatılan bu PGP'nin, ABD'de politika gündemlerinin içeriği hakkında veri toplamak için oluşturulduğu ve değişen politika gündemlerini araştırmak ve yeni açıklamalar getirebilmek için önemli bir görev üstelendiği ifade edilmektedir. PGP'nin amacının, siyasi sistemler içinde çeşitli politika alanlarına verilen dikkatin, sistematik göstergelerini geliştirmek olduğu vurgulanmaktadır (CAP, 2019).

Çalışma kapsamında kullanılan Karşılaştırmalı Gündemler Projesi de Amerika'da uygulanan bahsi geçen PAP'ın revize edilerek, diğer birçok ülkeye uyarlanmış ve uygulanmış halini ifade etmektedir. Hükümetlerin genellikle politikayı nasıl organize ettiklerine, akademisyenler ile gazetecilerin politikayı nasıl yazdıklarına ve düşündüklerine karşılık gelen makul bir sınıflandırma sistemi uygulanmaktadır (Dowding vd., 2016: 7). Politika gündemi, hükümetin ve diğer kilit noktalarda bulunan karar vericilerin herhangi bir zaman diliminde üzerinde yoğunlaştıkları ve dikkat çeken konular olarak tanımlanmaktadır (Kingdon, 2003: 3). Ekonomi, sağlık, eğitim, dış politika gibi konuları içermekte ve gündemin içeriği önceliklerin farklılaşmasına göre değişebilmektedir. Politikada, kurumsal kurallar veya anayasalar gibi nispeten istikrarlı yapıda olan şeyler olsa da politika gündemi, bir toplumun belirli bir zaman diliminde karşılaştığı sorun kümesini yansıtmayı ve hükümetin gerekli olduğunu düşündüğü alanlara eylemi nasıl yönlendirdiğini görebilmeyi içermektedir (John vd., 2013: 1). PGP ve KGP, farklı gruplar aracılığıyla farklı zaman dilimlerinde çeşitli konulara gösterilen dikkat düzeyini oluşturmaktadır. Ayrıca hükümetlerin, medya organlarının, siyasi partilerin, diğer grupların nelerden bahsettiklerini, nelerin üzerinde durduklarını ve hangi mevzuatın geçirildiğini veya değiştirildiğini göstermektedir (Dowding vd., 2016:10-11).

PGP'nin amacına ulaşarak başarı elde etmesi, bu projenin karşılaştırmalı çalışmalar sunabilmek için başka ülkelere uyarlanmasının yolunu açmıştır. Belçika, Almanya, Avrupa Birliği, İtalya, Fransa, İsrail, Portekiz, Birleşik Krallık, İspanya, ABD, İsviçre, Pensilvanya eyaleti, Kanada, Hollanda, Danimarka gibi eyalet ve ülkelerde 'KGP' ismi altında ülkelerin politika gündemleri analiz edilmektedir (Dowding vd., 2016: 3-4; CAP, 2019). PGP ve KGP'nin, politika sürecini anlamaya çalışmak ve siyasi gündemin şeklini incelemek için tasarlandığı ifade edilmektedir (Dowding ve Martin, 2017: 17).

KGP, belge veya vakaların (örneğin kanun teklifleri, meclis konuşmaları, soru önergeleri gibi) spesifik başlıklara göre detaylı kodlanmasını içermesinden dolayı bir ülkenin politika içeriğinin, aynı yöntemi uygulayan başka bir ülke ile karşılaştırılmasında güvenilirlik sağlamaktadır. KGP

standartlaşmış bir politika dizisi kullanarak tutarlı bir kodlama yöntemi yardımıyla detaylı ve rahatça ulaşılabilir bir veri seti oluşturmaktadır. Ulaşılan bu veriler, ülkelerin politika gündemlerinin hem süreç içindeki hem de ülkeler arasındaki evrimini görmek ve değerlendirmek amacıyla kullanılmaktadır (Dowding vd., 2016: 4). PAP'ın faaliyetlerini diğer ülkelere yayabilmek, KPG çalışmaları geliştirmenin zorluklarından birini oluşturmaktadır. Ancak bunu yapabilmenin potansiyel faydalarının da mevcut olduğu belirtilmektedir. Birçok ülkede uzun yıllar boyunca politika eylemi ve siyasi tartışma nesnelerini belgeleyen kapsamlı veri tabanlarına sahip olmak, bazı sorunların neden bir siyasi sistemde önemli tartışmalara neden olurken, başka bir sistemde göz ardı edildiğini anlamada yeni olasılıklar sunmaktadır. Ülkelerin politika sistemlerinde ve geçmişlerindeki önemli farklılıklara rağmen, bazı konuların neden ülkeler arasında önemli derecede dikkat çektiği anlaşılabilmektedir (Baumgartner vd., 2008: 12). Genel olarak PGP ve KGP, politika eğilimlerini, hükümetin gerçekte ne yaptığından ziyade çeşitli alanlarda tartışılanları ele alarak ölçmektedir.

Ölçüm, PGP ve KGP'nin merkezidir. Ölçümün yapılabilmesi için PGP, ABD kongresinin gündemini meşgul eden konulara göre hazırlanmış kod kitabından yararlanmaktadır. Gündemdeki politikaların zaman içinde tutarlı bir şekilde kodlanmasının zor olduğu ve dikkatli bir yorum gerektirdiği söylenebilir. Ancak kitapta bulunan kodların, çoğu insanın siyaset hakkındaki düşüncelerine uygun olduğu ve hükümetin farklı politika alanları belirlemeyi nasıl seçtiği ile (sağlık veya savunma alanı açısından) paralellik gösterdiği ifade edilmektedir (Dowding ve Martin, 2017: 4). Politika gündemi 21 ana ve 220 ara politika alanına kodlanmaktadır. Politikanın özel ve fonksiyonel alanlarına paralel şekilde belirlenmiş olan bu kodlar, makroekonomi, sağlık, tarım (büyük kodlar) ve tarım ticareti, işsizlik ve yüksek öğrenim (küçük kodlar) gibi belirli ve işlevsel politika alanlarıyla ilgili olmaktadır.¹⁸

KPG kapsamında yapılan ve/veya yapılacak karşılaştırmalı politika çalışmaları için 'kod kitabı' kilit öneme sahiptir. Bu bağlamda ABD'nin politika analizinde kullanılan kod kitabının geliştirilmesi ile Master kod kitabı¹⁹ adıyla bütünleşik bir yönlendirici kılavuz oluşturulmuştur. Shaun Bevan'ın da katkıları ile ülkelerde yapılan gündem belirleme projeleri bir araya getirilerek, proje yöneticilerinin yardımlarıyla ülke kod kitapları tek bir şemada uyumlaştırılarak karşılaştırılabilir olması sağlanmıştır (CAP, 2019). Ayrıca, kodlama sisteminde yapılan düzenlemeler, alt başlık düzeyinde ve belirli konuların karakterindeki farklılıkları yansıtmaktadır. Örneğin, Birleşik Krallık PGP'de göçmenlik (azınlık meseleleri ve sivil özgürlükler), yurtiçi ve uluslararası terörizm (savunma), ABD ve Kanada (uluslararası ilişkiler ve dış yardım), monarşi ve İngiliz asaleti, başbakan skandalları ve istifaları (hükümet operasyonları) başlığı altında yer almaktadır.²⁰

¹⁸ Bkz: Comparative Agendas Project, <https://www.comparativeagendas.net/pages/master-codebook>, 2019.

¹⁹ Bkz: Master Codebook, <https://www.sbevan.com/cap-master-codebook.html>, 2019.

²⁰ Bkz: <http://www.policyagendas.org.uk/>; <https://www.comparativeagendas.net/uk>, 2019.

Kod kitabı politika gündemlerinin çeşitli şekillerde de ölçülmesine de imkân tanımaktadır. Yürütme liderinin konuşmaları (Jennings ve John, 2009; Dowding vd., 2010; John ve Jennings, 2010), Mevzuatlar (Bulut, 2017; Bulut ve İltter, 2020; Adler ve Wilkerson, 2008-2012), Kamuoyu (Jones ve Baumgartner, 2004), Medya (Walgrave, 2008; Green-Pedersen ve Stubager, 2010) en belirgin örneklerinden bazılarını oluşturmaktadır. Bu bağlamda her bir faaliyet, (kanun teklifi, meclis konuşması, kanun, soru önergesi) içerikleri esas alınarak kod kitabındaki ilgili başlık altına kodlanmaktadır. Yaklaşık 24 ülkede uygulanan bu yöntem çeşitli projeler ve yayınlar ile de desteklenmektedir.²¹

PGP ve KGP’de, konu alanına göre “içerik” temel alınarak kodlama yapılsa da iki projenin de asıl ölçtüğü şey, bir koda verilen dikkat miktarıdır. Projenin, mevzuat içeriği, bu içerik uygulandığında halkı nasıl etkilediği ya da etkileyeceği durumları ile ilgilenmediği ifade edilmektedir. Başka bir deyişle politika gündemindeki değişim, mutlak miktarla değil, konulara gösterilen dikkat oranı ile ölçülmektedir. Bu durumun temel teorik varsayımı, dikkat oranının, hükümetin o zamana kadar politika alanına gösterdiği önem için bir referans olabileceğidir. Bu nedenle, dikkatin artması konunun öneminin artması anlamına gelmektedir (Dowding vd., 2016: 10-11).

3.1.1. Türkiye Politika Gündemi Projesi’nin Uygulanması

Bahsi geçen içerik analizinin Türkiye’ye uyarlanması ve Türkiye’ye özgü bir kod kitabının oluşturulması 2013 yılının başlarında gündeme getirilmiş ve gerekli görüşmeler ve eğitimler sonucunda Türkiye’ye uyarlanabileceği belirlenmiştir. Türk kod kitabı oluşturulurken orijinal Amerikan kod kitabının yanı sıra İngiltere, Danimarka ve İsveç gibi ülkelerin kod kitaplarından da yararlanılmıştır. Ondokuz ana başlık tamamen korunarak, Türkiye’nin gündem ve siyasetine uygun şekilde bazı alt başlıklarda değişime gidilmiş, gerektiği yerlerde politika alanlarına yönelik ekleme ve çıkarma işlemleri yapılmıştır. Çalışma kapsamında yapılan analiz için kullanılan kod kitabında, toplamda 21 ana başlık ve 210 alt başlık kullanılmaktadır. Her ana başlığın altında yer alan alt başlıklar, ana başlığın numarası ile başlayan kendilerine ait bir numaralandırmaya tabi tutulmaktadır.

Kadının tanımlayıcı temsilinin akademik ve siyasi camiada sürekli tartışılması, dünyada kadın temsilinin sadece o ülkede parlamentosunda bulunan kadın milletvekili sayısına göre yorumlanması, kadının niteliksel temsilinin önemini gölgelemektedir. Bu bağlamda parlamentolarda bulunan kadınların sayısı kadar, kadınların sorun ve önceliklerinin parlamento kararlarına ne ölçüde yansıtıldığı da önemlidir. Bu bağlamda kadınların çıkarlarının ve daha fazla ilgi duydukları düşünülen sosyal konularının milletvekilleri tarafından ne ölçüde gündeme alındığı, bu durumu etkileyen bağımsız değişkenlerin neler olduğunun araştırılması, kadının siyasette temsiline yönelik

²¹ Bkz: Comparative Agendas Project, <https://www.comparativeagendas.net/ch> (10.10.2020).

yorum yapılabilmesi açısından önem arz etmektedir. Kadınların siyasette niteliksel temsili üzerinde cinsiyet değişkeninin önemli olup olmadığı, partilerin kadınlara yönelik politikaları ne sıklıkla ele aldıkları, hangi yıllarda hangi konuların gündemde daha çok yer bulduğu, kadınların sorun ve önceliklerinin kanun tekliflerine yansıtılmasında etkili olan bağımsız değişkenlerin neler olduğu ve bunun parlamentoya nasıl yansıdığı soruları, kanun tekliflerinin içerik analizinin yapılmasıyla cevap bulmaktadır.

Akademik birçok yazına konu olan kadının niteliksel temsili ile ilgili sorulara uygulamalı bir yöntem ile cevap verebilmek ve hem parti bazında hem de milletvekilleri özelinde kadının niteliksel temsiline yönelik yorum yapabilmek istenmektedir. Bu kodlamanın yapılmasındaki temel amaç, 2002-2015 yıllarını kapsayan 13 yıllık bir zaman diliminde siyasi karar alıcıların önceliklerini ölçen bir veri seti oluşturmak ve bu veri setini kullanarak kadınların önceliklerinin siyasette nasıl, ne derece, kimler tarafından yansıtıldığını tespit ederek analiz sonuçları üzerinden değerlendirme yapmaktır.

Çalışma kapsamında yapılan araştırmanın ilk aşamasında bahsi geçen ‘Karşılaştırmalı Gündemler Projesi’ isimli içerik kodlama yöntemi benimsenerek 22, 23 ve 24’üncü dönemlere ait TBMM’ye sunulan kanun teklifleri incelenmektedir. Çalışmada bahsi geçen dönemlerinin tercih edilmesi, Türkiye’de kadın temsiliinin en yüksek oranlarda seyrettiği bir dönem olması ile ilgilidir. 2015 sonrası dönemin analiz kapsamına alınmaması, izlenilen yöntemde kanun tekliflerinin tamamına eksiksiz şekilde erişimin sağlanmasının, her bir kanun teklifinin excel programına girilmesi ve ardından kodlama yapılmasının oldukça uzun zaman gerektirmesi ile ilgilidir.

Meclis faaliyetlerin içerik analizi, daha öncede bahsedildiği üzere özel bir başlık kodlama tekniği kullanılarak yapılmaktadır. Kodlamanın yapılabilmesi için iyi bir kodlama eğitimi şarttır. Ayrıca Türkiye’nin politik alanlarına göre oluşturulmuş, içeriğinde Türkiye’nin gündeminde sıkça yer alan konulara göre ayrıştırılmış 21 ana 210 alt başlık bulunan kod kitabına ciddi hâkimiyet gerektirmektedir. Bu çalışmada yapılan içerik analizine, kodlama üzerine alınan eğitim sonrasında başlanmıştır. Veri nasıl toplanır? Kodlama nasıl yapılır? Hangi veri ne anlama gelir? Sorularının cevabını öğrenerek ön hazırlık oluşturulmuştur. Kodlamanın excel programı tablosuna nasıl girileceğinin öğrenilmesinin ardından yapılması gerekenler üç aşamadan oluşmaktadır: İlk aşama, verilerin elde edilmesi ve excel programına aktarılmasıdır. İkinci aşama, kanun tekliflerinin özetleri okunarak farklı değişkenlere göre kodlamaya tabii tutulmasıdır. Son aşama ise kodlanan verilerin analizinin yapılarak yorumlanmasıdır. Çalışma kapsamında 22, 23 ve 24’üncü dönemlerde meclise sunulan kanun teklifleri incelenmiş ve veri toplama aşamasında bu dönemlere ait kanun teklifleri TBMM’nin resmî sitesinden temin edilmiştir.²²

²² Bkz: TBMM, https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/tasari_teklif_sd.sorgu_baslangic#.2020.

Kanun tekliflerinin tamamına erişim sağlanmasında bazı sıkıntılar ile karşılaşmış ve Ankara’da bulunan yetkili kişilerden telefon ve mail yoluyla destek alınarak bu sorunlar aşılmıştır. Toparlanan 5000 adet kanun teklifinin tüm detayları ile (özet, tarih, sayı, hangi milletvekilinin verdiği, hangi parti, milletvekilinin cinsiyeti) excel programına yerleştirilmesi oldukça zahmetli ve yorucu bir süreç olmuştur. Tüm kanun tekliflerinin yerleştirilmesinin ardından, sıra kanun tekliflerinin içeriklerinin kodlanmasına gelmiştir.

İlk aşamada, her bir kanun teklifi için, kanun teklifini veren milletvekilinin adı ve soyadı, hangi partiye mensup olduğu, hangi ilden seçildiği, o ilin çıkardığı milletvekili sayısı, partisinin çıkardığı milletvekili sayısı, seçildiği milletvekili sırası, cinsiyeti, TBMM dönemi, tecrübesi, dini geçmişi, liderlik durumu, feminen konular ile alakalı komitelere üyelik gibi bilgiler ayrı ayrı kodlanmıştır.

İkinci aşamada ise verilen kanun teklifleri, Türkiye’nin gündemindeki politika alanlarına göre oluşturulmuş ‘Türk kod kitabı’ temel alınarak ilgili başlıklar altına kodlanmıştır. Kanun tekliflerinin hangi konular ile ilgili olduğu, doğrudan kadınlara yönelik politikalar ile ilgili olup olmadığı, Feminen konu olarak isimlendirilen sosyal konuları içerip içermediği, kanun teklifini sunan milletvekilinin toplamda (22, 23, 24’üncü TBMM dönemi) kaç kanun teklifi verdiği, bunlardan kaçının doğrudan kadınlar ile ilgili olduğu, kaçının feminen konu olduğu, gibi birçok değişkene cevap verebilecek şekilde, kanun teklifleri özetleri okunarak kodlanmaktadır. Yaklaşık 5000 adet kanun teklifini bahsi geçen her bir değişkene göre kodlamak 2 yıldan fazla bir süre almıştır. Tüm kanun tekliflerinin kodlanması tamamlanmasının ardından büyük ve detaylı bir veri seti elde edilmiştir. Elde edilen veri setini yorumlayabilmek için Negatif Binom Regresyon Analizi uygulanarak, istatistiksel sonuçlar elde edilmiştir.

3.1.2. Türk Kod Kitabı ve Kuralları

Türk kod kitabı aşağıdaki başlık ve alt başlıklardan oluşmaktadır:

1. Ana Başlık: Makroekonomi

100 Genel ülke içi makroekonomik konular

101 Enflasyon, fiyatlar ve faiz oranları

103 İşsizlik oranı

104 Para arzı, Merkez Bankası

105 Milli bütçe ve borç

107 Vergilendirme, vergi politikası ve vergi reformu

108 Sanayi politikası

110 Fiyat kontrolü ve istikrarı

199 Diğer konu olmak üzere toplamda 9 alt başlık yer almaktadır.

2. Ana Başlık: Medeni ve Siyasal Haklar, Azınlık Sorunları, İnsan Hakları

200 Genel konu

201 Etnik azınlık ve ırksal ayrımcılık

202 Cinsiyet, cinsel tercih ile ilgili ayrımcılık, eşit haklar

204 Yaş ayrımcılığı

205 Engelli ve hastalara dönük ayrımcılık

206 Oy kullanma hakkı ve sorunları

207 İfade ve din özgürlüğü

208 Özel hayatın gizliliği ve devlet bilgilerine erişim

299 Diğer konu olmak üzere toplamda 9 alt başlık yer almaktadır.

3. Ana Başlık: Sağlık

300 Genel konu

301 Geniş kapsamlı sağlık sistemi reformu

302 Sağlık sigortası reformu kapsamı ve maliyeti

321 İlaç sanayi, medikal firma ve klinik laboratuvara ilişkin düzenlemeler

322 Sağlık hizmetlerinde kullanılacak bina ve araştırma merkezi inşaatları ile ilgili düzenlemeler

323 Sigorta ödemeleri, sağlık hizmeti sunan kurum ve kişilere yapılan ödemeler

324 Tıbbi sorumluluk

325 Sağlık personeli yetiştirilmesi ve eğitilmesi

331 Önleyici sağlık hizmetleri, bulaşıcı hastalıklar ve sağlıklı yaşam

332 Bebek ve çocuklar

333 Akıl sağlığı ve zihinsel gerilik

334 Uzun süreli bakım, bakım evleri ve rehabilitasyon servisleri

335 Reçeteli ilaçların kapsam ve maliyeti

341 Aşırı sigara tüketimi tedavi ve eğitimi

342 Alkol veya madde bağımlılığı tedavi ve eğitimi

398 Araştırma ve geliştirme

399 Diğer konu olmak üzere toplamda 17 alt başlık yer almaktadır.

4. Ana Başlık: Tarım

400 Genel konu

401 Tarımsal ticaret, tarım ürünlerinin ithalat ve ihracatı

402 Çiftçilere dönük devlet yardımı, sübvansiyonlar ve doğal afet sigortası

403 Gıda kontrolü ve güvenliği

404 Tarım ürünlerinin satış ve pazarlaması

405 Hayvan ve tarım ürünü hastalıkları ve besi hayvanlarının refah ve sağlığı

408 Balıkçılık

498 Tarımsal araştırma ve geliştirme

499 Diğer konu olmak üzere toplamda 9 alt başlık yer almaktadır.

5. Ana Başlık: İş Piyasası

500 Genel konu

501 Çalışanların güvenliği ve iş ile ilgili kazalar

502 İş gücü eğitimi ve işgücü geliştirme

503 Özlük hakları,

504 İşçi ile işveren ilişkileri ve sendikalar

505 Adil çalışma standartları ve çalışma şartlarının düzenlenmesi

506 Gençlerin istihdamı ve çocuk iş gücü

529 Göçmen ve mevsimlik işçiler ve sorunları

530 Göçmenlik ve mülteciler

599 Diğer konu olmak üzere toplamda 10 alt başlık yer almaktadır.

6. Ana Başlık: Eğitim-Öğretim

600 Genel konu

601 Yükseköğretim

602 İlk ve orta öğrenim

603 Kısıtlı olanaklı öğrencilerin eğitimi

604 Mesleki eğitim

606 Özel eğitim

607 Eğitim ve öğretimin geliştirilmesine yönelik uygulamalar

698 Araştırma ve geliştirme

699 Diğer konu olmak üzere toplamda 9 alt başlık yer almaktadır.

7. Ana Başlık: Çevre

700 Genel konu

701 İçme suyu güvenliği, sahillerin ve deniz ulaşımına açık diğer alanların temizliği ve korunması

703 Çöp ve atıklar

704 Tehlikeli atık ve zehirli kimyasallar ile bunların arıtılması ve imhası ile ilgili düzenlemeler

705 Hava kirliliği, küresel ısınma ve gürültü kirliliği

707 Geri dönüşüm

708 Kapalı alanlardaki çevresel riskler

709 Biyolojik çeşitlilik ve ormanların korunması

711 Toprak ve su kaynaklarının korunması

798 Araştırma ve geliştirme

799 Diğer konu olmak üzere toplamda 11 alt başlık yer almaktadır.

8. Ana Başlık: Enerji

800 Genel konu

801 Nükleer enerji ve ilgili kurumlar

802 Elektrik ve hidroelektrik

803 Doğalgaz ve petrol

805 Kömür

806 Alternatif ve yenilenebilir enerjiler

807 Enerji tasarrufu

898 Araştırma ve geliştirme

899 Diğer konu olmak üzere toplamda 9 alt başlık yer almaktadır.

9. Ana Başlık: Göçmenlik, İltica ve Göçmenler ile İlgili Sorunlar

900 Göçmenlik ve iltica göçmenlik, göçmenler ve göç ile ilgili sorunlar

10. Ana Başlık: Ulaşım

1000 Genel konu

1001 Toplu taşıma ve güvenliği

1002 Otoyol inşası bakımı ve güvenliği, motorlu taşıt ulaşım ve güvenliği

1003 Hava yolları, hava trafik kontrol ve güvenliği

1005 Demiryolu ulaşım ve güvenliği

1007 Deniz taşımacılığı kontrol ve güvenliği

1010 Bayındırlık hizmetleri

1098 Araştırma ve geliştirme

1099 Diğer konu olmak üzere toplamda 9 alt başlık yer almaktadır.

12. Ana Başlık: Hukuk, Suç ve Aile Meseleleri

1200 Genel konu

1201 Kolluk kuvvetleri, jandarma, emniyet, itfaiye

1202 Beyaz yaka suçları, finansal suçlar, nitelikli ve organize suçlar

1203 Uyuşturucu üretimi, ticareti ve kontrolü

1204 Adliye ve mahkemeler

1205 Cezaevleri

1206 Çocuk suçları ve çocuk adalet sistemi

1207 Çocukların suiistimali

1208 Aile meseleleri

1210 Ceza hukuku ve medeni hukuk

1211 Kamu düzeni, ayaklanma ve suçların önlenmesi

1223 Ulusal afet yardımı

1299 Diğer konu olmak üzere toplamda 13 alt başlık yer almaktadır.

13. Ana Başlık: Sosyal Refah

- 1300 Genel konu
- 1301 Gıda yardımı ve beslenme izleme programları
- 1302 Yoksulluk, düşük gelirli ailelere ve bireylere destek
- 1303 Yaşlıların sosyal durumu ve destek programları
- 1304 Engellilerle ilgili yardım programları
- 1305 Sosyal hizmetler ve gönüllü kuruluşlar
- 1308 Doğum izni ve çocuk bakımı
- 1399 Diğer konu olmak üzere toplamda 8 alt başlık yer almaktadır.

14. Ana Başlık: Toplu Konut, Barınma, Şehirleşme

- 1400 Genel konu
- 1401 Toplu konut ve toplumsal kalkınma
- 1403 Kentsel iktisadi kalkınma ve kentsel sorunlar
- 1404 Kırsal konutlaşma
- 1405 Kırsal iktisadi kalkınma
- 1406 Düşük ve orta gelirlielerin barınması
- 1407 Gazilere barınma yardımı ve askeri lojmanlar
- 1408 Yaşlı ve engellilerin barınmaları ve bunlar ile ilgili sorunlar
- 1409 Evsizler
- 1410 Mortgage piyasası ve kredileri
- 1499 Diğer konu olmak üzere toplamda 11 alt başlık yer almaktadır.

15. Ana Başlık: Bankacılık, Finans ve İç Ticaret

- 1500 Genel konu
- 1501 Bankacılık sistemi ve finansal kurum mevzuatı
- 1502 Menkul kıymetler ve emtia yönetmeliği
- 1504 Tüketici finansmanı, konut kredisi oranları ve kredi kartları
- 1505 Sigorta mevzuatı
- 1507 Borç ve iflas
- 1520 Şirket birleşmeleri ve yönetimi meseleleri
- 1521 Küçük ve orta ölçekli işletmeler ve yönetimi
- 1522 Telif hakları ve patentler
- 1524 Turizm
- 1525 Tüketici güvenliği ve dolandırıcılık
- 1526 Spor ve bahis oyunları
- 1599 Diğer konu olmak üzere toplamda 13 alt başlık yer almaktadır.

16. Ana Başlık: Savunma

1600 Genel konu

1602 Savunma ittifakları ve savunma yardımları, istihbarat hizmetleri ve casusluk

1603 Askeri istihbarat

1604 Askeri hazırlık mühimmat ve stratejik materyallerin yeterliliği, askeri kuvvetlerin koordinasyonu, hava ve deniz kuvvetlerinin kapasiteleri

1605 Silahlanma kontrolü ve nükleer silahların yayılmasının önlenmesi

1606 Askeri yardım ve diğer ülkelere silah satımları

1608 İnsan gücü, askeri personel, askeri mahkemeler, gaziler

1610 Askeri ihaleler ve silah sistemi edinme ve değerlendirmesi

1611 Askeri tesisler, inşaatlar, arazi ve mülk transferleri

1612 Seferberlik durumda askere çağırma

1614 Askeri nükleer ve tehlikeli atıkların ortadan kaldırılması, askeri faaliyetlerin çevreye etkisi

1615 Terörizm sivil savunma, devlet ve hükümete yönelik faaliyetler

1616 Savunma sanayii ve askeri üslerdeki sivil personel ve istihdamı, askeri üslerin kapatılması

1617 Savunma sözleşmelerinin ve yüklenicilerinin denetimi

1619 Savaş ile ilgili meseleler

1620 Türk Silahlı Kuvvetleri'ne karşı açılan davalar ve uzlaşma

1698 Araştırma ve geliştirme

1699 Diğer konu olmak üzere toplamda 18 alt başlık yer almaktadır.

17. Ana Başlık: Uzay, Bilim, Teknoloji ve İletişim

1700 Genel konu

1701 Uzay ajansları ve uzay araştırmaları

1704 Uzayın ticari kullanımı ve uydular

1705 Bilim teknolojileri transferi, uluslararası bilimsel iş birlikleri

1706 Telefon ve telekomünikasyon düzenlenme ve denetimi

1707 Yazılı basın ve radyo-televizyon yayıncılığı düzenlemeleri

1708 Meteoroloji, denizbilim ve jeoloji

1709 Bilgisayar, internet ve enformasyon endüstrisi ve güvenliği

1798 Araştırma ve geliştirme

1799 Diğer konu olmak üzere toplamda 10 alt başlık yer almaktadır.

18. Ana Başlık: Dış Ticaret

1800 Genel konu

1802 Ticaret müzakereleri, anlaşmaları ve ihtilafları

1803 İhracat desteği ve denetimi, Exim bank

1804 Uluslararası ve deniz aşırı özel yatırımlar

- 1806 Türk şirketlerinin üretkenliği ve rekabet edebilirliği, ödemeler dengesi
- 1807 Gümrük vergisi ve ithalat kısıtlama ve düzenlemeleri
- 1808 Döviz kurları ve ilgili işlemler
- 1899 Diğer konu olmak üzere toplamda 8 alt başlık yer almaktadır.

19. Ana Başlık: Uluslararası İlişkiler ve Dış Yardım

- 1900 Genel konu
- 1901 Dış yardım
- 1902 Uluslararası kaynak kullanımı ve anlaşmaları
- 1905 Gelişmekte olan ülkelerle ilgili meseleler
- 1906 Uluslararası finans ve iktisadi kalkınma
- 1910 Avrupa Birliği, Batı Avrupa
- 1921 Özel ülkeler ve bölgeler
- 1925 İnsan hakları
- 1926 Finans dışı uluslararası kuruluşlar
- 1927 Uluslararası terörizm
- 1929 Diplomatlar, elçilikler, yurtdışındaki vatandaşlar, yurttaki yabancı diplomatlar, pasaportlar
- 1999 Diğer konu olmak üzere toplamda 12 alt başlık yer almaktadır.

20. Ana Başlık: Devlet İdaresi

- 2000 Genel konu
- 2001 Yerel yönetimler ve merkezi hükümetle ilişkileri
- 2002 Yönetim verimliliği ve devlet bürokrasinin denetimi
- 2003 Posta hizmetleri
- 2004 Devlet memurluğu, devlet memurlarının maaş ve özlük hakları
- 2005 Tayin ve atamalar
- 2006 Para birimi, hatıra para ve madalyalar, darphane
- 2007 Devlet ihaleleri, kamu denetçiliği
- 2008 Devlet mülklerinin idaresi
- 2009 Vergi tahsilatı süreç ve kurumları
- 2010 Başbakan ve cumhurbaşkanına yönelik yargı süreçleri
- 2011 Yasama-yürütme ilişkileri, kuvvetler ayrılığı, parlamentonun yetkileri
- 2012 Siyasi partilerin denetimi, seçimler, seçmenler ve seçim kampanyaları, hükümet ve yönetim etiği
- 2013 Nüfus sayımı ve TÜİK
- 2015 Devlet ve hükümete karşı açılan davalar ve tazminatlar ve bunların sulh yoluyla çözümü
- 2030 Ulusal tatiller
- 2099 Diğer konu olmak üzere toplamda 17 alt başlık yer almaktadır.

21. Ana Başlık: Kamu Arazileri ve Su Kaynaklarının Yönetimi

2100 Genel konu

2101 Ulusal parklar, anıt ve tarihi alanlar, sit alanları

2103 Doğal kaynaklar, kamu arazileri ve ormanlık alanların yönetimi

2104 Su kaynakları, idaresi ve geliştirilmesi

2105 Bağlı topraklar ve bölgesel meseleler

2199 Diğer konu olmak üzere toplamda 6 alt başlık yer almaktadır.

23. Ana Başlık: Kültür, Sanat ve Beşerî İlimler

2300 Kültür sanat ve beşerî ilimler

Genel Sanat, beşerî ilimler ve kültürel faaliyetlerin desteklenmesi, bütçe sağlanması, ulusal miras, sanat faaliyetlerine kaynak sağlanması, müzeler ve galeriler, sanat alanında yapılan bağışlar, devlet tiyatroları,

Türk kültürünü tanıtmaya yönelik program, festival ve reklam filmleri olmak üzere ana başlık altında alınabilecek her konu tek bir alt başlık altında toplanmaktadır

Kodlama Kuralları (Türkiye Politika Gündemi Projesi, 2013)

- Kodlama yapılacak meclis faaliyetleri, politikanın hedefindeki gruplara veya kullanılan politika araçlarına göre değil, doğrudan meclis faaliyetinin ilgili olduğu politika alanına göre kodlanmalıdır.

Örneğin; verilen bir kanun teklifi devlet memurlarının sigaranın zararları konusunda bilinçlendirilmesi ile ilgili ise, bu kanun teklifi 3 numaralı “Sağlık” ana başlığına ve “Aşırı sigara tüketimi tedavi ve eğitimi” isimli 341 numaralı alt başlığa kodlanmalıdır. Bir diğer ifade ile hedef grup olan “Devlet memurları” (2004) alt başlığına değil, politikanın amacı olan “Aşırı sigara tüketimi tedavi ve eğitimi” alt başlığına kodlanmalıdır.

- Herhangi bir kurumun bütçe talep ve tahsilatı ile ilgili konular, ilgili politika alanına göre kodlanmalıdır. Eğer birden fazla kurum için bütçe talep ve tahsilatı söz konusu ise ve bu kurumlar farklı ana başlık altında ele alınıyor ise, kodlama 2000 numaralı “Devlet İdaresi” ana başlığı altına kodlanmalıdır.

Örneğin; TOKİ bütçesi ile ilgili konular 1400 numaralı “Toplu konut, Barınma ve Şehirleşme” ana başlığı altına kodlanmalıdır. Ancak kodlanacak madde hem TOKİ hem Savunma Bakanlığı hem de Enerji Bakanlığı bütçesi ile ilgili ise, 2000 numaralı “Devlet idaresi” ana başlığı altında ele alınmalıdır.

- Kodlanacak herhangi bir meclis faaliyeti iki ana başlığı aynı anda eşit şekilde ilgilendiriyor ise, söz konusu faaliyet sayı olarak en küçük olana yazılmalıdır. Bu durum bütçe talep ve tahsilatı ile ilgili konularda geçerli değildir.

Örneğin; Kodlaması yapılacak madde eşit derecede hem içme suyu güvenliği (701) hem de elektrik ve hidroelektrik (802) başlıkları altında ele alınıyor ise, kodlama, sayısal olarak en küçük değere sahip 701 numaralı “İçme suyu güvenliği” alt başlığı altına yapılmalıdır.

- Kodlanması gereken ifade, herhangi bir ana başlık altında birden fazla alt başlık ile ilgili ise; her ana başlık altında bulunan “Genel konu” alt başlığı kullanılmalıdır.

Örneğin; Konu hem işsizlik oranları (103) hem de milli bütçe ve borç (105) alt başlıklarını içeriyor ise 1 numaralı “Makroekonomi” ana başlığının altında, 100 “Genel konu” alt başlığına kodlanmalıdır. Bu bağlamda her ana başlık altında bulunan ‘Genel konu’ isimli alt başlıklar, hem içerik olarak genel kabul edilen konuları içine almakta hem de birden fazla alt başlığı ilgilendiren konuları kodlamak için kullanılmaktadır.

- Her ana başlığın altında yer alan “Diğer konu” isimli alt başlık ise; o konuya ait alt başlıklardan hiçbirine dahil olmayan konuları kodlamak için kullanılmaktadır.

Kodlamanın nasıl yapıldığının örnekler üzerinden gösterilmesinin daha açıklayıcı olacağı düşünülmektedir.

Örnek:

1- “Teklif ile kadına yönelik şiddetin ve cinayetlerin önlenmesi amacıyla Türk Ceza Kanunu’nda değişiklik yapılması öngörülmektedir.”

2- “Teklif ile; 2839 sayılı Kanun’da öngörülen %10’luk seçim barajının kaldırılması amaçlanmaktadır.”

İlk sırada yer alan kanun teklifi, adalet ile ilgili olduğu için kod kitabında bulunan 12 numaralı “Hukuk, suç ve aile meseleleri” isimli ana, 1208 numaralı ara başlığın altına, ikinci sırada yer alan kanun teklifi ise, yönetim ile ilgili olduğu için 20 numaralı “Devlet idaresi” isimli ana, 2012 numaralı ara başlığın altına kodlanmaktadır. Bu kodlamanın ardından sunulan kanun tekliflerinden kadın konuları ile ilgili olanlara “1”, ilgisiz olanlara “0” rakamı verilerek ayrı bir kodlama yapılmaktadır. Yine aynı örnekler üzerinden açıklanacak olursa, birinci kanun teklifi doğrudan kadınlar ile ilgili olduğu için excel programına “1”, ikinci kanun teklifi ise doğrudan kadınlar ile ilgili olmadığı için “0” yazılarak kodlanmaktadır. Eğer kanun teklifleri feminen konu (Schwindt-Bayer, 2006: 571)

olarak adlandırılan kadınların daha çok ilgi göstereceği düşünülen sosyal konular ile ilgili ise “1” eğer ilgili değilse “0” rakamı verilerek tekrar ayrı bir kodlanmaya tabii tutulmaktadır. Aynı örnek üzerinden hareket edilecek olursa, birinci kanun teklifi hukuk ile ilgili olduğu için feminen konu olarak adlandırılmakta ve “1” olarak kodlanmaktadır.

Bu şekilde tüm kanun teklifleri ilgili başlıklara yerleştirildikten sonra, sunulan kanun tekliflerinin tüm politika alanlarına dair yüzdesel değerlerine ulaşılmaktadır. Bu sayede 13 yılda TBMM’ye sunulan kanun tekliflerinin hangi politika alanlarına yoğunlaştığı verilerle (2006 yılında %15 ekonomi, %20 tarım, %5 Kültür ve Turizm, 2007 yılında %28 Ekonomi, %15 Tarım, %10 Kültür ve Turizm vb.) ifade edilmektedir. Türkiye’nin gündeminde hangi politikaların daha çok yer aldığı ve bu politikaların yıllara göre değişimi, sayısal olarak elde edilmektedir. Aynı zamanda kodlama sistemi Türkiye’de bulunan siyasi partilerin önceliklerinin ölçülmesine de imkân vermektedir. Örneğin, ‘AKP 2003 yılında en çok sağlık alanında kanun teklifi sunmuşken, 2004 yılında kanun tekliflerinin en fazla tarım alanında yoğunlaştığı görülmektedir’ gibi yorumlar yapabilmesini sağlamaktadır. Kullanılan KGP kodlama sistemi, hem parti önceliklerindeki genel eğilimi görebilmek, hem bu eğilimin yıllar bazındaki değişimini tespit edebilmek, hem de partilerin politika önceliklerinin birbirine benzerlik ve farklılıklarını ortaya çıkarabilmek açısından birçok faydalı sayısal veri sunmaktadır.

Bu bağlamda elde edilen verileri kullanarak yapılan analizler genel olarak iki açıdan fayda sağlamaktadır. İlk olarak, ülkelerin zaman içinde politika gündemlerinin değişimini gözlemleme imkânı sunmakta (gündeme hangi konular alınmış veya hangi konular geri planda bırakılmış) ikinci olarak da ülkeler arası verileri karşılaştırma imkânı vermektedir (John, 2006: 975). Ancak üretilen politikaların etkisinin ne kadar büyük olduğunun ölçülmesi zor olmaktadır. Bu bağlamda PGP ve KGP’nin ölçtüğü asıl şeyin bu olmadığı anlaşılmaktadır. Siyasi aktörler konulara çeşitli şekillerde dikkatini verebilirler. Bunların en göze çarpanı belirli konular hakkında konuşmalarıdır. Bu anlamda gündemi, hükümet ve diğer siyasi aktörlerin ne yaptıklarından ziyade nelerden bahsettikleri ne hakkında konuştukları oluşturmaktadır. Burada bahsedilen dikkat, faaliyete yol açacak mevzuatı kapsamaktadır. Bununla birlikte hükümetin belirli bir konuya sözlü olarak ayırdığı nispi sürenin, ne konu üzerinde eylemde bulunulan göreceli zamanla ne de eylemin etkisiyle ilişkili olmadığı belirtilmektedir. (Dowding vd., 2016: 5).

3.2. Kadın Erkek Eşitliği ve Kadının Siyasete Katılımı: Anket Araştırması

Demokrasinin temel yapı taşlarından biri olan siyasal temsil, farklı çıkar gruplarının seslerini yansıtabildiği ölçüde amacına ulaşmış olmaktadır. Bu gruplardan birini oluşturan kadınların, erkekler ile eşit düzeyde siyasette yer alması temel haklardan biridir. Parlamentolar Arası Birlik, Aralık 2019

tarihi itibariyle dünya parlamentolarındaki kadın milletvekili oranını %24 olarak açıklamıştır.²³ Bu oran dünyanın pek çok yerinde kadınların siyasette sınırlı temsillerinin çözül (e) meyen bir sorun haline geldiğini göstermektedir. Bu duruma neden olan faktörleri açıklama çabaları geniş bir literatür meydana getirmektedir. Birçok çalışma, seçmenlerin kadın adayları belirli kişisel özellikler ile bütünleştirdiğini ve kadın adaylar için belirli ön kabullerin olduğunu ortaya çıkarmaktadır. Cinsiyetlere göre atfedilen özellikler dikkate alındığında kadınların daha merhametli, şefkatli, duygusal, içten olduğu, erkeklerin ise; daha güçlü, kriz yönetimini iyi yapabilen, yetkin kişiler olarak görüldüğü fark edilmektedir. Bu bağlamda kadınlar ile ilgili bu ön kabullerin, kadınların siyasette belirli politika alanlarında daha başarılı olacağına yönelik ön kabuller ile paralellik gösterdiği anlaşılmaktadır. Örneğin kadınların sağlık, eğitim, çevre, çocuk bakımı, kadın sorunları gibi alanlarda erkeklerin ise ekonomi, dış ticaret, savunma, tarım gibi alanlarda daha yetkin oldukları ifade edilmektedir (Lovenduski, 2001: 745).

Kadınlara ve erkeklere yönelik benimsenen bu düşüncelerin en önemli çıktılarından biri, kadınların yapabilirliği üzerine fikir üretilmesi ve bu durumun bir adayın seçilmesi veya reddedilmesi üzerinde önemli bir etki meydana getirmesidir. Kadınların sadece belirli alanlarda başarılı olabileceğine yönelik seçmenlerde oluşan ön yargılar, bazı gündem politikalarında (ekonomi, güvenlik, ticaret) kadınların başarılı olamayacağı, istikrarlı politikalar hayata geçiremeyeceği yönünde düşünülmesine yol açmaktadır. Bunun doğal bir sonucu olarak da kadın adayların seçimlerde destek bulamamasına neden olabilmektedir. Nitekim konu ile ilgili Batı eksenli literatür de bu durumu doğrulamaktadır. Her insanın, kendini temsil edecek kişinin kadın veya erkek olması ile ilgili bir tercihinin olduğu ve bu tercihin belirleme aşamasında ise cinsiyet ile ilgili yukarıda bahsedilen ön kabullerden etkilendiği ileri sürülmektedir (Sanbonmatsu, 2002).

Yapılan çalışmalar kadınların siyasette sınırlı temsilinin, adayların yetenek bağlamında yetersizliği veya finansal destek bulamaması gibi nedenler ile açıklanamayacağını ortaya çıkarmaktadır. Alternatif olarak literatürde kurumsal ve kültürel etkiye (Matland, 1998; Rule, 1987), siyasi partilerin kadın aday çıkarmalarındaki faaliyetlerine, kadınların aday olma konusundaki isteksizliğine vurgu yapmaktadır (Preece vd., 2016). Kadınlara yönelik kamuoyunun, kadınların siyasette temsili üzerindeki etkisi diğer değişkenlere kıyasla daha az tartışılmaktadır. Cinsiyetin siyasal temsil üzerindeki etkisini yadsımak problemli bir yaklaşımdır. Nitekim siyasi mecralarda daha fazla sayıda kadının temsil edilmesi gerektiğini düşünen seçmenler, oy verme davranışlarına o yönde şekil verebilirler.

Toplum tarafından kadın ve erkeğe biçilen rollerin kadın ile erkeğin yaşam ve davranışlarını belirlemesi birçok toplumsal, siyasal sorunu da beraberinde getirmektedir. Bu bağlamda toplumsal cinsiyet algısının kadının siyasal temsili üzerinde meydana getirdiği etkiyi tespit edebilmek amacıyla

²³ Bkz: <http://archive.ipu.org/wmn-e/arc/world010119.htm> (8.10.2020).

anket çalışmasında yukarıda bahsi geçen ön kabuller ile ilgili sorular yöneltilmektedir. Görüşmecilere merhametli, otoriter, iyimser olmak özelliklerini hangi cinsiyet ile özdeşleştirdikleri sorulmaktadır. Bunun karşılığında alınan cevaplar, kadın ve erkeklere yönelik algılanan mizaç farklılıklarının, cinsiyet eşitliği ve kadınların siyasette temsili konusunda kamuoyu algısını nasıl şekillendirdiğini ortaya çıkarmaktadır. Bu noktada kadına biçilen davranış kalıplarının kadının siyasetteki temsilini olumsuz etkileyeceği öngörülmektedir. Özellikle gelişmekte olan ülkelerin politik gündemini, ağırlıklı olarak ekonomik, askeri, güvenlik konuları oluşturmaktadır. Bu bağlamda kadınların daha duygusal, hassas ve şefkatli olduğu yönündeki ön kabuller, otorite ve güç odaklı olduğu düşünülen ekonomi, savunma gibi politika alanlarında kadınların başarısız olacağı düşüncesini kuvvetlendirmektedir.

Kadınlara yönelik belirlenen roller ile yaratılan toplumsal cinsiyet algısının, yalnızca gelenek görenek ve sosyo-kültürel yapı ile açıklanamayacağını altını çizmek gerekmektedir. Bu algının oluşmasında siyasi elitlerin de önemli derecede etkili olduğu ifade edilmektedir (Freundreis vd., 1990). Özellikle siyasi elitlerin toplum üzerinde nüfuz oluşturabilecek güçte olduğu ülkelerde bu durumun daha belirgin olduğu söylenebilir. Bu bağlamda kadınların siyasette temsili ile alakalı en önemli değişkenlerin başında parti liderliği gelmektedir. Parti liderlerinin kadın siyasetçi sayısını arttırmayı parti politikası haline getirdikleri durumlarda, kadınların temsil oranlarının arttığı gözlemlenmiştir. Parti liderleri sadece aday listelerinin belirlenme aşamasında değil, siyasal söylemleri aracılığıyla da kadınların temsili üzerinde önemli rol oynamaktadır.

Parti liderlerinin, kadınların siyasetteki varlığına yönelik parti üyelerine verdiği olumlu mesajların kadınların karar mekanizmalarındaki konumuna önemli derecede katkı sağlaması beklenmektedir. Bu durumun karizmatik siyasi liderlere sahip olan ülkelerde daha etkili olacağı muhtemeldir. Çalışma kapsamında yapılan anket çalışması, kadınların toplumsal rolü ve siyasi temsiline yönelik parti liderlerinin verdiği mesajların seçmen üzerindeki etkisini ölçmeyi hedeflemektedir. Bu kapsamda Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın kadınlara yönelik bir açıklaması ankete katılanların bir kısmına okutulup (treatment effect), bir kısmına ise hiç okutulmadan (control group) sorular yöneltmiştir. Bu sayede siyasi elit söyleminin, kadın ve kadın haklarına bakışı ne yönde ve ne ölçüde etkilediği özellikle farklı partilere mensup seçmenler üzerinden test edilmektedir.

Kamuoyunu kadın hakları ve kadının statüsü konularında etkileyen önemli değişkenlerden biri de sosyal kırılganlıktır. Basit bir ifade ile sosyal kırılganlık, kişilerin veya toplulukların kendilerine baskı uygulayan kişi veya kurumlara etkin şekilde karşı koyamama durumunu ifade etmektedir (Bulut, 2019). Bu etkiler de çoğunlukla sosyal ilişkiler ve kültürel değerler çerçevesinde belirlenmektedir. Kadınların sosyal kırılganlığı da genel anlamda aile içi ilişkiler çerçevesinde açıklanmaktadır. Kadının kendi evleneceği eşini seçme biçimi, eşi ile arasındaki yaş farkı, finansal bağımsızlığı gibi değişkenler ile şekillenen sosyal süreç, duruma göre sosyal kırılganlığı meydana

getirebilmektedir. Yapılan anket çalışması aynı zamanda Türkiye’de kadının sosyal kırılmasını da ölçmeyi istemektedir. Ayrıca sosyal kırılmanın kadın-erkek eşitliği ve kadının siyasal temsili gibi konularda ne derece belirleyici olduğunu tespit etmeyi amaçlamaktadır. Burada önemli noktalardan biri sosyal kırılmanın hem erkek hem de kadın üzerinde cinsiyet eşitliği algısına yönelik değişiklik yapabileceğidir. Ekonomik özgürlüğü olmayan, evlilik kararını kendi iradesi dışında vermiş olan, eşi ile arasında çok fazla yaş farkı olan kadınların sosyal kırılma seviyelerinin yüksek olduğu kabul edilmektedir. Bu bağlamda kadının siyasetteki varlığını anlamak, bu duruma engel olan faktörleri analiz etmek, neden ve sonuçlar üzerinden genel bir çerçeve çizebilmek kadının siyasette temsili ile ilgili farkındalık oluşturmak açısından oldukça önemlidir.

3.2.1. Araştırmanın Tanımı ve Kapsamı

Çalışma kapsamında yapılan araştırmanın ikinci kolunu anket uygulaması oluşturmaktadır. Anket, yapılan araştırma kapsamında belirlenen sorular çerçevesinde araştırma grubuna çeşitli sorular yöneltilerek gerçekleştirilen veri toplama yöntemidir. Aynı zamanda elde edilmek istenen bilgilere kolay ve ucuz şekilde ulaşımı sağlayan bir tekniktir (Baştürk, 2013: 249). Gerek akademik çalışmalarda gerekse de politika, sağlık, eğitim gibi birçok alanda sıklıkla kullanılan sistemli veri toplama tekniği olarak tanımlanabilir. Konularına, kullanılan yöntemine, amaçlarına, sorulan sorulara, dayandığı varsayımlara göre birçok çeşidi mevcuttur (Arıkan, 2018: 99-104).

Çalışma kapsamında yapılan anket uygulaması, siyasette kadın temsili hakkında toplumun görüşlerini irdeleyen, kadının iş ve aile hayatındaki konumunu sorgulayan sorulardan oluşmaktadır. Ankette sorular ağırlıklı olarak derecelendirme ölçekli (Likert tipi) şekilde hazırlanmıştır (EK II). Katılımcıların soru ile ilgili sahip olduğu fikirlere daha detaylı erişebilmeyi sağlaması ve bu şekilde elde edilen verilerin istatistikî programlarda kolay analiz edilebilmesi bu soru tipini daha cazip hale getirmektedir (Baştürk, 2013:258). Politika alanında yapılan bu anket çalışması, seçmen algısını ölçmeyi hedefleyen kamuoyu anketidir. Anketin katılımcılara uygulanması 31 Mart 2019 yerel seçimlerinden kısa bir süre önce KONDA Araştırma ve Danışmanlık Şirketi tarafından yüz yüze gerçekleştirilmiştir.

Araştırmanın örnekleme, adrese dayalı nüfus kayıt sistemi verilerine dayalı mahalle ve köylerin nüfus büyüklükleri ve eğitim seviyeleri verileri ile 1 Kasım 2015 genel seçimlerinin mahalle ve köy sonuçları katmanlandırılarak hazırlanmıştır. Yerleşim yerleri önce kırsal/kent/metropol olarak ayrıştırılmış ve 12 bölge esas alınarak örneklem tespit edilmiştir. Araştırma kapsamında, 29 ilin merkez dahil 107 ilçesine bağlı 155 mahalle ve köyünde 2736 kişiyle hanelerinde yüz yüze görüşülmüştür. Her bir mahallede gerçekleştirilen 18 anket için yaş ve cinsiyet kotası uygulanmıştır. Araştırmanın bulgularının hata payı, yüzde 95 güven aralığında +/- 1,7, yüzde 99 güven aralığında yüzde +/- 2,3’tür.

Yapılan bu anket çalışması, seçmenlerin kadının siyasetteki temsiline dair görüşlerini daha geniş toplumsal bir zemine oturtabilmeyi amaçlamaktadır. Bu bağlamda ilk olarak, kadının toplumsal statüsü evlilik ve çalışma hayatı üzerinden irdelenmektedir. İkinci olarak, kadınların siyasette varlığı hakkında toplumun görüşleri “Kadının Siyasette Temsili” başlığı altında sorgulanmaktadır. Farklı politika alanları ile cinsiyetler arasında kurulan ilişki, mecliste bulunması gereken kadın ve erkek siyasetçilere yönelik oluşan beklenti, aday belirleme aşamasında cinsiyetin etkisi incelenmektedir. Ayrıca anket çalışması kapsamında sosyal bir deney yapılmaktadır. Cinsiyet eşitliği ve kadının toplumsal rolü üzerine Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan’ın konuşmasından alınan bir kesit, seçmenlere okunarak, seçmenlerin verdikleri cevaplar üzerinde herhangi bir etki meydana getirip getirmediği sorgulanmaktadır.

3.2.2. Anket Bulguları

Tablo 9: Ankete Katılan Bireylerin Tanımlayıcı İstatistikleri

Kategori	Sınıflandırma	Katılım Oranı (%)
Cinsiyet	Erkek	50,4
	Kadın	49,6
	Toplam	100,00
Çalışma durumu	Üst düzey	17,6
	İşçi/Esnaf/Çiftçi	23,0
	Emekli	14,3
	Ev kadını	28,9
	Öğrenci	9,0
	İşsiz	7,2
	Toplam	100,00
Medeni durum	Bekar	21,3
	Sözlü/Nişanlı	1,1
	Evli	70,5
	Dul	5,6
	Boşanmış	1,6
	Toplam	100,00
Eğitim durumu	Lise altı	50,4
	Lise	30,2
	Üniversite	19,4
	Toplam	100,00
Yaş aralığı	18-32 yaş	31,0
	33-48 yaş	35,0
	49+yaş	34,1
	Toplam	100,00

Tablo 9 (Devamı)

Kategori	Sınıflandırma	Katılım Oranı (%)
Hayat tarzı	Modern	30,7
	Geleneksel muhafazakâr	43,6
	Dindar muhafazakâr	25,7
	Toplam	100,00
Büyüdüğü yer	Köy	32,8
	Kasaba/İlçe	21,9
	Şehir	28,0
	Büyük şehir/Metropol	17,3
	Toplam	100,00
Dindarlık	İnançsız	3,0
	İnançlı	29,6
	Dindar	55,0
	Sofu	12,4
	Toplam	100,00

“Siyasette Kadın Temsili” teması ile yapılan anket çalışmasında, kamuoyunun siyaset ve toplumsal cinsiyet arasında kurduğu bağı çözümlemek için seçmenlere, “Siyasetçiler ve siyasetçi adaylarını düşündüğünüzde otoriter (sözü dinlenen), uzlaşmacı, merhametli, kendinden emin sıfatlarını erkeklere mi yoksa kadınlara mı daha uygun buluyorsunuz?” diye sorulmaktadır. Araştırma bulguları, toplumsal cinsiyet rollerine yönelik beklentilerin olduğunu doğrulamaktadır. Kadınların daha merhametli, uzlaşmacı ve kendinden emin olduğu; erkeklerin ise, daha otoriter olduğu düşünülmektedir. Kadın ve erkeklerin cevapları arasında farklılıklar vardır ancak genel itibarıyla benzer şekilde düşündükleri görülmektedir.

Tablo 10: Kadın ve Erkek Siyasetçilere Uygun Görülen Özellikler (%)

Özellik	Cinsiyet	Kadınlara Uygun	Fark yok	Erkeklerle Uygun
Merhametli olmak	Kadın	64	30	6
	Erkek	53	35	11
Uzlaşmacı olmak	Kadın	46	41	13
	Erkek	34	44	22
Kendinden emin olmak	Kadın	38	44	17
	Erkek	19	49	33
Otoriter olmak	Kadın	23	36	40
	Erkek	9	35	55

Bu sonuçlar, seçmenlerin oy verdikleri partiler açısından incelendiğinde, ortaya ilgi çekici bir görüntü çıkmaktadır. İyi parti kadın seçmenleri, %67 oranında, “Kendinden emin” olma özelliğinin kadınlara uygun olduğunu belirtirken, AKP kadın seçmenleri ise %33 oranında bu özelliğin kadınlar ile özdeşleştiğini belirtmektedir. Bu durumun İyi Parti liderinin kadın olmasıyla ilişkili olduğu söylenebilir. Bu bağlamda kadın temsilcilerin sayılarının parlamentolarda ve önemli karar mercilerinde artırılmasıyla toplumun sahip olduğu toplumsal cinsiyet algısının değişebileceği iddia edilebilir. Tüm partilerin seçmenleri “Merhametli olmak” ve “Uzlaşmacı olmak” sıfatlarını en çok kadına yakıştırmakta ve kadın seçmenlerde bu eğilimin erkeklere kıyasla daha fazla olduğu

görülmektedir. “Merhametli olmak” özelliğinin erkek siyasetçiler için daha uygun olduğu görüşü ise, diğer partilere kıyasla %18 oranla en yüksek AKP’nin erkek seçmeninde görülmektedir.

Tüm partilerin erkek seçmenleri, “Uzlaşmacı olmak” sıfatını herhangi bir cinsiyete uygun görmekten ziyade cinsiyetler arası fark görmemeye eğilimlidirler. Ancak AKP erkek seçmenleri, bu özelliği %29 oran ile erkek siyasetçilere uygun görmeye, diğer tüm seçmen gruplarından daha meyillidirler. “Otoriter olmak” sıfatı ise, partili seçmenler arasında farklı değerlendirilmektedir. “Otoriter olmak” sıfatı üzerine kadın ve erkek seçmenlerin birbirine en yakın cevabı verdikleri parti HDP olmaktadır. Partinin %46 oranında kadın, %47 oranında ise erkek seçmeni bu özelliği erkek siyasetçilere yakıştırmaktadır. MHP seçmen tabanındaki kadın ve erkekler bu sıfat ile ilgili olarak ayrıma en çok düşen grubu oluşturmaktadır. MHP’li kadın seçmenlerin %33 oranına karşılık, erkek seçmenler %61 oran ile bu özelliğin erkek siyasetçilere uygun olduğu görüşünü paylaşmaktadırlar. Nitekim parti tabanlarının kadın ve erkek seçmenleri arasındaki görüş ayrımını, “otoriter olma” özelliğinin net bir şekilde ortaya çıkardığı söylenebilir.

Tablo 11: Partilere Göre Kadın ve Erkek Siyasetçilere Uygun Görülen Özellikler (%)

Parti	Cinsiyet	Kadınlar	Fark yok	Erkekler	Kadınlar	Fark yok	Erkekler
Merhametli Olmak				Uzlaşmacı Olmak			
AKP	Kadın	65	27	7	42	40	18
	Erkek	50	33	18	29	42	29
MHP	Kadın	63	27	10	56	27	16
	Erkek	49	41	10	26	55	19
CHP	Kadın	71	24	5	56	37	7
	Erkek	57	35	8	39	47	14
İyi Parti	Kadın	62	29	9	56	29	15
	Erkek	58	34	8	36	49	15
HDP	Kadın	67	28	5	49	41	10
	Erkek	56	38	6	38	40	22
Kararsız	Kadın	60	35	5	41	46	13
	Erkek	54	38	8	36	43	21
Kendinden Emin Olmak				Otoriter Olmak			
AKP	Kadın	33	41	26	20	31	50
	Erkek	11	43	46	6	29	64
MHP	Kadın	44	43	13	31	36	33
	Erkek	13	50	37	7	32	61
CHP	Kadın	48	43	9	31	35	33
	Erkek	36	53	21	13	43	43
İyi Parti	Kadın	67	27	6	35	24	41
	Erkek	27	47	25	10	41	49
HDP	Kadın	51	39	10	18	36	46
	Erkek	29	49	22	11	42	47
Kararsız	Kadın	33	51	16	21	44	35
	Erkek	18	53	29	10	40	50

Toplumda farklı politika alanlarında farklı cinsiyetlerin daha iyi bir iş çıkaracağına yönelik bir önyargının olup olmadığını anlamak üzere, anket kapsamında eğitim, ulusal güvenlik politikaları, aile ve sosyal politikalar, sağlık sistemi, ekonomi yönetimi alanlarında hangi cinsiyetin daha başarılı olacağına yönelik seçmenlerin düşünceleri sorgulanmaktadır. Anket sonuçları değerlendirildiğinde ulusal güvenlik, ekonomi yönetimi gibi “maskülen konu” olarak literatürde tanımlanan alanlarda erkeklerin; eğitim, aile ve sosyal politikalar, sağlık sistemi gibi “feminen konu” olarak literatürde adlandırılan alanlarda ise, kadınların daha iyi performans sergileyecekleri düşünülmektedir. Bu algının her iki cinsiyet tarafından da kabul gördüğü söylenebilir. Aile ve sosyal politikalar ile suçla mücadele politika alanlarında, seçmeler, yüksek oranlarda ya kadını ya da erkeği işaret etmişken, diğer alanlarda her iki cinsiyeti de işaret etmeyen ve cinsiyetler arasında fark olmadığını savunanların oranının arttığı görülmektedir. Aslında bu bulgu, cinsiyet eşitliğinin sağlanmasında olumlu bir gelişme olarak nitelendirilebilir. Yüksek oranda ‘fark yok’ cevabının belirtilmesi, politika alanlarını ve bu alanlarda elde edilecek başarıları siyasetçinin cinsiyeti üzerinden değerlendirmemek anlamına gelmektedir.

Tablo 12: Kadın veya Erkek Siyasetçilerin Başarılı Olduğu Düşünülen Politika Alanları (%)

Özellik	Cinsiyet	Kadınlar	Fark yok	Erkekler
Aile ve sosyal politikalar	Kadın	59	32	10
	Erkek	51	33	16
Eğitim sistemi	Kadın	42	42	17
	Erkek	28	46	27
Sağlık sistemi	Kadın	37	48	15
	Erkek	27	50	22
Ekonomi yönetimi	Kadın	27	44	29
	Erkek	13	42	45
Ulusal güvenlik politikaları	Kadın	21	39	40
	Erkek	10	36	54
Suçla mücadele	Kadın	19	35	45
	Erkek	11	29	60

Seçmenlerin mensubu oldukları partiler açısından durum değerlendirildiğinde çeşitli farklılıklar ile karşılaşmaktadır. Kadınların ekonomi alanında daha başarılı olacağına yönelik inancın AKP seçmenleri arasında %13'lük, CHP seçmenleri arasında %30'luk, İyi Parti seçmenleri arasında ise %31'lik bir oranla destek bulduğu görülmektedir. AKP'li seçmenlerin sadece aile ve sosyal politikalar ile ilgili alanlarda kadın siyasetçilerin daha başarılı olacağını belirttikleri anlaşılmaktadır. HDP seçmenleri ise aile ve sosyal politikalar, eğitim ve sağlık alanlarında kadınların daha iyi iş çıkaracağına gönderme yapsa da belirlenen diğer politika alanlarında, AKP'li seçmenlere benzer şekilde erkek siyasetçilerin daha başarılı olacağına işaret etmektedir. HDP ve CHP seçmenleri

genel olarak diğer partilerin çoğu seçmeni ile benzer şekilde, aile ve sosyal politikalar, eğitim ve sağlık alanlarındaki uygulamalar için kadın siyasetçileri ön plana çıkarmakta ve ayrıca ekonomi konusunda da kadınların daha başarılı olacağı görüşünü paylaşmaktadır. Özellikle İyi Parti seçmenlerinin maskülen konu olarak ileri sürülen alanlarda kadınların başarılı olabileceği yönündeki tavrını dikkatli okumak gerekmektedir. Yukarıda da ifade edildiği gibi bu bulgu, liderlik pozisyonları ve karar organlarında kadınlarının mevcudiyetinin artırılmasının toplumda cinsiyetlere yönelik beslenen önyargıların değişebileceğine işaret etmektedir. Ulusal güvenlik politikaları ve Suçla mücadele politika alanlarında ise tüm seçmen grupları, erkeklerin daha iyi iş çıkaracağını ifade etmektedir.

Tablo 13: Partilere Göre Kadın veya Erkek Siyasetçilerin Başarılı Olduğu Düşünülen Politika Alanları (%)

Politika Alanı	Parti İsmi	Kadınlar	Fark yok	Erkekler
Aile ve sosyal politikalar	AKP	52	29	19
	MHP	52	31	17
	CHP	62	31	7
	İyi Parti	60	32	8
	HDP	62	31	8
	Kararsız	51	39	10
	Oy Kullanmaz	51	37	12
Eğitim sistemi	AKP	26	41	33
	MHP	31	41	28
	CHP	47	43	10
	İyi Parti	45	41	14
	HDP	38	44	18
	Kararsız	35	49	16
	Oy Kullanmaz	35	47	18
Sağlık sistemi	AKP	25	46	29
	MHP	34	46	20
	CHP	43	47	10
	İyi Parti	40	43	17
	HDP	32	57	12
	Kararsız	31	55	14
	Oy Kullanmaz	34	51	16
Ekonomi yönetimi	AKP	13	38	50
	MHP	19	30	51
	CHP	30	47	23
	İyi Parti	31	41	29
	HDP	29	52	19
	Kararsız	20	49	32
	Oy Kullanmaz	24	45	31
Ulusal güvenlik politikaları	AKP	10	30	60
	MHP	10	33	58
	CHP	24	43	33
	İyi Parti	24	36	40
	HDP	23	38	39
	Kararsız	14	45	41
	Oy Kullanmaz	17	46	37

Tablo 13 (Devamı)

Politika Alanı	Parti İsmi	Kadınlar	Fark yok	Erkekler
Suçla mücadele	AKP	9	27	65
	MHP	13	21	66
	CHP	23	38	40
	İyi Parti	21	34	45
	HDP	19	28	53
	Kararsız	15	39	46
	Oy Kullanmaz	20	37	43

Anket çalışmasında, seçmenlerin kadın erkek eşitliği hakkındaki düşüncelerini sayısal açıdan sorgulamak amacıyla katılımcılara, mecliste 600 milletvekilinden kaçının kadın olması gerektiği sorulmaktadır. Türkiye ortalamasının 300'e yani %50'ye ulaşmadığı dikkat çekmektedir. Mecliste bulunması gereken kadın parlamenterlerin sayısı, seçmenlerin demografik, kültürel özelliklerine göre değişim göstermektedir. Özetle eğitim seviyesi arttıkça, şehir veya metropollerde yaşayan kişi sayısı çoğaldıkça, kadın sayısı arttıkça, hayat tarzı modernleştikçe kadınların mecliste daha fazla sayıda bulunmasını destekleyenler de artmaktadır.

Seçmenlerin parti tabanlarına göre bu değişken incelendiğinde, mecliste 600 milletvekilinin 284'ünün kadın olması gerektiğini belirten CHP seçmeni, diğer partilere kıyasla mecliste bulunması gereken kadın sayısını en fazla belirten kişiler olmaktadır. Bu sayı Türkiye ortalamasının üzerinde olsa da maalesef %50 barajına ulaşamamıştır. İyi Parti seçmeni 249, HDP seçmeni 261 ve kararsız olanlar 258 kişi ile Türkiye ortalamasının üzerinde yer almaktadır. AKP seçmeni 205 ve MHP seçmeni ise, 213 kadın milletvekili olması gerektiğini belirterek, Türkiye ortalamasının altında yer almıştır. Ancak seçmenlerin cevapları ile mensubu oldukları partilerin 31 Mart yerel seçimlerinde aday gösterdikleri kadınların oranları arasında büyük farklar görülmektedir. Yukarıda bahsedildiği üzere %50 oranına erişememiş CHP seçmeninin diğer partili seçmenlere kıyasla, kadınların meclisteki varlıklarına karşı daha eşitlikçi olduğu belirtilse de seçimlerde partinin gösterdiği adayların sadece %5'inin kadınlardan oluştuğu bilinmektedir. Elde edilen bu bulgu, Mecliste şu an halihazırda bulunan kadın milletvekillerinden daha fazla sayıda kadın milletvekili beklentisi olduğunu göstermektedir.

Tablo 14: TBMM’deki 600 Milletvekilinin Kaçı Kadın Olmalı?

Sınıflandırma	Ortalama Milletvekili Sayısı	Sınıflandırma	Ortalama Milletvekili Sayısı
Kadın	270	Köy	226
Erkek	216	Kasaba/İlçe	228
18-32 yaş	259	Şehir	261
33-48 yaş	238	Metropol	260
49+ yaş	232	Modern	287
Lise altı	224	Geleneksel muhafazakâr	232
Lise	247	Dindar muhafazakâr	206
Üniversite	280	AKP	205
Öğrenci	275	MHP	213
Üst düzey	266	CHP	284
Ev kadını	256	İyi Parti	249
İşsiz	241	HDP	261
Emekli	226	Kararsız	258
İşçi/Esnaf/Çiftçi	204	Oy kullanmaz	267
Türkiye	242		

Araştırma kapsamında kadının siyasette temsiline yönelik seçmenin tercihleri ile ilgili olarak, tüm nitelikler eşit iken seçim esnasında kadın veya erkek adaydan hangisini tercih edecekleri sorulmaktadır. Kadın aday tercih eden katılımcıların sayısı, seçmenlerin demografik, kültürel özelliklerine göre değişim göstermektedir. Özetle eğitim seviyesi arttıkça, şehir veya metropollerde yaşayan kişi sayısı çoğaldıkça, cinsiyet olarak kadınlar arttıkça, hayat tarzı modernleştikçe kadın adayı tercih ederim diyen seçmen sayısı da artmaktadır.

Tablo 15: Aynı Nitelikteki Adaylar Arasında Cinsiyete Göre Oy Tercihi (%)

	Kadın Aday	Fark Etmez	Erkek Aday
Türkiye	41,4	17,7	40,9
Kadın	59	15	27
Erkek	28	20	52
18-32 yaş	44	18	37
33-48 yaş	43	18	39
49+ yaş	40	16	43
Lise altı	40	15	45
Lise	43	19	38
Üniversite	51	22	27
Üst düzey	43	22	35
İşçi, esnaf, çiftçi	29	17	54
Emekli	40	16	44
Ev kadını	54	15	31
Öğrenci	50	21	29
İşsiz	43	15	42
Modern	53	22	25
Geleneksel muhafazakâr	41	16	42
Dindar muhafazakâr	31	14	55
Köy	40	15	46
Kasaba/İlçe	40	17	43
Şehir	42	24	35
Büyük şehir/Metropol	53	14	33
Alt gelir	40	13	48
Alt orta sınıf	40	18	42
Yeni orta sınıf	39	17	44
Üst gelir	52	22	26

Siyasi tercihler üzerinden bir değerlendirme yapıldığında, CHP ve İyi Parti seçmeninin kadın adayı erkek adaya kıyasla daha fazla desteklediği açığa çıkmaktadır. HDP seçmenleri arasında kadın adaylar daha çok kadınları, erkek adaylar ise, erkekleri siyasete dahil etme eğilimi göstermektedir. MHP seçmenleri arasındaki kadın adaylar, Türkiye ortalamasına çok yakın şekilde kadın adayları tercih ederken, MHP’li erkek seçmenlerin tercihi erkek adaydan yana olmaktadır. AKP seçmenleri ise; erkek adayı en fazla tercih eden grubu oluşturmaktadır. AKP’nin gerek kadın seçmenleri gerekse erkek seçmenleri diğer partilere kıyasla en fazla erkek aday tercih etme oranına sahiptir

Tablo 16: Aynı Nitelikteki Adaylar Arasında Cinsiyete Göre Oy Tercihinin Partilere Göre Dağılımı (%)

Parti	Cinsiyet	Kadın Aday	Fark Etmez	Erkek Aday
AKP	Kadın	46	13	40
	Erkek	10	14	76
MHP	Kadın	57	15	28
	Erkek	18	20	62
CHP	Kadın	74	14	12
	Erkek	42	26	32
İyi Parti	Kadın	75	3	22
	Erkek	44	26	30
HDP	Kadın	71	12	18
	Erkek	39	13	48
Kararsız	Kadın	54	21	25
	Erkek	29	23	48
Oy Kullanmaz	Kadın	67	16	18
	Erkek	31	22	47

Katılımcılara, ailelerindeki bir kadının siyasete girmesini, aday olmasını destekleyip desteklemeyecekleri sorulmaktadır. Türkiye genelinde %63 oranında kadınların siyasete katılımına destek verildiği sonucuna ulaşılmaktadır. Katılımcıların yaşları küçüldükçe, eğitim seviyeleri yükseldikçe, yaşam tarzı modernleştikçe desteğin arttığı gözlemlenmektedir. Kadınların siyasete katılımına, kadın katılımcıların erkeklere kıyasla daha fazla destek verdiği anlaşılmaktadır.

Tablo 17: Ailenizdeki Bir Kadının Siyasete Girmesini Destekler misiniz? (%)

	Desteklerim	Kendi Bilir	Desteklemem	İzin Vermem
Türkiye	63	20	11	6
Kadın	70	19	8	3
Erkek	56	21	13	9
18-32 yaş	66	19	11	4
33-48 yaş	62	22	10	6
49+ yaş	61	20	11	8
Lise altı	61	21	10	8
Lise	62	22	11	5
Üniversite	70	16	10	4
Modern	73	16	8	3
Geleneksel muhafazakâr	61	23	11	5
Dindar muhafazakâr	54	22	13	11
Üst düzey	66	17	11	6
İşçi/Esnaf/Çiftçi	52	24	14	9
Emekli	61	18	12	10
Ev kadını	68	21	7	3
Öğrenci	70	20	7	3
İşsiz	65	17	12	7

Seçmenlerin mensubu oldukları partilere göre değerlendirme yapıldığında, ailelerindeki kadınların siyasete girmesine en fazla destek verenlerin CHP, HDP ve İyi Parti seçmenleri olduğu tespit edilmektedir. AKP ve MHP seçmenleri, ailelerindeki kadınların siyasete girmelerini %50'yi aşan oranla desteklemesine rağmen, aynı zamanda diğer partilerin seçmenlerine kıyasla en az desteği veren seçmen gruplarını oluşturduğu da görülmektedir. Ancak genel tabloya bakıldığında, kadınların siyasette temsil edilmeleri için önemli bir toplumsal desteğin olduğu da görülmektedir.

Tablo 18: Partilere Göre Ailedeki Bir Kadının Siyasete Girmesine Yönelik Verilen Destek (%)

Parti	Desteklerim	Kendi Bilir	Desteklemem	İzin Vermem
AKP	57	22	13	9
CHP	73	18	6	3
HDP	72	19	3	6
MHP	58	25	10	7
İyi Parti	68	20	10	2
Kararsız	66	19	10	5
Oy kullanmaz	55	21	20	4

Anket kapsamında kadınların toplumsal ve siyasal konumuna yönelik kamuoyu incelenirken, aynı zamanda siyasi elit söylemlerinin kamuoyu üzerinde meydana getirdiği etki de sorgulanmaktadır. Bu bağlamda anket çalışmasında farklı bir araştırma deneyi yürütülmektedir. Ankete katılanları rastlantısal olarak ikiye ayırıp, bir grup soru iki farklı şekilde yöneltilmektedir. Katılımcıların yarısına, Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan’ın kadınların toplumsal rolleri ve cinsiyet eşitliğine dair açıklaması okunduktan sonra sorular sorulmaktadır. Diğer yarısına da Recep Tayyip Erdoğan’ın açıklaması okunmadan sorulara cevap vermesi beklenmektedir. Burada amaç, Recep Tayyip Erdoğan’ın kadınlığı temel alan açıklamasının kamuoyu üzerinde herhangi bir etkisinin olup olmadığını belirlemektir.

Bu bağlamda tablo 19’da yer alan yargıları doğru mu, yanlış mı buldukları sorgulanmaktadır? Kesinlikle yanlış, yanlış ne doğru ne yanlış, doğru, kesinlikle doğru olmak üzere verilebilecek beş cevap seçeneği sunulmaktadır.

Tablo 19: Siyasi Elit Söyleminin Kadına Yönelik Kamuoyu Üzerindeki Etkisi

SORULAR	KADIN		ERKEK	
	Alıntı yok	Alıntı var	Alıntı yok	Alıntı var
Kadınlar, yönetici olarak karar verenler arasında daha fazla yer almalıdır.	4,0	3,9	3,5	3,4
Kadınların siyasette ve mecliste şimdikinden daha fazla yer almalarına gerek yoktur.	2,0	2,1	2,3	2,4
Kadınlar işte, eğitimde, sosyal hayatta erkeklerle eşit fırsatlara sahip olmalıdır.	4,4	4,3	4,2	4,1

Elde edilen değerler, cevap verenlerin ortalama yerlerini göstermektedir. 3 noktası “ne doğru ne yanlış” cevap seçeneğini ifade etmektedir. Değerlerin 5’e yaklaşması, sorulara verilen cevaplarda “doğru” ve “kesinlikle doğru” yanıtlarının, 1’e yaklaşması ise “kesinlikle yanlış” ve “yanlış” cevaplarının arttığını ifade etmektedir. Genel olarak Recep Tayyip Erdoğan’ın açıklamasının bir etki oluşturduğu, ancak zihinleri tamamen değiştirme özelliğinin olmadığı tespit edilmektedir. Üç önermeye verilen yanıtların oranlarına bakıldığında, Recep Tayyip Erdoğan’ın açıklamasının bir yönlendirme özelliğinin olduğu görülmektedir. Kadınların yönetici olmaları veya siyasette daha fazla yer almalarını içeren yargılarda, kadınların erkeklere kıyasla çok daha pozitif tutum sergiledikleri görülmektedir. Eşit fırsat konusunda ise az farkla da olsa erkeklere kıyasla daha eşitlikçi oldukları anlaşılmaktadır.

3.3. Kanun Tekliflerinin Negatif Binom Regresyon Modeliyle Analizi

Çalışmanın bu bölümü elde edilen verilerin sayısal analizini içermektedir. Bu bağlamda ilk kısım, kanun tekliflerinin içerik kodlaması ile elde edilen verileri analiz ederek kadının TBMM’de niteliksel temsilinin belirleyenlerini ortaya koymaya çalışacaktır. Bölümün ikinci kısmıysa 2019 Şubat ayında KONDA anket firmasına yaptırılan anketin verilerinin sayısal analizini içermektedir. Bu kısım da temel olarak ülke genelinde kadının siyasal temsili ile ilgili dinamikleri ortaya koymaya çalışmakta ve özellikle elit mesajlarının kadınların siyasal temsili ile ilgili kamuoyunu nasıl ve ne yönde etkilediğini incelemektedir.

Sayısal analizin ilk kısmına geçmeden önce kullanılan bağımsız ve bağımlı değişkenleri açıklamak faydalı olacaktır. Bu bağlamda Tablo 20 analizlerde kullanılan her bir değişkeni ve bu değişkenlerin nasıl kodlandığını açıklamaktadır.

Tablo 20: Niteliksel Temsil Analizinde Kullanılan Değişkenler ve Açıklamaları

Değişken	Kodlama açıklaması
Feminist kanun teklifleri (bağımlı değişken)	Kanun tekliflerinin içeriklerinin kadın hakları ve çıkarlarına hizmet etmesi kriterine göre kodlanması ile elde edilmiştir.
Milletvekili (MV) dini geçmişi	Milletvekilinin ilahiyat ya da İmam-Hatip okullarında okuyup okumadığını ölçmektedir.
Kadın MV	Milletvekilinin cinsiyetinin kadın olup olmadığını belirtmektedir.
Kadın konuları ile ilgili komisyon	Milletvekillerinin literatürde feminen konular olarak kabul edilen bir alanda komisyon görevi olup olmadığını ölçmektedir.
Tecrübe (log)	Milletvekilinin parlamento tecrübesini görev yaptığı yılları esas alarak ölçmektedir.
AKP	Milletvekilinin AKP üyesi olup olmadığını belirtmektedir.
CHP	Milletvekilinin CHP üyesi olup olmadığını belirtmektedir.
MHP	Milletvekilinin MHP üyesi olup olmadığını belirtmektedir.
HDP	Milletvekilinin HDP üyesi olup olmadığını belirtmektedir.

Tablo 21 farklı bağımsız değişkenlerin kadınların niteliksel temsilini ne şekilde etkilediğini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bağımlı değişken, feminist içerikli kanun tekliflerini yansıtmaktadır. Bağımlı değişken toplam sayı (count) şeklinde olduğu için negatif binom analizi yöntemi kullanılmıştır. Tabloda da görüldüğü üzere din temelli bağımsız değişkenin, bağımlı

değişken üzerinde bir etkisi yoktur. Milletvekilinin dini geçmişi parlamentoya sunulan ve kadın çıkarlarını önceleyen kanun tekliflerini etkilememektedir. Kadın milletvekilleri feminist içerikli kanun teklifi sunma noktasında erkek meslektaşlarına göre daha aktif bir profil çizmektedirler. Bu bulgu kadınların tanımlayıcı temsilinin ve niceliksel varlığının niteliksel temsil açısından önemini vurgulayan literatürü doğrulamaktadır. Feminen konularla ilgili komisyonlarda görev yapan milletvekillerinin de feminist kanun teklifi sunma noktasında daha aktif oldukları görülmektedir. Ancak bu değişkenin önem seviyesi daha düşüktür ($p<0.1$). Bir diğer çarpıcı bulgu ise parti ideolojilerinin kadının niteliksel temsiline ne kadar önemli olduğudur. Tabloda CHP referans kategori olarak modelin dışında bırakılmış ve böylelikle diğer partilerin kanun teklifi davranışının CHP ile karşılaştırılması amaçlanmıştır. Görüldüğü üzere CHP ile kıyaslandığında AKP milletvekillerinin feminist içerikli kanun teklifi verme olasılığı son derece düşüktür. Referans kategori AKP yapıldığında söz konusu ayırım daha da net bir şekilde ortaya çıkmaktadır. CHP, MHP ve HDP milletvekillerinin feminist içerikli kanun teklifi verme olasılığı, AKP milletvekillerine kıyasla çok daha fazladır. Her ne kadar bu bulgular bizlere kadının niteliksel temsili ile ilgili genel bir fikir verse de lineer olmayan modellerde katsayıların direkt yorumlanması ve etkinin büyüklüğünün ölçülmesi mümkün olmamaktadır. Bu nedenle istatistiki anlamda önemli olan bağımsız değişkenlerin marjinal etkileri hesaplanmış ve sonuçlar aşağıdaki grafiklerde sunulmuştur.

Tablo 21: Dindarlık Seviyesinin Kadın'ın Niteliksel Temsiline Etkisi

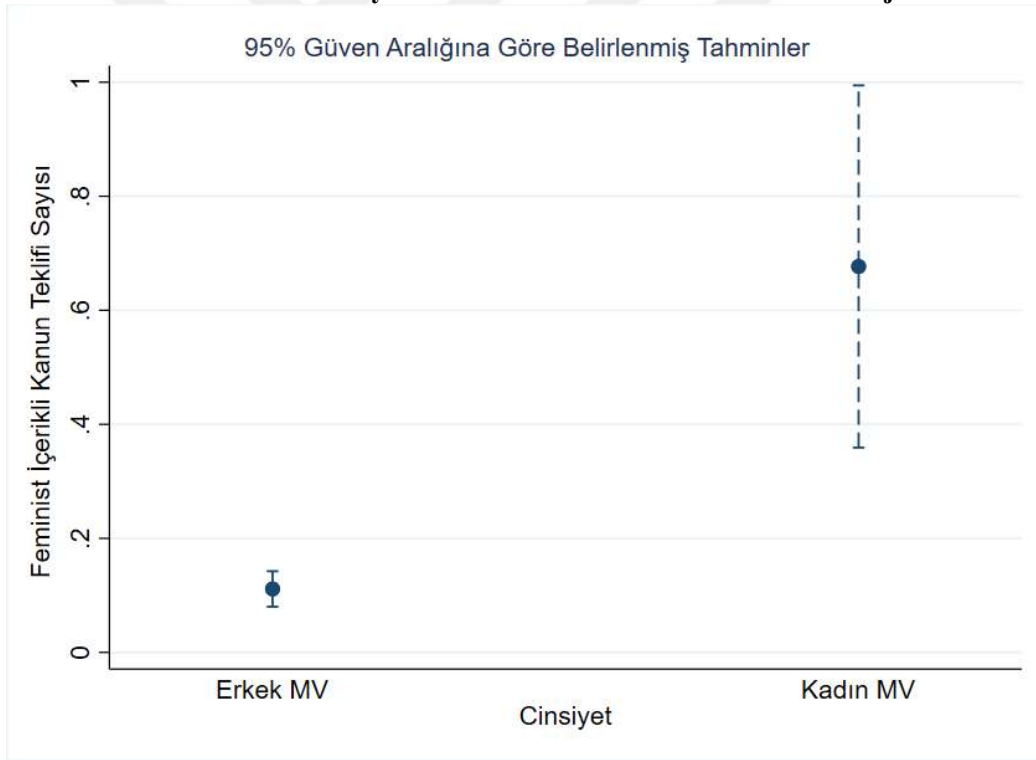
Değişkenler	Model
MV dini geçmişi	-0.01 (1.126)
Kadın MV	1.85*** (0.248)
Kadın konuları ile ilgili komisyon	0.53* (0.290)
Tecrübe (log)	-0.07 (0.270)
AKP	-1.94*** (0.307)
MHP	-0.23 (0.372)
HDP	-0.56 (0.440)
Sabit (kesim noktası)	-1.31** (0.579)
Gözlem Sayısı	823

Parantez içindeki değerler sağlam istatistikleri yansıtmaktadır. Referans kategori CHP'dir.

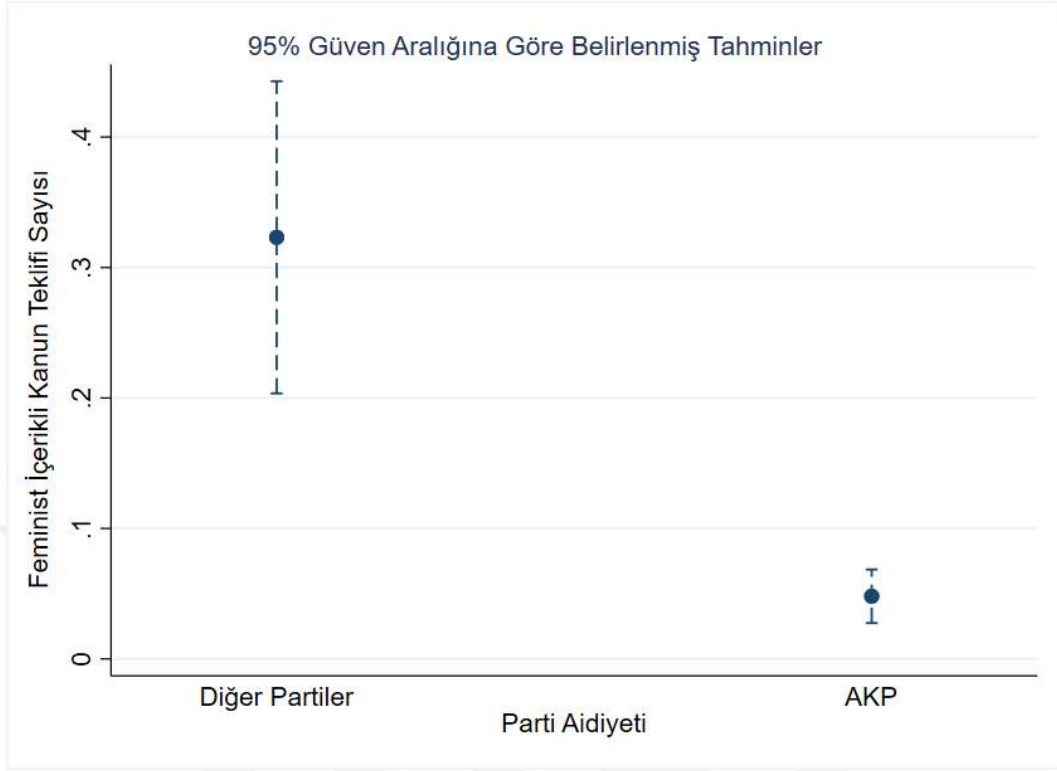
**** $p<0.01$, ** $p<0.05$, * $p<0.1$*

Grafik 1, milletvekili cinsiyetinin feminist içerikli kanun tekliflerine marjinal etkisini göstermektedir. Grafikte de görüldüğü gibi kadın milletvekillerinin feminist içerikli kanun teklifi verme olasılığı, erkek meslektaşlarından yaklaşık dört kat daha fazladır (~1,5’den ~6,5’e çıkmakta). Bu bulgu kadın milletvekillerinin kadınların niteliksel temsili için ne kadar önemli olduğunu göstermektedir. Grafik 2 ise, parti aidiyetinin feminist içerikli kanun tekliflerine marjinal etkisini ortaya koymaktadır. Grafikte de yansıtıldığı gibi AKP’li milletvekillerinin feminist içerikli kanun teklifi verme ihtimali diğer partilerden vekillere kıyasla dört kat daha düşüktür (~3,3’den ~0,75’e düşmekte). Bu çalışma, kadının niteliksel temsili için çok boyutlu bir yapı arz ettiğini ve sadece tabandan tavana (seçmenlerden lidere doğru ilerleyen süreç) bir dinamğin değil, parti ideolojilerinin ve aidiyetinin belirleyici olduğu tavandan tabana (Liderden seçmenlere doğru ilerleyen süreç) bir sürecin de belirleyici olduğunu göstermektedir. Parti ideolojilerinin (ve aidiyetinin) belirleyici olduğu ve AKP milletvekillerinin diğer parti milletvekillerine kıyasla feminist içerikli kanun teklifi vermesinin çok daha düşük bir ihtimal olduğu gözlemlenmektedir.

Grafik 1: Milletvekili Cinsiyetinin Feminist Kanun Tekliflerine Marjinal Etkisi

Grafik 2: Milletvekili Parti Aidiyetinin Feminist Kanun Tekliflerine Marjinal Etkisi

3.4. Cinsiyet Eşitliği ile İlgili Kamuoyu Görüşünün Analizi: Elit Söylemlerinin Etkisi

Sayısal analizin ikinci kısmı, Türkiye’de kadınların eşit temsili ile ilgili kamuoyunu anlamayı amaçlamaktadır. Bu noktadan hareketle KONDA anket şirketine Türkiye’de kadının statüsü ile ilgili bir anket çalışması yaptırılmıştır. Türkiye genelinde 2700’den fazla katılımcıyla yüz yüze görüşülerek yapılan çalışma ile kadının eşit statüsü ve siyasette daha fazla varlık göstermesine yönelik kamuoyunun belirleyenleri anlamlandırılmaya çalışılmıştır. Ayrıca daha önce de ifade edildiği gibi kadının toplumdaki statüsü ile ilgili siyasal elitlerin “tavandan-tabana” diye tanımladığımız etkisinin de varlığı ve derecesi ölçülmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda anket katılımcılarının yarısına Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan’ın cinsiyet eşitliği ile ilgili daha önce kullandığı ifadeler okutulmuş daha sonra cinsiyet eşitliği ile ilgili sorular yöneltilmiş, diğer yarısına ise söz konusu ifadeler okutulmadan cinsiyet eşitliği ile ilgili sorular sorulmuştur. Böylelikle Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın cinsiyet eşitliği ile ilgili “negatif” mesajlarının AKP ve CHP seçmeni üzerindeki etkisi anlaşılmaya çalışılmıştır. Analize geçmeden önce modelde kullanılan değişkenlerin açıklanması faydalı olacaktır (Tablo 22).

Tablo 22: Cinsiyet Eşitliği Üzerine Elit Mesajlarının Kamuoyuna Etkisi Analizinde Kullanılan Değişkenler

Değişken	Açıklaması
Kadın'ın siyasal katılımına destek (bağımlı değişken)	Soru: Şimdi okuyacağım ifadeyi doğru mu yanlış mı buluyorsunuz? Kadınların siyasette ve mecliste şimdikinden daha fazla yer almalarına gerek yoktur. 1) Kesinlikle yanlış 2) Yanlış 3) Ne doğru ne yanlış 4) Doğru 5) Kesinlikle doğru
Erdoğan etkisi	Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın " <i>Kadınla erkeğin tabiatları, bünyeleri farklıdır. Kadın-erkek eşitliği fitrata ters; bizim dinimiz kadına bir makam vermiş, annelik makamı. Kadının öncelikli olarak rolü anneliktir.</i> " İfadesinin katılımcılara okunmasını ifade etmektedir.
Yaş	Katılımcının yaşı
Cinsiyet (Kadın)	Katılımcının cinsiyeti (kadın olup olmadığı)
Eğitim seviyesi	Katılımcının eğitim seviyesi
Hane halkı geliri	Hane halkı gelirini yansıtmaktadır.
Dindarlık	Soru: Dindarlık açısından kendinizi aşağıda okuyacaklarımdan hangisiyle tarif edersiniz? 1) Dinin gereklerine pek inanmayan biri 2) İnançlı ama dinin gereklerini pek yerine getiremeyen biri 3) Dinin gereklerini yerine getirmeye çalışan dindar biri 4) Dinin tüm gereklerini tam yerine getiren dindar biri
Şehirli	Katılımcının şehirde yaşayıp yaşamadığını ölçmektedir.

Tablo 23, Recep Tayyip Erdoğan'ın mesajlarının cinsiyet eşitliği bağlamında AKP seçmenlerini nasıl etkilediğini ortaya koymaktadır. Tablodan da anlaşılacağı üzere Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın cinsiyet eşitliğine karşı olan açıklamalarını dinleyen AKP'li katılımcılar, kadınların siyasette daha fazla katılım göstermesi konusunda daha negatif bir tutum takınmaktadır. Söz konusu değişkenin katsayısı negatiftir ve istatistiki olarak anlamlıdır ($p < 0.01$). Bu bulgu kadının siyasette temsili ile ilgili elitlerin yukarıdan aşağıya (Siyasi elitlerden kamuoyuna) etkisi olarak tanımlanan dinamiği doğrulamaktadır. Kadın katılımcılar hemcinslerinin siyasette daha fazla varlık göstermesini erkeklere göre daha fazla desteklemektedir. Bir diğer önemli nokta ise dindarlığın olumsuz etkisidir. AKP seçmeni özelinde dindar katılımcıların kadınların siyasette daha fazla varlık göstermesini desteklemediği görülmektedir.

Tablo 24 ise aynı modeli CHP seçmenleri üzerinde uygulamakta ve Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın cinsiyet eşitliği konusundaki mesajlarının CHP seçmeni üzerinde nasıl bir etki yaptığı anlamaya çalışmaktadır. Her ne kadar Erdoğan Etkisi değişkeninin yönü negatif olsa da değişken istatistiki olarak anlamlı değildir. Bir diğer ifadeyle Recep Tayyip Erdoğan'ın cinsiyet eşitliği ile ilgili negatif düşüncelerinin CHP seçmeni üzerinde önemli bir etki yapmadığı söylenebilir. Diğer modelde olduğu gibi CHP'li kadın seçmenler, erkeklere göre kadınların siyasete katılımını daha fazla desteklemektedir. AKP seçmenin aksine, eğitim seviyesi yüksek ve şehirli olmak CHP seçmeninin kadınların siyasette temsiline verdiği desteği artırmaktadır. Yine AKP seçmeninin aksine dindarlığın istatistiki olarak anlamlı negatif bir etkisi görülmemektedir.

Tablo 23: Elit Mesajlarının Kadınların Siyasete Daha Fazla Katılımı Konusundaki Kamuoyuna Etkisi (AKP Seçmenleri)

Değişkenler	Model
Erdoğan etkisi	-0.34*** (0.120)
Yaş	-0.00 (0.005)
Cinsiyet (Kadın)	0.92*** (0.124)
Eğitim seviyesi	0.01 (0.007)
Hane geliri	0.00 (0.002)
Dindarlık	-0.43*** (0.116)
Şehirli	0.03 (0.160)
/cut1	-0.53 (0.385)
/cut2	1.16*** (0.389)
/cut3	2.13*** (0.397)
/cut4	4.20*** (0.422)
Gözlem sayısı	922

Parantez içindeki değerler sağlam istatistikleri yansıtmaktadır.

**** $p < 0.01$, ** $p < 0.05$, * $p < 0.1$*

Tablo 24: Elit Mesajlarının Kadınların Siyasete Daha Fazla Katılımı Konusundaki Kamuoyuna Etkisi (CHP Seçmenleri)

Değişkenler	Model
Erdoğan etkisi	-0.29 (0.181)
Yaş	-0.00 (0.006)
Cinsiyet (Kadın)	0.83*** (0.184)
Eğitim seviyesi	0.30*** (0.074)
Hane geliri	0.00 (0.002)
Dindarlık	-0.13 (0.144)
Şehirli	0.47* (0.251)
/cut1	-1.26* (0.649)
/cut2	0.59 (0.666)
/cut3	1.24* (0.683)
/cut4	2.58*** (0.728)
Gözlem Sayısı	509

Parantez içindeki değerler sağlam istatistikleri yansıtmaktadır.

**** $p < 0.01$, ** $p < 0.05$, * $p < 0.1$*

Özetlemek gerekirse siyasi elitlerin kadınların siyasete katılımı ile ilgili mesajlarının geniş kitlelerde karşılık bulduğu söylenebilir. Recep Tayyip Erdoğan'ın cinsiyet eşitliğini reddeden açıklamalarının AKP seçmeni üzerinde olumsuz bir etki yarattığı gözlemlenmektedir. Bu bulgu parti liderlerinin kitlelere verdikleri mesajların kadınların siyasette temsili ile ilgili kamuoyunu etkileme noktasında ne kadar kilit önemde olduğunu göstermektedir. Bu bağlamda cinsiyet eşitliğini teşvik etmek için liderlerin kitlelere verecekleri mesajları çok daha dikkatli seçmeleri gerektiği ifade edilmelidir.

3.4.1. Cinsiyetçi Kalıp Yargıların Kadına Yönelik Oy Verme Davranışına Etkisi

Sayısal analizin üçüncü ve son kısmı ise, cinsiyetçi kalıpların, toplumda kadın ve erkeklere atfedilen geleneksel özelliklere ilişkin ön yargıların Türkiye'de kadınların siyasette temsiline ilişkin kamuoyunu ne şekilde etkilediğini analiz etmeye çalışmaktadır. Daha önce de ifade edildiği gibi, bu çalışma toplumdaki mevcut cinsiyetçi kalıpların, siyasette artan kadın varlığının önünde bir bariyer oluşturduğunu ve siyasal alanda beklenti olarak yeniden üretildiğini öne sürmektedir. Bu hipotezi

sayısal olarak analiz etmek için bu bölümde, Türk toplumunda var olan toplumsal cinsiyet algısını ölçmeyi amaçlayan bir dizi anket sorusundan faydalanılmıştır.

Bu bağlamda katılımcılara yöneltilen sorular aşağıdaki tablolarda sunulmuştur. Tablo 25, anket katılımcılarının belirlenen politika alanlarında hangi cinsiyetteki temsilciyi daha avantajlı gördüğünü ölçmeyi hedeflemektedir. Bu yolla toplumda var olan cinsiyetçi yargıların politika alanlarındaki yansıması ölçülmeye çalışılmıştır. Tabloda da görüleceği gibi toplumda yerleşik cinsiyetçi kalıpların politika yetkinliği algısı üzerinde son derece etkili olduğu ortaya çıkmaktadır. Geleneksel olarak maskülen politika alanları olarak algılanan başlıklarda erkek siyasetçilerin daha başarılı olacağı düşünülürken, daha çok kadınlara atfedilen politika alanlarında kadınların daha başarılı olacağına inanılmaktadır. Örneğin, anket katılımcılarının yüzde 53’ü ulusal güvenlik politikaları konusunda erkeklerin daha yetkin olduğunu düşünürken, kadın siyasetçilerin bu alanda daha başarılı olacağını düşünenlerin oranı yalnızca yüzde 15’tir. Benzer şekilde maskülen bir politika alanı olarak değerlendirilen suçla mücadele alanında erkek siyasetçilerin daha başarılı olacağını düşünenlerin oranı yüzde 60 iken, kadın siyasetçilerin bu alanda başarılı olacağını düşünenlerin oranı yüzde 14’te kalmıştır. Son olarak ekonomi alanında erkek siyasetçilerin daha başarılı olacağına inananların oranı yüzde 42 iken, kadın siyasetçilerin bu alanda daha yetkin olduğuna inananların oranı yüzde 19’dur.

Geleneksel olarak kadınlara atfedilen roller ile ilişkili politika alanlarında ise durumun tersi yönde olduğu gözlemlenmektedir. Aile ve sosyal politikalar alanında kadın siyasetçilerin daha başarılı olacağını düşünen katılımcıların oranı yüzde 56 iken, erkeklerin bu alanda daha başarılı olacağına inananların oranı yüzde 15’tir. Benzer yöndeki eğilimler, eğitim ve sağlık alanlarında da gözlemlenmektedir. Bu alanlarda kadın siyasetçilerin daha başarılı olacağını düşünenlerin oranı sırasıyla yüzde 34 ve 32 iken, erkek siyasetçilerin daha başarılı olacağını düşünenlerin oranı yine sırasıyla yüzde 26 ve 22’dir. Bu bağlamda literatürde toplumsal cinsiyet kalıpları ile ilgili beklentilerin anket verisiyle de doğrulandığı ifade edilebilir.

Tablo 25: Siyasi Alanda Cinsiyetçi Kalıplara İlişkin Yüzdelere (Politika)

	Erkekler (%)	Fark yok (%)	Kadınlar (%)
<i>Genel olarak aşağıdaki konularda kadın siyasetçiler mi, yoksa erkek siyasetçiler mi daha iyi iş çıkarır?</i>			
Eğitim	26	40	34
Ulusal güvenlik politikaları	53	32	15
Aile ve sosyal politikalar	15	29	56
Suçla mücadele	60	26	14
Ekonomi	42	39	19
Sağlık sistemi	22	46	32

Politika alanlarında yetkinliğin yanı sıra, kadın ve erkeklerin kişisel özellikleri bağlamında da toplumda yerleşik kalıpların da var olduğu literatürde kabul edilen bir olgudur. Bu noktadan hareketle anket çalışması, kadınların ve erkeklerin taşıdığı özellikler ile ilgili toplumsal ön yargıları ölçmek amacıyla bir dizi soru sormuştur. Tablo 26, bu sorulara verilen cevapları sunmaktadır. Genel olarak otoriter olma ve kendinden emin olma özelliklerini erkeklere uygun bulduğu merhametli ve uzlaşmacı olma özelliklerini ise kadınlara yakıştırdığı görülmektedir.

Tablo 26: Siyasi Alanda Cinsiyetçi Kalıplara İlişkin Yüzdelere (Özellikler)

	Erkekler (%)	Fark yok (%)	Kadınlar (%)
<i>Siyasetçiler ve siyasetçi adaylarını düşündüğünüzde sizce aşağıdaki sıfatlar erkeklere mi yoksa kadınlara mı daha uygundur?</i>			
Kendinden emin olmak	29	44	27
Otoriter olmak	53	32	15
Merhametli olmak	9	31	60
Uzlaşmacı olmak	19	40	41

Bir sonraki analiz, yukarıda tanımsal bilgisi verilen değişkenlerin siyasette kadınların temsili ile ilgili kamuoyu görüşünü nasıl etkilediğini ölçmeyi amaçlamaktadır. Bir diğer ifade ile politika alanlarındaki yetkinlik ve cinsiyete bağlı özellikler ile ilgili yerleşik kalıpların siyasette kadınların (daha fazla) temsili yönündeki davranışları ne yönde etkilediği anlaşılmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda her iki tablodaki veriler kullanarak her iki cinsinde avantajlı görüldüğü politika alanları ve kişisel özellikler kullanılarak bu ana bağımsız değişkenlerin iki bağımlı değişken üzerindeki etkisi analiz edilmiştir. İlk modeldeki bağımlı değişken siyasetteki temel cinsiyet tercihi iken, ikinci modeldeki değişken ise siyasette kadın temsili ile ilgili tercih edilen seviyeyi ölçmektedir. Her iki değişkenin hangi sorular aracılığıyla ölçüldüğü ve analizde kullanılan diğer bağımsız değişkenler Tablo 27’de sunulmuştur.

Tablo 27: Cinsiyetçi Kalıpların Kadına Yönelik Oy Verme Davranışına Etkisi Analizinde Kullanılan Değişkenler

Değişken	Açıklaması
Siyasette cinsiyet tercihi (bağımlı değişken)	Soru: Tüm nitelikleri aynı, biri kadın diğeri erkek iki aday seçime girseydi hangisine oy verirdiniz? 1) Erkek 2) Kadın
Siyasette kadın oranı tercihi (bağımlı değişken)	Soru: Sizce Meclis'teki 600 milletvekilinin kaç tanesi kadın olmalı? 1) Yarısından az 2) Yarısı 3) Yarıdan Fazla
Kadın kişisel özellikleri ile ilgili cinsiyetçi yargılar	Tablo 26'daki özelliklerden kadınlara atfedilenler
Erkek kişisel özellikleri ile ilgili cinsiyetçi yargılar	Tablo 26'daki özelliklerden erkeklere atfedilenler
Kadınların politika alanlarına ilişkin cinsiyetçi yargılar	Tablo 25'deki politika alanlarında kadınların daha başarılı olduğunu düşünenler.
Erkeklerin politika alanlarına ilişkin cinsiyetçi yargılar	Tablo 25'deki politika alanlarında erkeklerin daha başarılı olduğunu düşünenler.
Yaş	Katılımcının yaşı
Cinsiyet (Kadın)	Katılımcının cinsiyeti (kadın olup olmadığı)
Eğitim seviyesi	Katılımcının eğitim seviyesi
Dindarlık	Soru: Dindarlık açısından kendinizi aşağıda okuyacaklarımdan hangisiyle tarif edersiniz? 1. Dinin gereklerine pek inanmayan biri 2. İnançlı ama dinin gereklerini pek yerine getiremeyen biri 3. Dinin gereklerini yerine getirmeye çalışan dindar biri 4. Dinin tüm gereklerini tam yerine getiren dindar biri
AKP seçmeni	Haziran 2018 seçimlerinde AKP'ye oy veren katılımcılar
CHP seçmeni	Haziran 2018 seçimlerinde CHP'ye oy veren katılımcılar
HDP seçmeni	Haziran 2018 seçimlerinde HDP'ye oy veren katılımcılar
MHP seçmeni	Haziran 2018 seçimlerinde MHP'ye oy veren katılımcılar
İyi Parti seçmeni	Haziran 2018 seçimlerinde İyi Parti'ye oy veren katılımcılar

Tablo 28, ilk modeldeki analizlerin sonuçlarını sunmaktadır. Bağımlı değişken iki seçenekli (binary) olduğu için lojistik regresyon analizi kullanılmıştır. Bu modelde bağımlı siyasal temsilde cinsiyet tercihinin belirleyen unsurları analiz edilmiştir. Görüldüğü üzere hem kişisel özellikler hem de politika alanlarındaki yetkinliğe yönelik önyargılar siyasal temsilcinin cinsiyetini belirleme de istatistiki olarak anlamlı bir etkiye sahiptir. Kadınların kişisel özellikleri bağlamında kadınları daha uzlaşmacı ve merhametli olarak değerlendirenler kendilerini bir kadının temsil etmesini tercih etmektedirler. Öte yandan erkekleri daha otoriter ve kendinden emin olarak değerlendirenler ise kadınlar tarafından temsil edilme noktasında daha negatif bir tavır sergilemektedirler. Benzer bir etki politika yetkinlikleri hususunda da gözlemlenmektedir. Kadınların belirli politika alanlarında daha başarılı olacağına inanan katılımcılar kadın bir siyasetçi tarafından temsil edilmeye daha pozitif yaklaşmaktadır. Buna karşın erkekleri (ekonomi, ulusal güvenlik, suçla mücadele gibi) belirli politika alanlarında daha üstün gören katılımcılar kadın bir siyasetçi tarafından temsil edilmeye negatif yaklaşmaktadırlar.

Kontrol değişkenleri incelendiğinde ise kadın katılımcıların hemcinsleri tarafından temsil edilmeye daha olumlu yaklaşımları görülmektedir. Dindar katılımcıların ise kadınlar tarafından temsil edilmeye olumsuz yaklaşımları anlaşılmaktadır. Yine eğitim seviyesi arttıkça kadınlar tarafından temsil edilme düşüncesine olan desteğin de arttığı görülmektedir. Parti aidiyeti incelendiğinde ise özellikle AKP seçmenlerinin kadınlar tarafından temsil edilme hususunda negatif bir eğilimlerinin olduğu gözlemlenmektedir. Her ne kadar Tablo 28, verilerin istatistiki önem seviyesini ve yönünü belirtse de katsayılar direkt olarak yorumlanamadığı için söz konusu etkinin büyüklüğü hakkında bir bilgi sunmamaktadır. Bu nedenle marjinal etkiler hesaplanarak aşağıdaki grafiklerde sunulmuşlardır.

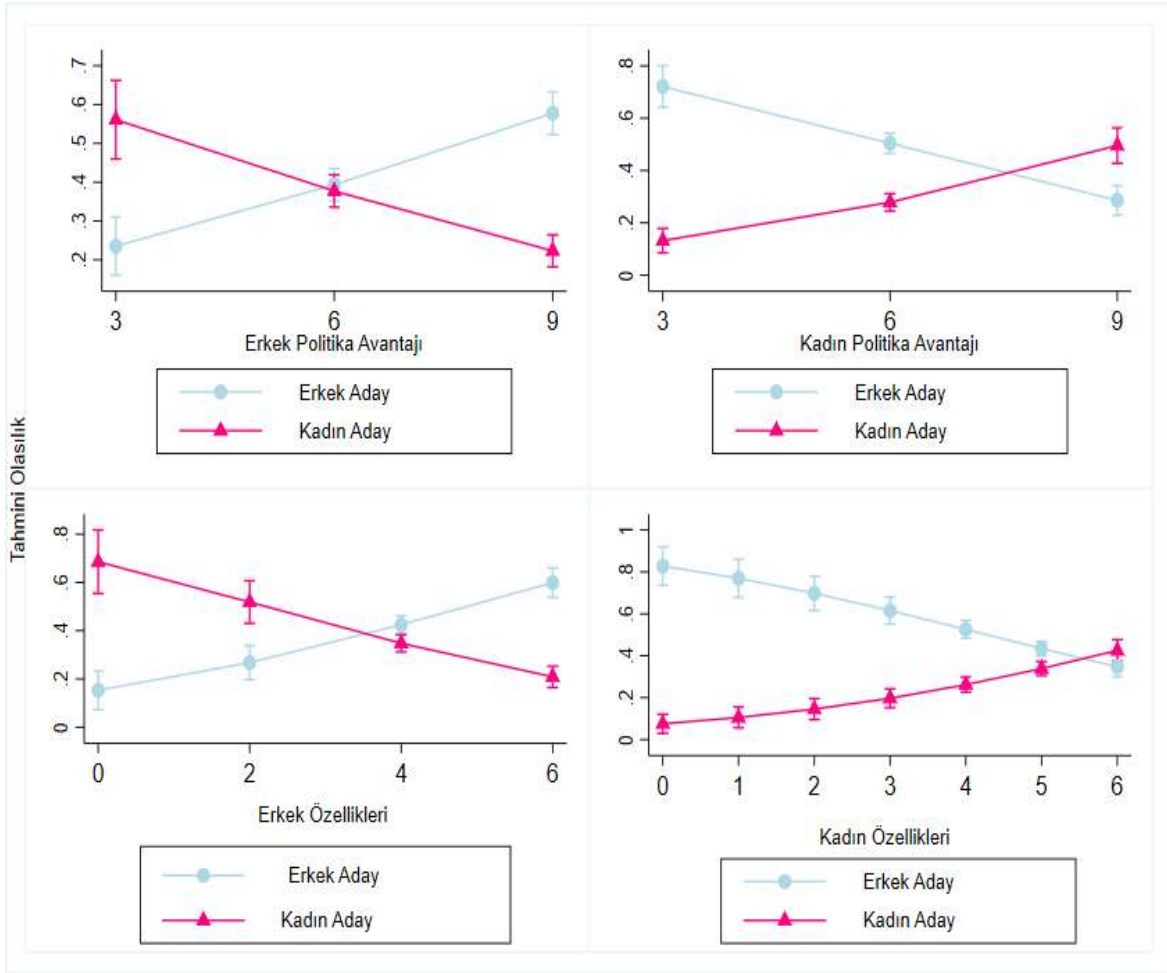
Tablo 28: Toplumsal Cinsiyetçi Kalıpların Temsilde Cinsiyet Tercihine Etkisi

	Model 1
	Temsilde Cinsiyet Tercihi
Kadın kişisel özellikleri ile ilgili cinsiyetçi yargılar	0.31*** (0.069)
Erkek kişisel özellikleri ile ilgili cinsiyetçi yargılar	-0.28*** (0.071)
Kadınların politika alanlarına ilişkin cinsiyetçi yargılar	0.29*** (0.053)
Erkeklerin politika alanlarına ilişkin cinsiyetçi yargılar	-0.24*** (0.049)
Kadın	1.49*** (0.149)
Dindarlık	-0.24** (0.115)
Yaş	0.01 (0.006)
Eğitim	0.22*** (0.059)
AKP seçmeni	-0.95*** (0.184)
MHP seçmeni	-0.27 (0.261)
HDP seçmeni	0.35 (0.294)
İyi Parti seçmeni	0.20 (0.379) (0.749)
Ki-Kare	612.89
Gözlem sayısı	1,162

Parantez içindeki değerler sağlam istatistikleri yansıtmaktadır. Referans kategori CHP'dir.

**** $p < 0.01$, ** $p < 0.05$, * $p < 0.1$*

Grafik 3: Cinsiyetçi Kalıpların Temsil Tercihine Etkisi (Marjinal Etkiler)

Grafikte de görüldüğü üzere bir politika alanında kadınların daha başarılı olacağına inananların bir kadın tarafından temsil edilmeyi tercih etme olasılığı, erkekleri söz konusu alanlarda daha başarılı görenlerin neredeyse üç katıdır. Yine benzer şekilde erkeklerin (otoriter olma, kendinden emin olma) gibi özellikleri daha fazla taşıdığına inananların, bir kadın tarafından temsil edilmeyi tercih etme olasılığı, kadınları söz konusu özellikler bağlamında daha önde görenlere göre neredeyse üç kat daha fazladır. Bu bulgular cinsiyetçi kalıpların kadınların siyasal temsili ile ilgili kamuoyunu etkileme noktasında son derece etkili bir rol oynadığını ortaya koymaktadır. Katılımcıların cinsiyetinin de siyasette cinsiyet tercihi noktasında son derece önemli bir rol oynadığı görülmektedir. Grafik 4'te de görüldüğü gibi hem kadınlar hem de erkekler hemcinsleri tarafından temsil edilmeyi tercih etmektedirler. Bununla birlikte, erkeklerin hemcinsleri tarafından temsil edilme yönündeki isteklerinin kadınlara oranla çok daha fazla olduğu anlaşılmaktadır. Daha net bir şekilde ifade etmek gerekirse, diğer tüm değişkenler ortalama değerlerde sabit tutulduğunda, erkek bir katılımcının bir erkek tarafından temsil edilmeyi tercih etme olasılığı bir kadın tarafından temsil edilmeyi tercih etmesi olasılığının 3,5 katıdır. Buna karşın, diğer tüm değişkenler ortalama değerlerde sabit

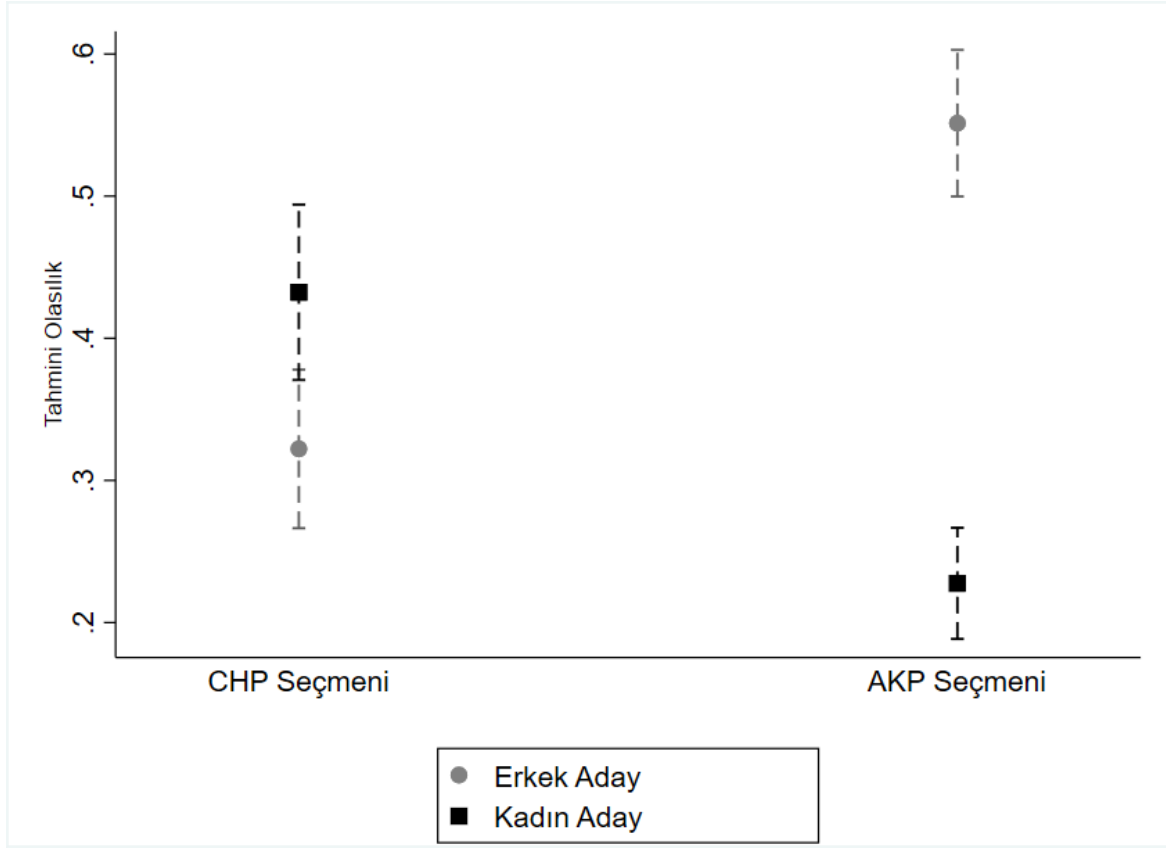
tutulduğunda, kadın bir katılımcının bir kadın tarafından temsil edilmeyi tercih etme olasılığı bir erkek tarafından temsil edilmeyi tercih etmesi olasılığının sadece 1,5 katıdır. Aradaki bu büyük fark, kadınların hemcinsleri tarafından temsil edilme konusundaki istekliliklerinin erkeklere göre daha düşük olduğunu göstermektedir. Bu durum kadınların siyasette temsil seviyesinin düşük olmasının önemli nedenlerinden biri olarak öne sürülebilir.

Parti aidiyetinin de temsilde kadınların tercih edilmesi hususunda son derece önemli olduğu görülmektedir. Grafik 5'te de görüldüğü gibi, CHP seçmenin kadın bir aday tercih etme olasılığı erkek aday tercih etme olasılığından (yaklaşık olarak yüzde 30) daha fazladır. AKP'li seçmenlerin ise kadın bir aday tercih etme olasılığı erkek aday tercih etme olasılığından yaklaşık olarak 2,5 kat daha düşüktür. Aradaki bu büyük fark parti ideolojilerinin kadının siyasal temsiline yönelik kamuoyunun son derece önemli bir belirleyeni olduğunu ortaya koymaktadır.

Grafik 4: Cinsiyetin Siyasette Temsilde Cinsiyet Tercihine Etkisi (Marjinal Etki)

Grafik 5: Parti Aidiyetinin Siyasette Temsilde Cinsiyet Tercihine Etkisi (Marjinal Etki)

Model 1’deki analiz toplumsal cinsiyetçi kalıpların kadın veya erkek bir siyasetçi tarafından temsil edilme tercihi üzerindeki etkisini ortaya koymaktadır. Model 2’de ise cinsiyetçi kalıpların kadınların siyasette ne oranda temsil edilmesi gerektiği yönündeki kamuoyunu ne şekilde etkilediği analiz edilmektedir. Bu bağlamda bağımlı değişken için “Sizce Meclis’teki 600 milletvekilinin kaç tanesi kadın olmalı? Sorusu kullanılmış ve cevaplar “yarısından az”, “yarısı”, “yarısından fazla” kategorilerine kodlanmıştır.

Tablo 29’da da görüleceği üzere, kadınların belli kişisel özelliklerde (uzlaşmacı olmak, merhametli olmak) ve politika alanlarında (aile ve sosyal politikalar, eğitim ve sağlık) daha üstün olduğunu düşünen katılımcılar, TBMM’de daha fazla kadın milletvekili görmek istemektedir. Öte yandan erkekleri belli kişisel özellikler (otoriter olma, kendine güvenme) ve politika alanları (ekonomi, ulusal güvenlik ve suçla mücadele) bağlamında daha üstün gören katılımcıların TBMM’ye daha fazla kadın milletvekili seçilmesini destekleme ihtimalleri daha düşüktür. Diğer modelde olduğu gibi kadın katılımcılar siyasette daha fazla kadının yer almasını erkeklere göre daha fazla desteklemektedir. Benzer şekilde daha eğitilmiş kişilerin TBMM’ye daha fazla kadın milletvekili girmesini destekledikleri anlaşılmaktadır. Parti aidiyeti açısından da son derece ilginç sonuçlar ortaya çıkmaktadır. Önceki modelden farklı olarak AKP seçmeninin yanı sıra MHP seçmeninin de kadın

milletvekili sayısı ile ilgili çekincelerinin olduğu görülmektedir. Grafik 6'da ana bağımsız değişkenlerin bağımlı değişken üzerindeki marjinal etkisi görsel olarak sunulmaktadır.

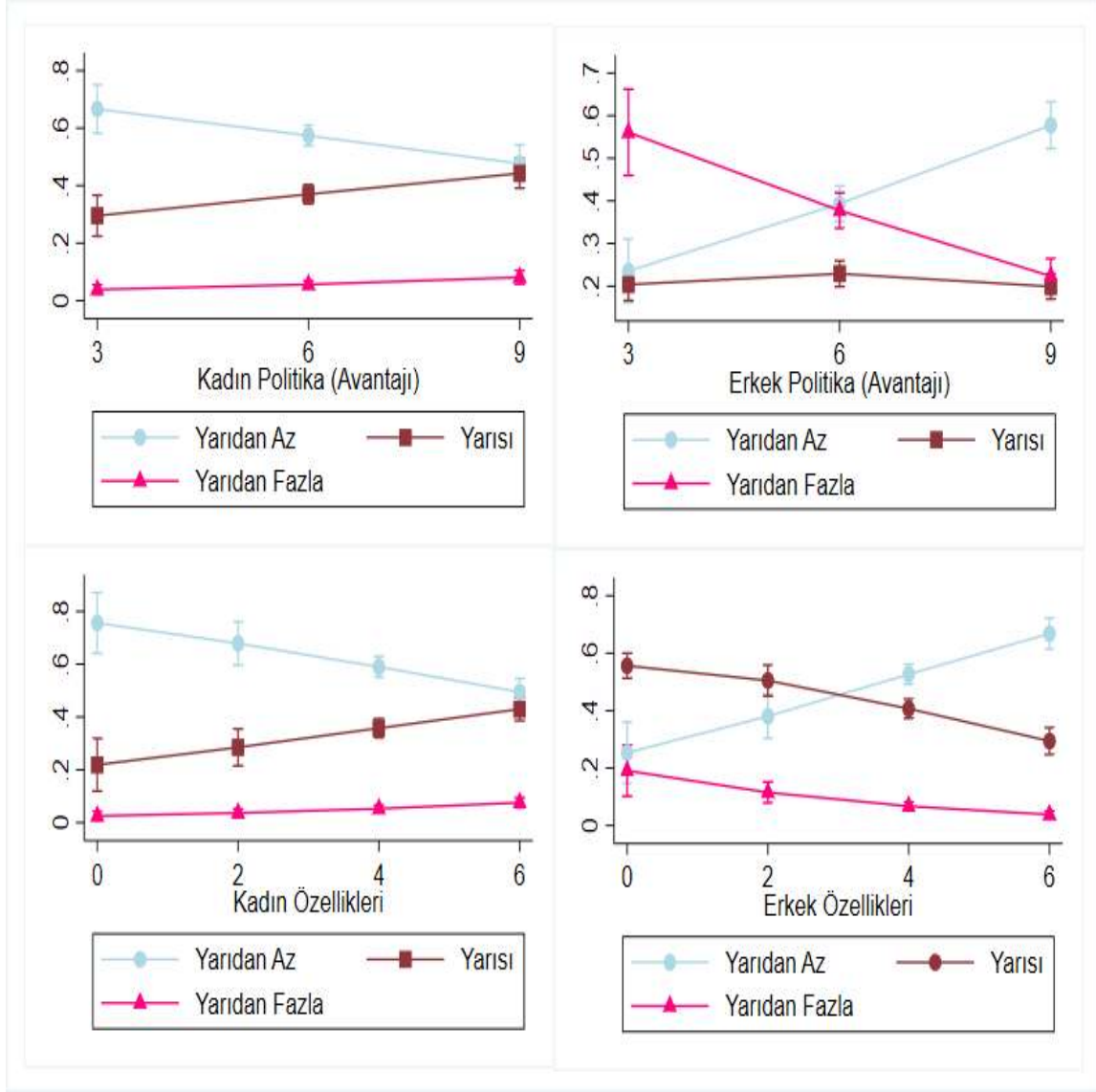
Tablo 29: Toplumsal Cinsiyetçi Kalıpların Mecliste Kadın Oranı Tercihine Etkisi

	Model 2
	Siyasette Kadın Oranı Tercihi
Kadın kişisel özellikleri ile ilgili cinsiyetçi yargılar	0.15** (0.066)
Erkek kişisel özellikleri ile ilgili cinsiyetçi yargılar	-0.27*** (0.065)
Kadınların politika alanlarına ilişkin cinsiyetçi yargılar	0.12** (0.050)
Erkeklerin politika alanlarına ilişkin cinsiyetçi yargılar	-0.23*** (0.044)
Kadın	0.66*** (0.138)
Dindarlık	-0.16 (0.107)
Yaş	-0.00 (0.005)
Eğitim	0.11** (0.055)
AKP Seçmeni	-0.84*** (0.172)
MHP Seçmeni	-0.92*** (0.261)
HDP Seçmeni	-0.20 (0.272)
İyi Parti Seçmeni	-0.42 (0.330)
Ki-Kare	368.90
Gözlem sayısı	1,168

Parantez içindeki değerler sağlam istatistikleri yansıtmaktadır. Referans kategori CHP'dir.

**** $p < 0.01$, ** $p < 0.05$, * $p < 0.1$*

Grafik 6: Toplumsal Cinsiyetçi Kalıpların Mecliste Kadın Oranı Tercihine Marjinal Etkisi

Özetlemek gerekirse bu bölüm, Türkiye’de kadının (niteliksel) siyasi temsiliinin sistem ve kamuoyu düzeylerindeki belirleyenlerini analiz ederek çalışmanın hipotezlerini ampirik olarak test etmiştir. Elde edilen sonuçlar çalışmanın hipotezlerini doğrular niteliktedir. Sistem düzeyine bakıldığında, genel olarak kadın milletvekillerinin kadın sorunlarının TBMM’de dile getirilmesinde etkili oldukları görülmektedir. Milletvekillerinin dini geçmişlerinin kadın sorunlarının Meclis’te dile getirilmesiyle ilişkili olmadığı görülmektedir. Parti ideolojilerinin ise kadının nitelikli temsili ile doğrudan ilişkili olduğu ortaya çıkmaktadır.

Seçmen düzeyine bakıldığında ise, Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan’ın kadının toplumsal statüsü ile ilgili yaptığı açıklamalarının, sadece AKP seçmeni üzerinde değil, CHP seçmeni üzerinde de etkili olduğu gözlemlenmektedir. Şehirli ve eğitilmiş kişiler kadının siyasi temsili ile ilgili daha olumlu görüşlere sahiptir. Kadın ve erkekler hakkındaki cinsiyetçi kalıp yargılar

seçmenlerde de mevcuttur ve bu yargılar gerek temsilde cinsiyet tercihi (kadın vekil tarafından temsil edilme isteği), gerekse mevcut kadın vekil sayısının artırılmasında kamuoyunu etkilemektedir.

SONUÇ

Toplumun istek ve önceliklerinin politika kararlarına yansıtılması, bütüncül bir demokrasi anlayışı için gereklidir. Kadınların çıkarlarının siyasi mecralarda gündeme getirilmesi, kadınların görünürlüklerini artırmakta ve kadın hakları konusunda bilinçlendirmeye yardımcı olmaktadır. Ancak kadınların talep ve önceliklerinin siyasete yansıtılması sürecinde hangi aktörlerin etkili olduğu literatürde derin tartışmalara yol açmaktadır. Bir tarafta kadınların çıkarlarının en iyi şekilde hemcinsleri tarafından tanımlanıp savunulabileceği ileri sürülürken, diğer tarafta cinsiyet temelli açıklamalar kabul edilmeyerek, kadınlar lehine üretilen politikalara dikkat edilmesi gerektiği ifade edilmektedir. Kadının siyasi karar organlarında yer alması, siyasetteki statüsü ve temsili için önem arz etmektedir. Bununla birlikte, kadının siyasette temsil edilmesi, parlamentodaki sayısal varlıklarından daha derin bir anlam taşımaktadır. Ülkenin demokrasi seviyesi, kültürel yapısı ve toplumsal cinsiyet algısı gibi birçok faktörden etkilenen, aynı zamanda bu değişkenleri de etkileyen çift yönlü bir mekanizmayı ifade etmektedir.

Kadınların siyasetteki temsilini etkileyen kültürel, ekonomik, toplumsal çeşitli faktörler mevcuttur. Bu faktörlerin tespit edilmesi ve öne çıkarılması kadının siyasetteki statüsünün yükseltilmesine yardımcı olmaktadır. Genellikle kadınların toplumsal ve siyasal konumunun geliştirilmesinin, kadınların kamusal alana sayısal olarak daha fazla dahil edilmesiyle mümkün olacağı düşünülse de siyasi organlarda fiziki mevcudiyetin tek başına yeterli olamayacağı şüphesizdir. Kadın temsiline ilişkin dünya genelinde yapılan araştırmalardan elde edilen veriler, kadınların bulundukları ülkelerdeki toplumsal ve siyasal konumları hakkında birtakım ipuçları sağlasa da bu veriler kadın temsilini değerlendirebilmek için tek başına yeterli olmamaktadır. Nitekim kadının siyasette temsil edilmesi ancak kadın çıkarlarını tanımlayabilen, bunun için gerekli adımları atabilen ve siyasi çıktılar üzerinde etki oluşturabilen bireyler sayesinde gerçekleşebilecektir. Bu bağlamda kadınların siyasal temsilinden bahsedebilmek kadının tanımlayıcı temsili ve niteliksel varlığının yanı sıra niteliksel temsilini de düşünmeyi gerektirmektedir. Bu çalışma, kadının siyasette temsili üzerine yapılan farklı açıklamaları temel almakta ve Türkiye özelinde kadının siyasette niteliksel temsiline odaklanmaktadır.

Çalışmanın temel amacı, Türkiye’de kadının niteliksel temsilinin kamuoyuna ve sisteme dayalı dinamiklerini ortaya koymaktır. Bu bağlamda çalışma, cinsiyet, ideoloji, dindarlık, cinsiyetçi kalıp yargılar, elit mesajları ile kadınların siyasi temsili arasındaki bağlantıyı inceleyerek, Türkiye örneği üzerinden kadınların niteliksel temsilinin sistematik ve kapsamlı bir analizini yapmaktadır. Çalışmada hem 2002-2015 yılları arasında TBMM’ye sunulan kanun tekliflerinin içerik analizi

yapılmakta hem de 2700 kişi ile yüz yüze gerçekleştirilen bir anket çalışması kullanılmaktadır. Kanun tekliflerinin içerik analizinin yapılmasıyla elde edilen veri setine negatif binom regresyon, anket uygulamasının sonucunda elde edilen veri setine ise sıralı lojistik regresyon yöntemleri uygulanarak istatistiki olarak incelenmektedir.

Çalışmanın hipotezlerinin test edilebilmesi için çalışma kapsamında iki çeşit uygulamaya başvurulmaktadır: Bunlardan ilki, özel bir başlık kodlama yöntemi ile içerik analizinin gerçekleştirilmesidir. İkincisi, cinsiyet eşitliği ve kadının siyasette temsiline yönelik algıyı ölçmek için anket çalışmasının yapılmasıdır. Özellikle son yıllarda sayısal içerik analizleri sosyal bilimlerde sıkça başvurulmuş bir yöntem haline gelmiştir. Bu çalışma kapsamında kullanılan analiz, 1990'lı yılların başında ABD'de gündeme getirilen ve sonrasında birçok ülkede kendine yer bulan bir projenin uygulamasını içermektedir. Yirmiye aşkın ülkede kullanılan Karşılaştırmalı Gündemler ismini taşıyan bu proje, Türkiye'ye uyarlanmıştır. Bu bağlamda Türkiye'de politika yapıcıların gündemlerindeki politika alanlarının belirlenmesi ve 2002-2015 yılları arasındaki meclis faaliyetlerin envanterinin oluşturulması sağlanmıştır. 2002-2015 ile sınırlandırılan üç TBMM dönemi içinde meclise sunulan kanun teklifleri spesifik başlıklara göre kodlanmaktadır. Bu strateji hem söz konusu faaliyetlerin ne sıklıkta gerçekleştiğinin ölçülmesini sağlamakta, hem de her bir faaliyetin detaylı şekilde incelenmesine olanak tanımaktadır. Bu kapsamlı kodlama sistemi farklı karar alma mekanizmaları ve ülkelerin karşılaştırılması bağlamında güvenilirlik sağlamaktadır. Çalışmada öncelikle milletvekillerinin vermiş olduğu kanun tekliflerinin detaylı bir envanteri çıkarılmakta ve ardından envanter kapsamında meclis faaliyetinin içeriği okunarak, her bir kanun teklifi kod kitabında kendine uygun başlık numarasıyla kodlanmaktadır.

Türkiye'de kadının siyasette temsiline yönelik yapılan çalışmaların çoğunun tarihsel, sosyolojik ve antropolojik yönü ağır basmaktadır. Bu bağlamda bu çalışma literatüre iki açıdan katkıda bulunmayı hedeflemektedir: Bunlardan ilki, meclis faaliyetinin içerik analizini "Türkiye politika gündemi projesi" kapsamında yapmaktır. Projenin Türkiye'deki ilk uygulamasını içeren bu çalışma, kodlama kuralları gözetilerek ve "Türk kod kitabı" maddeleri esas alınarak analiz edilen 5000 adet kanun teklifinden oluşmaktadır. Kanun tekliflerinin özetleri dikkate alınarak gerçekleştirilen başlık kodlama yöntemine dayalı bu analiz, sayısal veriler sunmaktadır. Çalışma kapsamında yapılan içerik analizini, meclis faaliyetleri üzerine yapılan diğer içerik analizlerinden ayıran özellikler ise hem kanun tekliflerinin her birinin yirmi beş değişkene göre ayrı ayrı değerlendirilmesi ve bu anlamda yapılacak yorumların kapsamını genişletmiş olması, hem de uygulanan içerik analizinin sonuçlarını sadece Türkiye'deki çalışmalarla değil, projeyi uygulayan diğer ülkelerdeki çalışmalarla da karşılaştırma imkânı tanınmasıdır. Bu bakımdan bu çalışma kadının niteliksel temsili üzerine yapılan sayısal içerikli ve neden sonuç ilişkisine dayanan ilk çalışmalardan biri olması açısından önemlidir.

İkincisi ise, cinsiyet eşitliği ve kadının siyasetteki konumuna yönelik kamuoyunu yansıtan anket çalışmasının yapılmasıdır. Yapılan anket çalışması kapsamı açısından diğer uygulamalardan ayrılmaktadır. Cinsiyet eşitliğinin önündeki en büyük engellerden biri olduğu düşünülen cinsiyete dayalı önyargıların varlığı, anket kapsamında sorgulanmakta ve kadının siyasal temsili üzerindeki etkisi incelenmektedir. Ayrıca cinsiyet eşitliği ve toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın söyleminin, kadınların siyasette temsiline yönelik kamuoyu üzerinde oluşturduğu etki araştırılmaktadır. Yapılan bu deneysel anket çalışması, siyasi elit söylemlerinin kadının siyasal temsili üzerinde oluşturduğu etkilere dair ipuçları vermekte ve literatüre önemli katkıda bulunmaktadır.

Çalışmanın teorik alt yapısını ve ana sorunsalını, kadının niteliksel temsili üzerine yapılan tartışmalar oluşturmaktadır. Çalışma muhtemel açıklamalardan yola çıkarak milletvekilinin cinsiyetinin, seçmenin dindarlık seviyesinin, siyasi elit söylemlerinin, cinsiyetçi kalıp yargıların ve siyasal ideolojinin kadının niteliksel temsili ile ilişkili olduğunu öne sürmekte ve bu argümanı ampirik olarak test etmektedir. Bu kapsamda hem sistem düzeyinde kadının niteliksel temsili belirleyen unsurları tanımlamakta hem de kamuoyu düzeyinde kadının siyasette temsiline verilen desteğin belirleyenlerini ortaya koymaktadır.

Çalışmanın ampirik kısmında yer alan sayısal analizler, hipotezleri test etmekte ve doğrulamaktadır. Kanun tekliflerinin içerik analizinin yapılması sonucu elde edilen sonuçlar, kadın milletvekillerin kadın haklarını savunma noktasında daha istekli olduğunu göstermektedir. Ayrıca kadın milletvekillerinin doğrudan kadınları ilgilendiren konularda kanun teklifi verme ihtimalinin erkek milletvekillerine kıyasla daha yüksek olduğu tespit edilmektedir. Elde edilen verilere dayanarak Türk parlamentosunda kadınların niceliksel varlığının kadınların niteliksel temsili üzerinde olumlu bir etki oluşturduğu söylenebilir. Bu sonuç aynı zamanda çalışmanın birinci hipotezinin doğrulandığını göstermektedir. Ancak kadınların parlamentolardaki sayısal varlığı her zaman kadınlar lehine politika çıktıları ile sonuçlanmayabilir. Böylesi bir sonucun ortaya çıkması, kadın parlamenterlerin kadın çıkarlarını ilerletme noktasında istekli olmasını ve bilinçli hareket etmesini gerektirmektedir. Feminin konular ile alakalı komisyonlarda görev alan milletvekillerinin doğrudan kadınları ilgilendiren alanlarda kanun teklifi sunmalarında daha aktif oldukları elde edilen sonuçlardan bir diğeridir.

Analiz sonuçları partiler açısından değerlendirildiğinde birkaç önemli bulgu ortaya çıkmaktadır. Bunlardan ilki, AKP'nin diğer partilere kıyasla kadın çıkarlarını önceleyen kanun teklifi verme olasılığının daha düşük olmasıdır. Çalışma kapsamında bu durumun, parti liderlerinin söylem ve politikalarıyla ilişkili olduğu iddia edilmektedir. Özellikle son dönemlerde AKP siyasi elitlerinin kadınların toplumdaki statüsünü, dini norm ve uygulamalarla uyumluluk çerçevesinde tanımladığı dikkat çekmektedir. Geleneksel rolleri ön plana çıkaran cinsiyetçi söylemler ve buna ilişkin uygulanan politikaların, AKP üyelerinin doğrudan kadın hakları ve sorunlarını ilgilendiren konularda

kanun teklifi sunma noktasında daha pasif davranmaya ittiği savunulmaktadır. Yine MHP, CHP ve HDP milletvekillerinin kadın konularına yönelik kanun teklifi verme olasılığının AKP'ye kıyasla daha fazla olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Elde edilen bir başka bulgu, milletvekillerinin dini geçmişinin (eğitim düzeyinde) kadın dostu mevzuatları hayata geçirmeleri noktasında negatif bir rol oynamadığıdır. Bir başka deyişle milletvekillerinin aldıkları din temelli eğitimlerin kadınların niteliksel temsili üzerinde olumsuz bir etki meydana getirmediği tespit edilmektedir. Elde edilen bu bulgu, çalışmanın ikinci hipotezini yanlışlamaktadır.

Kadınların siyasete katılımı ve cinsiyet eşitliği konusunda seçmenlerin bakış açılarının ve beklentilerinin ne olduğunu araştırmak çalışmanın sonuçlarına bütünlük kazandırması açısından değerlidir. Bu bağlamda Türkiye genelinde Şubat 2019'da yaptırılan anket çalışması ile, cinsiyet rolleri ve kadının siyasette temsiline yönelik kamuoyunu belirleyen dinamiklerin anlaşılması amaçlanmıştır. Uygulanan anket çalışmasından elde edilen bulgulardan ilki, toplum tarafından kadın ile özdeşleştirilen özellik ve sıfatların Türkiye'de yerleşik olduğunun onaylanmasıdır. Kadınların bazı politika alanlarında gösterecekleri yetenek ve performansa yönelik seçmenlerin çoğunun önyargılı olduğu ve milletvekillerinin hem kişisel özellikleri hem de başarılı olması beklenen politika alanları hakkında beklenti olarak, cinsiyetçi kalıp yargılarının yeniden üretildiği sonucuna varılmaktadır. Elde edilen bu bulgular çalışma kapsamında öne sürülen yedi ve sekizinci hipotezleri doğrulamaktadır. Önemli bulgulardan bir diğeri ise, siyasi elitlerin cinsiyetler arası eşitlik ve kadının siyasette temsiline yönelik söylemlerinin partili seçmenler üzerinde ciddi bir etki oluşturabileceğidir. Elde edilen bu sonuç çalışmanın dördüncü hipotezinin doğrulandığını göstermektedir.

Seçmenlerin diğer özellikleri incelendiğinde ise: AKP seçmeninin eğitim seviyesinin yüksek ve şehirli olmasının, kadınların siyasette temsiline verilen destek üzerinde istatistiki olarak anlamlı bir pozitif etkisinin olmadığı, CHP seçmeninin eğitim seviyesinin yüksek ve şehirli olmasının ise kadınların siyasette temsiline verilen desteği artırdığı görülmektedir. Aynı zamanda elde edilen bu bulgu çalışma kapsamında öne sürülen beşinci hipotezi doğrulamaktadır. Elde edilen bulgular, kadının siyasete daha fazla katılımı noktasında AKP ve CHP seçmenlerinin verdikleri destek üzerinde hane geliri ve yaş değişkenlerinin etkili olmadığını göstermektedir. Başka bir ifadeyle bahsi geçen değişkenler ile kadının siyasette temsiline yönelik verilen destek arasında partiler özelinde herhangi bir ilişki saptanmamaktadır. Ulaşılan bu sonuç, öne sürülen altıncı hipotezi yanlışlamaktadır. Bununla birlikte anket bulguları, seçmenlerin bireysel dindarlık seviyesi ile kadının siyasette temsili ve cinsiyet eşitliğine yönelik tavırları arasında negatif bir ilişki olduğunu ortaya koymaktadır. AKP seçmeni özelinde dindar katılımcıların, kadınlar tarafından temsil edilmeye olumsuz yaklaştıkları anlaşılmaktadır. AKP seçmenin aksine CHP seçmeni üzerinde dindarlığın istatistiki olarak anlamlı negatif bir etkisinin mevcut olmadığı görülmekte ve elde edilen sonuçlar öne sürülen üçüncü hipotezi doğrulamaktadır.

Parlamentoda bulunması gereken kadın milletvekili sayısının kaç olması gerektiği ile ilgili yöneltilen soru karşısında CHP, AKP, MHP, HDP ve İyi Parti seçmenlerinin mecliste halihazırda bulunan kadın sayısından daha yüksek sayıda kadın milletvekili bulunmasını dile getirdikleri görülmektedir. Ayrıca kadınların siyasete girmesi konusunda ciddi bir toplumsal desteğin olduğu görülmektedir. Türkiye’deki seçimler, milletvekili sayıları, milletvekillerinin görev yaptıkları alanlar göz önüne alındığında kadın milletvekillerinin meclisteki sınırlılığının devam ettiği bir gerçektir. Elde edilen bu bulgu, parlamentodaki kadınların varlığının partiler üstü bir tercih olduğunu ve kadınların siyasete katılımına yönelik destek söylemlerinin hegemonik olduğunu ortaya çıkarmakta, bu bağlamda çalışmada ileri sürülen dokuz ve onuncu hipotezleri doğrulamaktadır.

Kadının siyasette temsilinin sınırlı olması, bu durumu etkileyen faktörlere yönelik yapılan tartışmalar, nicelik ve nitelik arasındaki ilişkiye yönelik farklı görüşler kadın ve temsil odaklı çalışmaları değerli hale getirmektedir. Bu çalışmanın araştırma soruları ve elde edilen bulgularının gelecekte yapılacak olan araştırmalara kaynaklık edeceği düşünülmektedir. Elde edilen bulgular genel anlamda değerlendirildiğinde, kadınların siyasette temsil edilmesinin sadece kadınları ve kadın çıkarlarını etkileyen bir unsur olmadığı sonucuna varılmaktadır. Kadının niteliksel temsili toplumsal, ekonomik ve kültürel değerleri içeren çok boyutlu ve dinamik bir yapı arz etmektedir. Kadınların erkeklere kıyasla farklı tecrübelerinin olduğu kuşkusuzdur. Bu bakımdan kadınların isteklerine yönelik politikalar üretilmesi için karar organlarında kadınların varlığına ihtiyaç duyulmaktadır. Hem partilerin kendi bünyesinde hem de ulusal meclislerde kadın ve erkeklerin sayısal anlamda daha eşit dağılımı, kadının niteliksel temsil sorununun çözülmesine katkı sağlayabilir. Ancak kadının siyasette temsil sorununu yalnızca nicelikle aşmaya çalışmak ve çözümü sadece kadının meclisteki sayısal varlığını artırmakta görmek, konu üzerinde etkili olan diğer tüm faktörlerin gözden kaçırılması anlamına gelmektedir.

Kadınların siyasette, iş hayatında, eğitim gibi daha birçok alanda sayılarının artırılması ve statülerinin güçlendirilmesine yönelik savlar uzun yıllardır dile getirilmektedir. Ancak günümüz itibarıyla kadınların bu alanlarda varlık ve etkisinin son derece sınırlı olduğu görülmekte ve cinsiyetler arası eşitsizliğin birçok alanda var olduğu yayınlanan veriler ve uluslararası kuruluşların çalışmaları ile onaylanmaktadır. Niceliğin, kadının etki ve gücünün artması bağlamında tek başına yeterli olmadığı da yapılan araştırmalardan anlaşılmaktadır. Kadınların iş gücünden, sağlığa, eğitimden politik güçlenmeye kadar her alanda erkek ile aynı haklara ve fırsatlara sahip olmasının desteklenmesi oldukça önemlidir. Nitekim dünya çapında kadın temsili açısından ilk sıralarda yer alan birçok ülkenin, sağlık, eğitim, kadınların güçlendirilmesi gibi birçok alanda cinsiyetler arası eşitliği sağlayamadığı görülmektedir. Bu bağlamda hukuksal, kamusal dönüşümün yanı sıra fikri dönüşümün de sağlanması önem arz etmektedir.

Toplum tarafından kadınlara biçilen roller kadının toplumsal statüsünü etkilemekte ve siyasette buna yönelik beklenti ve önyargılar oluşturmaktadır. Kadın-erkek eşitliğine önem verilmesi ve buna

yönelik politikaların hayata geçirilmesi, politika alanlarında belirli cinsiyete mensup kişilerin daha başarılı olacağına yönelik önyargıların oluşmasına engel olacaktır. Bu durum bir taraftan kadının toplumsal statüsünü yükselterek siyasetteki temsilini artırırken, diğer taraftan ülke için daha eşitlikçi politikaların hayata geçirilmesi için fırsat yaratacaktır. Daha bütüncül bir demokrasi için, yerelde kadına sunulan imkânlar gözden geçirilebilir. Ayrıca kadının güçlendirilmesine katkı sağlamak için en küçük birimden başlanarak, yerel düzeyde üretilen hizmetler ile kadının siyasette temsilinin nasıl desteklenebileceği planlanabilir. Kadınların siyasette varlığını etkileyen birçok değişken olduğu inkâr edilemez bir gerçektir. İleride yapılacak çalışmaların kadının siyasette temsili ile alakalı farklı boyutlara odaklanması, konu üzerinde farkındalığı sürdürebilmek için değerlidir. Özellikle kadının niteliksel temsili üzerine yapılan çalışmaların kapsam olarak sınırlı olması, yeni çalışmalar için bir fırsat olarak değerlendirilmelidir. Kadının niteliksel temsili ve bunu etkileyen faktörlerin incelenmesinin bu alandaki boşluğa ciddi katkılar sunması beklenmektedir.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- Abadan Unat, Nermin (1982), “Toplumsal Değişme ve Türk Kadını”, Nermin Abadan Unat (Der.), **Türk Toplumunda Kadın**, 2.Baskı içinde (1-33), Araştırma Eğitim Ekin Yayınları, İstanbul.
- Abadan, Nermin ve Yücekök, Ahmet N. (1966), “1961 – 1965 Seçimlerinde Büyük Şehirlerde Gelir Durumuna Göre Oy Verme Davranışları”, **Siyasal Bilimler Fakültesi Dergisi**, 21(4), Siyasal Bilimler Yayınları, Ankara.
- Adak, Sevgi (2016), “Siyaset ve Toplumsal Cinsiyet”, Feryal Saygılıgil (Haz.), **Toplumsal Cinsiyet Tartışmaları**, içinde (17-33), Dipnot Yayınları, Ankara.
- Adler, E. Scott ve Wilkerson, John D. (2008), “Intended Consequences? Committee Reform and Jurisdictional Change in the House of Representatives”, **Legislative Studies**, 33(1), 85–112.
- _____ (2012), **Congress and the Politics of Problem Solving**, Cambridge University Press, Cambridge.
- Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (03.05.2015), “Evlilik Öncesi Eğitim Programı”, <http://www.aep.gov.tr/egitim-icerikleri/evlilik-oncesi-egitim-programi/> (20.04.2019).
- Akbaş, Kasım ve Şen, Gökhan (2013), “Türkiye’de Kadına Yönelik Pozitif Ayrımcılık: Kavram, Uygulama ve Toplumsal Algılar”, **Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 13, 165-189.
- Akgün, Birol (2000), “Türkiye’de Seçmen Davranışı: Partizan Tutumlar, İdeoloji ve Ekonomik Faktörlerin Oy Vermeye Etkisi”, **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler MYO Dergisi**, 4 (1), 75-92.
- _____ (2007), **Türkiye’de Seçmen Davranışı, Partiler Sistemi ve Siyasal Güven**, Nobel Yayınları, Ankara.
- AKP (2002), “Ak Parti Kalkınma ve Demokratikleşme Programı”, <https://acikerisim.tbmm.gov.tr/xmlui/bitstream/handle/11543/926/200205071.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (20.04.2019).
- AKP 2023 Siyasi Vizyon, <https://www.akparti.org.tr/parti/2023-siyasi-vizyon/> (8.10.2020).
- AKP Programı, <https://www.akparti.org.tr/parti/parti-programi/> (20.09.2020).
- AKP Seçim Beyannamesi (2002), <https://www.akparti.org.tr/media/318780/3-kasim-2002-genel-secimleri-secim-beyannamesi-sayfalar.pdf> (8.10.2020).

- Alesina, Alberto vd. (2013), "On the Origins of Gender Roles: Women and The Plough", **The Quarterly Journal of Economics**, 128(2), 469–530.
- Alexander, Amy C. ve Welzel, Christian (2011), "Islam and Patriarchy: How Robust is Muslim Support for Patriarchal Values?", **International Review of Sociology**, 21(2), 249-276.
- Altan, Cemal (2011), "Eğitim-Siyasal Eğilim İlişkisi: Mersin Örneği", **C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, 12 (1), 313-329.
- Altan, Cemal ve Kapusızoğlu, Mehmet (2017), "Gelir Düzeyi-Siyasal Tercih İlişkisi: Mersin Örneği", *Journal of Current Researches on Business and Economics*, 7(2), 319-336.
- Altemeyer, Robert A. ve Jones, Keith (1974), "Sexual Identity, Physical Attractiveness and Seating Position as Determinants of Influence in Discussion Groups", **Canadian Journal of Behavioral Science**, 6, 357–375.
- Altındal, Yonca (2009), "Erkeksi Siyasetin Erk'siz Dublörleri", **Balıkesir Üniversitesi SBE Dergisi**, 12 (21), 351-367.
- Amin, Sajeda vd. (1998), "Transition to Adulthood of Female Garment-Factory Workers in Bangladesh", **Studies in Family Planning**, 29(2), 185-200.
- Arat, Yeşim (1989), **The Patriarchal Paradox: Women Politicians in Turkey**, Associated University Presses, London and Toronto.
- _____ (1998a), "Feminists, Islamists, and Political Change in Turkey", **Political Psychology**, 19 (1), 117-131.
- _____ (1998b), Türkiye'de Kadınların Değişen Siyasi Rollerini 1934-1980, Ayşe Berktaş Hacımirzaoglu (Ed.), **75 Yılda Kadınlar ve Erkekler, İçinde** (249-266) Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul.
- _____ (1999), **Political Islam in Turkey and Women's Organizations**, TESEV, İstanbul.
- _____ (2005), **Rethinking Islam and Liberal Democracy: Islamist Women in Turkish Politics**, NY: SUNY Press, Albany.
- _____ (2010), "Religion, Politics and Gender Equality in Turkey: Implications of a Democratic Paradox?", **Third World Quarterly**, 30(6), 869-884.
- Ataman, Narinç (1998), "Kadınsız Demokrasi Demokrasi Değildir", Zeynep Göğüş (Der), **Kadınlar Olmadan Asla, içinde** (23-34), Sabah Kitapçılık, İstanbul.
- Back, Hanna vd. (2014), "Who Takes The Parliamentary Floor? The Role of Gender in Speech-making in the Swedish Riksdag", **Political Research Quarterly**, 67(3), 504-518.
- Ballington, Julie (Ed.) (2004), **The Implementation of Quotas: African Experience**, Trydells Tryckeri, Stockholm.

- Baştürk, Savaş ve Taştepe, Mehtap (2013), “Anketler”, Savaş Baştürk (Ed.), **Bilimsel Araştırma Yöntemleri**, içinde (247-279), Vize Yayıncılık, Ankara.
- Bauer, Gretchen (2008), “Electoral Gender Quotas for Parliament in East and Southern Africa”, **International Feminist Journal of Politics**, 10(3), 348-368.
- Baumgartner, Frank R. (2008), “Comparative Studies of Policy Agendas”, Frank R. Baumgartner, Christoffer Green-Pedersen, Bryan D. Jones (Ed.), **Comparative Studies of Policy Agendas**, First published, Routledge, London.
- Beckwith, Karen (1986), **American Women and Political Participation**, McGraw Hill, New York.
- _____ (1992), “Comparative Research and Electoral Systems: Lessons from France and Italy”, **Women & Politics**, 12 (2), 1–31.
- Bektaş, Eda ve İşsever-Ekinci, Esra (2018), “Who Represents Women in Turkey? An Analysis of Gender Difference in Private Bill Sponsorship in the 2011-15 Turkish Parliament”, **Politics & Gender**, 1-31.
- Benstead, Lindsay J. vd. (2015), “Is It Gender, Religiosity or Both? A Role Congruity Theory of Candidate Electability in Transitional Tunisia”, **Perspectives on Politics**, 13(1), 74-94.
- Berktaş, Fatmagül (2004), **Kadınların İnsan Haklarının Gelişimi ve Türkiye**, Sivil Toplum ve Demokrasi Konferans Yazıları, 7.
- Biernat, Monica ve Diane, Kobrynowicz (1997), “Gender- and Race-Based Standards of Competence: Lower Minimum Standards but Higher Ability Standards for Devalued Groups”, **Journal of Personality and Social Psychology**, 72(3), 554-557.
- Birleşmiş Milletler Genel Kurulu (03.09.1981), “Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi”, https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/kefe/belge/uluslararası_belgeler/ayrimcilik/CEDAW/CEDAW_Sozlesmesi_ve_Ihtiyari_Protokolu.pdf (03.05.2019).
- Blackman, Alexandra Domike ve Jackson, Marlette (2019), “Gender Stereotypes, Political Leadership, and Voting Behavior in Tunisia”, **Political Behavior**, (<https://doi.org/10.1007/s11110-019-09582-5>)
- Bratton, Kathleen A. (2001), “The Fifteen Percent Threshold: Obstacle or illusion? Unpublished Paper”, **Louisiana State University**.
- _____ (2005), “Critical mass theory revisited: The Behavior and Success of Token Women in State Legislatures”, **Gender and Politics**, 1(1), 97–125.
- Bratton, Kathleen ve Ray, Leonard (2002), “Descriptive Representation, Policy Outcomes and Municipal day-care Coverage in Norway”, **American Journal of Political Science**, 46(2), 428-437.

- Brewster, Karin ve Rindfuss, Ronald (2000), "Fertility and Women's Employment in Industrialized Nations", **Annual Review Sociology**, 26, 271-296.
- Broughton, Sharon ve Palmieri, Sonia (1999), "Gendered Contributions to Parliamentary Debates: The Case of Euthanasia", **Australian Journal of Political Science**, 34, 29-45.
- Bulut, Alper Tolga (2017), "Measuring Political Agenda Setting and Representation in Turkey Introducing a New Approach and Data Set", **Party Politics**, 23(6), 717-730.
- Bulut, Alper Tolga ve İlter, Emel (2020), "Understanding Legislative Speech in the Turkish Parliament: Reconsidering the Electoral Connection under Proportional Representation", **Parliamentary Affairs**, 73(1), 147-165.
- Burns, Nancy ve Verba, Sidney (2001), **The Private Roots of Public Action: Gender, Equality and Political Participation**, Harvard University Press, Cambridge.
- Burrell, Barbara (1994), **A Woman's Place is in the House**, University of Michigan Press. Michigan.
- Butler, Daniel M. ve Preece, Jessica Robinson (2016), "Recruitment and Perceptions of Gender Bias in Party Leader Support", **Political Research Quarterly**, 69(4), 842-851.
- Bühlmann, Marc ve Schadel, Lisa (2012), "Representation Matters: The Impact of Descriptive Women's Representation on The Political Involvement of Women", **Representation**, 48(1), 101-114.
- Campbell, David E. ve Wolbrecht, Christina (2006), "See Jane Run: Women Politicians As Role Models For Adolescents", **Journal of Politics**, 68(2), 233-247.
- Campbell, Rosie (2006), **Gender and the Vote in Britain, Beyond the Gender Gap**, ECPR Press, Colchester.
- Carli, Linda L. vd. (1995), "Nonverbal behavior, gender, and influence", **Journal of Personality and Social Psychology**, 68, 1030-1041.
- Carli, Linda ve Eagly, Alice H. (2001), "Gender, Hierarchy, and Leadership: An Introduction", **Journal of Social Issues**, 57(4), 629-636.
- Carroll, Susan (2001), "Representing women. Women state legislators as agents of policy-related change", Susan Carroll (Ed.), **The Impact of Women in Public Office**, içinde (3-21), Indiana University Press, Bloomington.
- _____ (2002), "Representing Women: Congresswomen's Perceptions of their Representational Roles", Cindy Simon Rosenthal (Ed.), **Women Transforming Congress**, içinde (50-68), Congressional Studies Series, 4, University of Oklahoma Press, Norman.
- _____ (2006), "Voting Choices: Meet You at the Gender Gap", Susan Carroll ve Richard Fox (Ed.), **Gender and Elections: Shaping The Future of American Politics**, içinde (74-97),

- Cambridge University Press, New York. http://www.untag-smd.ac.id/files/Perpustakaan_Digital_1/ELECTIONS%20Gender%20and%20Elections.pdf (23.10.2020).
- Carroll, Susan J. ve Sanbonmatsu, Kira (2013), **More Women Can Run: Gender and Pathways to the State Legislatures**, Oxford University Press, New York.
- Carvajalino, Alexia (16.07.2019), “Top 10 Facts about girls education in Turkey”, <https://borgenproject.org/top-10-facts-about-girls-education-in-turkey/> (14.10.2020).
- Caul, Miki (1999), “Women’s Representation in Parliament”, **Party Politics**, 5(1), 79-98.
- _____ (2001), “Political parties and the adoption of candidate gender quotas: A cross-national analysis”, **Journal of Politics**, 63(4), 1214-1229.
- Celis, Karen (2006), “Substantive Representation of Women and the Impact of Descriptive Representation. Case: The Belgian Lower House 1900–1979”, **Journal of Women, Politics and Policy**, 28(2), 85–114.
- _____ (3-6 Eylül 2009), “Constituting Women’s Interests through Representative Claims”, **APSA Annual Conference**, Toronto, Canada, 149-174.
- Celis, Karen vd. (2008), “Rethinking Women’s Substantive Representation”, **Representation**, 44(2), 99–110.
- Celis, Karen ve Childs, Sarah (2008), “Introduction: The Descriptive and Substantive Representation of Women: New Directions”, **Parliamentary Affairs**, 61(3), 419-425.
- CEMR (2019), “Women Making Gains but Remain Underrepresented at Every Level”, <https://www.ccre.org/en/actualites/view/3943> (02.11.2020).
- Chafetz, Janet (1990), **Gender Equity: An Integrated Theory of Stability and Change**, CA: Sage, Newbury Park.
- Chhibber, Pradeep (2002), “Why are Some Women Politically Active? The Household, Public Space, and Political Participation in India”, **International Journal of Comparative Sociology**, 43(3-5), 409-429.
- Childs, Sarah (2004) **Women Representing Women, New Labour’s Women MPs**, Routledge, London.
- Childs, Sarah ve Krook, Mona Lena (2006), “Should Feminists give up on Critical Mass? A Contingent ‘yes’”, **Politics and Gender**, 2(4), 522–530.
- _____ (2009), “Analysing Women’s Substantive Representation: From Critical Mass to Critical Actors”, **Government and Opposition**, 44(2), 125-145.
- CHP İl Başkanları (2020), <https://www.chp.org.tr/parti-yonetimi/il-baskanlari> (18.09.2020).

- CHP Milletveki Aday Saptama Yönetmeliği, <https://chp.azureedge.net/53b30b8a4cd84a959745451bf9750103.PDF> (18.09.2020).
- CHP Programı, <https://chp.azureedge.net/1d48b01630ef43d9b2edf45d55842cae.pdf> (17.09.2020).
- CHP Tarihi, 2015, <https://www.chp.org.tr/haberler/chp-tarihi> (17.09.2020).
- Clark, Janine Astrid ve Schwedler, Jillian (2003), "Who Opened the Window? Women's Activism Islamist Parties, **Comparative Politics**, 35(3), 293-312.
- CNN Türk (21.11.2014), "Kadın ve Erkeğin Eşit olması Fıtrata Ters", https://www.cnnturk.com/video/turkiye/erdogan-kadin-ve-erkegin-esit-olmasi-fitrata-ters_20.04.2019.
- Collier, Paul ve Hoeffler, Anke (2004), "Greed and Grievance in Civil War", **Oxford Economic Papers**, 56, 663-95.
- Comparative Agendas Project, "Master Codebook", <https://www.sbevan.com/cap-master-codebook.html> (03.05.2019).
- Comparative Agendas Project United Kingdom, <https://www.comparativeagendas.net/uk> (04.04.2019).
- Comparative Politics Agendas, https://www.comparativeagendas.net/datasets_codebooks (09.11.2019).
- Considine, Mark ve Deutchman, Iva Ellen (1996), "Instituting Gender: State Legislators in Australia and the United States", **Women and Politics**, 16(4), 1-19.
- Coşkun, Vahap (2015), "7 Haziran Seçimine Doğru Halkların Demokratik Partisi (HDP)", **SETA**, 124, 1-27.
- Craske, Nikki (1999), **Women and Politics in Latin America**, NJ: Rutgers University Press, New Brunswick.
- Crowder-Meyer, Melody (2013), "Gendered Recruitment without Trying: How Local Party Recruiters Affect Women's Representation", **Politics & Gender**, 9(4), 390-413.
- Crowley, Jocelyn Elise (2004), "When Tokens Matter", **Legislative Studies Quarterly**, 29(1), 109-36.
- Çaha, Ömer (2010), **Sivil Kadın Türkiye'de Kadın ve Sivil Toplum**, Savaş Yayınevi, Ankara.
- Çakır Serpil (2014), **Erkekler kulübünde Siyaset: Kadın Parlamenterlerle Sözlü Tarih**, Versus Yayınları, İstanbul.
- Çalışlar, Oral (1997), **Refah Partisi Nereden Nereye**, 2.Baskı, Pencere Yayınları, İstanbul.
- Çiççi, Oya (1982), **Kadın Sorunu ve Türkiye'de Kamu Görevlisi Kadınlar**, TODAİE Yayınları, Sevinç Matbaası, Ankara.

- Çukurçayır, M. Akif (2000), **Siyasal Katılma ve Yerel Demokrasi**, Yargı Yayınevi, Ankara.
- Dahlerup, Drude (1988), “From a Small to Large Minority: Women in Scandinavian Politics”, **Scandinavian Political Studies**, 11(4), 275–297.
- Darcy, R. ve Schramm, Sarah Slavin (1977), “When Women Run Against Men”, **Public Opinion Quarterly**, 41, 1-12.
- Darcy, Robert vd. (1994), **Women, Elections, and Representation**, 2nd Edition, University of Nebraska Press, London.
- Davis, Rebecca H. (1997), **Women and Power in Parliamentary Democracies**, NB: University of Nebraska Press, Lincoln and London.
- Demir, Zekiye (2015), **Türkiye’de Kadın ve Siyaset**, Kadim Yayınları, Ankara.
- Demirdirek, Hülya ve Şener, Ülker (2014), **81 İl için Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Karnesi**, Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı, Mutsa Basımevi, Ankara.
- Devlin, Claire ve Elgie, Robert (2008), “The Effect of Increased Women’s Representation in Parliament: The Case of Rwanda”, **Parliamentary Affairs**, 61(2), 237-254.
- Diaz, Mercedes Mateo (2005), **Representing Women? Female Legislators in West European Parliaments**, ECPR Press, UK.
- Dinçer, Bülent vd. (2003), “İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması”, Yayın No: DPT 2671, https://sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2018/11/İllerin_sosyo-ekonomik_gelistismislik_siralamasi_arastirmasi_2003-%e2%80%8b.pdf (10.10.2020).
- Doğanay, Ülkü (2007), “AKP’nin Demokrasi Söylemi ve Muhafazakârlık: Muhafazakâr Demokrasiye Eleştirel Bir Bakış”, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, 62(1), 65-88.
- Dolan, Kathleen (2010), “The Impact of Gender Stereotyped Evaluations on Support for Women Candidates”, **Political Behavior**, 32(1), 69–88.
- _____ (2014), “Gender Stereotypes, Candidate Evaluations, and Voting for Women Candidates: What Really Matters?”, **Political Research Quarterly**, 67(1), 96–107.
- Dolan, Kathy (2004), **Voting for Women: How the Public Evaluates Women Candidates**, Westview Press, Boulder.
- Dollar, David and Gatti, Roberta (1999), “Gender inequality, income and growth: Are good times good for women?”, **World Bank Policy Research Report Working Paper Series**, 1, <http://documents.worldbank.org/curated/en/251801468765040122/pdf/multi-page.pdf> (12.05.2019).
- Donno, Daniela ve Russett, Bruce (2004), “Islam, Authoritarianism, and Female Empowerment: What are the Linkages?”, **World Politics**, 56(4), 582-607.

- Dorronsoro, Gilles ve Massicard, Elise (2005), "Being a Member of Parliament in Contemporary Turkey", **European journal of Turkish Studies**, (3), 1-43.
- Dovi, Suzanne (2002), "Preferable Descriptive Representatives: Will Just Any Woman, Black or Latino Do?", **American Political Science Review**, 96(4), 729-743.
- _____ (2007), "Theorizing Women's Representation in the United States", **Politics and Gender**, 3, 297-319.
- Dowding, Keith vd. (2010), "Policy Agendas in Australian Politics: The Governor-General's Speeches, 1945-2008", **Australian Journal of Political Science**, 45(4), 533-557.
- _____ (2016), "The Comparative Policy Agendas Project: Theory, Measurement and Findings", **Journal of Public Policy**, 36(1), 3-25.
- Dowding, Keith ve Martin, Aaron (2017), **Policy Agendas in Australia**, Palgrave Macmillan, https://books.google.com.tr/books?id=RZ5xDQAAQBAJ&printsec=frontcover&hl=tr&source=gbgbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false (26.02.2020).
- Duverger, Maurice (1955), **The Political Role of Women**, UNESCO, Paris.
- Eagly, Alice H. (1987), **Sex Differences in Social Behavior: A social Role Interpretation**, Lawrence Erlbaum, Hillsdale.
- Eagly, Alice H. ve Karau, Steven J. (2002), "Role Congruity Theory of Prejudice Toward Female Leaders", **Psychological Review**, 109(3), 573-594, <https://doi.org/10.1037/0033-295X.109.3.573>.
- Elison, Sonja (1997), "Integrating Women Into the Study of European Politics", **Political Science and Politics**, 30(2), 202-204.
- Erken, Ali (2014), "Örgüt ve strateji: 1965-1980 arasında Milliyetçi Hareket Partisi", **İnsan ve Toplum**, 4(7), 135-163.
- Fish, M. Steven (2002), "Islam and Authoritarianism", **World Politics**, 55(1), 4-37.
- Forsythe, Nancy vd. (2000), "Gender Inequalities and Economic Growth: A Longitudinal Evaluation", **Economic Development and Cultural Change**, 48, 573-617.
- Fox, Richard L. ve Lawless, Jennifer L. (2010), "If Only They'd Ask: Gender, Recruitment, and Political Ambition", **The Journal of Politics**, 72(2), 309-326.
- Fox, Richard ve Smith, Eric (1998), "The Role of Candidate Sex in Voter Decision Making", **Political Psychology**, 19, 405-419.
- Frendreis, John vd. (1990), "The electoral Relevance of Local Party Organizations", **American Political Science Association**, 84(1), 225-235.

- Gençkaya, Ömer F. (2011), “Kadın Milletvekillerinin Yasama ve Denetim Faaliyetleri ve Rollerini 1935-2007”, **Yasama Dergisi**, 18, 5-34.
- Gidengil, Elisabeth ve Karakoç, Ekrem (2016), “Which Matters more in the Electoral Success of Islamist (Successor) Parties-Religion or Performance? The Turkish Case”, **Party Politics**, 22(3), 325-338.
- Gökçimen, Semra (2008), “Ülkemizde Kadınların Siyasal Hayata Katılım Mücadelesi”, **Yasama Dergisi**, 10, 5-59.
- Green-Pedersen, Christoffer ve Stubager, Rune (2010), “The Political Conditionality of Mass Media Influence: When Do Parties Follow Mass Media Attention?”, **British Journal of Political Science**, 40(3), 663–677.
- Grey, Sandra (2002), “Does Size Matter? Critical Mass and New Zealand's Women MP's”, **Parliamentary Affairs**, 55(1), 19-29.
- _____ (2006), “Numbers and Beyond: The Relevance of Critical Mass in Gender Research”, **Politics and Gender**, 2(4), 492-502.
- Guiso, Luigi vd. (2003), “People’s Opium? Religion and Economic Attitudes”, **Journal of Monetary Economics**, 50, 225–282.
- Gülöz-Bakır, Zeynep vd. (2019), “Kadınların Gözünden Türkiye: Siyaset, Ekonomi ve Toplumsal Meseleler”, http://podem.org.tr/img/researches/kadinlari-gozunden-turkiye-siyaset-ekonomi-ve-toplumsal-meseleler-2/Kad%C4%B1nlar%C4%B1n_Gozunden_Turkiye.pdf (20.11.2020).
- Güneş Ayata, Ayşe (1998), “Laiklik, Güç ve Katılım Üçgeninde Türkiye’de Kadın ve Siyaset”, Ayşe Berktaş Hacımirzaoglu (Ed.), **75 Yılda Kadınlar ve Erkekler, İçinde** (237-248), Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul.
- _____ (2015), “Türkiye’de Kadının Siyasete Katılımı”, Şirin Tekeli (Der.), **1980’ler Türkiye’sinde Kadın Bakış Açısından Kadınlar**, 6.Baskı içinde (261-279), İletişim Yayınları, İstanbul.
- Güneş-Ayata, Ayşe ve Doğangün, Gökten (2017), “Gender Politics of the AKP: Restoration of a Religio-Conservative Gender Climate”, **Journal of Balkan and Near Eastern Studies**, 19(6), 610-627.
- Güneş-Ayata, Ayşe ve Tütüncü, Fatma (2008a), “Party Politics of AKP 2002-2007 and the Predicaments of Women at the Intersection of the Westernist, Islamist and Feminist Discourses in Turkey”, **British Journal of Middle Eastern Studies**, 35(3), 363-384.
- _____ (2008b), “Critical Acts Without a Critical Mass: The Substantive Representation of Women in the Turkish Parliament”, **Parliamentary Affairs**, 61(3), 461-475.

- Hawkesworth, Mary (2003), "Congressional Enactments of Race-Gender: Toward a Theory of Raced-Gendered Institutions", **American Political Science Review**, 97(4), 529–50.
- HDP Programı, 2014, <https://www.hdp.org.tr/tr/parti-programi/8/>, (23.09.2020).
- HDP Tüzüğü, 2014, <https://www.hdp.org.tr/tr/parti-tuzugu/10/>, (23.09.2020).
- Holman, Mirya R. vd. (2016), "Terrorist Threat, Male Stereotypes, and Candidate Evaluations", **Political Research Quarterly**, 69(1), 134-147.
- Htun, Mala N. ve Jones, Mark P. (2002), "Engendering the right to participate in decisionmaking: Electoral quotas and women's leadership in Latin America", Nikki Craske ve Maxine Molyneux (Ed.), **Gender, Rights and Justice in Latin America**, First published içinde (32-57), Palgrave, New York.
- Htun, Mala ve Weldon, S. Laurel (2010), "When Do Governments Promote Women's Rights? A Framework for the Comparative Analysis of Sex Equality Policy", **Perspectives on Politics**, 8, 207–216.
- Inglehart, Ronald ve Baker, Wayne E. (2000), "Modernization, Cultural Change and the Persistence of Traditional Values", **American Sociological Review**, 65(1), 19–51.
- Inglehart, Ronald ve Norris, Pippa (2000), "The Developmental Theory of the Gender Gap: Women's and Men's Voting Behavior in Global Perspective", **International Political Science Review**, 21 (4), 441–463.
- _____ (2003a), **Rising Tide: Gender Equality and Cultural Change Around the World**, Cambridge University Press. Cambridge.
- _____ (2003b), "The True Clash of Civilizations", **Foreign Policy**, 135, 63-70.
- International Institute for Democracy and Electoral Assistance, "Gender Quotas Around the World", <https://www.idea.int/data-tools/data/gender-quotas> (01.05.2020).
- IPU (2019), "Women İn National Parliaments", <http://archive.ipu.org/wmn-e/arc/world010119.htm> (27.04.2020).
- _____ (2020), "Women İn Parliament: 1995-2020", <https://www.ipu.org/resources/publications/reports/2020-03/women-in-parliament-1995-2020-25-years-in-review> (26.09.2020).
- Iversen Torben ve Rosenbluth, Frances (2006), "The Political Economy of Gender: Explaining Cross-National Variation in the Gender Division of Labor and the Gender Voting Gap", **American Journal of Political Science**, 50(1), 1-28.
- _____ (2008), "Work and Power: The Connection Between Female Labor Force Participation and Female Political Representation", **Annual Review of Political Science**, 11, 479-495.

- İnan, Afet (2018), **Medeni Bilgiler ve Mustafa Kemal Atatürk'ün El Yazıları**, 4.Baskı, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara.
- Jennings, Will ve John, Peter (2009), "The Dynamics of Political Attention: Public Opinion and the Queen's Speech in the United Kingdom", **American Journal of Political Science**, 53(4), 838–854.
- John, Peter (2006), "The Policy Agendas Project: A Review", **Journal of European Public Policy**, 13(7), 975-986.
- John, Peter vd. (2013), **Policy Agendas in British Politics**, First published, The Palgrave Macmillan, UK.
- John, Peter ve Jennings, Will (2010), "Punctuations and Turning Points in British Politics: The Policy Agenda of the Queen's Speech, 1940–2005", **British Journal of Political Science**, 40(3), 561–586.
- Jones, Bryan D. ve Baumgartner, Frank R. (2004), "Representation and Agenda Setting", **Policy Studies Journal**, 32(1), 1–24.
- _____ (2005), **The Politics of Attention**, Chicago University Press, Chicago.
- Jones, Mark P. (1997), "Legislator Gender and Legislator Policy Priorities in the Argentine Chamber of Deputies and The United States House of Representatives", **Policy Studies Journal**, 25, 613–629.
- _____ (2009), "Gender Quotas, Electoral Laws, and The Election of Women Evidence From The Latin American Vanguard", **Comparative Political Studies**, 42(1), 56–81.
- Kadir Has Üniversitesi, "Türkiye'de Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Algısı Araştırması 2020", <https://gender.khas.edu.tr/sites/gender.khas.edu.tr/files/inline-files/TTCKAA2020.pdf> (5.10.2020).
- Kalaycıoğlu, Ersin (1983), **Karşılaştırmalı Siyasal Katılma**, İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, İstanbul.
- Kalaycıoğlu, Ersin ve Toprak, Binnaz (2004), **İş Yaşamı, Üst Yönetim Siyasette Kadın**, TESEV Yayınları, İstanbul.
- Kanter, Rosabeth Moss (1977), "Some Effects of Proportions on Group Life: Skewed Sex Ratios and Responses to Token Women", **American Journal of Sociology**, 82(5), 965–990.
- _____ (1977a), "Some Effects of Proportions on Group Life", **American Journal of Sociology**, 82(5), 965–990.
- _____ (1977b), **Men and Women of the Corporation**, BasicBooks, NewYork.

- Kathlene, Lyn (1994), "Power and influence in State Legislative Policy Making: The interaction of Gender and Position in Committee Hearing Debates", **American Political Science Review**, 88, 560–576.
- _____ (1998), "In a Different Voice: Women and the Policy Process", Sue Thomas ve Clyde Wilcox (Ed.), **Women and Elective Office**, içinde (213-230), Oxford University Press, New York.
- Kaya, İlhan (2008), "Coğrafi Bağlam, Siyasal Katılım ve Parti Tercihleri: 22 Temmuz 2007 Türkiye Genel Seçimlerine Coğrafi Bir Bakış", Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi V. Coğrafya Sempozyumu, 199-212.
- Kenworthy, Lane ve Malami, Melissa (1999), "Gender Inequality in Political Representation: A Worldwide Comparative Study", **Social Forces**, 78(1), 235-269.
- Kırkpınar, Leyla (1998), "Türkiye’de Toplumsal Değişme Sürecinde Kadın", Ayşe Berktaş Hacimirzaoglu (Ed.), **75 Yılda Kadınlar ve Erkekler**, içinde (13-29), Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Kışlalı, Ahmet Taner (1995), **Siyasal Çatışma ve Uzlaşma**, 3. Basım, İmge Kitabevi, Ankara.
- King, David Charles ve Matland Richard E. (2003), "Sex and the Grand Old Party: An Experimental Investigation of the Effect of Candidate Sex on Support for a Republican Candidate", **American Politics Research**, 31 (6), 595–612.
- King, Ursula (1995), "Gender and the Study of Religion", Ursula King (Ed.), **Religion and Gender**, içinde (1-40), Blackwell, Oxford.
- Kingdon, John W. (2003), **Agendas, Alternatives and Public Policies**, Second edition, Longman, New York.
- Kittilson, Miki Caul (2008), "Representing Women: The Adoption of Family Leave in Comparative Perspective", **Journal of Politics**, 70(2), 323–334.
- Klasen, Stephan (2002), "Low Schooling for Girls, Slower Growth for All? Cross-Country Evidence on the Effect of Gender Inequality in Education on Economic Development", **World Bank Economic Review**, 16(3), 345–373.
- Klingorová, Kamila ve Havlíček, Tomas (2015), "Religion and Gender Inequality: The Status of Women in the Societies of World Religions", **Moravian Geographical Reports**, 23(2), 1-11.
- Koch, Jeffrey (1997), "Candidate Gender and Women’s Psychological Engagement in Politics", **American Politics Quarterly**, 25, 118–133.
- _____ (1999), "Candidate Gender and Assessments of Senate Candidates", **Social Science Quarterly**, 80, 84–96.

- _____ (2000), “Do Citizens Apply Gender Stereotypes to Infer Candidates' Ideological Orientations?”, **Journal of Politics**, 62, 414-429.
- Koch, Michael T. ve Fulton, Sarah A. (2011), “In the Defense of Women: Gender, Office Holding, and National Security Policy in Established Democracies”, **Journal of Politics**, 73, 1–16.
- Koenig, Anne M. vd (2011), “Are Leader Stereotypes Masculine? A Meta-Analysis of Three Research Paradigms”, **Psychological Bulletin**, 137(4), 616-642.
- Kolinsky, Eva (1993), “Party Change and Women’s Representation in Unified Germany”, Joni Lovenduski ve Pippa Norris (Ed.), **Gender and Party Politics**, içinde (113-145), Sage Publications, London.
- Kordova, Shoshana (22.09.2016), “The Disturbing Science Behind Subconscious Gender Bias”, <https://medium.com/the-establishment/the-disturbing-science-behind-subconscious-gender-bias-cda0a44261e5> (17.11.2020).
- Korkman Kurtuluş, Zeynep (2016), “Politics of Intimacy in Turkey: A Distraction from “Real” Politics?”, **Journal of Middle East Women’s Studies**, 12(1), 112-121.
- Körösenyi, András (1999), “Political Elites”, **Government and Politics in Hungary**, içinde (71-102), New York: Central European University Press, Budapest. <http://www.jstor.org/stable/10.7829/j.ctt2jbmbq.12> (02.03.2020).
- Kristof, Nicholas. D. (26.02.2011), “Unfit for Democracy?” **The New York Times**, <https://www.nytimes.com/2011/02/27/opinion/27kristof.html> (23.09.2018).
- Krook, Mona Lena (2009), **Quotas For Women in Politics: Gender and Candidate Selection Reform Worldwide**, Oxford University Press, New York.
- Kubilay, Çağla (2014), “İslami Muhafazakâr Kadın Yazarların Perspektifinden Kürtaj Tartışması: Eleştirel Bir Değerlendirme”, **Alternatif Politika**, 6(3), 387-421.
- Lawless, Jennifer (2004), “Women, War, and Winning Elections: Gender Stereotyping in The Post-September 11th era”, **Political Research Quarterly**, 57, 479–490.
- Lawless, Jennifer L. ve Fox, Richard L. (2005), **It Takes A Candidate: Why Women Don’t Run for Office**, Cambridge University Press, New York.
- Lovenduski, Joni (1993), “Introduction: Dynamics of Gender and Party”, Joni Lovenduski ve Pippa Norris (Ed.), **Gender and Party Politics**, içinde (), Sage Publications, London.
- _____ (2001), “Women and Politics: Minority Representation or Critical Mass?”, **Parliamentary Affairs**, 54(4), 743–758.
- _____ (2005), **Feminizing Politics**, Polity Press, Cambridge.

- Mackay, Fiona (2004), "Gender and Political Representation in the UK: The State of The Discipline", **British Journal of Politics and International Relations**, 6 , 99–120.
- _____ (2008), "Thick' Conceptions Of Substantive Representation: Women, Gender and Political institutions", **Representation**, 44 (2), 125-139.
- Mansbridge, Jane (1999), "Should Black Represent Blacks and Women Represents Women? A Contingent Yes", **The journal of Politics**, 61(3), 628-657.
- _____ (2010), "Should Blacks Represent Blacks and Women Represent Women? a Contingent 'Yes,'" , Mona L. Krook ve Sarah Childs (Ed.), **Women, Gender, and Politics**, içinde (201-215), Oxford University Press, Oxford.
- Marschall, Melissa vd. (2016), "Does housing create votes? Explaining the electoral success of the AKP in Turkey", **Electoral Studies**, 42, 201-212.
- Matland, Richard E. (1993), "Institutional Variables Affecting Female Representation in National Legislatures: The Case of Norway", **Journal of Politics**, 55, 737–755.
- _____ (1998), "Women's Representation in National Legislatures: Developed and Developing Countries", **Legislative Studies Quarterly**, 23, 109-125.
- _____ (2005), "Enhancing Women's Political Participation, Legislative Recruitment and Electoral Systems", Julie Ballington ve Azza Karam (Ed.), **Women in Parliament: Beyond Numbers**, içinde (93-111), IDEA, Stockholm, Sweden.
- Matland, Richard E. ve Studlar, Donley T. (1996), "The Contagion of Women Candidates in Single-Member District and Proportional Representation Electoral Systems: Canada and Norway", **Journal of Politics**, 58(3), 707–33.
- McAllister, Ian ve Studlar, Donley T. (1992), "Gender and Representation Among Legislative Candidates in Australia", **Comparative Political Studies**, 25, 388–411.
- McElroy, Gail ve Michael, Marsh (2010), "Candidate Gender and Voter Choice: Analysis from a Multi-member Preferential Voting System", **Political Research Quarterly**, 63 (4), 822–33.
- Meyer, Birgit (2003), "Much Ado about Nothing? Political Representation Policies and the Influence of Women Parliamentarians in Germany", **Review of Policy Research**, 20(3), 401–21.
- Meyersson, Erik (2014), "Islamic Rule and the Empowerment of the Poor and Pious", **The Econometric Society**, 82(1), 229-269.
- MHP Kadın Kolları Yönetmeliği, <http://www.mhpkadinkollari.org/index.php?sayfa=14> (19.09.2020).
- MHP Programı, 2009, https://www.mhp.org.tr/usr_img/_mhp2007/kitaplar/mhp_parti_programi_2009_opt.pdf (25.09.2020).

- MHP Tüzüğü, 2009, http://temayyul.mhp.org.tr/usr_img/_mhp2007/kitaplar/mhp_parti_tuzugu_2009_opt.pdf (25.09.2020).
- Michael, Robert (1985), “Consequences of the Rise in Female Labor Force Participation Rates: Questions and Probes”, **Journal of Labor Economics**, 3(1), 117-146.
- Milliyet Gazetesi (02.01.2013), “Erdoğan neden 3 çocuk istediğini açıkladı”, [http:// www.milliyet.com.tr/erdogan-neden-3-cocuk-istedigini-acikladi--siyaset-1650260/](http://www.milliyet.com.tr/erdogan-neden-3-cocuk-istedigini-acikladi--siyaset-1650260/) (20.04.2019).
- _____ (02.11.2013), “18-24 yaş arası çiftlere 10 bin TL evlilik kredisi”, <https://www.milliyet.com.tr/ekonomi/18-24-yas-arasi-ciftlere-10-bin-tl-evlilik-kredisi-1785905> (20.04.2019).
- Molyneux, Maxine (1985), “Mobilization without Emancipation? Women’s Interests, The State, and Revolution in Nicaragua”, **Feminist Studies**, 11(2), 227–254.
- Nebati, Nureddin (2014), **Milli Görüşten Muhafazâkar Demokrasiye**, Alfa Basım Yayın, İstanbul.
- Negiz, Nilüfer (2007), “Seçmen Davranışında Sosyo-Ekonomik Bir Faktör: Yaş”, **Yerel Siyaset**, 2(23), 52-54.
- Negiz, Nilüfer ve Üçer, Nilay (2012), “Yerel Siyasette Seçil(e)meyen Kadın: 2004-2009 Mart Seçimleri Düzleminde Analitik bir İnceleme”, **Çağdaş Yerel Yönetimler**, 21(2), 1-23.
- Niven, David (1998a), “Party Elites and Women Candidates: The Shape of Bias”, **Women & Politics**, 19 (2), 57-80.
- _____ (1998b), **The Missing Majority: The Recruitment of Women as State Legislative Candidates**, 1.Baskı, Praeger Publishers Westport, London.
- Norris, Pippa (1987) **Politics and sexual equality**, CO: Lynne Rienner, Boulder.
- _____ (1996), “Women Politicians: Transforming Westminster?”, **Parliamentary Affairs**, 49, 89–102.
- _____ (2004), **Electoral Engineering**, Cambridge University Press, Cambridge.
- Norris, Pippa ve Franklin, Mark (1997), “Social Representation”, **European Journal of Political Research**, 32, 185–210.
- Norris, Pippa ve Inglehart, Ronald (2002), “Islam and the West: Testing the ‘Clash of Civilizations’ Thesis”, **Faculty Research Working Papers Series**, RWP02-015, John F. Kennedy School of Government, Harvard University, http://ssrn.com/abstract_id=316506 (25.03.2018).
- _____ (2004), **Sacred and Secular, Religion and Politics Worldwide**, Cambridge University Press, Cambridge.
- Osborn, Tracy ve Mendez, Jeanette (2010), “Speaking as Women: Women and Floor Speeches in the Senate”, **Journal of Women, Politics & Policy**, 31, 1–21.

- Örs, Birsen (2006), “Siyasal Temsil”, **İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, 35, 1-22.
- Özbudun, Ergun ve Hale, William (2010), **Türkiye’de İslamcılık, Demokrasi ve Liberalizm: AKP Olayı**, Doğan Kitap, İstanbul.
- Özkılıççı, Özge ve Mamatoğlu, Nihal (2020), “Üniversite Öğrencilerinin Siyasi Parti ve Cumhurbaşkanı Tercihlerinin Demografik Değişkenler ile İlişkisi”, **Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi**, 8(1), 25-53.
- Pareto, Vilfredo (1968), **The Rise and Fall of the Elites**, Routledge, London ve New York.
- Paul, David ve Smith, Jessi (2008), “Subtle Sexism? Examining Vote Preferences When Women Run Against Men for the Presidency”, **Journal of Women, Politics, and Policy**, 29, 451–76.
- Peach, Ceri (2006), “Islam, Ethnicity and South Asian Religions in the London 2001 Census”, **Transactions of the Institute of British Geographers**, 31(3), 353–370.
- Phillips, Anne (1995), **The Politics of Presence**, Oxford University Press, Oxford.
- _____ (1998), “Democracy and Representation: Or, Why Should it Matter Who Our Representatives Are?”, Anne Phillips (Ed.), **Feminism and Politics**, içinde (224-240), Oxford University Press, New York.
- Pilcher Jane ve Whelehan, Imelda (2004) “Fifty Key Concepts in Gender Studies”, Sage Publications, London.
- Pitkin, Hanna F. (1967), **The Concept of Representation**, University of California Press, Berkeley.
- Preece, Jessica Robinson vd. (2016), “Run, Jane, Run! Gendered Responses to Political Party Recruitment”, **Political Behavior**, 38(3), 561-577.
- Preece, Jessica Robinson ve Stoddard, Olga Bogach (2015), “Does the Message Matter? A Field Experiment on Political Party Recruitment”, **Journal of Experimental Political Science**, 2(1): 26-35.
- Pulzer, Peter (1967), **Political Representation and Elections and Britain**, George Allen and Unwin Ltd., London.
- Rahat, Gideon ve Hazan, Reuven Y. (2001), “Candidate Selection Methods: An Analytical Framework”, **Party Politics**, 1(3), 297-322.
- Rauf ARIKAN, Anket Yöntemi Üzerinde Bir Değerlendirme Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi 2018, 1: 97-159.
- Raymond, Jennifer (7.3.2013), “Most of us Are Biased”, **Nature**, 495, 33-34, <https://www.nature.com/articles/495033a> (4.11.2020).

- Reingold, Beth (1992), "Concepts of Representation Among Female and Male State Legislators", **Legislative Studies Quarterly**, 17(4), 509–537.
- _____ (2000), **Representing Women: Sex, Gender, and Legislative Behavior in Arizona and California**, NC: University of North Carolina Press, Chapel Hill.
- Reitz, Jeffrey G. vd. (2015), "Gender Equity in Canada's Newly Growing Religious Minorities", **Ethnic and Racial Studies**, 38(5), 681–699.
- Resmi Gazete, (20.04.1990), sayı: 20498, https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/20498_1.pdf (23.11.2019).
- Reynolds, Andrew (1999), "Women in the Legislatures and Executives of the World", **World Politics**, 51, 547–572.
- Ross, Michael L. (2001), "Does Oil Hinder Democracy?", **World Politics**, 53, 325-361.
- _____ (2008), "Oil, Islam and Women", **The American Political Science Review**, 102(1), 107-123.
- Rule, Wilma (1987), "Electoral Systems, Contextual Factors and Women's Opportunity for Election to Parliament in Twenty-Three Democracies", **The Western Political Quarterly**, 40, 477-498.
- Rustow, Dankwart A. (1966), "The Study of Elites: Who's Who, When, and How", **World Politics**, 18(4), 690-717.
- Sabah Gazetesi (16.04.2016), "Çocuk Yardımı için Eski doğum dikkate alınıyor", <https://www.sabah.com.tr/ekonomi/2016/04/16/cocuk-yardimi-icin-eski-dogum-da-dikkate-aliniyor> (20.04.2018). Sabah Gazetesi (19.11.2013), "Boşanma Öncesi Zorunlu Danışman", <https://www.sabah.com.tr/gundem/2013/11/19/bosanma-oncesi-zorunlu-danisman> (20.04.2019).
- Sallan-Gül, Songül (2003), "Dünyada ve Türkiye'de Feminizm ve Kadın Hareketi", Muhittin Acar ve Hüseyin Özgür (Ed.), **Çağdaş Kamu Yönetimi I, içinde** (125-150), Nobel Yayınları, Ankara.
- Sanbonmatsu, Kira (2002), "Gender Stereotypes and Vote Choice", **American Journal of Political Science**, 46(1), 20-34.
- _____ (2006a), "Do Parties Know that 'Women Win'? Party Leader Beliefs about Women's Electoral Chances", **Politics & Gender**, 2(4), 431-450.
- _____ (2006b), **Where Women Run: Gender and Party in the American States**, University of Michigan Press, Ann Arbor.
- Sancar, Serpil (2008a), "Siyasal Katılım", Serpil Sancar, Mine Tan, Yıldız Ecevit ve Selma Acuner (Der.), **Türkiye'de Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği: Sorunlar, Öncelikler ve Çözüm Önerileri, içinde** (215-301), TÜSİAD ve KAGİDER Yayınları, Yayın No: TÜSİAD-T/2008-

07/468, KAGİDER-001, <http://www.tusiad.org.tr/FileArchive/KADINRAPOR.pdf> (20.11.2020).

- _____ (2008b), “Türkiye’de Kadınların Siyasal Kararlara Eşit Katılımı”, **Toplum ve Demokrasi**, 2(4), 173-184.
- Sapiro, Virginia (1981), “Research Frontier Essay: When Are Interests Interesting? The Problem of Political Representation of Women”, **The American Political Science Review**, 75(3), 701-716.
- _____ (1983), **The Political Integration of Women**, University of Illinois Press, Urbana.
- Sawyer, Marian (2000), “Parliamentary Representation of Women: From Discourses of Justice to Strategies of Accountability”, **International Political Science Review**, 7(2), 361-380.
- Schlozman, Kay Lehman vd. (1999), “What Happened at Work Today?: A Multistage Model of Gender, Employment, and Political Participation”, **Journal of Politics**, 61, 29-53.
- Schnabel, Landon (2016), “Religion and Gender Equality Worldwide: A Country-Level Analysis”, **Social Indicators Research**, 129, 893-907.
- Schneider, Monica C. ve Bos, Angela L. (2014), “Measuring Stereotypes of Female Politicians.” **Political Psychology**, 35(2), 245-266.
- Schwartz, Nancy L. (1988), **The Blue Guitar: Political Representation and Community**, The University of Chicago Press, Chicago and London.
- Schwindt-Bayer, Leslie A. (2006), “Still Supermadres? Gender and the Policy Priorities of Latin American Legislators”, **American Journal of Political Science**, 50(3), 570-585.
- Schwindt-Bayer, Leslie A. ve Mishler, William (2005), “An Integrated Model of Women’s Representation”, **The Journal of Politics**, 67(2), 407-428.
- Seguino, Stephanie (2011), “Help or Hindrance? Religion’s Impact on Gender Inequality in Attitudes and Outcomes”, **World Development**, 39(8), 1308-1321.
- Shvedova, Nadezdha (2005), “Obstacles to Women’s Participation in Parliament” Julie Ballington ve Azza Karam (Ed.), **Women in Parliament: Beyond Numbers**, içinde (33-50), International Institute for Democracy and Electoral Assistance, Stockholm.
- Siaroff, Alan (2000), “Women’s Representation in Legislatures and Cabinets in Industrial Democracies”, **International Political Science Review**, 21, 197-216.
- Skjeie, Hege (1991), “The Rhetoric of Difference: On Women’s inclusion into Political Elites”, **Politics and Society**, 19, 233-263.
- Stevenson, Linda S. (1999), “Gender Politics in the Mexican Democratization Process: Electing Women and Legislating Sex Crimes and Affirmative Action, 1988-97”, Jorge Domínguez ve

- Alejandro Poire (Ed.), **Towards Mexico's Democratization**, 1.Baskı içinde (57-88), Routledge, New York.
- Studlar, Donley T. ve Mc Allister, Ian (2002), "Does a Critical mass Exist? A Comparative Analysis of Women's Legislative Representation since 1950", **European Journal of Political Research**, 41(2), 233-253.
- Studlar, Donley ve Matland, Richard E. (1998), "Gender and the Electoral Opportunity Structure in the Canadian Provinces", **Political Research Quarterly**, 51, 117-140.
- Stump, Roger W. (2008), **The Geography of Religion: Faith, Place, and Space**, Rowman and Littlefield Publishers, Maryland.
- Sumbas, Ahu (2015), "Kadının Politik Meselesi Üzerine Bir Tartışma", **İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, 53, 103-121.
- Swers, Michele L. (1998), "Are Women More Likely to Vote for Women's Issue Bills than their Male Colleagues?", **Legislative Studies Quarterly**, 23(3), 435-445.
- _____ (2002a), **The Difference Women Make: The Policy Impact of Women in Congress**, University of Chicago Press, Chicago.
- _____ (2002b), "Research on Women in Legislatures: What Have We Learned, Where Are We Going", **Women & Politics**, 23(1/2), 167-185.
- _____ (2002c), "Transforming the Agenda: Analyzing Gender Differences in Women's Issue Bill Sponsorship", Cindy Simon Rosenthal (Ed.), **Women Transforming Congress**, içinde (260-284), University of Oklahoma Press, Norman.
- Şen, Serdar (2004), **AKP Milli Görüşçü mü? Parti Programlarında Milli Görüş**, Nokta Kitap, İstanbul.
- Tajali, Mona (2015), "Islamic Women's Groups and the Quest for Political Representation in Turkey and Iran", **Middle East Institute**, 69(4), 563-581.
- Tam, Waikung (2017), "Do Female Legislators have Different Policy Priorities than their Male Colleagues in an Undemocratic /semi-democratic Legislature? The Case of Hong Kong", **The Journal of Legislative Studies**, 53, 44-70.
- Tamerius, Karen L. (1995), "Sex, Gender, and Leadership in the Representation of Women", Georgia Duerst-Lahti ve Rita Mae Kelly (Ed.), **Gender Power, Leadership and Governance**, içinde (93-112), University of Michigan Press, USA.
- Taşkıran, Tezer (1973), **Cumhuriyetin 50.yılında Türk kadın hakları**, Başbakanlık kültür müsteşarlığı, Ankara.
- Tatar, Taner (1997), "Cinsiyet Faktörünün Siyasi Katılıma Etkisi: Malatya Uygulaması", **Dünü ve Bugünüyle Toplum ve Ekonomi**, 10, 67- 83.

- TBMM, https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/tasari_teklif_sd.sorgu_baslangic (20.04.2018).
- _____ (07.05.2010), “5982 Sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun. md.1.” <https://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k5982.html> (20.04.2019).
- Tekeli, Şirin (1982), **Kadınlar ve Siyasal Toplumsal Hayat**, Birikim Yayınları, İstanbul.
- Tekeli, Şirin ve Devrim-Bouvard, Nukte (1996), “Turkish Women and the Welfare Party: An Interview with Sirin Tekeli”, **Middle East Report**, 199, 28-29.
- Terkan, Banu (2010), “Siyasi Partilerin Kadına İlişkin Söylem ve Politikaları (AKP ve CHP Örneği)”, **Selçuk İletişim Dergisi**, 6(2), 115-136.
- The Arab Human Development Report (2002), http://hdr.undp.org/sites/default/files/rbas_ahdr2002_en.pdf (18.03.2020).
- The Economist (11.09.2003), “The Law of Man or the Law of God?” The Economist, <https://www.economist.com/special-report/2003/09/13/the-law-of-man-or-the-law-of-god> (23.09.2018).
- The Guardian (25.04.2020), “Are Female Leaders More Successful at Managing the Coronavirus Crisis?”, <https://www.theguardian.com/world/2020/apr/25/why-do-female-leaders-seem-to-be-more-successful-at-managing-the-coronavirus-crisis> (19.09.2020).
- Thomas, Sue (1991), “The impact of women on state legislative policies”, **Journal of Politics**, 53(4), 958–976.
- _____ (1994), **How Women Legislate**, Oxford University Press, New York.
- Thomas, Sue ve Welch, Susan (1991), “The Impact of Gender on Activities and Priorities of State Legislators”, **Western Political Quarterly**, 44(2), 445–456.
- Thomas, Sue ve Wilcox, Clyde (Ed.) (1998), **Women and elective Office**, Oxford University Press, New York.
- Thornton, Arland vd. (1983), “Causes and Consequences of Sex-Role Attitudes and Attitude Change”, **American Sociological Review**, 48(2), 211-227.
- Tohidi, Nayereh ve Bayes, Jane H. (2001), “Women Redefining Modernity and Religion in the Globalized Context”, Jane H. Bayes ve Nayereh Tohidi (Ed.), **Globalization, Gender, and Religion**, 1.Baskı *İçinde* (17-60), Palgrave, New York.
- Tokgöz, Oya (1994), “Kadın Seçmen İmgesi: Türkiye’de Kadının Bireysel Siyasal Katılımı Üzerine bir Deneme”, **Amme İdaresi Dergisi**, 27(4), 98-115.
- Toprak, Zafer (1994), “Türkiye’de Siyaset ve Kadın: Kadınlar Halk Fırkasından Kadınlar Birliği Kongresine 1923-1935”, **Kadın Araştırmaları Dergisi**, 2, 802-1455.

- Toruk, İbrahim (2011), “Türkiye’de Başörtüsü Sorunu ve Yazılı Medyada Sunumu”, **Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, 30, 483-514.
- Tremblay, Manon (2007), “Democracy, Representation, and Women: A Comparative Analysis”, **Democratization**, 14(4), 533–53.
- Trimble, Linda (1998), “Who’s Represented? Gender and Diversity in the Alberta Legislature”, Manon Tremblay ve Caroline Andrew (Ed.), **Women and political representation in Canada**, içinde (257-293), University of Ottawa Press, Ottawa.
- Tripp, Aili Mari (2004), “Women’s Movements, Customary Laws and Land Rights in Africa: The Case of Uganda”, **African Studies Quarterly**, 7(4), 1–19.
- Tur, Özlem ve Çıtak, Zana (2013), “AKP ve Kadın: Teşkilatlanma, Muhafazakârlık ve Türban”, İlhan Uzgel ve Bülent Duru (Der.), **AKP Kitabı: Bir Dönüşümün Bilançosu 2002-2009**, içinde (614-629), Phoenix Yayınevi, Ankara.
- Turan, Ali Eşref (2004), **Türkiye’de Seçmen Davranışı, Önceki Kırılmalar ve 2002 Seçimi**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Türkiye Politika Gündemi Projesi (2013), <https://www.comparativeagendas.net/turkey> (25.04.2020).
- UN Women (2017), “From where I stand: Women Have to be at The Heart of the Africa of Tomorrow” <https://arabstates.unwomen.org/en/news/stories/2017/7/from-where-i-stand-mehr-ezia-maiza-labidi> (12.10.2020).
- UN Women and IPU (2020), “Women İn Politics: 2020”, <https://www.unwomen.org/en/digital-library/publications/2020/03/women-in-politics-map-2020> (15.09.2020).
- UNDP, “Gender Social Norms Index 2020”, “Almost 90% of Men/Women Globally are Biased Against Women” https://www.undp.org/content/undp/en/home/news-centre/news/2020/Gender_Social_Norms_Index_2020.html (8.11.2020).
- _____, “Arab Human Development Report 2002”, http://hdr.undp.org/sites/default/files/rbas_a_hdr2002_en.pdf (27.05.2020).
- Urbinati, Nadia ve Warren, Mark E. (2008), “The Concept of Representation in Contemporary Democratic Theory”, **Annual Review of Political Science**, 11, 387–412.
- Uysal, Ayşen ve Topak, Oğuz (2010), **Particiler: Türkiye’de Partiler ve Sosyal Ağların İnşası**, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Vatan Gazetesi (20.07.2010), “Kadınla Erkek Eşit Olamaz!”, <http://www.gazetevatan.com/-kadinla-erkek-esit-olamaz---318006-siyaset/> (20.04.2019).
- Vega, Arturo ve Firestone, Juanita M. (1995), “The Effects of Gender on Congressional Behavior and the Substantive Representation of Women”, **Legislative Studies Quartely**, 20(2), 213–222.

- Verba, Sidney vd. (1997), “Knowing and Caring about Politics: Gender and Political Engagement”, **Journal of Politics**, 59, 1051–1072.
- Vieira, Monica Brito ve Runciman, David (2008), **Representation**, Polity Press, UK and USA.
- Walgrave, Stefaan (2008), “Again the Almighty Mass Media. A Subjective Assessment of the Media’s Political Agenda-Setting Power by Politicians and Journalists in Belgium”, **Political Communication** 25(4), 445–459.
- Wängnerud, Lena (2000), “Testing the politics of presence: Women’s Representation in the Swedish Riksdag”, **Scandinavian Political Studies**, 23(1), 67–91.
- _____ (2009), “Women in Parliament: Descriptive and Substantive Representation”, **Annual Review of Political Science**, 12, 51–69.
- WB, “Women, Business and The Law” (2020), <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/32639> (13.10.2020).
- WEF (2018), “The Global Gender Gap Report”, http://www3.weforum.org/docs/WEF_GGGR_2018.pdf (2.11.2020).
- _____ (2020), “Global Gender Gap Report 2020”, <https://www.weforum.org/reports/gender-gap-2020-report-100-years-pay-equality> (5.10.2020).
- Welch, Susan ve Hibbing, John (1992), “Financial Conditions, Gender, and Voting in American National Elections”, **The Journal of Politics**, 54 (1), 197-213.
- Whip, Rosemary (1991), “Representing Women: Australian Female Parliamentarians on the Horns of a Dilemma”, **Women and Politics**, 11, 1–22.
- Williams, Melissa S. (1998), **Voice, Trust and Memory: Marginalized Groups and the Failings of Liberal Representation**, Princeton University Press, Princeton.
- Wolbrecht, Christina (2002), “Female Legislators and the Women's Rights Agenda”, Cindy Simon Rosenthal (Ed), **Women Transforming Congress**, içinde (170-194) University of Oklahoma Press: Norman, Oklahoma.
- Yaraman, Ayşegül (2001), **Resmi Tarihten Kadın Tarihine**, Bağlam Yayınları, İstanbul.
- _____ (2002), “Toplumsal Değişme ve Kadında Erkeksilik”, Talat Parman ve Elda Abrevaya (Ed.), **Psikanaliz Yazıları**, içinde (), Bağlam Yayıncılık, İstanbul.
- _____ (Aralık 2006), “72 Yılın Ardından Kadını İçermeyen Siyaset”, **Toplumsal Tarih**, sayı:156.
- _____ (2015), **Türkiye’de Kadınların Siyasal Temsili: Dışlıksız Siyaset**, Bağlam Yayınları, İstanbul.
- _____ (2020), **Cinsiyetçi İkiyüzlülük**, Bağlam Yayınları, İstanbul.

- Yıldırım, Pınar (2013), “AB İlerleme Sürecinin Türkiye’de Kadın Sorununa Etkisi: AKP İktidarı Üzerine Bir İnceleme 2002-2011”, Lerzan Gültekin, Gül Güneş, Ceylan Ertung, Aslı Şimşek (Ed.), **Toplumsal Cinsiyet ve Yansımaları**, içinde (66-78), Atılım Üniversitesi Yayınları, Ankara.
- Yılmaz, Cengiz vd. (2012), “Türkiye’de Siyasi Kutuplaşmayı Oluşturan Unsurlar: Seçmen Tercihlerinde Ekonomik Oy Verme Davranışından Toplumsal Travma Kuramına Kadar Bir Dizi Etkenin Görece Etkileri”, **İktisat İşletme ve Finans**, 27(311), 9-39.
- Yılmaz, Süleyman H. (2007), “İdris Küçükömer’in Siyasal Tezleri Bağlamında AKP ve CHP Parti Programlarının Analizi”, **Selçuk Üniversitesi İletişim Dergisi**, 5(1), 155-173.
- Young, Iris M. (2000), **Inclusion and Democracy**, Oxford University Press, Oxford.
- YSK, Milletvekili Genel Seçim Arşivi (2002,2007), <https://www.ysk.gov.tr/tr/milletvekili-genel-secim-arsivi/2644> (27.10.2020).
- Yücekök, Ahmet N. (1987), **Siyasetin Toplumsal Tabanı**, Yayın No: 565, A.Ü.S.B.F. Yayınları, Ankara.
- Yükseler, Zafer (2007), “2007 Seçim Sonuçlarının Sosyo- Ekonomik Göstergeler Işığında Değerlendirilmesi”, (9.10.2020).

EKLER

Ek 1: Anket Formu

İYİ GÜNLER EFENDİM,

İzninizle size birkaç kısa soru soracağım. Anketimiz yaklaşık 7-8 dakikanızı alacaktır. Araştırmamız, tek tek kişilerin değil, genelde halkın ne düşündüğünü belirlemeyi amaçlayan bir çalışmadır. Sorularımızla ilgili samimi fikirlerinizi rica ediyoruz. İlginize ve yardımlarınıza çok teşekkür ederiz.

MK Kodu (Zarfin üzerinde yazılıdır):												
1.	Konuşulan kişinin cinsiyeti () Kadın () Erkek											
2.	Kaç yaşındasınız?											
3.	Eğitim durumunuz, yani son bitirdiğiniz okul nedir? () Okuryazar değil () Diplomasız okur () İlkokul mezun () İlköğretim/Ortaokul mezunu () Lise mezunu () Üniversite mezunu () Yüksek lisans / Doktora											
4.	Nerede büyüdüünüz? () Köy () Kasaba / İlçe () Şehir () Büyükşehir / Metropol											
5.	Bu evde / hanede kaç kişi oturuyor (çocuklar dahil)?											
6.	Medeni durumunuz nedir? Evli misiniz? () Bekar () Sözlü/Nişanlı () Evli () Dul () Boşanmış											
7.	(Evliyse) Nasıl evlendiniz? () Karşılıklı karar verdik () Görücü usulüyle () Benim dışımda büyüklerin kararıyla											
8.	(Evliyse) Kaç yaşında evlendiniz?											
9.	(Evliyse) Eşiniz kaç yaşında?											
10.	(Evliyse) Eşinizin eğitim durumu nedir? () Okuryazar değil () Diplomasız okur () İlkokul mezunu () İlköğretim / Ortaokul mezunu () Lise mezunu () Üniversite mezunu () Yüksek lisans / Doktora											
11.	Kendinizi, HAYAT TARZI bakımından aşağıda sayacağım üç gruptan hangisinde sayarsınız? (ANKETÖRE: Deneğin söylediği TEK seçeneği işaretleyiniz.) () Modern () Geleneksel muhafazakâr () Dindar muhafazakâr											
12.	Geçen hafta para kazanmak için bir işte çalıştınız mı? Çalıştıysanız mesleğiniz nedir? <table><tr><td>ÇALIŞIYOR İSE:</td><td>ÇALIŞMIYOR</td></tr><tr><td>() Devlet memuru, şef, müdür</td><td>() Emekli</td></tr><tr><td>() Özel sektörde memur, müdür vb.</td><td>() Doktor, mimar, avukat vb. (Serbest meslek)</td></tr><tr><td>() İşçi</td><td>() Ev kadını</td></tr><tr><td></td><td>() Öğrenci</td></tr></table>		ÇALIŞIYOR İSE:	ÇALIŞMIYOR	() Devlet memuru, şef, müdür	() Emekli	() Özel sektörde memur, müdür vb.	() Doktor, mimar, avukat vb. (Serbest meslek)	() İşçi	() Ev kadını		() Öğrenci
ÇALIŞIYOR İSE:	ÇALIŞMIYOR											
() Devlet memuru, şef, müdür	() Emekli											
() Özel sektörde memur, müdür vb.	() Doktor, mimar, avukat vb. (Serbest meslek)											
() İşçi	() Ev kadını											
	() Öğrenci											

☐ Küçük esnaf / zanaatkâr /şoför vb.	☐ Çalışıyor, diğer:	☐ İşsiz, iş arıyor
☐ Tüccar / sanayici / işadamı	☐ Çalışamaz	

13. (Çalışmıyorsa) **Daha önce hiç çalıştınız mı?**
☐ Evet ☐ Hayır

14. **Bugün bir GENEL MİLLETVEKİLLİĞİ SEÇİMİ yapılsa oyunuzu kime, hangi partiye verirsiniz?** (ANKETÖRE: Cevap yok, diyenlerden olabildiğince cevap almaya çalışınız.)
 Parti adı: ☐ Kararsız ☐ Oy kullanmaz

15. **Bugün bir YEREL SEÇİM yapılsa oyunuzu kime, hangi partiye verirsiniz?**
☐ Ak Parti ☐ MHP ☐ Cumhuriyet İttifakı
☐ CHP ☐ İyi Parti ☐ Millet İttifakı
☐ HDP ☐ Diğer (yazınız):..... ☐ Kararsız ☐ Oy kullanmaz

16. **Karne notu veriyor olsaydınız, Genel olarak Cumhurbaşkanlığı görevini yerine getirme şekli açısından Recep Tayyip Erdoğan'a ne not verirdiniz?**
☐ 1 - Çok zayıf ☐ 2 - Zayıf ☐ 3 - Orta ☐ 4 - İyi ☐ 5 - Pekiyi

17. **Koşullar ne olursa olsun, Erdoğan'ın başında olduğu siyasi yapıyı desteklerim.**
☐ Kesinlikle katılmıyorum ☐ Katılmıyorum ☐ Ne katılıyorum ne katılmıyorum
☐ Katılıyorum ☐ Kesinlikle katılıyorum

18. **Sizce Türkiye'nin en büyük ve en acil iki sorunu nedir?**
☐ Altyapı sorunları (ulaşım, yollar, kanalizasyonların yeterliği)
☐ Eğitim
☐ Ekonomi (enflasyon, hayat pahalılığı, işsizlik, düşük ücretler)
☐ Kadınların sorunları (Haklar, istihdam, şiddet, taciz)
☐ Terör ve güvenlik

19. **Sizce bu sorunlardan hangisinin çözümü bir kadın olarak sizin yaşantınızı olumlu yönde etkileyecektir?**
☐ Altyapı sorunları (ulaşım, yollar, kanalizasyonların yeterliği)
☐ Eğitim
☐ Ekonomi (enflasyon, hayat pahalılığı, işsizlik, düşük ücretler)
☐ Kadınların sorunları (Haklar, istihdam, şiddet, taciz)
☐ Terör ve güvenlik

20.	(ANKETÖRE: Deneğe mutlaka okuyunuz!) Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan "Kadınla erkeğin tabiatları, bünyeleri farklıdır. Kadın-erkek eşitliği fitrata ters. Bizim dinimiz kadına bir makam vermiş, annelik makamı. Kadının öncelikli olarak rolü anneliktir." demiştir. Bu bağlamda, şimdi okuyacağım cümleleri doğru mu, yanlış mı buluyorsunuz?	Kesinlikle yanlış	Yanlış	Ne doğru ne yanlış	Doğru	Kesinlikle doğru
20.1	Kadınlar istisnasız olarak hayatın her alanında, çalışma hayatında, eğitimde, sosyal hayatta erkeklerle eşit fırsatlara sahip olmalıdır.	()	()	()	()	()
20.2	Kadınların siyasette ve mecliste şimdikinden daha fazla yer almalarına gerek YOKTUR.	()	()	()	()	()
20.3	Kadınlar, yönetici olarak karar verenler arasında daha fazla yer almalıdır.	()	()	()	()	()
21.	Genel olarak aşağıdaki konularda kadın siyasetçiler mi, yoksa erkek siyasetçiler mi daha iyi iş çıkarır?	Kadın	Fark Yok	Erkek		
21.1	Eğitim sistemi	()	()	()		
21.2	Ulusal güvenlik politikaları	()	()	()		
21.3	Aile ve sosyal politikalar	()	()	()		
21.4	Sağlık sistemi	()	()	()		
21.5	Ekonomi yönetimi	()	()	()		
22.	Siyasetçiler ve siyasetçi adaylarını düşündüğünüzde sizce erkekler mi yoksa kadınlar mı daha çok;	Kadın	Fark Yok	Erkek		
22.1	Kendinden emin	()	()	()		
22.2	Merhametli	()	()	()		
22.3	Uzlaşmacı	()	()	()		
22.4	Sözü dinlenen	()	()	()		
23.	Tüm nitelikleri aynı iki aday (biri erkek-diğeri kadın) seçime girseydi hangisine oy verirdiniz? () Erkek () Kadın					
24.	Tüm nitelikleri aynı iki kadın aday (biri örtülü-diğeri örtünmeyen) seçime girseydi hangisine oy verirdiniz? () Örtülü kadın () Örtünmeyen kadın					
25.	Sizce ideal olarak Meclis'teki 600 milletvekilinin kaç kadın olmalı? milletvekili					

26. Bu hanedeki bir kadının (siz, eşiniz, kızınız, anneniz) siyasete girmesini, belediye başkanı, milletvekili adayı olmasını destekler misiniz?
☐ Desteklerim ☐ En doğrusunu kendisi bilir ☐ Desteklemem ☐ İzin vermem

27. Bir partiyi, kadınlar için özel politikaları olduğundan dolayı, özellikle tercih eder misiniz?
☐ Evet ☐ Hayır ☐ Bilmiyorum

Şimdi size çalışma hayatıyla ilgili bir takım sorular soracağım. Lütfen çalışıyorsanız şimdiki kurumunuz, daha önce çalıştınız ama artık çalışmıyorsanız en son çalıştığınız kurum için cevap verin.

28. Kurumunuzda kaç kişi çalışıyor?

29. Çalışanların cinsiyet dağılımı nasıl?
☐ Kadın daha çok ☐ Erkek daha çok ☐ Eşit sayıdalar

30. En tepedeki yöneticiniz kadın mı, erkek mi?
☐ Kadın ☐ Erkek ☐ Bilmiyorum

31. *Şimdi okuyacağım cümleleri doğru mu, yanlış mı buluyorsunuz?*

	Kesinlikle yanlış	Yanlış	Ne doğru ne yanlış	Doğru	Kesinlikle doğru
31.1 Aynı iş için kadınlar ve erkekler eşit ücret almalıdır.	☐	☐	☐	☐	☐
31.2 Çalıştığım kurumda aynı konumda aynı işi yapan kadınlar ve erkekler eşit ücret alıyorlar.	☐	☐	☐	☐	☐
31.3 Çalıştığım kurumda iş arkadaşlarımla aynı ilerleme fırsatına sahibim.	☐	☐	☐	☐	☐
31.4 Cinsiyetim yüzünden fırsat değerlendiremediğim, terfi, maaş zammı kaçırdığım oldu.	☐	☐	☐	☐	☐
31.5 Kadın hakların saygı duyan şirketlerin / markaların ürünlerini tercih ederim.	☐	☐	☐	☐	☐

32. Lideri kim olursa olsun, Ak Parti'ye oy veririm.
☐ Kesinlikle katılmıyorum ☐ Katılmıyorum ☐ Ne katılıyorum ne katılmıyorum
☐ Katılıyorum ☐ Kesinlikle katılıyorum

33. Geçen ay geçinebildiniz mi?
☐ Evet, kenara para da koyabildim. ☐ Eh, kıt kanaat geçinebildim.
☐ Aslında pek geçinemedim. ☐ Hayır, bazı ödemeleri yapamadım / borca girdim.

34. Önümüzdeki 3 ayda Türkiye'de ekonomik kriz bekliyor musunuz? ☐ Evet ☐ Hayır

35.	Önümüzdeki 3 ayda kendi hayatınızda bir ekonomik zorluk bekliyor musunuz? () Evet () Hayır
36.	24 Haziran 2018 GENEL MİLLETVEKİLLİĞİ seçimlerinde oyunuzu kime, hangi partiye vermiştiniz? (ANKETÖRE: Cevap yok, diyenlerden olabildiğince cevap almaya çalışınız.) () partisine oy verdim. () Bağımsız adaya oy verdim. () O tarihte yaşıam tutmuyordu. () Sandığa gitmedim, oy kullanmadım. () Boş oy verdim.
37.	Hangi sosyal medya araçlarını kullanıyorsunuz? (ANKETÖRE: Söylenen TÜM seçenekleri işaretleyiniz.) [] Facebook [] Twitter [] Whatsapp [] Youtube [] Instagram [] Diğer (yazınız) () İnternete giriyorum ama sosyal medyayı kullanmıyorum. () İnternete hiç girmiyorum.
38.	Haberleri seyretmek için en fazla hangi TV kanalını tercih ediyorsunuz? Kanal Adı: () Haberleri TV'den takip etmiyorum.
39.	Bu hanenin malı olan arabanız var mı? () Var () Yok
40.	Hepimiz Türkiye Cumhuriyeti vatandaşıyız, ama değişik etnik kökenlerden olabiliriz; Siz kendinizi, kimliğinizi ne olarak biliyorsunuz veya hissediyorsunuz? () Türk () Kürt () Zaza () Arap () Diğer (Yazınız):
41.	Eşiniz veya siz, sokağa çıkarken başınızı örtüyor musunuz? Nasıl örtüyorsunuz? () Örtmüyor () Başörtüsü () Türban () Çarşaf, peçe () Görüşülen kişi bekâr erkek
42.	Kendinizi ait hissettiğiniz dininiz ve mezhebiniz nedir? () Sünni (Hanefî veya Şafîi) Müslüman () Alevî Müslüman () Diğer (Yazınız):
43.	Dindarlık açısından kendinizi aşağıda okuyacaklarımdan hangisiyle tarif edersiniz? (ANKETÖRE: Aşağıdaki cevapları okuyunuz, denegin söylediği ilkinî işaretleyiniz) () Dinin gereklerine pek inanmayan biri () İnançlı ama dinin gereklerini pek yerine getiremeyen biri () Dinin gereklerini yerine getirmeye çalışan dindar biri () Dinin tüm gereklerini tam yerine getiren dindar biri
44.	Bu evde yaşayanların aylık toplam geliri ne kadardır? Herkesin her türlü kazancı dahil evinize ayda ortalama kaç para giriyor? Türk Lirası
45.	Peki sizin maaşınız ve çalışarak bir ayda kazandığınız gelir ne kadardır? Türk Lirası
46.	Bisiklet / uçağa binmek () () ()

47.	ANKETİ BİTİRME SAATİ : (Boş bırakmayın, ama unuttuysanız da sonradan doldurmayın.)						
48.	Oturulan evin tipi: <i>(ANKETÖRE: Aşağıdaki şıklardan birisini, deneye sormadan, siz işaretleyiniz.)</i> <table><tr><td>☐ Gecekondu / Dış sıvasız apartman</td><td>☐ Müstakil, geleneksel ev</td></tr><tr><td>☐ Apartman</td><td>☐ Site içinde</td></tr><tr><td></td><td>☐ Çok lüks bina, villa</td></tr></table>	☐ Gecekondu / Dış sıvasız apartman	☐ Müstakil, geleneksel ev	☐ Apartman	☐ Site içinde		☐ Çok lüks bina, villa
☐ Gecekondu / Dış sıvasız apartman	☐ Müstakil, geleneksel ev						
☐ Apartman	☐ Site içinde						
	☐ Çok lüks bina, villa						

Anketörün Adı Soyadı :

ÖZGEÇMİŞ

Emel İLTER, 2003 yılında Akşemseddin İlköğretim Okulu'nu; 2006 yılında Milli Piyango Anadolu Lisesi'ni; 2011 yılında Uludağ Üniversitesi - İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü'nü; 2015 yılında da Karadeniz Teknik Üniversitesi - Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı'nda yüksek lisans programını bitirdi. 2015 yılında Karadeniz Teknik Üniversitesi - Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı'nda doktora programına başladı. Halen Fırat Üniversitesi - İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi'nde araştırma görevlisi olarak çalışmaktadır.

İLTER, evli olup İngilizce bilmektedir.